

Emilian GALAICU-PĂUN

Tânărul. Parca

Din fereastra mea de la cămin se vedea, la o azvârlitură de băț,
falnic, turnul Ostankino – ditamai țurțur la streășina Rusiei, tot o
„închisoare-a popoarelor”, însă cu gratii din ce în ce mai transparente –,
despre care, în trecere, Cioclea spunea: „Au și rușii o sculă erectă, și aia
de beton!” (pentru mine, un ac de pick-up mai degrabă, și Moscova –
cu Садовое și, pe centură, БольшоеКольцо – un vinil de la firma «Мелодия»)
Gorby tocmai schimba, ferm convins c-o întoarce doar, placa.
Și încă puteai să-ți mar-
quez*-i poemele: „*Made in USSR*”.

Trebuia doar s-o ai, ca să poți. Trebuia să fii Cioclea, s-o faci!

Peste vară căminul golindu-se, zilele mele erau tot atâtea iubite fugite cu alții –
și același, în geamul meu, turnul Ostankino, *plop fără soț*. Cum n-a fost
an să nu se arunce în gol cineva din studenți – și eu tocmai scriam *Levițiai dea-
supra hăului* –, Cioclea trecea să mă vadă în unele seri. În zenit,
chit că nu publicase decât niște versuri în „Literatura și Arta”, ori de câte ori
răsărea-n pragul meu, cu tot soarele ăla din Arles în păr și privirea de gheață,
ai fi zis se-ntrupează Van Gogh – nici măcar Paul Gauguin, eu! –, de unde și-a pus
capăt zilelor – și nu-n zădar își schimbase, din Iurie în Eugen[iu], numele –, *nu-
mai lumină și gong***.

Cu nimic comparabilă, singurătatea căminelor în perioada vacanței de vară –
nu tu *jeunes filles en fleur*, să le sorb cu privirea făcută pai; bărnă în ochii mei, turnul Ostankino

–,
când deodată dând ușa – și camera 423 – de perete, mi se-nfățișează,
în haloul lui, Cioclea, de om care calcă pe bec, după ce că trăiește la cea mai înaltă
tensiune – *enfin!* –, iar privirile ni se aprind ca țigările, una
de la alta. Cât pun de-o cafea, se-nvârtește prin cameră ca o pupilă-ntr-un ochi de ciclop.
După, la o cafea, ne citim ce-am mai scris, când deodată îmi cere un foarfecă
și-nainte să fi înțeles ce și-a pus în gând, iată-mă-n cadrul ferestrei, și Cioclea
aranjându-mi, din foarfecă, barba (trei fire de păr).

După treizeci de ani, în același cămin cu vedere spre turnul Ostankino.
La același geam, tragem mai multe gros-planuri din documentarul ***Eu,
geniu Cioclea***, în lucru. Și doar povestind cum mi-a luat, atunci, barba din foarfecă,
dau în lacrimi – l-am plâns ca pe-un mort al familiei, în 2013! –, iar gestul
lui din vara lui '87 abia acum mi se, în toată splendoarea:
tot așa Mallarmé îl marcase pe tânărul Paul Valéry, după care acesta
a pus douăj' de ani, înainte să publice ***Tânăra Parcă***, în '17.
Iar acum, că l-am pus în – din pagină albă, A4 – tre patru
scânduri, tot ce-l mai poate-ncălzi e *pământul natal aruncat cu lopata,
aruncat cu lopata, aruncat
cu lopata****.

Fie-i țărna ușoară, ca mâna cu care m-a, dintr-o atingere, în poezie

* celebrul reportaj al lui Gabriel Garcia Marquez, după prima sa călătorie în Uniunea Sovietică, URSS –
22.400.000 de kilometri pătrați fără o singură reclamă la Coca Cola.

** vers de Eugen Cioclea, din poemul *Vine lumina*.

*** finalul poemului *Ce te mai poate încălzi*, de Eugen Cioclea.

Ana BLANDIANA

„Cea mai grea noapte din viață”

Când, acuzând conducerea International PEN de elitism și încălcarea drepturilor omului, unul dintre vorbitori a propus un vot imediat pentru mutarea sediului organizației de la Londra la Tokio, am realizat că pledoaria pentru limba spaniolă nu fusese decât un mijloc de *captatio benevolentiae* și că lucrurile se legau între ele și căpătau sens. Numeroasele centre de limbă spaniolă din America de Sud, prezente la congresul de la Guadalajara, flatate de propunerea celei de a treia limbi oficiale, chiar dacă nu se putea realiza, urmau să voteze pentru mutarea International PEN de la englezii care se opuseseră propunerii la japonezul care o făcuse. Ceea ce se petrecea era atât de sfruntat și de sfidător încât era imposibil să excluzi premeditarea, iar, odată acceptată, premeditarea nu putea fi expresia unei simple lupte pentru putere sau a ciocnirii unor ambiții, a unor orgolii. Și atunci despre ce era vorba? De când, de unde și de ce izbucnise această nevoie de distrugere a ceva ce părea până de curând demn de respect și de admirație? În mod evident, acest scandal nu apăruse doar de câteva ore și din senin, ci era izbucnirea la suprafață a unor resentimente și uri depuse de-a lungul unei perioade de timp mai lungi. Dar atunci nu cumva, în cadrul unei crize pe care o simțeam apropiindu-se, ideea de a propune la președinția internațională o scriitoare din Est, cu biografia și bibliografia mea, era o soluție de a salva ceea ce trebuia salvat în spiritul Cartei PEN? Totuși, declarația mea de intenții aproape romantice izvorâte din aceste principii fusese sprijinită în scris de majoritatea covârșitoare a centrelor naționale, deci nu apăruse nici un semn al unei crize ascunse. În ultima zi a congresului alegerea noului președinte urma să fie un simplu ceremonial. Și deodată mi-am adus aminte ceea ce, oricât ar părea de ciudat, aproape uitasem pe parcursul zilelor tensionate de idei și confruntări: că eu eram cea

care urma să fiu mâine personajul principal al ceremoniei de alegere a președintelui acestui vacarm. M-a cuprins o adevărată spaimă și, în același timp, un acut sentiment de irealitate.

Nu mai știu bine dacă cei ce se aflau la masa de prezidiu s-au retras pe rând sau toți deodată, în mod demonstrativ. Am vrut să mă scol și să ies – fără să am o idee precisă de ce urma să fac, dar cu sentimentul că trebuie să fac ceva – când am văzut-o pe Elisabeth, conducătoarea secretariatului de la Londra, o englezoaică înaltă și sobră, fără vârstă și nu atât lipsită de frumusețe, cât lăsând impresia că are cu pedanterie grijă să pară lipsită de frumusețe. Am văzut-o făcându-și loc prin înghesuială și înaintând cu un fel de determinare care părea să prevestească ceva și îi deschidea drum. Și, într-adevăr, a urcat cele câteva trepte ale scenei dreaptă și rigidă, cu un fel de solemnitate subliminală, și s-a oprit în fața microfonului fără să spună nimic. Era evident că așteaptă să se facă liniște și, în mod de-a dreptul straniu, s-a și făcut. Iar în tăcerea realizată a anunțat fără să ridice vocea, alb, că are mandat din partea tuturor colegilor ei să anunțe că, date fiind propunerile făcute, întreg secretariatul International PEN își depune demisia. Și chiar avea în mână o hârtie pe care a vrut să o înmâneze, dar neavând cui a așezat-o pe masa goală și a coborât la fel de dreaptă și impersonală în sală.

Oricât ar părea de ciudat, când am scris că, fascinată de spectacolul confruntărilor, aproape uitasem că urmează să fiu aleasă în ultima zi conducătorul *en titre* al acelor dezbinări, nu am folosit o figură de stil. De fapt, nu numai eu, ci întregul congres părea absolut dezinteresat de acest ultim punct al ordinii de zi, ca și cum n-ar fi fost sigur că organizația însăși va mai exista până atunci. Acest *atunci* urma să fie însă a doua zi, iar eu nu mai puteam nici să amân să mă gândesc la asta, nici să-mi imaginez măcar că acest lucru s-ar putea întâmpla. În sufletul meu știam că acest lucru nu trebuie să se întâmple, tot ce se întâmplase în ultimele două zile oferea covârșitoare argumente în acest sens, dar, dacă aș fi avut față de mine însămi curajul să mă cufund și mai adânc în presentimente și subliminări, ar fi trebuit să-mi mărturisesc că niciodată nu crezusem cu adevărat că se va întâmpla. Niciodată și nici o clipă nu mă gândisem cum va fi când voi părăsi Alianța Civică pentru a mă duce la Londra, nici măcar nu era vorba de o amânare a gândului, ci de desăvârșita lui inexistență. Acum, însă, nu mai puteam nici să eludez, nici să amân. Și asta nu numai pentru că ora-limită se apropiase implacabil, ci și pentru că motivul că nu puteam să conduc o organizație despre care știam foarte puține lucruri fusese înlocuit cu un motiv infinit mai puternic: că nu puteam să conduc organizația pe care tocmai o descoperisem, fără nici o legătură cu mine, cu ideile și cu speranțele mele, și care îmi dădea o senzație de alienare care îmi făcea rău. Ideea de a înceta munca de la Alianța Civică pentru a mă implica la Londra într-una de altfel mult mai greu de definit și de îndeplinit nu mă încânta, ideea de a face același lucru la Tokio mi se părea nu numai intolerabilă, ci și absurdă.

Am urcat în camera mea ca să încerc să mă reculeg și să iau o hotărâre. Așa a început răstimpul pe care l-am

numit cândva „cea mai grea noapte din viață“. Ceea ce, evident, este ridicol, și îmi dădeam și atunci seama că era ridicol, nu numai pentru că, la urma urmei, toată această poveste nu era pentru mine o chestiune de viață și de moarte, ci și pentru că faptul că nu știam ce să fac era o minciună pe care mi-o spuneam, chinându-mă, mie însămi. De fapt, simțeam – și simțisem încă de la început, de la București – că tot ceea ce mi se întâmpla se întâmpla pe un plan care nu aparține vieții mele și că singura mea reacție normală era să refuz să mă las integrată unei mașinării pe care n-o înțelegeam întru totul.

Dar problema alegerii mele în fruntea unei asemenea organizații internaționale fusese din prima clipă – în ochii mei, și prin ei, în ochii celor ce mă înconjurau acasă – nu atât o problemă a mea și importantă pentru mine, cât o problemă a țării pe care în mod automat o reprezentam. Primul meu gând după ce am aflat că am fost propusă – dincolo de neliniștea și chiar spaima pentru mine însămi – a fost: „România se va afla la conducerea unei asemenea organizații internaționale“. Știam că nu este o chestiune de putere, ci de reprezentare, dar mai știam că trăim într-o lume în care a fi în vogă înseamnă mai mult decât a fi în viață. Iar după nesfârșita umilință a reportajelor din orfelinatelor ca niște lagăre de concentrare, după incredibile mineriade în care oameni ai subteranelor vânaseră pe toate ecranele lumii intelectuali, un concurs de împrejurări pe care nu-l înțelegeam pe deplin și ale cărui costuri aveam să le plătesc eu, îi oferea, iată, o mică, dar semnificativă corectură de imagine.

Sunt convinsă că puțini dintre cei ce vor citi această pagină mă vor crede și, presupunând că ar face-o, nu mă îndoiesc că le voi părea ridicolă și mă vor disprețui. Trebuie însă să fac această mărturisire pentru că numai prin ea pot explica de ce în cursul acelei nopți nu am îndrăznit să iau singură hotărârea de a-mi retrage candidatura, deși știam că o voi face indiferent ce sfaturi aș primi. Dar tocmai pentru că hotărârea mea era luată de mine, pentru mine, dar ea se răsfrângea nu numai asupra mea, ci și a imaginii țării (care nu pierdea nimic, dar ar fi putut câștiga), aveam impresia că trebuie să mai întreb pe cineva, ca și cum ar fi o hotărâre colectivă.

În mod evident, singurul al cărui sfat ar fi contat într-adevăr era Romi, dar nu aveam decât ceva mai puțin de 100 de dolari (plecasem de acasă cu 400, dar plătisem două nopți de hotel care nu mi se decontaseră încă și în zilele de la Londra cumpărasem câteva mere și un pachet de biscuiți) și nu aveam nici o idee cât ar fi putut costa o convorbire telefonică intercontinentală de la un hotel de lux.

Am optat deci pentru o variantă mai apropiată geografic și l-am chemat pe doctorul Miron Costin, reprezentantul Alianței și al *Memorialului* la Los Angeles, rugându-l să-mi telefoneze urgent. M-a sunat, i-am spus foarte pe scurt de ce l-am căutat și i-am cerut părerea. Dar așa cum bănuiam, părerea lui nu mi-a fost de folos. Mi-a spus tot ce știam și singură despre cât de bine i-ar face imaginii țării această întâmplare – pur formală, de

altfel, încât a-i dramatiza conținutul descoperit acum era o prostie, pentru că nu conținutul, ci forma avea în cazul acesta importanță. Spre deosebire de mine, el nu avea îndoieli și nu-i era milă de mine. Oricum, din punctul lui de vedere retragerea candidaturii nici nu putea intra în discuție. Mai aveam un telefon din Mexico City al unui alt medic, fost sportiv de performanță, prieten din studenția clujeană, rămas cu mulți ani în urmă în străinătate. Nu mai vorbisem de cel puțin douăzeci de ani. Mi-a acceptat taxa inversă cu entuziasm și am putut ajunge la tema convorbirii abia după descărcarea emoțiilor, a surprizei și nostalgiei. M-a ascultat cu atenție și mi-am dat seama că a înțeles exact despre ce este vorba. Când mi-a răspuns, a făcut-o cu un fel de tristețe care m-a tulburat mai mult decât imperativele lui Miron. Mi-a spus că mă invidiază că am prilejul să fac ceva pentru țara mea, că el, deși a făcut o carieră de succes și are din toate punctele de vedere argumente să se considere fericit, se consideră neîmplinit pentru că, deși țara există pentru el în fiecare clipă, el nu are cum să existe pentru țară. Niciodată în această carieră de succes care a reprezentat aproape întreaga lui viață nu a mai fost fericit așa cum era când făcea parte din echipa care câștigase victorii pentru România.

Când m-am hotărât să fac o comandă cu Bucureștiul era trecut de trei nopțile. În clipa în care am auzit telefonul sunând acasă am avut senzația pe care o avea probabil Anteu când atingea pământul. În aceeași clipă am realizat că acesta era singurul telefon pe care trebuia să-l dau, singurul care putea să-mi întărească sau să-mi anuleze decizia. Romi a răspuns imediat, nu dormea, mai mult, aștepta telefonul de mai multe ore, simțise că am nevoie de un ajutor. A înțeles imediat despre ce era vorba și înainte chiar de a termina mi-a spus că bunul simț trebuie să primeze întotdeauna și retragerea dintr-o poveste – ale cărei date nu le dețineam în întregime, dar care, după toate aparențele, era construită din idei și interese cu care nu aveam nici o legătură – era singura reacție de bun-simț. Redusese lucrurile la o ecuație simplă și clară în care țara nu avea nici un rol. De altfel, țara n-ar avea decât de pierdut din amestecul într-o asemenea încălceală de interese care nu pot duce la nimic bun, a încheiat el.

Uitasem pur și simplu frica de prețul telefonului. I-am spus cum aveam să vorbesc și ce voiam să propun peste câteva ore și, ca de obicei, el a adăugat ideilor mele câteva accente concrete.

Când am terminat era trecut de ora 4 dimineața. Dar mă simțeam proaspătă, ca trezită dintr-un somn rău. Am întrebat la recepție numărul camerei lui Ronney Hartwood. Era aproape 5 când i-am telefonat trezindu-l din somn, scuzându-mă și anunțându-l că am decis să îmi retrag candidatura. Apoi l-am rugat ca a doua zi să-mi dea cuvântul înainte de a se intra în ordinea de zi, pentru a anunța această decizie și pentru a face o propunere. Propunerea mea era aceea ca, dată fiind evidenta criză de identitate prin care trecea organizația, să nu se mai producă schimbarea de președinte, eu îmi retrag candidatura, iar demisionarii din secretariatul Internațional PEN să își retragă demisiile, totul să se amâne pentru un an care să ne

dea răgazul de a medita la propria noastră definiție. Pentru ca propunerea mea să poată deveni realitate era nevoie ca el, R.H., să fie de acord să mai rămână președinte încă un an, până la următorul congres care urma să aibă loc la Edinburg, în Anglia. Cred că Ronney a avut timp să se trezească pe parcursul discursului meu, pentru că atunci când m-am oprit mi-a spus că numai dacă aș fi devenit președinte aș putea înțelege cu ce nerăbdare aștepta el să fie eliberat de această responsabilitate lipsită de mijloacele unei reale autorități, dar a recunoscut că, având în vedere că situația devenise într-adevăr intolerabilă, propunerea mea ar putea fi o soluție, apoi, după o scurtă pauză, a adăugat: singura de bun-simț. Ne-am dat întâlnire la ora 9 ca să avem timp să vorbim și cu vicepreședinții și cu secretariatul până la 10, când se deschidea ultima sesiune.

Nu știu dacă R.H. a mai adormit, dar eu am căzut în somn aproape instantaneu și am dormit fericit trei ore. În mod ciudat, m-am trezit calmă, fără să-mi fie frică de discursul care mă aștepta. Am vorbit, evident, liber, iar stenograma după care a fost făcut rezumatul publicat în volumul cu lucrările congresului a simplificat totul într-un limbaj de plastic (corespondentul *politically correct* al limbajului de lemn comunist) care toaleta ideile și aneantiza nuanțele. Îmi pare rău. A fost unul dintre discursurile cele mai emoționante, cred, pe care le-am ținut în viață, în fața unui public pentru care nu simțeam nici un fel de empatie și căruia m-am adresat fără pic de complezență, aproape cu aversiune. *Tocmai de aceea succesul repurtat – nu numai în sensul că au fost acceptate și votate toate propunerile, ci și că faptul s-a petrecut după rafale lungi de aplauze, în timp ce de-a lungul întregii zile pe pupitrul din fața locului meu din sală s-au strâns buchete de flori – a avut ceva straniu.* Am vorbit despre imaginea ideală pe care o avea în ochii mei de scriitor dintr-o țară în care PEN Clubul era interzis această organizație internațională a scriitorilor, adevărat simbol al libertății de expresie; despre neîmplinirea speranțelor mele de scriitor interzis de a fi menționat în rapoartele „Writer in prison“, și am așezat aceste idei în balanță cu scenele de gen ale ultimelor două zile de congres. În timp ce a deveni președintele acelei organizații visate era o onoare care mă copleșea – am spus – a fi președintele acestei lupte pentru o putere care nici măcar nu există ar fi fost pentru mine un rol de compoziție pe care nu mă simțeam în stare să-l interpretez. De altfel, chiar aceste lupte dovedeau nu numai degradarea organizației, ci și criza ei de identitate, pentru că, în măsura în care este vorba de o organizație a scriitorilor adevărați, luptele pentru putere nu au nici un sens, pentru că puterea scriitorului nu e din această lume, ci din lumea cărților sale. (Țin minte că, în timp ce rosteam această frază, m-am întrebat în ce măsură este semnificată pentru cineva care nu recunoaște trimiterea biblică și câți, oare, o vor recunoaște.) Apoi am propus ca, așa cum eu îmi retrag candidatura, secretariatul de la Londra să-și retragă demisiile și înghețarea tuturor hotărârilor până la următorul congres, rugându-l pe președinte să rămână președinte încă un an, dându-ne tuturor răgazul unei meditații asupra propriei noastre condiții.

R.H. a acceptat propunerea mea, despre care a spus că o știa de la 5 dimineața, dar i-a adăugat o idee. A propus ca peste un an, la Edinburg, să se schimbe mecanismul tradițional de alegere a președintelui și, pentru a nu se ajunge din nou la blocajul de acum, să existe mai mulți candidați, atâția câți își vor asuma riscul candidaturii.

În ultima după-amiază, liberă, a fost organizat un tur al orașului, prilej cu care am realizat că în programul pasional și încărcat, cu mesele organizate în diferitele restaurante ale aceluiași complex hotelier, nimeni dintre noi nu avusese timp, hotelul fiind în afara orașului, nu numai să vadă ceva, dar nici măcar să ne gândim că suntem în America Centrală. Dincolo de ciocnirile noastre putea să fie la fel de bine Australia sau Cercul Polar.

În clipa în care ghidul ne-a arătat din autobuz primăria orașului, încărcată de stucaturi ca un tort cu multă cremă, eu mi-am amintit că ofițerul american aștepta de la această instituție o dovadă că eu sunt eu. Uitasem cu desăvârșire. A fost o adevărată minune că o tânără mexicană din echipa de organizatori care se afla cu noi în autocarul turistic, impresionată de brusca mea disperare și de show-ul de dimineață din congres, a coborât din autobuz, în mână cu o foaie ruptă dintr-un carnet pe care eu scriesem cele două nume despre care trebuia să se spună că aparțin aceleiași persoane, și a reușit să găsească și să convingă un funcționar care să-i întocmească documentul. Seara la dîneul de închidere a congresului am primit o foaie de hârtie elegantă, cu filigran, împodobită cu actele din secolul 19 cu stema țării înconjurată de o ghirlandă complicată, pe care scria că primăria orașului Guadalajara certifică, pe baza actelor și declarațiilor prezentate, că D-na Otilia Valeria Rusan este una și aceeași persoană cu poeta Ana Blandiana, participantă la Congresul Mondial al Scriitorilor de la Guadalajara, noiembrie 1996, și urma o semnătură complicată precedată de o liniuță oblică sub cuvântul *primar*.

E complicat să explic de ce, după ce am citit-o, serioasă și aproape nevenindu-mi să cred, am izbucnit într-un răs în valuri, în sensul că, în clipa în care părea să se potolească, izbucnea și mai nestăpănit. Râdeam desigur de absurditatea acelei dovezi, dar râdeam și de noaptea mea cu telefoane patriotice și de succesul în fața scriitorilor a discursului meu care era cea mai deprimată expresie a dezamăgirii pe care mi-o provocaseră; dar râdeam și de toate încurcăturile, emoțiile, aberațiile, qui pro quo-urile drumului aproape inițiat de până la acel loc de la celălalt capăt al pământului care certifica oficial că eu sunt eu; dar râdeam și de ceea ce fusese înaintea drumului, râdeam de târgul de vite în care umblasem pe ploaie să împart sloganuri electorale și fotografii de candidați, râdeam de felul senzațional în care reușisem să adaug palmaresului de posturi și onoruri refuzate încă unul...; și de fapt râdeam pur și simplu de mine, cea care eram personajul principal și victima tuturor acestor subiecte de răs care dovedeau neobosite, mereu, faptul că eu sunt eu.

Petru CIMPOEȘU

Am fost în cel mai nasol oraș din Anglia

La un moment dat, era cât pe ce să ajung actor. Pe la jumătatea anilor '70, eram în Ploiești, student la Institutul de Petrol și Gaze, iar una din sălile noastre de curs funcționa la Palatul Culturii. Și am văzut un afiș acolo, cum că se organizează un curs de actorie condus de actori de la Teatrul de Stat. Nu te primea oricum, trebuia să dai mai întâi un examen. Pentru acel examen am pregătit o recitare din „Surâsul Hiroșimei”, de Eugen Jebeleanu.

Ca un pumnal ce sfâșie o piele,

un avion alunecă pe cer.

Opt și un sfert!

Mai mult nici o secundă.

Un trăsnet!

Deodată, toate ceasurile-au stat,

cu limbile-nghețate ca-ntr-o gură

î n c r e m e n i t ă .

Timpu-a murit.

Lăsați-mă să plâng, căci a murit Speranța...

și așa mai departe.

Vocea mea nu prea avea volum. După ce mi-am spus poezia, comisia de examen mi-a cerut să o repet cu o voce mai puternică și mai pătrunzătoare, care să ajungă, cum se exprima ei, până în fundul sălii de spectacol. Nu am reușit decât să țip. Totuși, au dat din cap cu oarecare îngăduință și m-au primit. Eram vreo zece-cincisprezece cursanți. Și abia după primele ședințe de pregătire ne-am dat seama de ce se organizase acel curs. Aveau nevoie de niște fraieri cu care să realizeze un montaj literar-muzical pentru Cântarea României. Mie mi se repartizaseră niște versuri de Nicolae Dragoș, fiindcă nu aveam pile. Aș fi preferat ceva de Adrian Păunescu. Așa

că, după câteva repetiții, am abandonat. Dar cariera mea teatrală nu s-a încheiat aici, dimpotrivă!

Douăzeci de ani mai târziu, eram director al Teatrului de Animație din Bacău. De data asta am avut și ceva pile. Teatrul de Animație fusese înființat de regizorul Petru Valter, cam pe vremea când eu recitam din răspuseri „Surâsul Hiroșimei” la Ploiești. Acest Petru Valter a fost unul din cei mai inventivi și creativi regizori din România (și nu numai, cum se spune de obicei...) în arta spectacolului de păpuși și marionete. Încă mai erau în funcție actori care lucraseră cu el, în spectacole ca „Fantezii” sau „Varietăți”, difuzate inclusiv pe postul național de televiziune și cu care făcuseră numeroase turnee în străinătate. Acum, după '90, lucrurile se schimbaseră însă dramatic. Trupa – îmbătrânită și blazată, clădirea teatrului – dărăpănată, salariile – mici, fonduri insuficiente pentru montarea de noi spectacole. Ce dracu să faci, Doamne iartă-mă!

Mai întâi, am angajat câțiva tineri destul de talentați, i-am pus pe cei mai în vârstă să-i învețe cum să mânuiască păpușile, ca să avem cât de cât o trupă validă. Am profitat de ocazia unei zile de 8 martie, când Anca Țurcașiu a venit să cânte la un restaurant din Bacău și, cu ea cap de afiș, am organizat un spectacol cu de toate (muzică ușoară, marionete, momente lirice). Pe urmă, cu ajutorul regretatului Bogdan Ulmu, am creat un spectacol după „Povestiri hasidice” de Martin Buber. Și uite-așa, puțin câte puțin, am scos teatrul din letargie. Rezultatul final a fost că, auzind de noi niște englezi care veniseră în România cu ajutoare pentru orfeline, ne-au propus o colaborare. Împreună cu ei, am mers pe la casele de copii din județ, ei făceau felurite donații, iar noi dădeam spectacole de păpuși, ca să-i veselim cât de cât pe cei mici.

Încă n-am ajuns la punctul culminant.

Punctul culminant a fost atins atunci când trupa Teatrului de Animație a fost invitată la un festival de vară din Anglia. Desigur, ca urmare a colaborării cu grupul de englezi care aduseseră ajutoare pentru orfeline. Era în anul 1994. Aveam nevoie de sprijinul logistic, dar mai ales financiar, al autorităților locale și, cum-necum, l-am obținut. Făcând, adică, unele concesii, printre care aceea că am inclus în echipă o profesoară de limba engleză, care chipurile să facă pe interpreta. O doamnă cu pile la Comitetul de cultură, despre care am aflat pe urmă că era profesoară de română, engleza o învățase pe cont propriu – atât cât o învățase.

M-am aruncat în aventura asta cu capul înainte și ochii larg închiși (*sorry, Mr. Stanley Kubric*). Nu mai fusesem niciodată în Occident. Am pregătit pentru viitoarele noastre gazde mici

suveniruri, și ce credeți că am cumpărat? Patru batoane de salam de Sibiu, produs la Bacău, și câteva casete cu fanfara de la Zece Prăjini (pe atunci, nu auziseră de fanfara asta decât câțiva cercetători de la Muzeul Țăranului Român). Am avut un așa de mare succes cu amândouă, încât unul dintre organizatori s-a simțit obligat să ne invite la el acasă.

Nu știam decât vreo zece cuvinte în limba engleză, fiindcă la școală am făcut rusa. Nici pe asta n-o mai știam. Am încercat să sun la ambasada din Londra, la atașatul cultural... Nu-ți răspunde nici dracu! De aici au decurs o serie de neajunsuri. De exemplu, când am ajuns pe aeroportul Heathrow, ăia nu ne lăsau să trecem la vamă, iar noi nu înțelegeam de ce. Cu mare dificultate, am reușit în cele din urmă să aflăm că trebuie să plătim o taxă de import pentru recuzita și decorurile cu care veniserăm, trei sute și ceva de lire, cu promisiunea că banii ni se vor returna după ce vom reexporta acele mărfuri (pentru ei, asta erau). Până când „translatoarea” noastră – sper că ați sesizat ironia ghilimelelor – a înțeles despre ce e vorba, a trebuit să stau de vorbă cu englezul ce ne întâmpinase la aeroport, din partea organizatorilor festivalului. „Nice weather!” zise el, privind undeva în zare. „He, he!” am răspuns.

Festivalul la care urma să participăm avea loc în Bradford, undeva în centrul Angliei, pe lângă Leeds. Multă vreme, aici a funcționat cea mai importantă bursă a lânii din Anglia – clădirea acesteia a devenit între timp centru cultural și de divertisment, aici se afla și cartierul general al festivalului nostru. Mai târziu, în anul 2015, orașul a fost declarat „the worst place to live in England”, și acum, că știu și eu ceva engleză, pot să vă traduc: cel mai nasol oraș din Anglia. Ei, nu e chiar așa! De fapt, e un oraș cât se poate de plăcut, cu vreo cinci sute de mii de locuitori, dintre care peste o sută de mii sunt indieni, pakistanezi sau alți asiatici provenind din fostele colonii britanice. Ăstora trebuia să le prezentăm noi spectacolul „Tândală se însoară”, urmând să-i cucerim cu măiestria noastră artistică. N-aș zice că au venit chiar toți să ne vadă, dar ceva public tot a venit. Adică, mai direct spus: am avut succes! Majoritatea spectacolelor se dădeau în stradă și adunau câteva sute de privitori. Pe urmă, am fost invitați să prezentăm spectacolul și la câteva școli pentru copiii din învățământul primar. Unul din organizatori ne-a invitat la un „party” la el acasă și însuși primarul orașului ne-a primit în biroul său, am stat un pic de vorbă, he, he, ne-a prezentat sălile mai importante din palatul Primăriei. Dar bănuiesc că un merit l-a avut și Hagi. În anul acela, driblingurile sale făceau prăpăd printre fotbaliștii echipelor adverse, la Campionatul

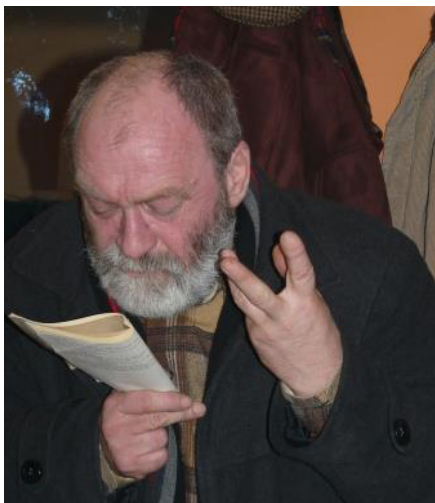
Mondial din SUA, iar englezii îl apreciau foarte mult. Am uitat să vă spun că și Dan Petrescu a jucat un sezon la echipa din Bradford.

Vedeți, nu e chiar așa cum zic unii, „the worst place to live in England”! Noi, cel puțin, ne-am simțit acolo mult mai bine și incomparabil mai importanți decât în Bacău. Eram cazați la un hotel mic, dar drăguț, aveam timp, dimineața, să vizitez orașul, iar după orele prânzului, când trebuia să montăm decorul în vreo piață, umblam prin magazinele dimprejur, ca să-mi adun oamenii. Am făcut treaba asta timp de aproape o săptămână. Când să plecăm, gazdele ne-au mai făcut o surpriză. Înainte de a merge la aeroport, am putut vizita parte din city-ul londonez, am făcut poze la Buckingham Palace și pe Tamisa, cu Palatul Westminster și Big Ben – cam asta a fost tot și ar fi fost foarte plăcut, dacă aș fi primit înapoi alea trei sute și ceva de lire, pe care le plătisem la venire. Dar nu știu ce complicații birocratice au făcut să nu le mai primesc. Și a venit un control de la Curtea de Conturi și, deși aveam acte doveditoare, mi-a imputat suma drept „cheltuieli nejustificate”, ceea ce m-a supărat foarte tare. O sută de lire era ceva mai mult decât salariul meu lunar în acea perioadă. Mi-am plătit datoria cu banii luați pe cartea „Erou fără voie” – pe atunci, cărțile încă se vindeau bine – apoi mi-am dat demisia și m-am angajat la o televiziune locală, unde primeam un salariu de patru ori mai mare. Și am lucrat acolo până când a dat Dumnezeu și CDR-ul, împreună cu Emil Constantinescu, a câștigat alegerile, prețul dolarului s-a dublat, iar televiziunea noastră a intrat în faliment. Peste alți patru ani, a dat Dumnezeu și CDR-ul a dispărut de pe scena politică. Astăzi, Emil Constantinescu este un pensionar oarecare, la fel ca mine. Bine, nu chiar la fel!

Bătrân visând © Dan Culer

Ion MUREȘAN

Croaziera

„Ieri m-am întors dintr-o croazieră pe Mediterana. Am pornit de la Roma cu un vapor american, unul uriaș, cu 14 etaje. Am fost la Neapole, Atena, Istanbul, Haifa, Rodhos, Creta, Roma”. Domnul Șerban este un om masiv, cu un impecabil bun-simț țărănesc. Dovadă că la o zi după ce a ajuns în țară a simțit nevoia să bea o bere într-o cârciumă modestă, de cartier. Și că, mi-a spus: „imediat ce am intrat în casă, m-am repezit la frigider și am mâncat o scrijea de slănină cu ceapă verde”. Și nu este, cu siguranță, un om sărac. Îmi povestește, cu o bucurie copilărească, ce minunății a văzut în fiecare loc. Apoi îmi mărturisește că a fost și în SUA, zece zile, după care a făcut o croazieră în Caraibe. Aștept să vină rândul unei amintiri urâte. Aștept degeaba. Domnul Ș. e cuplat pe amintiri frumoase.

Pe vaporul uriaș, la bordul căruia erau vreo 3000 de oameni, nu s-a descurcat prea bine cu denumirile englezești ale mâncărilor, mai ales că oferta era impresionantă și uneori exotică. Aflând că e din România, chelnerul brazilian i-a zâmbit și i-a spus: „Îl chem imediat pe șefu’!”. Șeful de sală, care era taman din Brașov, i-a repartizat la masă un chelner nou, care era taman din Brașov. Peste câteva zile a făcut o indigestie. A mers la cabinetul medical. Nu a reușit să priceapă întrebările medicului, căci nu știa cum se spune „a voma” și „a avea diaree”. Medicul i-a spus: „Așteptați, o chem pe șefa!”. Șefa serviciului medical era o doctoriță din România. La Las Vegas a fost cazat la un hotel celebru, cu o fântână arteziană ce se ridica până pe la etajul 40 și se sincroniza cu muzica lui Beethoven. La cazare, recepționera i-a luat pașaportul și a dispărut pe o ușă. S-a întors și i-a spus că „Șefa vrea să vă vadă”. Șefa se numea tot Ș. și era o fostă profesoară de engleză

din România. L-a mutat din camera ce-i fusese rezervată într-un apartament de lux. În nu mai știu ce oraș, din nou a fost chemat „Șeful”. Care era director peste un șir de cinci restaurante de lux și era taman din Ardeal. Ar trebui un mare scriitor ca să descrie ce a urmat.

Exercițiu de imaginație. Orice țară e un vapor de croazieră. România poate fi un vapor de croazieră, fie și pentru că la bordul ei, sub căpitănia actuală, trăiesc vreo 3000 de români, care trăiesc foarte bine. România nu poate fi vapor de croazieră, fie și pentru că nu vom mai găsi atâția profesori, ingineri, șefi de servicii, chelneri competenți, căci toți pleacă și se imbarcă pe alte vapoare de croazieră.

Ritual pentru răs

„Te invit la restaurant! Eu plătesc. Te invit la restaurant ca să râdem. Trebuie neapărat să râd, altfel crăp. Azi era cât pe ce să fac un accident de circulație. Iar asta, numai și numai pentru că nu am răs de multă vreme. Ca să râd, trebuie să beau ceva” – îmi spune vecinul Nelu, patronul unei mici benzinării.

Am acceptat. Nu mi-a vorbit nici de greutatea firmei, de nenumăratele inspecții care vin cu scopul unic de a-l amenda, nici de necazurile personale. Pur și simplu, a început să spună bancuri. I-am spus și eu câteva, bancuri vechi, unele de pe vremea lui Ceaușescu, ce mi-au trecut prin minte. Încet-încet, s-a destins, a început să privească în jur cu o anume curiozitate. Ochii au început să-i capete strălucire. De parcă în ochi avea priviri. La început a zâmbit, apoi a răs mânzește, apoi a prins a râde sănătos, cu poftă.

Din când în când priveam strada prin ferestrele restaurantului. Pe stradă treceau multe mașini de lux: jeepuri puternice, metalizate, mărci de prestigiu, prețuri amețitoare. În parcare, din ele coborau oameni încruntați: femei frumoase, elegante și încruntate, bărbați grizonati și încruntați, tineri cu cravată și triști. Lux și tristețe. Lux și neliniște. Oameni care numai cu „grija zilei de mâine” nu puteau fi asociați. „Vezi – a zis vecinul Nelu – niciunul nu râde. Din cauza asta sunt atâtea accidente de circulație. Când nu vezi viitorul, te grăbești, calci pedala. Te gândești că după curbă o să vezi ceva mai departe”.

Puțin speriat, vecinul meu improvizase, poate nu pentru prima oară, un ritual. În satul meu, la o anume sărbătoare, tinerii se îmbracă în frunze, trec în alai de la o poartă la alta, oamenii ies cu găleți cu apă și le aruncă pe ei. E un ritual întru totul vesel, un ritual pentru a atrage ploaia, ca să nu fie un an secetos. De data aceasta luam parte la un ritual trist, pentru a obține un rezultat imediat, vesel, subtil, imaterial: râsul. Râsul care, la rândul lui, îmi părea un ritual disperat pentru a atrage speranța.

Ion POP

Pagini de jurnal

8 decembrie [1973]

Am încercat în zadar astăzi dimineață să vizitez, cu câțiva studenți ai mei, atelierul lui Brâncuși de la Muzeul Național de Artă Modernă. Lungi discuții nervoase cu un fel de șef al gardienilor. Ni se explică că nu sunt suficienți paznici, că secția de sculptură nu poate fi văzută. Întrebând când se va ivi ocazia fericită, mi se răspunde pe un ton dur că vreau să știu prea multe. Poate că într-o zi – nu se știe când – voi putea intra în atelier, însă numai pentru cinci minute, și nu cu un grup mare de studenți: studenții zgârie operele de artă, – au mai pățit-o și altădată. Nu mă pot abține să nu-i spun câteva mai verzi despre minunata Franță de astăzi. Zice să scriu ministrului, care îi ține în halul în care sunt... Și când mă gândesc că e vorba de unul din marile muzee ale lumii. Cine m-ar crede, dacă i-aș spune în ce stare a ajuns „dulcea Franță” și orașul ei-Lumină? Țară de înfumurați inconstienți, cu baricade de operetă, parazitând pe amintirea amintirii unei glorii apuse.

După-amiază obscură. Se aude vântul șuierând afară, în lumina vântată. Citesc din Heidegger despre *Hölderlin și esența poeziei*. Mă împleticesc prin labirintul de vorbe al lui Blanchot, din *Le pas au-delà*: manie, uneori cu scilipiri revelatoare, de a tăia firul în patru. Paradoxuri peste tot, despre nesiguranța și irealitatea cuvântului.

Mă simt nesfârșit de singur. Din nou, nicio veste de la prieteni, de acasă. N-am crezut că voi suporta așa de greu absența dialogului cu cei apropiați. Z[aciu], capricios și enigmatic ca întotdeauna, nu mi-a trimis niciun rând în toamna asta, ceilalți întârzie mereu. Jumătate din pofta de lucru îmi cade, în singurătatea cenușie.

Uitându-mă la vântul de-afară, mă gândesc, cu un nod în gât, la pustietatea ce trebuie să stăpânească, sub

un alt vânt, casa noastră de la țară. Bunicul e la Cluj, după cum mi-a scris de curând, au rămas doar șobolanii din pereți și eroziunea înceată a tuturor lucrurilor. Când spuneam altădată *casă* și *Mireș*, trăiam o istorie întreagă. Vine vremea stingerii acelei istorii într-un cuvânt din ce în ce mai singur și mai decolorat, ce va sfârși, la urma urmei, într-un neutru dicționar. Tocmai degradarea asta a cuvântului și căderea lui printre „cei drepti” din parcelele încremenite ale vocabularului comun mă obsedează de mai multă vreme, și mai ales de la moartea bunicii încoace. Când voi putea scrie oare poemul care să traducă toată melancolia asta? După atâta vreme de când n-am mai reușit să închei nicio poezie, mă întreb cu teamă de voi mai putea reîncepe vreodată să scriu versuri. Ar fi îngrozitor să nu pot.

10 decembrie

Am primit astăzi o scrisoare înduioșătoare. Începe cu „Domnule profesor și dragul nostru prieten și vecin Ionuc”, – „din partea familiei Pop Alexandru, Mireșu Mare, str. Balta Nouă, nr. 50.” Îmi scrie Vasile, prietenul vechi din copilărie, cu o stângăcie frumoasă de țaran: ezitarea între formule spune tot despre curatele sentimente ce l-au îndemnat să-mi scrie. O mie de amintiri îmi fulgeră prin memorie, din anotimpuri și zile de-acum vechi. Cred că în acele aduceri aminte mă regăsesc cu adevărat și, când va fi odată să fac socoteala, chipuri ca acelea îmi vor dovedi încă o dată că nemurirea există. Niște zăpezi, niște murmure, o anume culoare a zilei, – cât de ușor se vor întoarce în zăpezi, în murmure, în culorile zilelor! Va fi ca și cum n-aș fi fost decât un loc de trecere. Pașnică, aproape tăcută, de o nesfârșită, timidă discreție. Iată că prietenia există totuși, protectoare și caldă. Sunt invitat la colindat, ca pe vremuri, cu bucurie, cu plăcerea de a dăru. Sunt chemat să reintru în *ritm*, după atâtea întreruperi și rătăcirii. Îmi vine să plâng, ținând în mână, în stația de metrou cenușie, acest plic cu zăpadă proaspătă de-acasă. Sunt fericit.

12 decembrie

Invitat la un cocktail, la Ambasadă. Ajung cu o mare întârziere. Cineva e pe sfârșite cu discursul introductiv. Anunță, spre marea mea stupefacție, că va urma un... *Te Deum* de Crăciun și un program muzical: vioară, arii și canțonete... colinde. Pe o masă, lumânări aprinse în sfeșnice (vor fi deplasate, mai apoi, spre pian, când va veni momentul...). Trei preoți fac o mică slujbă, în această sală de spectacole în care numai despre Dumnezeu n-a fost vorba vreodată! Urmăresc, într-o stare sufletească indescritibilă, în care e și o dureroasă emoție solemnă și ceva grotesc, ieșit din neîmpăcarea totală a gândului cu locul, – strania adunare. Lumea e în picioare, simt – de lângă coloana mea din fundul sălii –, că mulți dintre cei ce urmăresc slujba sunt emoționați, dar câtă tensiune,

altfel, în fiecare clipă când, fiind vorba de numele Tatălui și al Fiului, nimeni nu face gestul obligatoriu, de nu cumva îl face în gând. Care vor fi fiind ochii ce urmăresc semnele de închinăciune – vor fi gândind toți – și rămân încremeniți, încordați și temători. Pentru cine s-a făcut atunci acest teribil spectacol? Pentru puținii români rezidenți în Franța? Nodul din gât nu-mi dispare până la sfârșit. Câte amintiri, acum mutilate, nu-mi trec prin minte – cu serile de Crăciun de odinioară, la țară, cu toată acea copilărească prospețime pe care n-o mai am și n-o voi mai avea niciodată.

Gafă de programare: după Dumnezeu, urmează „La Donna è mobile”, cântată de un tenor francez mediocru. Canțonete, apoi câteva fragmente nostalgice la vioară, interpretate de un tânăr, Constantin Bobescu. De o fată, apoi, melodii idilic-pășuniste cântate de nu mai știu cine, o femeie durdulie, alături de un lied de Enescu... În fine, colinde, colinde, frumoase. Ce bătaie nouă a inimii ascultând aici *O, ce veste minunată* și *Trei păstori*, pe care ani și ani le-am fredonat cu aceeași emoție! De n-aș fi aflat, din întâmplare, că „corul femeilor ortodoxe române din Paris” era format în bună parte din soțiile personalului de la Ambasadă! – Cum să pot numi această melancolie, cum să scap de emoția acestui ciudat, fals pseudo-fals (cam așa ar putea arăta nemaipomenitul raport construit în mine în acele momente)? Iar la 2000 de kilometri, 25 decembrie nu mai e de mult scris cu roșu în calendare... De ce trebuie să facem astfel de lucruri? Pentru ce bieți oameni?

17 decembrie

Primesc, în sfârșit, câteva cuvinte de la Z., pe o ilustrată. Îmi spune, răspunzând reproșurilor mele, că, deși nu s-a schimbat nimic din prietenia lui pentru mine, nu-mi va mai răspunde. Amintește de o discuție a noastră în tren spre București, înainte de a mă întoarce, de o scrisoare a lui din Finlanda, plină de amărăciune și de o ciudată exaltare. Acum zice că e în căutarea unei soluții pentru a ieși din viață... Citesc totul cu un fior, cunoscând de mai de mult criza teribilă prin care trece acest om, prieten atât de apropiat de mai bine de un deceniu. Mă mir totuși că nu-l salvează un anume scepticism. Se chinuie singur, între extreme. Să fie la mijloc și ceva din sentimentul că n-a dat tot ce ar fi putut da? Să fie doar zguduirea pe care i-a provocat-o șederea în Germania, cu niște ani în urmă? Să fie multa meschinărie ce îl înconjoară, începând cu Universitatea? Și totuși, e un om superior, care ar trebui să învingă toate aceste lucruri. De ce să vrei să fii neapărat geniu? Sau, dacă e vorba de altceva, atunci chiar viața lăuntrică a spiritului, chiar oprimată de cenușiul înconjurător, nu-și poate găsi în ea însăși o consolare? – Sunt toate întrebări îngrozitor de greu de pus, dar și mai greu de răspuns. Am început să mi le pun și eu, și mă vor aștepta din ce în ce mai opace de acum înainte. Să căutăm motive de resemnare ori mângâierea în cine știe ce fapte

și evenimente pe măsura neînsemnatei vieți ce-o trăim. Încă.

1 ianuarie 1974

M-am sculat târziu, pe la amiază, după o noapte albă. În sfârșit, puțin soare, însă toată ziua avea să fie în scurtă vreme, posomorâtă. Înainte de a mă apuca să citesc încă câteva zeci de pagini din studiul Rosei del Conte despre Eminescu, ascult îndelung muzică, cu ochii în tavan, gândindu-mă la anul care a și trecut (e și un an de când sunt în Franța, - 11 ianuarie îl va încheia). Am venit plin de vise, cum se spune, închipuindu-mi că voi face minuni de vitejie, citind și scriind sute și mii de pagini. A fost, de fapt, un an „pentru ochi și urechi”, în care mai mult am umblat și privit decât am scris. Am bătut Parisul cu piciorul, n-am lăsat să-mi scape momentele mai importante din viața culturală – marile expoziții, câteva esențiale spectacole teatrale, atâtea și atâtea filme, printre care *Moarte la Veneția* și *Strigăte și șoapte* cred că rămân cele mai bune pe care le-am văzut. Imaginea despre Franța mi s-a lămurit și precizat mai mult în acest răstimp, nu fără destule decepții. Singur mai mult și acomodându-mă cu niște oameni reci și închiși, rezervați și distanți față de străini, am avut momente ce le-aș putea socoti disperate. Un crescut scepticism și un fel de nepăsare primejdioasă (va trebui să scap de ea cât mai curând) mi-au paralizat adesea acțiunile sau intențiile. Nu numai o dată mi se pare că tot ce fac este de tot inutil și am sentimentul că, oricum, alunec încet-încet spre moarte. Ar trebui să pot scrie acel de mult proiectat roman *Morțile paralele*, - poate m-aș elibera cumva -, însă nu sunt convins că am „vocație epică” (dacă voi fi având, de fapt, vreo altă chemare!). Foarte descurajant e gândul că n-am scris, tot anul, decât o singură poezie întreagă, - în rest, doar schițe de versuri, neîncheiate. Lecțiile la Universitate nu m-au satisfăcut, cu aerul lor improvizat și pentru niște studenți abia interesați de ceea ce spun despre o cultură îndepărtată, de nepăsarea lor față de orice. În orice caz, momentele de relativă comunicare au fost rare. S-ar putea ca, începând lucrul la *Joc și poezie*, să-mi regăsesc ritmul de altădată, dar încă mă înec în proiecte și în mulțimea de mărunțișuri publicistice la care cred că trebuie să răspund.

Eram foarte amărât aseară, singur cu un pahar de vin în față și cu o lumânare aprinsă, încercând un revelion. Am avut noroc cu vecinul de cameră Hamza, ce mi-a propus să ieșim cu mașina spre Champs-Élysées, locul tradițional de întâlnire al parizienilor în noaptea Anului Nou. Am acceptat imediat și, într-un sfert de oră, eram în Piața Concorde, făcându-ne cu greu drum și pe căi laterale spre zgomotoasa arteră. Am lăsat mașina într-o străduță din apropierea bulevardului și ne-am lansat în mulțime. Babilonie. Claxoanele automobilelor urlau, pocnetele petardelor se amestecau cu strigătele imensei mulțimi, mai ales tineri, adunate în iureș. Un fel de repetiție pentru

revoluție... dacă mă gândesc că aici totul începe operetistic și sfârșește jalnic, *en pourissant*... A fost, totuși, frumos. Cupluri voioase își spuneau sau ne spuneau surâzând „Bonne Année!”, fetele acceptau cu minimă opoziție să fie sărutate, o voință generală de nebunie era vizibilă. Mi-ar fi plăcut să fie mult mai multă lumină (nici măcar Arcul de triumf nu era luminat!) și, gândindu-mă la Elveția, cu brazii ei împodobiți și aprinși la colț de stradă sau plantați ca steagurile în fața ferestrelor (la Berna, bunăoară), diferența era decepționantă. Am intrat să bem un whisky într-o cafenea: niște tineri danezi petreceau în transă, cu sticle de șampanie în mână. Am luat-o apoi spre Cartierul Latin. Surpriză neplăcută când, în zona Huchette-La Harpe, am văzut o mulțime de polițiști cu bastoane de cauciuc și straniile lor scuturi și armuri neo-medievale. Lumea era cam speriată, agitația pierise. Din cafenele pândeau capete curioase spre plutoanele în marș. Într-o „bombă” cu fum și figuri pletoase, ne-am înghesuit și noi, dublând porția alcoolică. Muzică teribilă, de apocalips. La o „taverne londonnaisă” de pe lângă Saint-Germain-des-Près, am intrat într-o lume de data asta foarte elegantă, sub lampadarele roșii. În fine, o plimbare pe cheiuri și un sandvici înghițit în zona Halelor, spre 5 dimineața, a încheiat escapada nocturnă. Acasă, am ascultat, până spre ora șapte, muzică românească și tunisiană...

10 februarie, duminică

Mă hotărâsc, în sfârșit, să adaug niște rânduri la cele scrise până acum. Zile și săptămâni am tot amânat deschiderea „caietului albastru”, dintr-un fel de lene și nepăsare ce nu m-au părăsit încă și îmi blochează voința. Încep mai multe lucruri dintr-odată și nu le duc pe niciunul la capăt. Pierd fantastic de multă vreme gândindu-mă la nimic, ascultând muzică sau numai zgomotul continuu al bulevardului periferic din apropiere. Poate e, în ultimă instanță, efectul eșecurilor încercate în vremea din urmă, când m-am reapucat să scriu versuri, fără să reușesc a depăși niște schițe sumare, propoziții izolate. Mă obsedează imaginea casei de la țară și ruina ei viitoare și mai ales moartea bunicii, iar odată cu ea, a unei anumite vârste protejate și a atâtor lucruri gata să le înghită pulberea, timpul, uitarea. Din nou, sentimentul transformării unor ore trăite, a unor oameni și obiecte, în substantive-schelete, într-un fel de pământ al memoriei. Adevăratele cimitire nu sunt în cutare locuri dintr-un sat sau altul (natura are grijă să le camufleze în bandajele ritmurilor ei somnoroase sau violente), ci în aducerea noastră aminte, iar când dispărem noi, în dicționare, gramatici, glosare. Deocamdată, numele bunicii, Maria, nu i se potrivește decât femeii și mamei care a fost, însă va circula ca un fel de duh, într-o metempsihoză a numelor. Și așa, pentru toate câte au fost sau mai sunt ale mele. Până nu scap de aceste gânduri, transcriindu-le într-un

poem, am senzația că nu voi putea trece mai departe și nici scrie nimic altceva. Fiecare miez de noapte a devenit, de aceea, pentru mine, o mereu repetată străduință de a păși, *dincolo*, însă de fiecare dată cuvintele nu se leagă cum ar trebui și cum simt că sunt legate undeva înăuntru. Cred, de aceea, că *nu trebuie să renunț*.

sâmbătă, 2 martie 1974

Uitându-mă iar la ultima dată a acestor rânduri, descopăr încă un lung spațiu alb. Alb în toate sensurile, în afară de cel al calmului iernatic al spiritului. Zilele au trecut cam la fel, într-o știută inerție, cu rare treziri, în rare luminișuri. Câteva momente îmi rămân totuși în acest bruiat mizerabil.

Să-mi aduc aminte de spectacolul montat de Lucian Pintilie la Chaillot-Gaîté-Lyrique, cu *La Princesse Turandot*, în decorul lui Radu Boruzescu. Palatul – fagure straniu, cu galeriile lui, ca de cârțițe, în care cei vreo optsprezece diformi-pitici mișunau larvar, comedia sinistă a mizeriei și neputinței în fața acelei femei-sfinx, monstru de cărnuri teribile (Andreea Féréole din *La Grande bouffe*!), un întreg ceremonial degradat, reflectat în marile oglinzi laterale. Memorabil, în teribilul lui, acest spectacol văzut în matineu, în sala plină de copii. Ei vor fi aderat, fericirii!, doar la schema de basm, când bieții „oameni mari” puteau descoperi cu groază un infern pe care altminteri refuză să și-l mărturisească...

Luni, 25 februarie, la ora 3 după-amiază, - întâlnire cu Tzvetan Todorov. Mă primește în mansarda de pe rue de Tournon a Școlii Practice de Studii Înalte, într-un cabinet foarte alb și ordonat, în contrast cu aerul dărpănat al restului clădirii: scara murdară, zidurile plesnite, cenușiu al mizeriei... Interviu despre romanul polițist și despre poetică, pentru *Tribuna*. Vorbește mai mult el, fără ezitări, cu ușorul lui accent străin, vreme de un ceas. Sunt destul de intimidat, nu-mi găsesc cuvintele. Aceeași nesiguranță, probată mereu, în fața acestei alte lumi. De ce nu mă pot simți acasă *aici*?

În urmă cu câteva zile, o veste proastă de acasă: traducerea *Falsului tratat de estetică* al lui Fundoianu, pregătită pentru „Restituirile” Daciei, mi-a fost respinsă, „fără explicație”, de instituția numită eufemistic Direcția Presei. Mirat – și nu prea. Obtuzitatea, și nu numai ea, își spune cuvântul. Câte zile de primăvară am cheltuit aici, anul trecut, s-o închei cum se cuvine... Trebuie să mă resemnez. Dar nu, în fond *nu mă pot resemna*.

O dată importantă: îmi scrie Z., răspunzându-mi la scrisoarea ce urmase unei ilustrate de-a lui, triste, din București. 1 martie. Zăpadă, în sfârșit, în acest Paris gri. Mă simt dintr-odată altul. O mare povară pare a fi dispărut. Paginile sunt, toate, o tulburătoare lamentație: singurătate, neîmplinire, obsesie a morții, după o viață ratată. Cât de bine îl înțeleg, cât de apropiați suntem! Și tocmai de aceea sper să găsesc niște cuvinte consolatoare,

chiar de încurajare, dacă bieteale vorbe mai pot vindeca atât de profunde răni. Îmi spune că eu mă mai pot sustrage aici gândurilor negre, pe când acolo, în urbea îngustă, trebuie să aștepte noaptea ca să evite întâlnirile cu niște inși pe care îi detestă. Mă întreb, însă, dacă poate fi într-adevăr bine undeva în lume. Dacă fac bilanțul vremii trăite aici, cum am mai încercat, decepțiile sunt destule. O cumplită simetrie „ordonează” cele două lumi. Nume diferite pentru același rău de *a fi*, contrariat sau învins de prostie, inconștientă, apetitul bestial al distrugerii. Să fie „mănăstirea lăuntrică” un fel de soluție? – Și totuși revin, - câtă nevoie avem de acest ecou și cum așează el în mine o paradoxală seninătate! N-am greșit făcând din solidaritate și încredere, din prietenie, cuvintele-cheie al breviarului meu intim!

Luni, 1 iulie 1974

Poate că dacă n-aș fi împlinit astăzi strania vârstă de treizeci și trei de ani, nu m-aș fi hotărât să adaug puținelor pagini ale acestui „jurnal” rânduri noi. Era o dată de care mă temeam, - poate din pricina celor doi 3 puși alături, poate din cauză că ei înseamnă, într-un fel, încheierea definitivă, definitivă, a unui timp ce nu se mai poate numi „întâia tinerețe”. Să îndrăznesc să scriu că treizeci și trei-ul meu e, numeric, același cu al lui Cristos? Dar viața lui, sfârșită aici, se terminase pentru că fusese *împlinită*, spusese tot ce a avut de spus, sau ceea ce, fundamental, era de comunicat înainte ca alții (ce vor avea dreptul să îmbătrânească), să continue, dezvoltând ori degradând. Pentru mine, asta ar vrea să spună că de acum înainte nu-mi voi mai putea îngădui risipe. Totul va trebui să fie muncă, străduință de a face să supraviețuiască puținul adunat în treimea de veac pe care am parcurs-o. Să intru, adică, „în rândul oamenilor”, să iau viața în „serios”. Ce înseamnă, însă, toate aceste formule? Să scriu cărți – dar voi putea scrie așa cum aș vrea? Să „întemeiez un cămin”, - dar voi fi în stare după atâtea decepții și, mai ales, lipsindu-mi curajul de a mă supune convențiilor familiale? Oricum, îmi va fi greu să prelungesc starea relativ inertă, refuzul de a crede că nu mai sunt „liber”. Sunt, în fond, destul de individualist și, probabil, numai realitatea unor sentimente paterne ar fi capabilă să-mi modifice actualul punct de vedere. Până acolo mai e însă teritoriul iubirii, pe care n-am mai regăsit-o în trecătoarele „aventuri”, de la vârsta de 17-18 ani. Voi reuși, oare, să mă mai atașez atât de mult de cineva încât să cred că nu mă subjug? Pasul va trebui, totuși, făcut...

Sunt prea obosit acum și e prea târzie ora de noapte la care încerc să-mi pun întrebări pentru a afla și răspunsuri demne de luat în seamă. Anul – cel din urmă – pe care-l mai am de stat la Paris îl bănuiesc cel mai greu, hotărâtor în multe privințe. Voi ști acum dacă pot face ceva ca lumea, voi lua – obligat – hotărârile capitale. Căci, de fapt, abia după întoarcerea definitivă la vatră voi

fi pus în situația de a alege un fel sau altul de a trăi. Viitorul mi-l văd tot mai mult în izolare, cu prietenii puțini ce mi-au mai rămas, renunțând la multe – și la destule cuvinte chiar – într-o lume în care a te mărturisi e primejdios, căci nu e niciodată „momentul”. Până atunci, să încerc să mă disciplinez, cu gândul că această libertate relativă (în sensul că am prea puține angajamente exterioare) nu e fără sfârșit.

Pe scurt, a învinge *inerția*, miile de inhibiții ce mi le provoc adeseori singur, a-mi educa *voința de a lucra*, de a medita, dincolo de scepticismul și melancolia care m-au însoțit mereu; a scrie, analizându-mă cât mai adânc, năzuind să văd până unde pot înainta; a nu-mi pierde *încrederea* că mai există ceva pentru care merită să trăiești; a nu lăsa să-mi scape puținul frumos al acestor ani, pentru a nu mai regreta, târziu, cum regret acum, anii ce s-au dus. Și mai ce? Nu știu, însă mai trebuie să fie atâtea și atâtea lucruri, întrebări cu răspunsuri și fără de răspuns.

Am treizeci și trei de ani, în Paris e noapte cu lună și un vuiet cunoscut de mașini pătrunde pe o cunoscută fereastră deschisă spre întuneric. Peste câteva frontiere, vor fi fiind lanuri de grâu ce se coc, cu greieri anacronici și stele, cu foarte cunoscute, îndepărtate stele.

2 iulie

Iar m-am întors târziu acasă. E aproape un noaptea. Și aceeași lună, ca aseară. M-am despărțit de Marin Sorescu în dreptul stației „Odeon”, după o plimbare de aproape două ore prin Cartierul Latin. Drumuri cunoscute, un fel de alunecare pe sub bolțile de frunze de pe St. Michel spre St. Séverin, La Harpe, Huchette. Animația dintotdeauna, în jurul înghițitorului de flăcări de lângă patiseria tunisiană. Cu Dan Mănucă, pe care l-am cunoscut azi, ieșim spre *parvis*-ul de la Notre-Dame. Catedrala, maiestuoasă, cu sfinții ei. Foarte sus, abia ghicite, himerele turnurilor. Printre ramurile copacilor de pe chei, peste statuia lui Carol cel Mare, o lună imensă. Aceeași de la St. Germain-des-Prés, privită din cafeneaua „Le Bonaparte”, cu câteva ceasuri mai înainte. La „Deux Magots” trecusem, căutându-l pe Aurel Rău, ce nu se prezenta la întâlnire, pe lângă consumatorii sofisticăți. Într-un colț, lângă o vitrină a librăriei „La Hune”, o flautistă și un tânăr cântând la violoncel în fața unei partituri: frumoasă muzică preclasică. Mai încolo, sub nasul burghezimii fardate, un grup cântă melodii latino-americeane și niște elevi formează o mică dar stridentă fanfară. În timp ce ne beam berile la „Bonaparte”, un alt înghițitor de flăcări își face numărul sub ochii a doi polițiști. Încheind, zice ca să fie auzit: „Et maintenant cueillons le fruit de notre travail” – și trece pe la mese să-și culeagă centimele. Aerul e cald, un vânt ușor pătrunde până la noi prin vitrina deschisă. Zgomote de mașini, frânturi de muzică, conversație despre poezie și

critica ei, despre o anume singurătate a străinului ce vine la Paris. Lună și iar lună, deasupra bisericii. Minutele trec încet, calm, odihnitor.

Pe Sorescu am fost surprins să-l întâlnesc după atâtea ani, atât de departe de țară. Invitat de Marie-France Ionescu la dejun, a apărut și el, odată cu Dumitru Țepeneag. Nu mai e tânărul subțire pe care-l știam. Fața îi e mai plină, ochii mai înguști, o mustață crescută anarhic izbucnește, ierboasă, răsfântă peste buze. Vine din Berlinul Occidental, unde a fost invitat cu ocazia tipăririi unei cărți, a trecut și prin Olanda. După atâtea spații străbătute, pare puțin obosit, declară că vrea să-și scurteze șederea la Paris și s-o ia repede spre casă. Zice – și el – că nu poate scrie versuri în străinătate.

Marie-France e o făptură înaltă și foarte subțire. Cu trăsături fine, are un fel de transparență. În rochia lungă și cu părul strâns în coc, cu câteva bijuterii destul de simple, e elegantă și, fără să fie cu adevărat frumoasă, impune o prezență foarte agreabilă. Venind vorba despre Brâncuși (Sorescu ar vrea, pentru filmul documentar despre sculptor pe care l-a scris, câteva cuvinte ale lui Eugen Ionescu), Marie-France povestește din amintirile unor vizite la atelierul din Impasse Ronsin. Fire blajină, bătrânul i se păruse un bunic căutând complicitatea copiilor, impresionant cu barba lui albă. Avea mereu la el vin bun, șampanie, whisky. Cânta uneori, mai mult fredonând. Odată, cântând în fața atelierului, pentru sine, niște trecători au vrut să-i dea „pomană”, lucru ce l-a înfuriat grozav. Povestea despre o iubită a lui din tinerețe, o ciobăniță cu părul foarte lung, pe care, privind-o de departe pe culmea unui deal, declara a-i ghici sentimentele după felul cum își răsfira părul și după o anume strălucire a lui. Deși avea telefon, comunica cu pictorul Istrati de peste drum, aruncându-i în geam pietricele. Era un semn că voia să-l vadă.

La masă, suntem serviți de bătrâna menajeră Catherine, femeie foarte tăcută, apărând și dispărând ca o umbră. Camerele sunt mobilate „vechi”, pe pereți multe tablouri moderne (două desene-acuarele de Miró etc.), foarte multe ouă încondeiate, icoane. Un rinocer de eben, sub o masă pe care e fotografia scriitorului...

3 iulie

Am o invitație la o conferință despre România, la Palatul Luxembourg. Vorbește banal și cu multe greșeli de franceză, un profesor de la Facultatea de ziaristică din București. Pe la mijlocul expunerii, apare Alain Poher, pe care-l văzusem de atâtea ori pe ecranul televizorului, în timpul campaniei electorale. Singurul lucru cu adevărat emoționant a fost proiecția a două filme documentare. Nostalgii.

Îl întâlnesc din nou pe Marin Sorescu, cu care merg la vernisajul expoziției Magdalenei Rădulescu, într-o sală improvizată, peste drum de biserica St. Julien-le-Pauvre.

Lume destul de multă, români și francezi. Toate pânzele de la hotelul de pe rue de l'Exposition, alături de altele mai vechi, ce aparțin doamnei care a organizat expoziția. Atmosferă intimă, plăcută. Pictorița e emoționată, surâde timid.

Până la miezul nopții, hoinăresc iar cu Sorescu. Sfârșim în fața unor *demi-pressure* la cafeneaua „Bonaparte”, lângă Saint-Germain-des-Prés. Vorbește despre o reînnoire a solidarității generației noastre, la care aș ține și eu, - dar, date fiind rivalitățile deja instalate, sunt cam sceptic. De ce românii noștri nu pot depăși întotdeauna „mâncătoria”, de ce nu se susțin, cum ar trebui – nici cei din străinătate –, de ce atâtea valori românești nu ajung să fie cunoscute, când ar merita-o de zeci de ori mai mult decât atâtea pretinse prestigii occidentale? Întrebări...

4 iulie

Zi destul de ștearsă. Citesc din antologia lui Seghers, *La Résistance des poètes*. Multă informație, cam în vrac. Pentru o astfel de temă gravă, ar fi trebuit, poate, o voce mai vibrantă. Textele sunt însă adeseori superbe. De meditat la valoarea așa-zisei „poezii de circumstanță”. Vezi Goethe, din conversațiile cu Eckermann, citat adesea trunchiat, când pentru el „împrejurarea” e raportabilă numai la personalitatea poetului și refuză categoric înregimentarea doctrinară. Adică: împrejurarea aleasă, totuși, de poet, supusă totalei lui *libertăți* interioare.

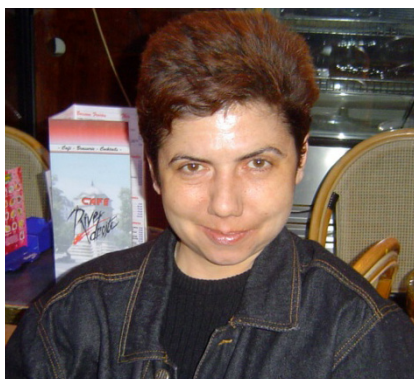
5 iulie

O frază din Bernanos, citată de Seghers (p. 121), despre poeți: „[Aceștia] sunt oameni ce dau Cezarului ce e al Cezarului, dar care s-ar lăsa mai degrabă tăiați în bucățele decât să-i dea altceva”. Da, da...

Dan Culcer © Vin roșu

Letiția ILEA

un singur poem

ea avea nenumărate riduri săpate pe chip
părul albit și rănile la vedere.
ea știa durerea întristarea și suspinul
pe de rost.
ea nu scrisese până acum decât un singur poem
cu aceleași imagini de caleidoscop defect
cu aceleași personaje
ce se observau cu bunăvoință
călători în trenuri ce se încrucișează
din direcții contrare.
ea se înfășura în poemul ei
ca într-un șal în noaptea polară.
ea scria același poem
și ridurile nu i se netezeau
rănile nu i se închideau
măinile îi erau tot înghețate
în jur erau mai mulți morți decât vii
știrile promiteau catastrofe seară de seară.
ea scria același poem
unul singur
el se deșira ca un fular ros de atâta purtat
i se scurgea printre degete
ca un fir de sânge dintr-un trup
extrem de bolnav.

o boală de sezon

ce te scoate din circuit vreme de două săptămâni.

printre ceaiuri siropuri de tuse nesfârșite cafele
un gând îți dă putere:
e destul timp pentru toate.

e timp să te lași de fumat.

e timp să nu te mai întristezi
când prietenii se îndepărtează.

e timp să o iei de la început
făcând de data asta
totul ca la carte.

e timp până în ultima clipă.

fără iubire

în copilărie am aflat că iubirea e totul.
mai târziu într-una din casele pe care le-am părăsit
fără pic de regret pentru timpul mâlos din ele
am învățat că se poate trăi foarte bine fără iubire.
nu se întâmplă nimic.
pe corp îți crește o pelicula fină de silicon transparent
din cel folosit de instalatori.
pe deasupra niște solzișori verzui deși.
de-acum poți să treci prin lume liniștit.
ce dacă nu ești iubită.
siliconul îți ține de cald
solzișorii de frig.
răutățile săgețile se lovesc de cele două platoșe
și tu ești tot nou-nouță.
se întâmplă însă și lucruri neprevăzute.
un copilăș șutează în minge înspre tine
și așteaptă cu ochi albaștri să i-o dai înapoi.
atunci ești foarte încurcată.
sau un domn foarte în vârstă schițează
gestul de a-ți ceda locul în autobuz
când te vede înconjurată de sacoșe de la supermarket.
iarăși solzișorii se înmoaie.
cel mai rău e însă când un câțel te privește
se rotește în jurul tău într-un vârtej auriu
îți sare în brațe îți linge mâinile.
atunci pentru o clipă siliconul și solzișorii tăi dispar
atunci pentru o clipă – da – pentru o clipă
crezi că ai mai putea să încerci.
în minutul următor doi polițiști comunitari
întrerup scena de iubire: „probabil nu-i vaccinat
antirabic.
și sigur are o mulțime de alte boli transmisibile”.
silicon solzișorii mazăgă cenușie.

floare de gheață

anul acesta a trecut cu alte planuri
neduse la capăt.
suma termenilor e mai mică
decât fiecare dintre ei.
doar un gând din nopțile de insomnie
s-a întrupat
de parcă te-ai fi pedepsit singură
pentru o vină imaginară.
în aer se simte apropierea zăpezii
în oase presimți viitoare catastrofe
nu ai cui spune.

în seara de decembrie
ștergi un nume din agenda telefonică
o novă se stinge.
cei plecați se întorc tot mai des în vis
cei rămași se îndepărtează în viteză.
cauți apoi încă niște motive bune
pentru a doua zi pâinea câinele
o țeavă spartă.
noi fisuri în tencuială. noi dureri
care trebuie epuizate.
o frază întortocheată își cere dreptul la viață
se cere scrisă.
ca și cum de asta ar depinde
supraviețuirea ta.
primul cuvânt e pe un raft unde nu-l poți ajunge.
îți amintești doar de acea catedrală din cuvinte
pe care ai schițat-o stângaci.
știi însă că prima piatră o va pune altcineva.
peste tine.

înainte de somn

ai învins și nu ai câștigat nimic
ai pierdut și nu ai devenit mai rea
nici mai bună.
în seara de iarnă se înstăpânește un gust amar.
nimic nu mai e cum era
pâinea legumele țigările
nici măcar amintirile
nu te mai poți agăța de ele
ca de niște pitoane
în neînsemnatele tale escalade.
nici victoriile și înfrângerile
nu mai sunt ce erau
cineva a pus între ele semnul egal.
și în clipa aceasta gândul acesta
gândit probabil și el de altcineva înaintea ta
devine o firimitură de pâine
ce nu te va ajuta să găsești vreun drum
uliul e aproape.

dacă n-ai fi scris

dacă n-ai fi scris
în viața ta niciun poem
nu ai fi străbătut noaptea
de la un capăt la altul
nu ai veghea acum inutil
ca un far părăsit
peste un ocean cu deșeuri petroliere

dacă n-ai fi scris
în viața ta niciun poem
nu ai fi confundat niciodată
stânga cu dreapta

înfrângerea cu victoria
coșmarul cu extazul
poate acum ai fi scris
programe de calculator
sau ai fi cultivat zmeură
și relații sociale

dacă n-ai fi scris
în viața ta niciun poem
ai fi văzut și tu
doar jumătatea plină a paharului
ai fi avut și tu
planuri cincinale decenale
ai fi avut nenumărate împliniri prozaice
ai fi realizat o mulțime de target-uri
fiecare clipă ți-ar fi fost bine umplută
iar seara ai fi adormit cu ușurință
după somnul fără vise
ai fi luat-o de la capăt zâmbind
ușor tâmp

la ce bun însă acest gând
acum când ai trecut de jumătatea drumului
te smulgi din reveria dulce-amară
și chiar nu mai ai ce face

recviem

tristețea ei era o jucărie din copilărie
pe care o arăta mereu musafirilor
împreună cu diplomele de premiantă
două codițe de păr șaten sută la sută natural
și colecția de capace de bere
îndreptate cu cărămida.

tristețea ei era o rochie demodată
pe care nu se îndura să o arunce
știind că moda e ciclică.
o purta semeț pe aleile parcului central
ignorând superior
șușotelile amuzate.
acasă rochia devenea halat
șorț de bucătărie pijama
se confunda cu propria-i piele.

prietenii o îndemnau să se desprindă
să îngroape trecutul pentru totdeauna
să gândească bineînțeles pozitiv
dar ea se făcea tot mai mică
încăpea acum în același sertar cu jucăria
într-un buzunar al rochiei
într-o lacrimă violetă
în cinstea bunelor lor intenții.

spaima

spaima sună la ușă
deghizată în poștăriță
o poștești înăuntru îi faci cafea
o întrebi de sănătate de copii
îi dai bacșiș.
ea se instalează comod
își aprinde o țigară își pune un cd.
începe să se plimbe prin cameră
cu mâinile în șolduri bărbia ridicată
dezinvoltă ca modelele de pe canalul fashion.
îți cotrobăie prin lucruri. se simte bine.
e la ea acasă.
o alinți îi faci complimente
numai să plece odată.
ea se agață de tine bate din picioare
ca un copil râzgâiat.
cedezi și de data asta
te ridici și ieși în ploaie
fără umbrelă fără chei.
o mașină aproape dă peste tine.

un obiect de preț

pentru care economisești ani de-a rândul
monede de zece bani.
tocmai când să-l cumperi
el se scumpește crește rata inflației
apar lucruri mai urgente.
așa aduna ea câte un vers
din cuvinte de zece bani
și poemul dorit era tot mai departe
un măr perfect într-un copac mult prea înalt
un colac de salvare
pe care nu-l poate ajunge
cine nu știe să înoate.
ochii îi erau mai stinși acum
gesturile lente pasul domol.
oboseala o prinsese în pânza ei.
însă tot mai strângea câte-o monedă
un cuvânt de zece bani le alinia în fișicuri
le număra le mângâia
și ele nu erau niciodată de-ajuns.
apoi într-o zi din senin și-a pus toate monezile
în pălăria unui cântăreț la chitară din piața mare.
poemul a fost atunci mai aproape ca niciodată
l-a putut atinge silabisi.
era un tril nemaiauzit
într-o gură de mut.

o zi însorită

ea a fost copil precoc
tânără speranță neconfirmată

adult imatur

ea a dansat un dans
compus dintr-o mie de secvențe
fiecare repetată până la disperare
ansamblu dând cu ușurință
iluzia spontaneității

ea și-a amintit mai mult decât a trăit
și-a imaginat mai mult decât a respirat
și nu a fost de ajuns

ea a fost fumul și zațul de după petrecere
siaj dar niciodată vas de croazieră
cioburi colorate de caleidoscop
din care fiecare a înțeles ce-a putut

și atunci cine a fost ea

(aici asistența în haine mai mult sau mai puțin cernite
își ia adio se risipesc care încotro
la cafenea dentist supermarket
a durat foarte puțin
or să prindă și știrile de ora cinci
bine că n-a plouat
dacă n-a plouat înseamnă că ei
nu-i pare rău)

Gavril Ședran - *Sculpturi*

Melania BANCEA

Capitolul 6

Făcuseră mai mult de jumătate din ședințe, dar încă nu era convinsă că o ajutau din cale afară, pentru că jinduia în continuare după NO, mânca în silă și nu-și găsea liniștea. Posta pe *site*-ul de socializare doar articole vesele, fiindcă știa că el le urmărește (îi confirmase asta în unul dintre rarele sale mesaje), nelăsând să se vadă că are sufletul cernit; în viața de zi cu zi, însă, se lăsa mult prea des prinsă în sarabanda gândurilor negre. Fiul ei era singurul care reușea să o aducă cu picioarele pe pământ, dar probabil că se săturase și el s-o vadă mereu îngândurată și tristă, așa că își petrecea din ce în ce mai mult timp la bunici, mai ales că aveau acum și conexiune la internet, așa că se putea juca pe computer în voie, în timpul liber.

Gândindu-se la *coach* Ian, își spunea că probabil o fi priceput în ce făcea, doar că problema ei s-ar putea să-l depășească, să nu facă parte din sfera lui de competență. Uneori părea nepregătit pentru provocările ei, ezitant, contrazicându-se de la o ședință la alta, recurgând la inspirația de moment și nu la știința comunicării, cum ar fi trebuit. Putea oricând rupe contractul cu el, juridic nu ar fi fost o problemă; era destul de stângaci întocmit, luat probabil cu *copy-paste* de la alții; cu alte cuvinte, era vulnerabil, cu mari șanse de reușită pentru un avocat ca ea. Ar fi rămas atunci chiar singură, fiindcă cu Serin vorbea rar, doar atunci când nu mai rezista și o încercau gândurile negre. Femeia îi asculta confesiunile și încerca să o ajute, dar nici soluțiile ei nu funcționau întotdeauna. Scria atunci furibund în jurnalul ei, dar, după o vreme, a ajuns la concluzia că, în loc să se detensioneze astfel, mai mult se scufunda în melancolie și depresie. A renunțat atunci și la asta. Tot cu „Cocean” trebuia să descurse ștețele încălțate ale tumultului ei sufletească. Fiindcă metoda lui nu părea a funcționa mereu, a decis atunci să îl folosească doar pe post de confident; cine știe, poate că, într-o formă sau alta, la un moment dat, să le scape în minte soluția salvatoare, ei sau lui, nu contează cui; important era rezultatul.

Animată de hotărârea aceea, în următoarea ședință a ignorat „tema” pe care i-o dăduse Ian data trecută și a

început să-i vorbească despre ce îi trecea prin minte în acel moment.

– Mi-am petrecut copilăria într-o casă în care nu aveai timp sau loc să-ți ascuți gândurile de zarva și zbenguiala copiilor neastâmpărați. Partea bună a lucrurilor era că trăiam fără constrângeri, a început ea.

– Interesant! Unde? a întrebat el.

– La bunicii materni. La munte, într-un sat numit Tulnic. Trăiau acolo mai multe generații de oameni, astfel încât mult timp nu am reușit să identific exact care erau relațiile de rudenie dintre noi. Aveau un unchi mai mic decât mine și nepoți de o vârstă cu mine sau chiar mai mari. Trăiam într-o comunitate de tip primitiv, în care însă domina cel care avea cea mai puternică personalitate, nu cel mai în vârstă sau cu rang familial mai înalt.

– Tu cum te descurcai? Ce poziție ocupai?

– Eram printre cei care se impuneau, în ciuda staturii mele mărunte; cu vorba, cu pumnii, cu ghearele, cu strigătele, cu pâra la Buna, cu izmeneala pe lângă Moșu’, cu zâmbetul, cu ghionturile, cu promisiunile sau cu plânsul, când nu se putea altfel; cu tot ce puteam folosi, la urma urmei.

– Strașnic! remarcase el râzând.

– Da, strașnic, deși nu realizam pe atunci asta. Mâncam când îi era foame „turmei”, dormeam odată cu ea, eram parcă parte dintr-o magmă primordială din care mă individualizam doar când mă incomoda cineva sau ceva. Fiecare zi era veșnică, prima și ultima în același timp; nu exista „măine”, iar pentru amintirea lui „ieri” era prea devreme.

– Foarte interesantă remarca despre percepția timpului, a spus el întrerupându-i pentru câteva clipe șirul rememorarilor. E descrierea chintesenței copilăriei...

– Aș vrea să termin ce am de povestit și abia apoi să comentăm, să disecăm, l-a amendat ea.

– Da, sigur, cum vrei, a admis el nu prea încântat.

– Libertatea era nemărginită; cerul, veșnic deschis... Nu-mi amintesc să fi fost timp urât vreodată, fiindcă frumoase ni se păreau și ploaia, și ceața, și neaua... Apoi, deodată, Exilul din Paradis! *Back to Civillisation!* Adusă aproape cu forța la oraș, primenită, probabil că și despăduchiată, îmbrăcată ca o domnișoară; ghiozdanul în spate, vioara, în mână și „Rupe-le gura la toți, fata mamei!” Ulterior, am tot încercat să află de ce nu m-au mai lăsat ai mei la bunici decât după ce am intrat la liceu, dar n-am aflat. A durat opt ani ruptura aceea. Opt ani în care o visam pe Buna și plângeam după ea în somn. Ani în șir în care tânjeam după Bina-Nebuna, cea care avea perioade în care refuza să vorbească, dar comunica cu noi prin gesturi, într-o pantomimă care spunea mai mult decât orice cuvinte iscusite; după Simi-Zurbagiul, care prefera să nu-și facă apariția pe acasă după câte o boacăna și alegea să doarmă în podul grajdului din deal, mâncând ce-i duceam noi pe furiș; după Teo, cel căruia îi căzuse o oală cu apă fierbinte în cap, de a rămas cu creștetul defrișat pentru totdeauna; după Jeni-Roșcata, mătușa mai răsărită ca mine doar cu trei ani, căreia i se rupea filmul câteodată și rămânea într-o poziție ciudată (pe care am recunoscut-o mai târziu în cărțile mele de *yoga*), legănându-se încet, cu privirea la zenit; după Costi, vărul

meu mai mare, venit de la oraș cu ifose igienice pe care nu le înțelegeam pe atunci (Cum adică să nu-mi împrumute slipul când vreau să fac baie în pâraul de lângă casă!); după Dumi, unchiul meu cel cuminte și conștiincios, care venea la fiecare sfârșit de săptămână de la internat și se culca în lavița din odaia bunicilor; după Teo-Nărodu', care ne aducea în casă, în primăverile încă înzăpezite, mieii abia fătați; după Ema, sora mai mare a mamei, care – după o copilărie în care se îmbrăcase cu ce-i pica sub ochi, de pe cuierul din târnaț, indiferent ale cui erau inițial hainele – a sfârșit prin a avea morbul curățeniei patologice, aceea care te face să dezinfectezi cu spirt sanitar orice obiect atins de o persoană străină și să nu mănânci decât din farfuriile și cu tacâmurile spălate abtîr de propria mână; după Vasi, cea mai vîrstnică odraslă a bunicilor, aflată în cealaltă extremă, trăind într-o casă imensă, scăpată de sub control de când i s-au născut cei patru copii; de fiecare dată când o vizitam împreună cu mama, aceasta își petrecea zile în șir spălându-i perdelele, geamurile, covoarele și draperiile, călcându-i mormanul de haine adunate pe masa din mijlocul sufrageriei, dereticând, frecând dușumelele, gătindu-i, punându-i dulceturi și murături, cârpindu-i rufe, în timp ce eu porneam cu verii mei – printre care și sclifositul de Costi – în expediții din care ne întorceam de multe ori cu cucuie sau cu genunchii juliți.

– Fantastică familie! De roman sud-american, remarcase Ian.

– Fantastică sau nu, asta era. Nu am exagerat nici un strop descriind-o... M-am gândit uneori că poate ai mei s-au temut că mă vor pierde în puzderia aceea de neamuri. Sau doar au uitat că bunicii fuseseră cei care duseseră greul în primii mei ani de viață și nu se gîndeau că aceștia îmi ducneau dorul, deși nu fusesem singurul nepot pe care îl crescuseră. Era ceva de la sine înțeles ca atunci când nu aveau ce face cu progeniturile, unchi și mătușile mele să le trimită acolo unde unul în plus sau în minus nu părea să conteze. Pe când mai eram în „turmă”, se întâmpla să vedem în vreo după-amiază, la ora când venea cursa de la oraș, cum era ejectat, în stația de lângă casă, un pui de om încărcat cu plase multe. Stătea în cumpănă preț de câteva minute, apoi o pornea poticnit spre poartă, timp în care ne dădeam cu presupusul în legătură cu filiația lui, nefăcând nici un gest spre a-i ieși în întâmpinare. Era de la sine înțeles că noul venit urma să devină un fel de băiat de mingi al tuturor; asta, până când avea să apară un alt novice care să-i preia sarcinile. Cum eu stăteam mai tot timpul acolo, eram un fel de veteran; făceam parte din *staff*-ul de conducere cum s-ar zice.

– Cum ai resimțit desprinderea de magma primordială, cum îi zici tu?

– Ca o smulgere din pîntecul matern. Așa trebuie să se simtă probabil copiii născuți prin cezariană. Stau bine mersi, timp de nouă luni, la căldurică și întuneric, ca apoi brusc să se deschidă cerul deasupra lor și două mâini imense să-i apuce de picioare și să-i scoată într-o lume plină de zgomote, lumini și mirosuri ciudate... Mă rog, indiferent de motivul pentru care m-au izolat de bunici atîta timp, m-am simțit nedreptățită și constrînsă să fac ce nu voiam. Mi se părea o pedeapsă, dar nu înțelegeam motivul ei; o ruptură,

desprinderea crudă și inexplicabilă din universul mereu în schimbare al copilăriei...

– Când te-ai întors acolo, cum a fost? a întrerupt bărbatul liniștea care se așternuse.

– Am stat doar trei zile atunci. Majoritatea dintre cei știuți plecaseră la oraș. Mai era doar Teo-Opăritu', dar și ăluia i se aprinseseră călcăiele după o codană din sat, așa că nu prea stătea pe-acasă. Aveam să-i revăd însă pe toți peste vreo șaptesprezece ani, atunci când bunicii și-au serbat nunta de aur. Atunci m-am simțit însă înstrăinată de mulți dintre ei, deși împărțiserăm aceleași haine, bucate, bucurii și necazuri. Mai mult chiar: atîta de mult se diversificase familionul, încât apăruseră persoane pe care nu le cunoșteam, dar cu care eram în grad strîns de rudenie. I-am numărat o dată, ajutată de mama. Suntem aproape o sută. Nouă unchi și mătușe, cu soții lor; în medie, cam trei copii de pereche, majoritatea dintre ei, căsătoriți și cu odrasle la rîndul lor. Asta doar din partea mamei, că tatăl meu a avut și el patru frați, de la care m-am ales cu patru verișori, dacă-l scădem pe bietul Daniel, mort la 18 ani. Dacă vreodată aș dori să-i adun pe toți la un loc, cred că aș umple sala Filarmonicii cu ei.

– Fantastic! Nu mai întâlnești așa ceva în ziua de ai. Detaliază, te rog, întâlnirea aceea!

– A pus mână de la mână tot neamul și le-au făcut o petrecere-surpriză. De cu dimineață au început să se adune în curtea principală, care veneți pe jos, care cu motociclete, care cu mașini, care cu autobuzul închiriat de Pirat, soțul mătușii Nina, cel care și-a pierdut un ochi într-o încăierare cu niște bețivani, la o nuntă. Bunicii priveau cruciți adunarea aceea pestriță – pentru că unii veniseră cu prietenii sau prietenele lor pe care nu avuseseră până atunci ocazia să le prezinte celorlalți –, neștiind ce-i aducea acolo; se temeau că s-a întâmplat cine știe ce nenorocire și familia ținea să le fie aproape în asemenea momente. Au fost cât pe ce să pătească precum Momo, un personaj din *Un mafiot la Hollywood*, care a făcut infarct când, după ce urcase din greu câteva etaje, a intrat în casă și o mare de prieteni, rude și vecini au urlat în cor: *Surprise!* Abia când a văzut că se îngroașă gluma, le-a spus mama – organizatoarea evenimentului – despre ce era vorba. Stabilise totul până în cele mai mici amănunte: cine ce aduce și ce are de făcut; colectase banii de cadou – o mașină de spălat rufe și un aragaz cu butelie – și le prezida pe gospodinele care găteau care pe unde apucau: în bucătăria de vară, cu oalele și tigăile ei atîrnate de pereți printre tufe de ierburi de leac puse la uscat; în camera de sus, pe soba cu care se încălzeau bătrânii; în curte, sub mărul creșc ale căror fructe ne strepezeau dinții când le mîncam; sau în cuptorul din fața casei. Buna încerca să se facă de folos, dar era alungată de peste tot de către fetele, nepoatele și nurorile ei, care intraseră în competiția „Cea mai pricepută bucătăreasă”, așa că a sfârșit prin a se așeza pe un buștean, în curte, în mijlocul nepoților și strănepoților pe care îi pupa uimită de cât de mari s-au făcut de când nu i-a mai văzut. Moșu' a reacționat la acea aparentă debandadă luînd drumul pădurii, în care s-a afundat călcînd rar și apăsător. Cum nu m-am dat niciodată în vînt după gătit, dar atunci nu aveam încă curajul s-o recunosc, m-am limitat să fiu un fel de „piar” al comunității, așa că vegheam discret

ca relațiile dintre membrii ei să se păstreze în limite cât de cât civilizate, mai ales că unii – mai ales cei care rumeneau purcelul și batalul pe un grătar, lângă pârau – se adăpaseră deja conștiincios din damigenele cu vin aduse de unchiul Teo și deveniseră euforici, chiar ușor irascibili unii dintre ei. Mi-am asumat ingrata sarcină de „diriginte” al lor, așa că le-am confiscat băutura și am închis-o în pivniță, după care am luat-o pe urma bunicului, pe trăoaș în sus, punând o distanță cât mai mare între mine și bărbații care începuseră să vocifereze din ce în ce mai întărâtați, furioși pe „tupeul mucoasei” de mine. L-am găsit pe bătrân reparând un gard de crengi și de nuiiele cu care încerca să țină la distanță jivinele pădurii. Părea că pentru el nu era decât o zi ca oricare alta. Am vorbit un timp cu el, mai mult prin semne, fiindcă era surd bocnă de când căzuse de pe casă, în urmă cu patruzeci de ani. Ne-am întors acasă abia când Buna a bătut în gongul – de fapt, un butoi vechi, de tablă – cu care ne chema la masă de obicei. Spre surprinderea mea, am fost întâmpinată cu o voce bună la care nu mă așteptasem. Știam despre ce era vorba, dar am vrut să cred că era vorba și de dragoste acolo, nu doar de bucuria celor cărora li se încheia astfel scurta perioadă de abținere... Îmi amintesc de ei cum erau atunci...ce diferiți totuși față de felul în care îi purtam în memorie... Cei care fuseseră subțirei, deveniseră ațoși, uscați; fetele grăsuțe erau deja obeze; blonzii deveniseră șateni sau cărunți de-a binelea; aveau boli și metehne care se agățaseră de ei în toată acea perioadă în care existaseră în memoria mea într-o formă idilizată... Încercarea mea de a mă întoarce în „Colonia copilăriei”, din care mă smulseseră ai mei, dăduse greș; se pare că mă smulseseră cu tot cu rădăcini... Îi urmăream cum se distrează, beau și mănâncă, spunându-mi întruna că fac parte dintre ei, deși mă simțeam la milioane de ani-lumină. I-am revăzut la diverse nunți și înmormântări, dar nu am reușit să mai comunicăm cu adevărat niciodată. Când se rupe ceva în mine, nu mai poate fi reînnotat; poate doar cârpit cu stângăcie... mai mult un *by pass* decât un *restitutio ad integrum*...”

– Asta e tot? Întrebare el. Mai vrei să spui ceva?

– Deocamdată, nu. Întrebă-mă tu, dacă vrei. Sau spune-mi cum vezi tu istoria asta.

– Ar fi multe de discutat, se eschivase el. De vreo două minute însă mă tot sună clientul următor, așa că va trebui să lăsăm asta pentru altă dată. Mulțumesc totuși.

– Îmi mulțumești!? De ce?

– Pentru că ai împărțit cu mine niște lucruri atât de intime. Mă voi gândi la ce mi-ai povestit și vom discuta despre asta peste două săptămâni.

Nu au mai apucat să vorbească despre „asta”. Pur și simplu, ea a uitat să-l sune pentru următoarea ședință. Avusese câteva zile libere și încurcase datele. Înțelegerea din contract prevedea ca ea să îl apeleze, altfel pierde ora respectivă. Se așteptase totuși ca el să facă o excepție de la regula aceasta și să o sune el când a văzut că nu o face. I se păruse că o simpatizează, îi spusese de atâtea ori că o găsește surprinzătoare, spirituală și interesantă și că îi făcea plăcere să vorbească cu ea, iar ea îl crezuse. Nu se gândise nici o clipă că de fapt nu era pentru el decât o clientă oarecare, iar aprecierile lui făceau parte dintr-o stratagemă de a-și păstra

clienții, tot așa cum și ea trebuia să se prefacă că îi stima și îi aprecia pe ai ei, deși pe unii ar fi preferat să nu-i fi cunoscut vreodată.

Simțea un gust amar legat de acest episod și se întreba dacă relația lor mai putea atinge intensitatea și sinceritatea de dinaintea lui. Și-a notat în minte că, într-un fel oarecare, nu știa exact în care, cândva își va lua revanșa. Nu se considera răzbunătoare, dar știa că dacă soarta îi scotea în cale pe cel sau cea care a umilit-o sau dezamăgit-o sau trădat-o, iar circumstanțele vor fi în favoarea ei, nu îi va rămâne datoare.

Cu NO nu mai schimbasese nici o vorbă și nici un mesaj de la convorbirea aceea când fusese bolnav și o repezise. Nu mai știa nimic despre viața lui. El, în schimb, își putea totuși face o idee despre a ei din postările de pe *site*-ul de socializare. O cunoștea prea bine ca să nu ghicească lacrima din spatele zâmbetului ei, urlatul disperat din spatele hohotului de râs. Mai știa și că, cu cât era mai nefericită, cu atât mai veselă părea celorlalți, iar ea era exuberantă de-a binelea; cine nu o cunoștea și-ar fi putut închipui că este chiar în culmea fericirii.

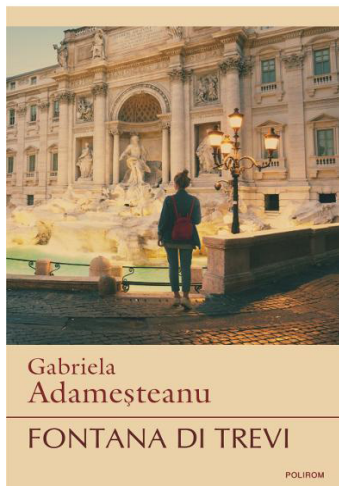
Când s-a împlinit exact un an de când acesta îi comunicase că vrea să-și schimbe viața, recte: să o părăsească, i-a tăiat accesul la postările ei de pe *site*. Îl vedea cum o urmărea seară de seară, uneori și noaptea, dar se prefăcea că nu știa că o face. În cele din urmă, NO și-a desființat contul. Fusese de curând ziua lui; îl felicitaseră o mulțime de prieteni, cunoscuți și rude, dar ea îl ignorase. Avea un motiv cât se poate de serios: îi murise de câteva zile tatăl. Menționase aceasta într-un articol scurt, sobru, urmat de o sută și ceva de mesaje de consolare din partea amicilor de *site*, fiindcă acesta, cel puțin în varianta românească, s-a transformat într-un fel de „Mică Publicitate”, cu anunțuri de nașteri, căsătorii, decese și descrierea unor mici întâmplări de viață. Abia după câteva zile îi transmisese și el „Sincere condoleanțe!”, dar nu i-a răspuns la asta cu mulțumirile de rigoare, fiindcă avusese revelația faptului că se înșelase din nou crezând că acesta o urmărește zilnic. Îi cunoștea orgoliul imens, așa că și-a imaginat cât de ofensat fusese de această omisiune a ei, dar și de faptul că trecuse cu vederea ziua lui.

O vreme, a resimțit retragerea lui de pe *site* ca pe un mare gol; se tăiaseră astfel și ultimele legături – deși firave – dintre ei. Și-a spus însă că în orice rău e și un bine; putea, în sfârșit, să-și vadă de viață fără a mai urmări, din rarele lui intervenții acolo, ce mai gândea și cine îl mai enerva, fiindcă majoritatea dintre postările lui erau mesaje de revoltă și furie la adresa mai-marilor zilei, care îi „futeau” lui prezentul și viitorul. Înverșunarea aceasta a lui perpetuă, precum și limbajul grunjos folosit când îl irita ceva, cu accente vulgare nu de puține ori, o nedumeriseră mereu. Nu înțelegea cum cineva poate fi tandru, dărnice, calin și dragăstos cu tine, dar căinos și coroziv cu alții. Și-a dat seama despre ce era vorba doar când a citit într-o carte felul în care îl caracteriza eroina principală pe fostul iubit: „Era bun, dar numai cu mine; cu ceilalți, nu.” A fost într-adevăr bun cu ea mult timp. Până când nu a mai fost deloc.

(Fragment din romanul *Coach*)

Alex GOLDIȘ

Țara biografiilor falsificate

Debutantă relativ târzie și ezitantă, suspectată mereu că preferă să-și rescrie cărțile decât să compună ceva nou, Gabriela Adameșteanu a recuperat teren și din punctul de vedere al cantității în ultimii ani. *Fontana di Trevi**, cea mai recentă apariție editorială, reprezintă o continuare a romanelor mai vechi, *Drumul lung al fiecărei zile* și *Provizorat*. Centrarea asupra figurii feminine, Letiția Branea, dar și date concrete din anturajul ei (relații familiale, contexte istorice), reprezintă argumente pentru lectura acestor romane în direcția unei trilogii. Doar că, în mod evident, accentele și problematizările se modifică subtil de la o carte la alta, în funcție de vârstele biologice ale personajului central – dar și de limitele permisivității exprimării literare în funcție de epocă. Era firesc ca *Provizoratul*, cartea din 2010, să acceseze problematici politice rămase în fundal, ca memorie difuză a protagonistei, în volumul din 1975.

Fontana di Trevi continuă reflecția asupra relației incestuoase a politicului cu intimitatea, extrem de percutantă în *Provizorat*. Doar că în cel mai recent roman lucrurile se complică și mai mult, întrucât epocile vizate nu se rezumă doar la raportul dintre dictatura fascistă și cea comunistă, ci și la tulburea perioadă a tranziției românești. Ajunsă în pragul senectuții, Letiția Branea se întoarce în România pentru a-și recupera o serie de proprietăți aflate în litigiu. Doar că această reîntoarcere fizică nu e decât pretextul derulării, pe ecranul dilatat al memoriei, a unor fapte petrecute de-a lungul acestor trei vârste politice: perioada de dinainte de 1948, când unchii protagonistei au jucat un rol politic esențial în guvernul legionar, perioada comunistă, a tinereții și a dramei amoroase cu Sorin Olaru – și, nu în ultimul rând, bulversantul interval postrevoluționar, când sub vizor se află destinul familiei Morar, strâns legat de cel al Letiției.

Dinamica acestor trei vârste, coexistente în logica narativă a romanului, care practică un permanent du-te-vino întreținut de memoria fluidă a protagonistei, e complicată și mai mult de pluriperspectivism: chiar dacă inițiativa narativă nu li se cedează propriu-zis (totul stă sub incidența subiectivității Letiției), celelalte personaje intervin în discurs cu propriile istorii și puncte de vedere asupra lumii. Diversitatea vocilor, conjugată cu cea a instanțelor temporale, fac din *Fontana di Trevi* o narațiune deschisă, amețitor de complexă, cum puține s-au scris în ultimii ani.

Imposibil de redus la o teză – spre deosebire de o mare parte a prozatorilor din generațiile recente, Gabriela Adameșteanu nu păcătuiește prin schematizare –, romanul pune sub reflector câteva studii de caz simptomatice pentru intruziunile brutale ale destinului politic în intimitatea personajelor. Interesant e că acesta nu e redus, însă, doar la perioada propriu-zisă a comunismului, ci și la deceniile imediat următoare. Metafora centrală a romanului e de regăsit în discursul cinic moralist al lui Petru Arcan, soțul Letiției: realitățile social-politice ale României din anii '40 până în contemporaneitate ilustrează bizarul caz al unor „lumi pe dos”: „Închisoarea cuiva din familie pe care înainte o ascundeai a devenit un atu. Lumile pe dos de care vorbește Petru: ce era rău într-una a devenit bine în alta și invers”, observă la un moment dat personajul. Schimbările regimurilor politice nu au echivalat cu simple treceri de la o societate la alta, ci cu rupturi de nivel, în care regulile anterioare se modifică cu 180 de grade: toate valorile valabile la un moment dat nu doar că sunt negate, ci întoarse cu capul în jos. Romanul e o excelentă meditație ficțională cu privire la fragilitatea individului prins între mișcările tectonice ale istoriei, care-i rescrie permanent biografia, afectându-i în mod cât se poate de direct prezentul. Ascensiunea și declinul social al Letiției Branea, dar și al familiei Morar, depind în mare măsură de reinterpretarea brutală a realității odată cu trecerea de la un regim la altul. „Adevărul familiei Morar” se schimbă în funcție de epocă, notează la un moment dat naratoarea: victime ale unor dosare încărcate înainte de 1990 din cauza legăturilor unor membri ai familiei cu Europa Liberă, aceștia devin personaje bine cotate la bursa socială imediat după 1990, când anticomunismul fanatic face ravagii. Pentru a deveni din nou ne semnificativi, atunci când ideologia anticomunismului cade în desuetudine. Romanul expune pe deplin această criză a „adevărurilor multiple” și a încercării, câteodată vinovată, alteori disperată, a individului de a-și reajusta destinul la ideologia de moment. De aceea, România de după 1940, constată amar *raisonneur*-ul cinic al romanului, același Petru Arcan, e țara „biografiilor falsificate”, în care fiecare individ încearcă să-și ajusteze existența la modelul moral oficial.

Această intervenție brutală a ideologiei în viața de zi cu zi – o problematică constantă a „omului din est” –

provoacă, pe de o parte, fracturi la nivelul identității. La fel ca în celelalte romane, Letiția Branea e un personaj nesigur, disputat permanent de mai multe identități: trecutul îi parazitează permanent prezentul, iar exilul nu face decât să-i alimenteze acel *mal du pays*. Remarcabile – și de un dramatism rareori atins în scrisul Gabrielei Adameșteanu – sunt paginile în care Letiția își rememorează dubla umilință (aceea de a fi părăsită de bărbatul iubit și de a fi nevoită să recurgă la avort în regim de ilegalitate), pe fundalul peisajului apocaliptic al Cutremurului din 1977. Senzația de biografie pierdută, dacă nu confiscată în întregime, persistă în reflecțiile amare ale femeii ajunse la senectute: „Am îmbătrânit fără să fi ajuns adultă, tot mai tânjesc după o mamă, deși, la vârsta mea, aș fi putut să fiu bunică”. Pe de altă parte, imposibilitatea de acces la propria identitate fără bruiatul permanent al ideologiei e responsabilă de o stare de insecuritate socială extremă. Sub lentila Gabrielei Adameșteanu, România nu e doar țara „biografiilor falsificate”, ci și țara suspiciunii generalizate, în care „mereu cineva știe mai mult decât tine și te trezești gol în fața lui”. Tema secretelor murdare ale familiei, consacrată de romanele Hortensiei Papadat-Bengescu (una dintre modelele indiscutabile ale prozatoarei), e extrapolată de Gabriela Adameșteanu la nivelul întregii societăți – și intens colorată politic: fiecare personaj are câte un schelet în dulap, bine ascuns de ceilalți și care-l face mereu vulnerabil. Sultana Morar e „o fecioară despletită” a comunismului, rezultată din mezalianța dintre victimă și torționar din timpul colectivizării din anii '50 – tatăl moare în închisoare, iar copilul e adoptat de ofițerul persecutor.

Probabil că cele mai valoroase pasaje ale romanului sunt cele referitoare la perioada tranziției, cu atât mai mult cu cât ecuațiile ideologice se multiplică: anii '90 sunt anii de fărâmițare absolută a ideologiilor, în care memoria comunismului intră în conflict cu cea a fascismului, prezentul e disputat de foști nomeclaturişti, nostalgici și progresişti, socialismul intră în conflict cu capitalismul, ideologia celor rămași în țară se ciocnește de cea a exilaților. Printr-o permanentă rotire a perspectivelor, romanul înscenează, fără edulcorări și fără teze, toate aceste *clash-uri* identitare ieșite dintr-odată la suprafață de sub oala sub presiune a omogenității totalitariste. *Fontana di Trevi* e, fără îndoială, una dintre cele mai profunde reprezentări ficționale ale tranziției românești, cu atât mai mult cu cât Gabriela Adameșteanu nu apelează la reprezentări fantasmagorice, ci – putem ghici în relief textului – la experiența de jurnalist politic, capabil să descifreze întreaga partitură de tipologii umane și sociale ale tranziției. Nu există personaj în *Fontana di Trevi* care să nu-și dispute și să nu-și delimiteze permanent propriile opțiuni ideologice – devenite extrem de complexe în Babelul democrației românești post-revoluționare. Fenomenul anticomunismului *postfestum*, migrația și noul capitalism devin tot atâtea prilejuri de delimitări și de ciocniri între personaje – însă nu teoretizate intens

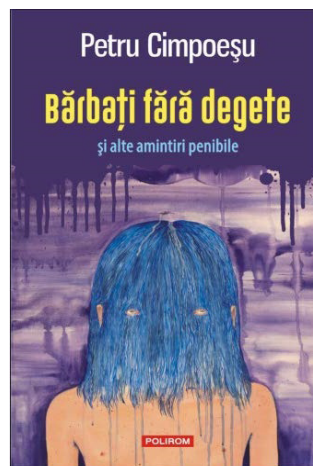
și fals ca în alte romane, ci integrate excelent în câte o replică sau un fapt anecdotic semnificativ. Realitatea românească postrevoluționară e radiografiată fără milă și fără menajamente față de marile mituri, în acest roman sceptic față de orice formă de fanatism ideologic: căci *Fontana di Trevi* deconstruiește în aceeași măsură – prin argumentele personajelor sale, extrem de tăioase și de inteligente, fiecare – nu doar aberațiile comunismului, ci și fanatismul cvasireligios al Pieței Universității; nu doar izolaționismul dinainte și de după Revoluție, ci și ipocrizia celor plecați dincolo, pentru care România e „țara corupției unde îngrijirile stomatologice sunt mai accesibile”. Nici problematica diasporei inteligente nu rămâne nedezbătută: tinerii luminați, care reușesc dincolo, au avut în primul rând șanse superioare aici.

Greu de cuprins într-o cronică semnificațiile supraetajate ale acestui narațiune... N-am dezvăluit nimic din trama ei propriu-zisă (căci ea există, dincolo de această radiografie de medii și ideologii) tocmai pentru a nu răpi cititorului plăcerea de a o descoperi. Mă rezum doar la a spune că *Fontana di Trevi* e cel mai bun roman al Gabrielei Adameșteanu după *Dimineața pierdută* și unul dintre cele mai curajoase și articulate construcții ficționale din ultimii ani.

*Gabriela Adameșteanu, *Fontana di Trevi*, Polirom, Iași, 2018.

Mihaela VANCEA

Relatări acute

Petru Cimpoeșu propune, fără îndoială, o formulă interesantă pentru ultimul său volum care cuprinde deopotrivă o serie de semificțiuni, articole publicate în *Vatra*, dar și patru proze scurte urmate de texte scrise în blogul ziarului *Adevărul* și articole de atitudine publicate pe alte platforme literare.

Bărbați fără degete este un titlu despre impostură, o trimitere la picturile rupestre din grottele franceze

reprezentând amprente ale unor mâini incomplete, cu degete deliberat amputate în semn de ofrandă. Însă degetul oferit ca talisman, un gest de afecțiune a îndrăgostitului pentru persoana iubită, devine pretextul unei proze scurte, o parodie a gestului preistoric. De altfel, toată structura acestui volum, fie că e vorba de semificțiuni, proză scurtă sau articole cu miză culturală, relevă talentul acestui scriitor de a jongla cu fapte, idei, teorii și de a le aplica întâmplărilor din spațiul cotidian românesc. Universalul, așa cum funcționează el în teorie, e adus în spațiul mic, periferic, chiar în mijlocul Bacăului în unele situații. Mizele acestei cărți depășesc simpla colecționare de texte publicate de-a lungul timpului, altminteri volumul ar fi fost cu siguranță mult mai voluminos. Intenția autorului, așa cum o declară chiar el încă de la început, ar fi aceea de a-și urmări propria evoluție scriitoricească: „un fel de joacă serioasă prin intermediul căreia îmi clarific mie însumi, atât cât pot, teme și preocupări de ordin conceptual”.

Mai apoi, tema „amintirilor penibile” supraordonează într-un final planurile textelor sale. Interesant este de urmărit în semificțiunile primei părți cum un fapt literar, o chestiune generală, de pildă cea a traducerilor, este adusă în zona experienței personale. *Admiratorul meu din Franța* este un text despre momentele jenante din postura de scriitor român în cadrul unui târg de carte străin, dar și despre legarea unei prietenii cu un profesor francez prezent acolo și despre cum această prietenie va fi compromisă în urma unui episod de prea mare sinceritate. Însă lectura textului e un deliciu, căci talentul de a face autoironie, de a povesti momentele jenante este incontestabil. Comicul este construit pe baza propriilor încurcături și stângăcii. Petru Cimpoeșu își asumă în aceste articole momentele de impostură, devine un personaj care încurcă situațiile, iar când ele nu mai pot fi descâlците, nu-i rămâne decât să privească spre ele cu inocența unui copil și să le redea cu umor. Tot în categoria unor exemple de impostură intră și articolul *Percepție greșită* ce debutează cu o discuție despre recenzii și onestitatea cu care sunt scrise în raport cu cartea în sine. De aici până la o discuție despre mirosuri corporale și urdoarea de la ochi e doar un pas pentru scriitorul nostru. În aceeași ordine de idei și *Tăierea nasului. Frumoșii ani 90'* este un *must read* despre propunerile de afaceri pe care scriitorul le-a avut *avant garde* precum aceea de a „folosi internetul pentru a intermedia căsătorii între femei din România și bărbați din Occident”.

Fără a-și epuiza resursele, ironia îmbracă repertoriul calităților critice, iar cele patru proze, asemenea semificțiunilor, sunt texte cu poantă la final, moralizatoare pe alocuri și final deschis. Două din ele, *Vibrații* și *Bunici* au chiar note ale realismului magic, cu personaje atipice, absurde cum e Orbul care marchează traseele din comuna Cislăului sau copilul care discută cu propria reflecție în oglindă. De cealaltă parte, *Poate că nici nu o chema Dina* și *Bărbați fără degete* stau sub semnul incertitudinii

personajelor, sunt texte care tratează pe de o parte și tema primelor iubiri, a primelor acte erotice și impactul lor asupra îndrăgostiților rămași cu întrebări la care pot doar să intuiască un răspuns.

Discursul volubil al lui Petru Cimpoeșu dă impresia unui soi de reportaj valorificat ficțional; reportaje despre oameni, despre el însuși, despre lumea literară, scriitori, noi teorii, tehnologie și altele. Acesta propune un spectru amplu de subiecte, după cum dovedește și ultima parte a cărții, *Rezistența prin poveste*. Sensibil la consumerismul hedonist și atașamentul general al oamenilor față de mass-media el scrie despre actualități agravate precum chestiunea *omului-conductă*, „prin care trece mâncarea de la bucătărie la closet, cu un mic ocol prin fața televizorului.” În contextul unor astfel de realități, interogația asupra rolului pe care-l au scriitorii rămâne validă căci, spune el, „scriitorul este chemat încă o dată să contribuie prin arta sa la salvarea omului nu ca specie, ci ca esență”. Iată că, deși o parte din articole au mai fost publicate anterior, adunate într-o singură carte acestea capătă o logică anume și fac exemplul unor pertinente texte de observație socială care înglobează diverse teme ce se extind de la polemici literare (cum e cea iscată de cartea lui Costi Rogozanu) la discuțiile despre noua generație de scriitori și noile mișcări culturale (exemplul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași, FILIT) până la problema centrelor de influență reprezentate, mai ales, de grupuri literare. Petru Cimpoeșu înțelege perfect modul în care funcționează sistemul lumii literare, al scriitorilor, dar conștientizează totodată și imensitatea lui și locul pe care el însuși îl ocupă în această arie. În final, dincolo de sondajele la nivel național, de datul din coate pentru a căpăta notorietate, în piața mondială a literelor cultura română încă nu joacă un rol atât de important: „Poate că, dincolo de micile noastre vanități și daciade literare, mai important ar fi să accesăm la centrele de influență europene și să vedem cam câte parale face literatura sau cultura română acolo”. Mereu atent, surprinde așadar polemicele vremii și își asumă o poziție cât mai obiectivă; încercând să înțeleagă toate perspectivele, nu e nici de stânga, nici de dreapta „Din punct de vedere ideologic, sunt un bâlbâit sau, dacă preferați, sunt ca rabinul din Buhuși, le dau la toți dreptate”.

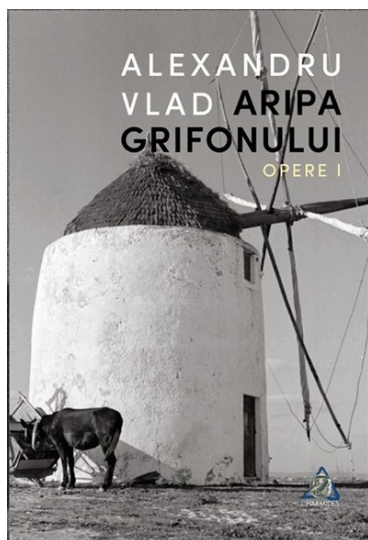
Cu un aer de profundă modestie, Petru Cimpoeșu se situează mereu undeva la mijloc, are grijă să-și prevină cititorii în ceea ce privește calitățile sale scriitoricești, își asumă raftul al doilea în raport cu generația sa, conștient că fără activitatea la cenaclurile literare e departe de lumina reflectoarelor, iar activitatea sa literară fusese neglijată înainte de '89. Sigur că din perspectiva postdecembristă, lucrurile stau puțin diferit, iar Petru Cimpoeșu rămâne un nume de referință în literatura contemporană prin felul în care alege să răspundă noilor pulsații ale timpului. Până la urmă, dincolo de calitățile de povesteaș, volumul de față reprezintă o cartografiere a subiectelor lui Petru Cimpoeșu

și totodată dovada ancorării sale în realitățile literare ale vremii, cu busola mereu îndreptată spre elementul de noutate, ca atunci când îl alege pe Ianuș în locul lui Breban: „Eram cumva prins între viitorul și trecutul literaturii române. Acuma, hai să fim cinstiți: voi ce ați fi ales?”.

* Petru Cimpoeșu, *Bărbați fără degete și alte amintiri penibile*, Iași, Polirom, 2019.

Ioana BOȘTENARU

Grifonul încă zboară!

Apărut la cinci ani distanță de la trecerea în neființă a scriitorului optzecist Alexandru Vlad, „Aripa grifonului”^{*} reprezintă o reeditare a volumului de debut al acestuia, incluzând, totodată, un cuvânt-înainte semnat de Ion Mureșan, un studiu introductiv generos, aparținându-i editorului Andreea Pop, o serie de proze scurte, care nu au mai fost incluse în volum, referințele critice reprezentative apărute în diverse reviste de specialitate, culese în ordine cronologică, și câteva fotografii sugestive din arhiva familiei, care evidențiază momente din viața prozatorului.

Fiind unul dintre cei mai importanți scriitori echinoxști, Alexandru Vlad, *Povestitorul* din eseurile bunului său prieten Ion Mureșan, a stârnit interesul criticilor, care au sesizat încă de la debut „profesionalismul său desăvârșit”, profesionalism vizibil la nivelul analizei profunde ce străbate paginile prozei sale. Interesant cum după aproximativ patru decenii, Alexandru Vlad rămâne, în opinia Andreei Pop, „un caz insuficient explorat”, motivul fiind caracterul universal al prozei sale, ce rezidă din apelul la teme recurente și sugestive pentru viața de zi cu zi. Faptul că permite rezonarea lectorului cu problematicile aduse în discuție în „pășunile lingvistice” surprinse, în care ochiul său analitic reușește să se piardă, deconstruind în detaliu, îi asigură un loc aparte în rândul preferințelor cititorilor,

volumul de față reprezentând, potrivit aceluiași editor, „promisiunea sa cea mai curajoasă” că este un reprezentant elocvent al optzecismului și al literaturii române, promisiune materializată în cele patru decenii în care se pune în slujba scrisului.

Deși evazionismul său atrage o independență de scena literară bine coagulată, Alexandru Vlad reușește să rămână în cărți, preocuparea criticilor pentru dedesubturile prozei sale fiind ilustrativă. De precizat analiza Andreei Pop, care reușește să deconspire direcțiile interpretative principale ale prozelor debutului, în studiul său introductiv, intitulat sugestiv „Niște genealogii afective”. Cu alte cuvinte, Andreea Pop spune cam tot ce ar fi de spus, plecând de la biografia scriitorului (copilăria, Clujul studenției), de la *metamorfoza viziunii* sau de la influențele lecturilor (anglo-saxone și transatlantice), care își pun amprenta asupra scriiturii sale: „ajunge, printre alții, la Updike, o descoperire importantă pentru că povestirile scriitorului din Reading, Pennsylvania, vor pune în mișcare, încet, angrenajul propriilor creații, după cum va mărturisi mai târziu, când își va admite insistența cu care îl imita atunci când începuse să își scrie primele nuvele.”

În ceea ce privește volumul de debut, publicat pentru prima dată în 1980, acesta cuprinde cinci texte, care, în ciuda faptului că reprezintă cinci povestiri distincte, au un element comun – rememorarea. Eroi din prozele volumului pleacă într-o călătorie de recuperare a trecutului, care solicită la maximum mecanismele memoriei. Astfel, Alexandru Vlad se îndreaptă către spațiul rural, un spațiu în care domnește simplitatea, dar în care trăirile personajelor sunt intense și definitorii pentru formarea lor și pentru felul în care percep, ulterior, confruntarea cu citadinul. În procesul de rememorare atribuit feluritelor personaje, este evidentă suprapunerea scriitorului peste personajele-narator, care devin nici mai mult, nici mai puțin decât niște alter egouri ale scriitorului. Astfel, în „Vara libelulei”, „manifestul nevoii de poveste”, după cum îl încadrează Andreea Pop, naratorul este „tocilarul” sau „ochelaristul”, care nu le are cu sudarea cuvintelor, discursul său fiind încă presărat cu fisuri și neatingând nivelul mult-răvnit al povestitorului iscusit, deținut de Horea: „Aș vrea să pot relata cu farmec una din poveștile sale, pe scurt, măcar, sau să încarc cu tensiune o primă frază (...) Dar când recitesc, o simt rarefiată, îmi dau seama că, la urma urmelor, am scris o prostie sau o banalitate.” Naratorul din următoarea povestire, „Racursiu,” este un profesor „tânăr și fără experiență”, care se inițiază în carieră pe meleaguri rurale și care este conștient încă de diferențele existente dintre realitate și ficțiune: „Am învățat să fac distincție între experiența livrescă și cea directă, cărțile nu mai au la mine credit nelimitat.” Tot această funcție este deținută și de Virgil, prins în mrejele lecturilor din Cehov sau din tragediile grecești, care îl ajută să explice realitatea. „Scurtă vizită acasă” și „Aripa grifonului” aduc în prim-plan un autor ale cărui opere au fost publicate. În ceea ce o privește

pe cea din urmă, aici avem de-a face cu un autor care își revizitează o producție literară, făcându-și o *self-analysis* tranșantă. Printre elementele aduse în discuție, de menționat calitățile unui prozator valoros sau raportul dintre realitate și ficțiune: „Am ridicat ochii de pe foi și nu m-am putut abține să nu zâmbesc. Discuția aceasta este contrafăcută, îmi dau seama fără să mai încerc să mi-o amintesc, poate una din puținele care nu au avut loc între noi, pentru că Marin Preda și romanul său erau prea aproape de subiectele de examen și asta era destul ca să fie exclus. Nu știu de ce am improvizat-o și, așa, rigidă, acum pare și mai neatentă, dar e cu totul în spiritul celor care au avut loc.”

Remarcabil cum aceste proze coboară în viața obișnuită și reușesc să spargă în bucăți aparentul banal, deconspirând și analizând în detaliu fiecare celulă a întregului. Un proces migălos, solicitant, rezultatul fiind o serie de povestiri reflexive, un soi de simfonii ale trecutului, care pătrund în prezent, simfonii care se simt, nu doar se ascultă. Și aici îi revine meritul prozatorului, care e departe de direcțiile ironice sau parodice promovate în operele contemporanilor, făcând apel la elemente naturaliste sau analizând prin lentila discretă a moralului faptele descrise. Prin urmare, acesta alege să se piardă în descrieri ample și poetice ale personajelor sau ale spațiului (satul, orașul), descrierea Clujului din „Scurtă vizită acasă” fiind sugestivă în acest sens: „Clujul, cu frumusețea lui reală și destul de severă, este unul dintre acele orașe care-și obligă oamenii să trăiască într-un ritm citadin specific, pe care-l păstrează din timpuri ce constituie memoria orașului, nu a oamenilor, mulțimea aluvionară a studenților conformându-se (...) ei, care stau aici exact atâția ani cât să se obișnuiască și să-l regrete o viață (orașul se suprapune aproape geometric cu această perioadă din viața fiecăruia), expansivitatea grupurilor fiind proporțional invers cu toamnele și iernile cețoase, străzile înguste, clădirile igrasioase și vechi.” Acest pasaj nu este singular, căci în mai toate prozele, descrierea este modul de expunere dominant. Scriitorul nu optează pentru o desfășurare amplă a evenimentelor, aceasta fiind, fără doar și poate, plasată pe o poziție secundă.

După cum precizam și la început, pe lângă cunoscutele povestiri incluse în volumul inițial, cel de față cuprinde texte nepublicate anterior, în secțiunea *Addenda*. Este vorba despre cinci povestiri (*Lupul*, *Minciuna*, *O dispariție anunțată*, *Incident matinal*, *Eu și chiriașa dinaintea mea* și *Scurtă vizită acasă*), unele publicate în revista *Vatra*, după moartea scriitorului, altele „inaugurate” în volum – *Incident matinal* și *Scurtă vizită acasă*, după cum reiese din nota editorului. Noutatea acestora vizează abordarea mai incisivă a socialului. Vizând moartea, dispariția sau perioada studenției, cu toate lipsurile și problemele, trăirea este amplificată și atinge cote maxime, după cum reiese din finalul povestirii *Eu și chiriașa de dinaintea mea*: „Am aruncat sandalele cu furie, așa cum aș fi aruncat și dulapul meu cafeniu, perna mea tare și soioasă, cuierul pe care scrie peg, chiar și scaunul care scârțâie și

totul, dacă n-aș mai fi avut nevoie de ele. Da, am fost tare furios și în seara asta o să beau un chil întreg de vin și de știu că n-o să mai pot bea nimic toată săptămâna.”

Privite în ansamblu, prozele aduc în prim-plan personaje complexe, dominate de conflicte interioare care vizează diverse paliere (cariera, iubirea, prietenia) și care își pun amprenta asupra existenței lor. Dincolo de acestea, sunt vizibile predilecția pentru rememorare, descrierea amănunțită a elementului natural și, de asemenea, jonglarea cu ruralul și citadinul, cele două spații dominante și definitorii pentru fișa identitară a personajelor. Toate acestea transformă volumul într-o lectură savuroasă, la aproape patru decenii de la publicarea inițială și la cinci ani de la moartea scriitorului. Firește, un rol important îl joacă și formula inedită a noului volum – primul din seria de „opere” complete -, care își propune să îi familiarizeze pe lectori măcar cu o parte din opera scriitorului, subliniind încă o dată importanța lui Alexandru Vlad în tabloul literaturii române.

* Alexandru Vlad, *Opere*, I, *Aripa grifonului*, Editura Charmides, 398 pagini

Daiana GÂRDAN

O sinteză mare, cu de toate

Dacă în ultimele două decenii critica literară românească (tânără, în speță) pare să reușească o benefică racordare la orizontul cercetătorilor și universitarilor din Occident, mă refer aici la despărțirea de tradiția unor istorii cu mize de exhaustivitate, de obiceiul toxic al transferului cronicii literare în discurs cu pretenții de științificitate ș.a., unele volume de critică extrem-contemporane vin totuși să ne aducă aminte că unele reflexe mor greu. Cazul studiului

lui Florin Oprescu, *Romanul românesc și morfologia puterii**, nu este diferit. Volumul se înscrie, aproape fără rest, într-o zonă a criticii literare aflate în grav decalaj față de cea actuală (prin actuală înțeleg studiul literaturii cu *tool-uri* teoretice actualizate, metode științifice riguros respectate etc.), având pretenția unei exhaustivități cel puțin curioase pentru ora actuală: volumul urmărește traseul literaturii române din zorii romanului românesc până la proza anilor 2000.

Volumul lui Florin Oprescu are un subiect *trendy*: relația dintre literatură și ideologie, problemă intens dezbătută, în volum și în jurnale de specialitate, după 2010 (studiile despre comunism sunt, de cele mai multe ori, focarele care generează acest tip de dezbateri). Deși o teză bună, ofertantă la o primă vedere – analiza dinamicii create între instituțiile statului și cea a literaturii, Florin Oprescu își formulează premisa, după părerea mea, cam extremist: „Interesul analizei morfologiei puterii în narațiuni din perioade diferite este astfel determinat de convingerea că romanul a reprezentat formula predilectă a unor conștiințe artistice superioare care și-au trădat istoria, și deci puterea, plasându-se mereu într-o poziție de samizdat (...) literatura este un discurs inevitabil subversiv prin raportare la o cultură a excesului de putere”. Afirmarea unei dimensiuni inerent subversive a romanescului în raport cu puterea politică – din orice vreme – nu este în sine condamnată; cel puțin îndoielnică este, însă, raportarea lui Florin Oprescu, pe tot parcursul volumului său, la roman ca la un produs eminent ideologic. Tipul de angajare pe care autorul îl are în discuția despre condiția literarului este asumat polemic la adresa celor care „au încercat legitimarea ideii unei «autonomii» estetice a acestuia, deci au argumentat ideea literaturii ca un discurs paralel sau cel mult indirect asupra societății”, demersul lui revendicându-se exclusiv de la sociologie și filosofie, formulat ca un *close-reading* al microstructurilor romanelor vizate și o analiză *old school* a limbajului românesc, în virtutea demonstrării, cu orice preț aș zice, a caracterului politic al acestuia.

Reluând ideea decalajului acestui volum față de evenimentele critice contemporane, una dintre problemele majore ale cercetării de față este aparatul critic pe baza căruia autorul își construiește argumentația. Un simplu survol al bibliografiei volumului lui Florin Oprescu arată că cea mai nouă referință utilizată de autor în demersul său analitic este Nicolae Sfetcu, *Fizica simplificată* (București, Createspace, 2014), cu excepția unui studiu propriu din 2015 (*The Power and Subversiveness of Literature: The Romanian Case*, în „Art and Intercultural Dialogue”), din care volumul de față valorifică mai multe elemente. O apetență pentru studiile de vulgarizare a științelor reale se insinuează pe parcursul cercetării. În virtutea demonstrării, cu arme și bagaje sociologice și structuraliste, a tezei conform căreia limbajul literaturii „creează legătura cu lumea, cu contextul comunicațional, dar mai ales ruptura de acesta”, autorul se lansează în următorul argument:

„În *Gramatica limbii române* din 2008, Gabriela Pană Dindelegan afirma că «Diateza este o categorie sintactică și pragmatică, interesând atât verbul, cât și ansamblul propoziției, întrucât angajează verbul și actanții lui (...)» Dacă din punct de vedere sintactic diateza exprimă o relație clasică între Verb-Subiect și Complement direct sau Verb-Subiect, din punct de vedere modal și pragmatic «diateza realizează o deplasare a interesului comunicativ de la Agentul-Subiect spre Pacientul-Subiect, spre procesul însuși, fără referire la actanți/argumente». Câteva pagini de referințe gramaticale mai târziu aflăm că miza acestui excurs didactic a fost inaugurarea unei analize a romanelor după criteriul relației Subiectului în raport cu Puterea (puterea activă a subiectului la Nicolae Filimon, pasivizarea subiectului în fața puterii la Marin Preda etc.). Asemenea clivaje teoretice, fracturi de logică și lansări în citate cu mize misterioase din studii de specialitate ce transpar din acest segment de analiză sunt simptomatice pentru întregul volum. Parada de referințe din știință, filosofie, sociologie și istorie rareori duce la o legitimă justificare a unui demers interpretativ sau altul. Cercetarea este necesară încărcată cu excursuri laterale și care dau o neplăcută senzație de plutire în derivă.

Periodizarea obiectului cercetării face ca exercițiul lecturii acestui volum să fie mai puțin obositor, arhitecturile interne ale capitolelor și subcapitolelor însă dau o senzație constantă de confuzie și denotă, cred, pe lângă o naivitate interpretativă, o lipsă de maturitate a cercetării. Mă opresc la partea dedicată romanului interbelic, segment care pornește de la premise precum substituirea determinismului social cu cel psihic ca eveniment catalizator al romanului canonic românesc, preluând ipotezele de la Carmen Mușat, ale cărei studii despre romanul interbelic Florin Oprescu le citează aici masiv, împletite cu considerațiile unui Jeffrey Herf, Thomas Kuhn (deși folosește greșit termenul de *paradigmă*) sau Hugo Friedrich despre modernitate. Canonul interbelic e discutat prin lentilele unui Lovinescu, Gherea sau, mai puțin, Nicolae Manolescu, la care adaugă o largă masă de citate din mai tână generație de comentatori ai interbelicului: Paul Cernat, Ioana Pârvulescu, Doris Mironescu etc. Ceea ce nu reușește discursul lui Florin Oprescu este să fie coerent cu propriile mize. Pornind la drum cu o analiză a romanului lui Max Blecher, *Întâmplări din irealitatea imediată*, Florin Oprescu ratează ca recitare cu concluzii sau deschideri noi a romanului, ca sinteză-instrument, coerentă, a receptării lui Max Blecher și ca analiză relevantă a dinamicii romanului lui Blecher cu puterea politică, așa cum promite volumul.

Analiza romanului anilor 2000 pornește dintr-un loc și mai curios, anume dinspre Foucault și teoriile lui referitoare la spațialitate, anexate studiilor de geografie literară. În sîjalul acestora, autorul desparte romanele în „proze heterocronii” (*Pupa russa*, *Animalul inimii*, *Întoarcerea huliganului* etc.), „proze utopii ale imaginarului personal” (*Orbitor*, *Cruciada copiilor*, *Matei Brunul*),

„proze heterotopii ale istoriei” (*Raiul găinilor*, *Sunt o babă comunistă*, *Noapte bună, copii!* etc.). Analiza lui Florin Oprescu, deși face dovada unei incontestabile erudiții, rămâne totuși mai degrabă naivă și opac formulată în comentariile critice. De pildă, vorbind despre Herta Müller și Norman Manea, autorul notează: „Aceste heterocronii sunt mai mult decât simple anamneze, adică istorii ale unor maladii colective provocate Subiecților de excesele istoriei și de presiunile acesteia de manipulare a memoriei colective. Romanele biografice ale celor doi autori sunt reconstrucții biografice subiective, analepse ale memoriei personale pentru reconstituirea unei memorii autentice, iar frontiera de gen devine un instrument privilegiat pentru că astfel se arată doar ceea ce fusese ascuns, în căutarea unei autenticități a trecutului”, sau, despre romanele lui Dumitru Țepeneag, Radu Pavel-Gheo, Dan Lungu ș.a.: „Prozele heterotopii ale istoriei sunt cele care construiesc istorii în prezentul scriiturii, prin suprapunerea și observarea impactului trecutului rememorat asupra prezentului. Acestea sunt romanele reminiscențelor, după definiția dată de Paul Ricoeur (...). Neorealismul acestor romane creează impresia de cufundare într-o realitate obsedantă care consumă energiile personajelor”.

Un volum burdușit de referințe, *Romanul românesc și morfologia puterii*, nimerește, după regulile probabilității, câteva considerații și microsinteze valabile. Cu toate acestea, în spatele liniei, Florin Oprescu nu reușește să livreze un produs nici valabil ca demers critic, nici vandabil ca instrument. Cele câteva puncte forte se topesc, la finalul lecturii, într-un discurs critic mult prea diluat.

*Florin Oprescu, *Romanul românesc și morfologia puterii*, Institutul European, Iași, 2018.

Dan Culcer - caricatură - mușic obosit

Senida POENARIU
(Universitatea „Transilvania” din Brașov)

Despre viață și necunoscutele ei

Dramatismul romanului de debut* al Andreei Răuceanu, fără a pica în păcatul melodramei sau al extorcării glandelor lacrimale de dragul actului în sine, reclamă totuși un dozaj al lecturii care poate deveni copleșitoare. Cu toate dezamorsările și reglajele butaforiei tanatice prin contrapunerea unor scene de profundă vitalitate estetică, dar și existențială, atât personajele, cât și, surprinzător, autoarea însăși, nu se pot sustrage din vortexul proximității morții. Cele trei planuri epice aglutinate – viețile a trei femei care aparțin aceluiași spațiu, București, dar care trăiesc în epoci diferite: Ioana, Sanda și Elena, își regăsesc unitatea nu doar prin topografia străzii Mântuleasa, constantă a activității literare întreprinse de Andreea Răuceanu, cât mai ales prin perechile dialectice care însoțesc fără excepție destinele celor trei: moarte-viață (supraviețuire), absență-prezență, atonie-vitalitate, degingoladă-edificare, și lista poate continua. Reușita majoră a cărții Andreei Răuceanu rezidă chiar din tensiunea susținută prin dihotomiile pe care le dezvoltă. Desigur, perechea opozițională moarte-viață, conjugată ambivalenței absență-prezență, este cea care domină universul ficțional al romanului *O formă de viață necunoscută*. Tocmai de aceea, romanul nu este unul al absențelor, cum descoperă Bogdan Crețu în cronica sa, mai mult decât este unul al prezențelor.

Ar fi aici de menționat că, deși cu siguranță Andreea Răuceanu se dovedește capabilă de sugestii rafinate, ambivalența absență/prezență eclatează prin obstinția cu care autoarea nu ratează nici o ocazie de a o fixa în mintea cititorului. Pe cale de consecință, romanul debutează cu o înmormântare. Firul epic al

primul plan dezvoltă episoade din biografia decedatei Ioana, atât prin intermediul unui narator omniscient, cât și prin vocea la persoana I a naratoarei-personaj care procesează marea absență fizică a Ioanei. Se configurează totodată o perspectivă individualizată a psihologiei doliului prin care se încearcă o reconciliere a celor două stări simultane: „Încă de la ușă, îi simt absența mai mult decât am reușit vreodată să-i simt prezența. E mult mai prezentă în absența de acum decât era atunci când deschideam ușa și o vedeam pe locul ei de pe divan” (p. 11). Dacă absența fizică a Ioanei este confirmată și susținută de facultățile cognitive ale neocortexului, prezența ei este perceptibilă (extra)senzorial, naratoarea o vede, o aude și îi simte mirosul, fără a fi însă capabilă de comunicare directă. Nu putem trece peste ezitarea autoarei de a opta pentru o singură perspectivă narativă, îmbinând când îi servește atât libertățile naratorului heterodiegetic (episoadele biografice sau sondările din conștiința Ioanei depășesc chiar și granițele homodiegetice), dar și vocea atașă(n)tă, susținută pe tonalități diaristice, a naratorului autodiegetic.

Al doilea plan interpus este cel al Stancăi Mântuleasa. Într-un București de secol XVIII aproape decimat de ciumă, gestionează la rândul ei absența-presupusa moarte a soțului Mantu. Ambivalența este și mai bine conturată în acest caz. Odată cu certitudinea absenței fizice se „edifică” prezența simbolică a lui Mantu care nu este nici viu, dar nici mort: „Credea și că omul trebuie să lase un semn pe lume, ca să-l ierte Dumnezeu de păcate, dar acum, când Mantu nu era nici viu, nici mort, acum cu atât mai mult voia să ridice lăcașul, ca sufletul lui să-și găsească undeva odihna. În lunile ce au urmat, pe măsură ce scheletul din lemn se ridica și vedea cum pereții albi se înalță tot mai tare, el devenea biserica și biserica – el. Parcă îl zidea din nou sub o altă înfățișare, în pereții ei. Pentru ea oricum era viu, viu ca aieva, viu în așteptarea ei cum fusese și în viață, și biserica era Mantu” (p. 139). Povestea Stancăi Mântuleasa și a bisericii Mântuleasa stimulează foarte abil și simțul detectivistic al cititorului angajat în elucidarea misterului presupusei dispariții a negustorului Mantu în drumurile lui (din)spre Stambul.

Și, nu în ultimul rând, în timpul războiului, Elena se confruntă cu absența „psihologică”/ atonia soțului abulic Petru. Însă, retragerile din lume și manifestările catatonice care-i preced marele exitus sunt contrapunctice pătrunderii în scenă a „înlocuitorului” Mircea Deleanu: „În câteva seri i s-a părut că recunoaște în unele gesturi ale doctorului mișcările lui Petru, felul lui de a atinge obiectele, de a schimba poziția unui lucru care strica ordinea pe biroul lui, modul cum își ștergea lentilele ochelarilor (...) ca și cum, treptat, Petru trecea și el, pe nesimțite, în corpul celui alt, mai tânăr, mai puternic, sau doar îl vizita uneori, ca ea să știe că nimic nu era definitiv pierdut” (p. 304), interșanjabilitate remarcată și de Victor, fiul Elenei și al lui Petru.

Pe aceeași rețetă a contraponderii sunt construite scene multiple: diformitatea Ninei care contrastează cu pofta ei de viață, îndârjirea Elenei de a-și construi casa în timp ce Bucureștiul este pus la pământ de bombardamente, prostrația lui Petru opusă celerității Elenei, frenezia Ioanei de a celebra moartea printr-o întreagă gamă de rituri funerare, și, mai ales, neconcordanța dintre epidemia devastatoare de ciumă și starea emoțională a bucureștenilor: „Cu cât se întindea mai departe moartea neagră, cu atât pofta de viață creștea în bucureșteni” (p. 75). Cum universul personajelor în toate cele trei episoade epice este dominat de atavisme, anamneze, superstiții și ritualuri care sunt conduse după o gestică mistică, atitudinea în fața forțelor nevăzute care ar determina destinele umane este de asemenea contradictorie, exprimată însă foarte bine în sintagma „mysterium tremendum et fascinans” (Rudolf Otto). Până și pisica în romanul Andreei Răsuceanu este fascinată de pericol/ necunoscut: „Pe pervaz alunecă lent, ca o umbră, Miriam, și-n ochi îi văd fascinația hăului care se deschide sub ea” (p. 12). Ca o altă constantă, cumva pentru a face față vicisitudinilor vieții, personajele sunt dominate de marote: Elena și casa/ pivnițele de pe strada Mântuleasa, Stanca și biserica, Stanca și dulceața, Ioana și pomenile, Marghioala și păcatele semenilor, Ioana și Priscilla Lane (sau bucla blondă).

Pare că scriitura Andreei Răsuceanu se angajează să ilustreze, și o face convingător, aplicațiile mai puțin explorate ale principiului arhimedic conform căruia orice forță activă întâlnește indubitabil o forță de rezistență. Consecvent, exact opus legii atracției și a materializării gândurilor (popularizată masiv în mass media, v. *The Secret*) conform căreia atragi ceea ce îți dorești/ imaginezi, viitorul se încorporează să se manifeste exact pe dos față de visele/ proiecțiile personajelor. Chiar și la nivelul construcției, firul epic urmărește în paralel cum Ioana descoperă fascinată Bucureștiul, în timp ce, diametral opus, Bucureștiul devine treptat un oraș străin pentru Elena. În oglindă este redată și distrugerea în masă a Bucureștiului de ciuma – percepută ca o pedeapsă divină și (auto)distrugerea datorată războiului.

Realitatea romanului este construită artistic pe structuri cronotopice (Bahtin). Spațiul, fie că vorbim despre oraș în sine, București, despre localitatea paradisiacă C., despre strada Mântuleasa sau despre case, toate acestea conservă nu doar „mirosuri din secole trecute” (p. 57), ba chiar „ritmul universal al vieții” („ritmul tocurilor”), până și „viețile altora impregnate în pereți” (p. 84). Cum ciclicitatea temporală resimțită acut de personaje aneantizează sentimentul unicității și al individualității existențiale căci „toate mai fuseseră și sub alt chip” (p. 305), nu degeaba Ioana conchide „ești locul în care trăiești!” (p. 82). Desigur, predilecția Andreei Răsuceanu pentru conferirea carnației Bucureștiului atât

În acest roman, cât și prin multiplele sale studii teoretice s-ar cuveni tratată mai pe larg. Universul ficțional prezintă și un imaginar acvatic surprinzător, demn de o analiză în cheie bachelardiană: „Când căldura devenea insuportabilă, în timpul amiezii, Ioana trăgea jaluzelele de pânză tare, bleu, și aerul închis acolo, între pereții ei zugrăviți într-un calciu bleu-ciel, bătut cu mică, devenea aproape solid. Ne mișcăm prin atmosfera acvatică noi înșine altfel, ca niște pești mari, cu mișcări adormite, lovindu-ne uneori de mobilele grele, privindu-ne cu ochi imobili. Aerul era greu de respirat, umed și cețos ca într-o seră, saturat de mirosul tare al florilor. Când redeschidea ferestrele (...), eram un singur eu, un singur animal marin, trei corpuri, o singură conștiință” (p. 153-154). Oamenii sunt ca niște „pești bipezi”, apar multe lacuri și bălți, prima întâlnire cu moartea a Stancăi are loc odată cu înecarea Zincăi, avem chiar și visuri acvatico-apocaliptice. Descoperim și mărci ale unui psihism acvatic, mai precis acea „vedere activă” prin care, pe o filieră mistică, personajele își proiectează viziunile extrasenzoriale într-o fântână, lac, ochi de apă etc. Mai mult însă decât a prezenta o simplă colecție de rituri sau misticisme, romanul problematizează concepte fundamentale din teologie precum păcatul originar și natura răului, pedeapsa divină, dualismul trup-suflet, reîncarnare și karma, sau starea ființei umane în moarte. Corelată acestora se ridică și tema inegalității de gen urmărită diacronic din secolul al XVIII-lea până în contemporaneitate.

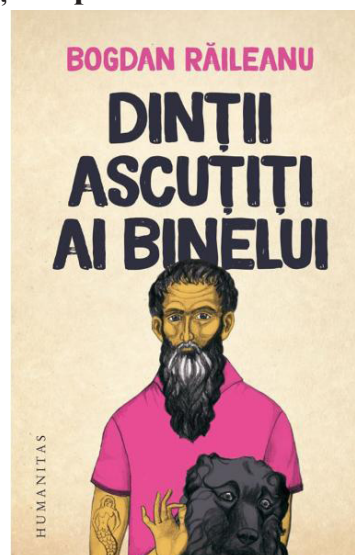
Pentru a marca simbolic evoluția personajelor sale, Andreea Răuceanu apelează la implicațiile antropologice ale călătoriei cu toate ramificațiile sale. Ioana este definită prin multiplele sale „fugi” pentru a supraviețui, iar asupra lui Mantu, destin de călător prin excelență, călătoria provoacă acea „reducție la esență” despre care vorbea Virgil Podoabă.

Dacă ar fi să ierarhizăm axiologic aceste planuri epice conjugate, și reușitele estetice inegale o cam cer, cele mai reușite secvențe sunt cele cu/ despre Sandală Mântuleasa – excelente fresce ale societății bucureștene din secolul al XVIII-lea. Cum autoarea optează pentru intercalarea permanentă a celor trei planuri, nu de puține ori, cititorul va fi tentat să sară peste scenele repetitive și chiar fastidioase despre/cu Elena. Alături de sincopile de ritm și de expunere, aș mai menționa și ostentația simbolistică. Cu toate acestea, reușitele cărții sunt numeroase și consistente. Deși nu este lipsită de clișee, truisme și câteva secvențe narative gratuite, scriitura Andreei Răuceanu, mai ales prin natura reflexivă și prin capacitatea de a construi o întreagă lume pornind de la un individ, izbutește să atingă aspecte ce țin de filonul profund al unei umanități trans-istorice și trans-spațiale. Un debut care validează un prozator de cursă lungă.

* Andreea Răuceanu, *O formă de viață necunoscută*, Editura Humanitas, București, 2018

Mihai DUMA

Viața după Maldini vindecătorul

După debutul editorial cu volumul de proză scurtă *Tot spațiul dintre gândurile mele* (2017), Bogdan Răileanu revine în ipostaza de romancier prin *Dinții ascuțiți ai binelui**, despre care mărturisește: „Am vrut să scriu despre destinul teribil al unui cămătar și despre căință. Am inclus aici, probabil, toate fricile și speranțele mele. [...] La fel cum, în oglindă, în lumea celor care se ocupă în mod evident doar cu binele, răul apare și echilibrează balanța ca un parazit de care un ecosistem are nevoie ca să funcționeze”. Narațiunea aduce împreună două spații ale marginalului care, am putea crede, nu se întâlnesc niciodată: viața monahală și cea interlopă. Dar ce se întâmplă când, sub amenințarea morții, cămătarul Maldini suferă o criză mistică, iar cele două medii încep să funcționeze pe principiul vaselor comunicante?

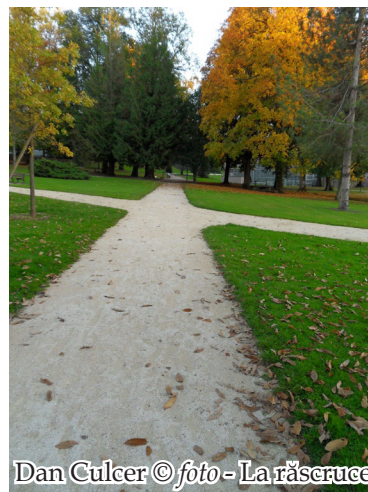
Mecanismul narativ al romanului dezvoltă, în paralel, două fire ale acțiunii, două medii necomunicante care coexistă și devin convergente, topindu-se în fluxul povestirii. Pe de-o parte, la Mănăstirea Scărarului, moartea starețului Daniel atrage după sine o serie de evenimente – înmormântarea la care participă mai marii bisericii, criza de frică ce conduce la leșinul mitropolitului și promisiunea făcută călugărului Vladimir de a deveni noul stareț și garantarea unui ajutor financiar pentru renovarea mănăstirii. Dar schimbarea starețului aduce cu sine și schimbarea perspectivei prin care este privit actul păcatului și cel al iertării: „Și cum putem noi înțelege păcatul lor, dacă nu știm ce înseamnă? Cum putem să le oferim ușurarea iertării, dacă noi înșine nu știm nimic despre săvârșirea păcatului și despre greutatea vinei care apasă asupra omului?” Noua viziune asupra păcatului este cea a

psihologului ce nu-și poate ajuta pacienții decât în măsura în care a trăit aceleași experiențe ca ei. Starețul modifică viața monahală, propunând o nouă teză asupra valorificării alterității în viața religioasă. Urmările? La mănăstire își găsesc adăpost: Cezar – alcoolicul ce le arată călugărilor plăcerea băuturii, Ramona și Cristina, pentru care starețul Daniel este de acord să înființeze un studio de video chat, patru copii orfani, un homosexual depresiv, o femeie care omorâse pe trecerea de pietoni un adolescent, un cerșetor ce-și omorâse din neatenție tovarășul și un politician ce dorește să se călugărească.

Pe de altă parte, în viața interlopă povestea începe, în mod ironic, pe strada Eternității, vizavi de cimitirul Progresul, în casa Pinguinei, *dealer* de locuri de veci în cimitir și mama cămătarului Maldini. Interlop respectat, Maldini va ajunge în arest ca urmare a unui flagrant, dar banii, douăzeci și cinci de mii de euro, pe care îi recuperase de la interlopul Doiaru, îi dă unui preot aflat „la cerșit” sau, altfel spus, în căutare de donații în schimbul a două morminte în curtea bisericii. Aflat în arest, cămătarul suferă o criză din cauza cancerului la plămâni, leșină, și, odată eliberat condiționat, își începe tratamentul. Totodată, suferă o criză de misticism, motiv pentru care se va adăposti nicăieri altundeva decât la Mănăstirea Scărarului. În acest punct, povestirea ia o turnură realist-magică, întrucât, devenit călugărul Mladin, cămătarul are vise premonitorii și ajută la vindecarea bolnavilor, oferindu-le, alături de starețul Vladimir, balele Câinelui Sfânt ce sunt amestecate în apă.

Coexistența celor două lumi contrastante lasă loc ficțiunii să expună constante ideologice ale discursului instituționalizat creștin odată ce este relaționat cu lumea interlopă: „Biserica nu salvează oameni, Biserica salvează suflete.” Mai mult decât atât, în interiorul romanului, nu doar cele două universuri comunică și sunt plasate pe trepte echivalente în ordinea lumii, dar scriitura reușește să recreeze locurile comune ale discursul monahal și ale celui interlop, maniera de a scrie conferind autenticitate discursului: „– Da părinte. Așa voi face. Dar trebuie să mărturisesc ceva, părinte. Iertare, dar ispita ce s-a arătat e mare. Cred că dușmanul a fost puternic și a stat până în ultima clipă la capul părintelui Daniel.” sau „Deci sculamentul îl vezi, îl simți repede, asta e partea mișto. Dar e unele boli mai perverse. Virușii, tată, spre exemplu. Știi cum e cu virușii?” În acest joc cu sferele discursului, clișeele sunt deconstruite, ilustrându-se lipsa lor de sens prin adaptabilitatea contextuală – „Bună dimineată, frate Mladin, mânca-ți-aș gura ta, spuse cu zâmbetul mânzesc Ieronim”.

Formula romanescă dezvoltă o privire naratorială plurală ce nu poate fi clasificată conform unor tipare teoretice fixe, mobilitatea acesteia tinde de la omnisciența absolută: „În fiecare seară de după înmormântare, Petre Fieraru își vedea băiețelul cum se strecura în cimitirul de peste drum și stătea la capul

Dan Culcer © foto - La răscruce

mormântului său, în întuneric, până se aprindea lumina pe stradă”, la stilul indirect liber cu ajutorul căruia se construiesc personaje autentice: „Ce vrea pulifriciul ăsta și de ce simțea că ar fi o mare greșală să-l omoare? Se uita la Dumitru, care bea vin și părea liniștit. Parcă nici el nu mai avea chef de tot tãmbălăul”. Nici perspectivele romanului, nici modul multifățetat de construcție a personajelor, nu pot fi așezate într-o clasificare fără rest. Iar situațiile în care se află personajele nu sunt nici ele clare, căci, după cum gândea unul din personaje, „cei credincioși suferă niște modificări la nivelul creierului și își anulează perspectiva analitică și critică în favoarea unei înțelegeri emoționale sporite”. Și dacă onirismul profetic al lui Maldini nu este decât o închipuire provocată de traumatismul cancerului?

Nesiguranța vine să bântuie conceptele clișeizate precum „facerea de bine”. Binele nu este accesibil fără a trece printr-un travaliu de sine, de aceea el are *dinți*, iar, în mod ironic, „adevărul e că apa funcționa cel mai puțin bine la oamenii care lucrau la stat și în corporații [...] pe de altă parte, cele mai multe efecte benefice apăreau în rândul celor care ofereau lumii lucruri făcute de propriile mâini”. În plus, chiar venită de la Câinele Sfânt, apa cu bale funcționează doar în măsura în care cel în cauză nu este alergic la câini, căci, altfel, poate cauza moartea, acuzație pe care i-o aduc lui Maldini nimeni alții decât doi dentiști, căci ei stau cel mai mult în gura lumii.

Manipularea narativă a discursurilor, monahal și interlop, nu reușește să instituie o mitologie și totul ajunge pe masa unui contabil. Decontul? O formulă narativă ce integrează și deconstruiește clișee, relativizând în permanență percepția asupra universului. Reproșuri? Poate doar drumul prea rapid al lui Maldini până la mănăstire, dar poate e doar reflexul unui cititor care n-a mai vrut să lase cartea din mână.

*Bogdan Răileanu, *Dinții ascuțiți ai binelui*, Humanitas, București, 2018, 217 p.

Andreea POP

Reportaje tech

Nu e surprinzător „programul” cu care se deschide abrupt volumul *Straturi** – „Manifest pentru Proteus/ sau/ Despre poezia straturilor” – și care anticipează într-o bună măsură proiectul deconstructivist, animat de ambiții (post)avangardiste, al poemelor lui Ghe Adacor (pe numele său adevărat Marian Neguțu, aici mizând pe o încifrare care poartă numele unei reviste culturale on-line pe care o coordonase la un moment dat – R.O.C.A.D.A.). Un *afficionado* al artei digitale și al celei experimentale, conform informațiilor biografice, acesta debutează cu niște texte venite din aceeași sferă a tehnologizării, pe care le anticipează, înainte de a le da drumul propriu-zis, printr-un manifest destul de virulent. Cu o retorică îndreptată în primă fază împotriva „poeziei ca broască de laborator”, adică a aceleia care cultivă subiectivitatea (ineficientă, după poet, demolată ca fiind arhaică) – „o baltă de confesiuni și reacții”, el trece apoi de la persiflarea unor astfel de practici pe care le bifează ca fiind depășite în direcția promovării unui registru poetic ceva mai compatibil cu schimbările sociale, unul care să satisfacă, oricum, criteriile actuale ale lumii – „O poezie antiautenticitate/ (mi-am uitat autenticitatea în cealaltă geacă, cea de firmă).”/ „Cititorul a murit, bun venit userului!”. Anunțate astfel cu mult entuziasm și cu o doză de malițiozitate pe care o vor asimila și în continuare, poemelor lui Ghe Adacor sunt, mai presus de orice, „bântuite” de nostalgii tehnologizante, lasă impresia că sunt produsul unei politici de digitalizare pe care o exploatează până la epuizare și o propun ca unică soluție existențială.

Construite fără excepție și conectate definitiv la o astfel de modalitate de filtrare a datelor realității, textele lui par că forțează limitele discursului până în zona unei poezii înstrăinate de orice urmă de notație confesivă, pe care nu numai că pretind că n-o asimilează, ci o „sabotează” cu plăcere în repetate rânduri, o poezie care funcționează în principal printr-o alienare metodică a oricăror mijloace convenționale de expresie, sau cel puțin asta își propune. De aici, tema centrală a volumului, care se suprapune cu o încercare de supralicitare a posibilităților limbajului, pe care Ghe Adacor o practică mai mult prin „proiecțiile” teoretice din poemelor sale, decât printr-o revoluție discursivă propriu-zisă. Altfel spus, „revolta” noii poezii pe care o scoate la înaintare cu multă exaltare („Epoca lui poli – polifonic polițienesc politic. Multiple influențe, culturi”, așa cum o proclamă printr-un ricoșeu verbal în manifestul deja amintit, o opțiune discursivă folosită mai apoi și în alte locuri) se consumă mai degrabă în plan enunțativ, formal, decât la nivelul imaginarului: „o adorator cu ochi înlăcrimați nu/ mai arde ofrande de pixeli sperând să/ primești și tu o jumătate de nimb nu/ vezi că trăiești deja viața cu touchscreen/ o mângâiere și restul topire/ tăcerea proscrisă se afișează pe ziduri dar încă/ e liberă liberă lib./ poți aduna/ aplica/ răsturna// toate cunoștințele/ o să ți se pară că ești din ce în ce mai aproape/ dar lumea va avea aceeași greutate și strălu-/ cire 0/ asta e webchimia ah ce frumusețe/ ce șansă spre scurtcircuit/ îți spun/ ridică-te și umblă pe net și la robinetul din baie/ care curge curge cg./ de trei săptămâni”, *V*. Toată relația aceasta cu limbajul pe care o dezvoltă textele lui Ghe Adacor și care e, de fapt, strategia de coerență prin excelență a volumului, rațiunea lui compozițională, se desfășoară, ca în poemul de mai sus, printr-o viziune impulsionată de relativism și porniri (auto)ironice care asimilează și o lamentație disimulată a realităților tehnologice (prin soiul acesta de „iluminări” fals-melancolizate, introduse de fiecare dată cu o grimasă subtil-caustică).

De fapt, prin contemplarea obsedantă a fluctuațiilor unui astfel de material recoltat în proporție semnificativă din sfera sensibilității digitale, pentru care Ghe Adacor dovedește o slăbiciune minuțioasă, poemelor din *Straturi* sfârșesc prin a trasa tot un soi de confesiune, ori mai degrabă o anti-confesiune practică cu un avânt personal semnificativ, chiar dacă pretind a fi „epurate” de astfel de „simulacre”, cum le numește poetul în manifestul său expozitiv. Tehnica aglutinării lasă impresia unor poeme lipsite de emoție, reci, dar de fapt ea e subordonată tot unui flux cu o oarecare consistență afectivă, chiar dacă

mai greu de decantat – „amintiri care se confundă cu diapozitive”, cum anunță poemul *XLIV*. Așa funcționează cam toate textele lui Ghe Adacor, care amestecă sarcastic și cu multă dezinvoltură a percepțiilor, imagini din copilărie, subtile episoade amoroase, reflecții cotidiene, ori detalii diverse (uneori care merg chiar în zona nonsensului și a abstractizării gratuite) cu inserții ceva mai teoretice, generale, care au, în cele din urmă, aerul unor „reportaje” tech infiltrate pe alocuri cu niște aproximări personale destul de evidente. E tot un soi de confesiune, deci, tot o practică de tip autoscopic pe care poetul o maschează prin tema aceasta a exploatarei spațiilor mentale infuzate de virtual. Aparenta impresie a unor poeme „secrete” exclusiv din digital & tehnologic, fără o localizare prea intimistă, vine și din felul în care Ghe Adacor își înscenează aceste descătușări ale viziunilor sale (sigur, fidele convinge unui imaginar al dislocării și resemnatizării virtuale) printr-o serie de „incantații” poetice ale tranzitoriului. Structura de tip cascadă, a imaginilor pe care le derulează diapozitivele din aceste poeme susține vortexul digital la care ele aderă cu atâta pasiune: „ochii nu mai focalizează când/ subiectul devine rutină/ Tom

avea dreptate vocea/ ta oricât de frumoasă nu/ este stăpână cum să scrii/ despre ce trăiești fără ceilalți/ un om sare dintr-o clădire ca să nu moară acum un minut treizeci/ de străini au intrat în Europa trei mii de oameni la un concert de o/ săptămână fabrica le împute plămânii/ despre asta e vorba și/ despre spațiul alb care a rămas după versul/ anterior știai că ultimul criminal în serie/ arestat folosea 90% din cuvintele și propozițiile pe/ care le folosești și tu între timp/ el a fost eliberat/ tu cât de liber te simți/ mai repede de atât farurile unei mașini au/ luminat pereții”, *XXXVIII*. Cele mai multe din poemele sale funcționează după criteriile unor astfel de „canale” fluide de distribuție, și amestecă prin permeabilitatea ritmurilor, nu fără emfază, trăiri fragmentate, sugestii din perimetrul *new media*, inserții mecanice și rupturi de tonalități în tot acest spectacol digital pe care îl întrețin.

Așa încât *Straturi* e mai degrabă un volum al rupturii și discontinuității premeditate, decât unul al încifrării unor semnificații noi, digitalizate, dar care, e drept, stăpânește bine instrumentarul în cauză, iar Ghe Adacor, cel puțin deocamdată, un „profet” digital cu reale posibilități pe viitor.

* Ghe Adacor, *Straturi*, Editura FrACTalia, București, 2018

Dan Culcer © foto - Trapez erotic

Mihnea BĂLICI

Postumanismul românesc

Cu câteva excepții (anume articolele coordonatorului și al lui Ștefan Borbély), volumul *Postumanismul* cuprinde toate articolele pe această temă publicate acum doi ani în dosarul revistei *Vatra* (nr. 3-4, 2017, p. 82-132). Având în vedere absența postumanismului din discuțiile culturale și academice „oficiale” din spațiul românesc de după 2000, acest fenomen a reprezentat până nu demult mai degrabă o nișă teoretică, un exotism conceptual, rămas neclarificat și neproblematizat, decât o direcție propriu-zisă de studiu. Acestei necesități de sistematizare îi răspunde colecția de eseuri de față. Trebuie spus din capul locului că volumul nu excelează în a oferi o perspectivă inteligibilă asupra subiectului și nu ar putea reprezenta o referință bibliografică pentru un potențial studiu despre postumanism. De această dată, formatul de dosar nu se dovedește avantajos temei de discuție. Majoritatea studiilor reprezintă introduceri scurte și inconsistente, care frecventează și sintetizează, în mare, aceeași bibliografie: Francis Fukuyama, N. Katherine Hayes, Donna Haraway și Rosi Braidotti sunt numele cele mai citate. Aș spune că traducerea celor mai importante studii internaționale pe tema postumanismului s-ar dovedi mai utilă decât elaborarea unor inventarii panoramice, de multe ori incongruente și decontextualizante. Alte articole se poziționează, mai mult sau mai puțin vehement, împotriva postumanismului – aceste problematizări sunt importante, însă, de cele mai multe ori, provin dintr-o neînțelegere a ceea ce înseamnă postumanismul (neînțelegeri existente și în tezele pro-postumane). Câteva articole nici nu fac uz de o structură argumentativă propriu-zisă, alegând să bovarizeze pe marginea tematicii (vezi Andrei Codrescu și Cosmina Moroșan). Sunt articole care vizează latura „ontologică”, experiențială a acestui sistem conceptual, altele care se concentrează pe fundamentul etic al postumanului și câteva care teoretizează și exemplifică o estetică postumană. Sunt articole care încă aplică o

viziune distopică despre evoluția tehnologiei, autori care văd în această mutație epistemologică o potențială utopie (o „lume de cyborgi de după singularitate: fluidă, rizomică și în continuă mișcare” [p. 51], ar spune Cristina Diamant) sau alții care argumentează contopirea (evident, *sous rature* a) non-umanului cu umanul în realitatea prezentă cea mai concretă (vezi Laura T. Ilea). Rezultatul lasă impresia că selecția a funcționat pe un bizar principiu de *laissez-faire*.

Încercarea de a găsi un numitor comun acestui colaj eterogen de eseuri duce la următoarea schematizare: postumanismul reprezintă o depășire/transcendere a valorilor Iluminismului. Prin contestarea metafizicii și a esențelor, se află într-o genealogie nietzscheeană. Prin depășirea dihotomiilor încetățenite în gândirea occidentală, el se situează în descendența deconstrucției. Prin elaborarea unor sisteme alternative de structurare a raporturilor de putere și semnificație, urmează căile poststructuralismului și ale postmodernismului. El depășește tradiționalul antiumanism prin faptul că este „descriptiv și afirmativ, principala lui preocupare fiind găsirea unei noi serii de concepte, dar și a unei noi etici care să fie proprii lumii contemporane” (Vasile Mihalache, p. 45). Este o formă de contestare critică a tradiției, dar propune și o reorganizare optimistă și eliberatoare a individualității. Este o reconsiderare a poziției omului atât în lume, cât și pentru sine – omul devine în mod fundamental non-uman (limbajul însuși e o proteză), iar relația sa cu universul material nu este de opoziție, ci de interrelaționare subtilă. Este, la finalul zilei, o simplă grilă teoretică, aplicabilă mai multor tipuri de discurs (filosofie, sociologie, *cultural studies* sau, în fine, studii literare), dar neapartinând în mod fundamental niciuneia – ba mai mult, pare să fie un proiect artizanal, realizat în totalitate pe baza Teoriei franceze, împrumutându-i logica și adaptând-o prielnic contextelor. Întrebarea este de ordin pragmatic: care e scopul aplicării grilelor postumane la nivel general, global? Apoi – mai interesant, aș zice eu – de unde vine necesitatea implementării sale la noi tocmai în acest moment?

Dimensiunea ideologică a postumanismului este prea puțin discutată în volum, deși este punctul central prin care acesta poate fi contextualizat și înțeles. Raportul cu tehnologia și faptul că dimensiunea non-umană există și comunică permanent cu umanul sunt prea puțin semnificative, mai importantă fiind motivația regândirii umanului din aceste noi puncte de vedere. Există câteva sugestii în acest sens: Radu Vancu afirmă că „postumanul e făcut posibil, și chiar necesar, de eșecul evident al umanismului modernității” (p. 66), iar Doru Pop conștientizează că „umanismul occidental ne-a condus către atrocitățile de la Auschwitz”, ceea ce „înseamnă că acesta trebuie abandonat” (p. 61). Reiese că postumanismul este o reacție la un context istoric și socio-politic specific, ceea ce îl împiedică să fie încadrat într-o lungă listă de „isme” în corelație cu fenomene mai vechi, unele chiar din epoca Renașterii (după cum ar argumenta Marius Popa).

Postumanismul este strâns legat de mișcările feministe și postcolonialiste; el urmează, de altfel, genealogia *French Theory*, printr-o poziționare foarte clară – cea împotriva oricărei ierarhizări a „esențelor” (de gen, de rasă, de clasă și, în cele din urmă, de specie sau de „formă de existență”). Este, așadar, ultima achiziție teoretică a stângii academice euroatlantice, care vizează o eliberare a individului de orice încadrare într-un raport de putere totalitar și normativ. Continuând această idee, Yigru Zelti explică popularizarea postumanismului prin ideea că „normalizarea xenofobiei și întoarcerea fascismului frânează dezvoltarea unor politici progresiste, validând din nou posibilitatea teoriei critice de a redeveni o contracultură” (p. 140).

Problema este că, în majoritatea lucrărilor de față, postumanismul pare departe de a reprezenta un act de contracultură sau un răspuns la adresa expansiunii tendințelor de dreapta extremistă – deși aceasta ar reprezenta singura metodă prin care postumanismul ar declanșa un dialog fertil în cadrul cultural local. Radu Vancu, Doru Pop și Andrei Codrescu propun chiar o temperare a postumanismului, printr-o aplicare a „mentalității Dada” – aici, Dada reprezintă o strategie de neutralizare a oricăror implicații politice riscante, un exercițiu de „umanizare”. În restul lucrărilor, sunt enumerate conceptele vehiculate în cadrul postumanului (*cyborgul*, singularitatea, *zoe* în loc de *bios*, transumanismul, *cyberpunkul* etc.), ba chiar subliniată dimensiunea lui etică („o simultană subminare și reconstituire a ideii de responsabilitate individuală și colectivă” [p. 202], o numește Petronia Petrar), fără a-i elabora însă principiile politice și teleologia de substrat. Fără acestea, postumanismul rămâne o abstracție. Critica adusă de Alex. Cistelean așa-zisului „idealism mecanicist” pare conștientă de această dimensiune eludată de restul autorilor: este acceptată descendența postumanismului din antumanismul filosofiei franceze, suprapusă determinismului tehnologic. Totuși, ce rezultă este o abordare anistorică și asocială, prin grilele căreia „din societate, din structura ei de clasă, contradicțiile ei profunde și mecanismul său specific de mediere și reproducere nu mai rămâne aici decât o categorie opacă și oricum vetustă – «umanul»” (p. 207). Aceasta este o chestionare importantă a conceptului, doar că miza și pretextul *Postumanismului* sunt mai modeste.

Ceea ce propune Alex Ciorogar, încă din introducerea „În loc de prefață. Întoarcerea «lecturii teoretice»: între posteritică și postumanism”, este o nouă metodă critică de analiză a fenomenului literar, care să încadreze, în sfârșit, cercetarea literară autohtonă în rândul noilor avansuri teoretice internaționale: „studiile literare autohtone ar trebui nu doar să țină pasul cu ceea ce se întâmplă acum în Occident, ba chiar să concureze pe piața intelectuală mondială, așa cum fac deja cu succes câțiva dintre teoreticienii provenind din țările fostului bloc comunist” (p. 7). În ceea ce privește utilitatea acestui *upgrade*, aduce în discuție necesitatea unui „nou secol de sterile reflecții teoretice”: „într-o epocă a crizelor de toate soiurile

(ecologice, politice, financiare și științifice), absolut toate activitățile în care instituțiile de educație și cercetare sunt angajate trebuie, bineînțeles, puse sub semnul întrebării” (p. 8). Trecând în revistă cele mai cunoscute direcții de cercetare din mediul academic internațional, criticul portretizează multitudinea de posibilități ale studiilor literare autohtone de a intra în competiția globală. Nu se abține să deplângă, de altfel, „ignoranța comunității academice extrem-contemporane”, care „constă [...] în interpretarea proiectului morettian ca fiind absolut singular (sau excepțional)” (p. 10). Postumanismul apare ca o alternativă viabilă prin care România s-ar putea sincroniza cu lumea universitară din străinătate, dar și ca strategie de impunere a unor cercetători în planul cultural local. O grilă teoretică de tipul postumanismului poate fi astfel instrumentalizată în vederea unei poziționări favorabile într-o competiție culturală locală și internațională. Însă, dacă pe „piața intelectuală mondială” această grilă are un scop specific, cu un manifest social de substrat, determinat de contextul *macro* și de tradiția teoretică anterioară, în spațiul românesc miza postumanismului este redusă la o nevoie abstractă de chestionare instituțională sau, mai rău, la o grilă interesantă de lectură a autorilor locali. Nu se poate pune problema „formelor fără fond”, deoarece postumanismul, după cum argumentează și Vasile Mihalache în articolul „Cum am ajuns să vorbim despre postumanism”, nu reprezintă un model cultural sau un curent literar care să poată fi importat. În schimb, volumul nu prezintă o argumentație pertinentă prin care postumanismul poate fi considerat ofertant în discuțiile teoretice actuale.

Mai mult, polemica postumanismului din volumul de față a avut drept pretext nu circulația propriu-zisă a teoriei în spațiul românesc (prima publicație *Post/hum/* apare în 2014), ci utilizarea frecventă a conceptului în critica literară de după 2015 pentru a descrie anumite tematici ale poeziei contemporane (a se vedea Emanuel Modoc, Ovio Olaru și Alex Ciorogar). În ancheta revistei *Vatra*, doar primele două întrebări vizează definirea, contextualizarea și dezbaterea programului postumanist. Următoarele patru se concentrează exclusiv pe o posibilă *direcție literară* care ar putea fi subsumată termenului. Sunt aduse în discuție posibilitatea existenței unui curent artistic de acest tip, specificul ei național, genurile *SF* și *Fantasy* ca variante de reprezentare a postumanismului și posibilități autori postuman(iști) ai literaturii române. Aceste întrebări fac referire la asocierea constantă a unor autori precum Ștefan Manasia, Gabi Eftimie, Val Chimir, Vlad Moldovan sau Alex Văsieș cu dimensiunea postumanistă. Răspunsurile referitoare la o potențială *estetică* a postumanismului sunt și mai bulversante. Eseul lui Ciorogar, „«Postumanismul» românesc?”, oferă o scurtă panoramă a poeziei de după 2010 – în mod ciudat, nu există nicio identificare a acestora cu postumanismul, ci doar o indexare a numelor, temelor și caracteristicilor postmilenariștilor. Articolul este, în mod sigur, cel mai puțin pretat temei volumului. În alt

articol, Olga Ștefan e de opinie că există „mai degrabă o fascinație față de decorul postuman” (p. 137) și că „suntem departe de a vorbi despre coagularea unui postumanism românesc” (p. 138). Cosmina Moroșan este entuziasmată de postumanismul (nedefinit) din operele unor Eftimie, val chimic, Moldovan, Vasile Leac, Simona Popescu (și a sa „devenire-revoluționar”!) și Andrei Dósa. Yigru Zeltl sprijină ideea unor „formule hibrid”, dar „[a]bordările și finalitățile nu știu dacă pot fi subsumate – dincolo de analiza tematică – acestei umbrele de «postumanism»” (p. 142). Iolanda Anastasiei observă în orice reprezentare protetică a corporalității din artele vizuale un manifest postuman, în timp ce Cristina Diamant afirmă că estetica postumană nu este suficientă în lipsa unei ideologii de substrat postumaniste (redușă la o raportare existențială la ideile de bază ale postumanismului). Daniel Clinci afirmă că „epoca postadevărului și a postumanismului este cea în care o postare pe Twitter sau un comentariu pe Facebook sunt lecturi la fel de interesante ca și cele «literare»” (p. 105), subliniind o devalorizare a idealului literaturii prin grila postumanistă. Aurel Codoban spune că *Game of Thrones* „este una din cele mai reprezentative produse ale postumanismului” (p. 101).

Ce rezultă din această selecție de opinii este că, în lipsa unei clarificări conceptuale clare despre mizele postumanismului, o aplicare a acestora asupra studiilor literare locale va determina, în cel mai bun caz, fie o încercare de înglobare a autorilor contemporani sub terminologia laxă a postumanului, fie o interpretare a *pop culture*-ului prin limbajul de lemn al teoriei postumaniste. A identifica elementele de sensibilitate postumană din poemele lui Alex Văsieș este la fel de facil ca a analiza tipologia *cyborg*ului din filmele *sci-fi*, dar nicio interpretare din acestea două nu oferă multe informații la nivelul hermeneuticii. Întrebările rămân să fie reformulate: Poate exista o literatură propriu-zis postumanistă? Este necesar să existe așa ceva ca să putem vorbi de postumanism în studiile literare? Există o grilă de lectură postumanistă care poate fi aplicată textelor literare, așa cum există și o grilă de lectură deconstructivistă sau *gender*? Ce oferă această lectură postumanistă a operelor, prin modul ei de raportare la text, autor, lector, context istoric sau sistemul literar per ansamblu? În lipsa răspunsurilor la aceste întrebări, antologia *Postumanismul* se limitează la a sublinia, o dată, necesitatea unei sincronizări superficiale cu noile mutații epistemologice internaționale, și, a doua oară, un bricolaj conceptual (util până la un punct) cu scopul de a descrie experimentele literare ale contemporaneității.

Vasile Mihalache afirmă despre volum că reprezintă „spectacolul prin care o nouă realitate își primește numele” (p. 28). Entuziasmul este nefondat. Noua realitate nu a câștigat multe prin botezul autohton.

* Alex Ciorogar (coord.), *Postumanismul*, Tracus Arte, 2019, 243 p.

Alex CISTELECAN

Larvatus prodeo la stânga

Claudiu Gaiu este o voce aparte în câmpul progresist local – asta presupunând că cei 6-7 oameni care activează în acest domeniu alcătuiesc într-adevăr un câmp cultural, și trecând totodată peste rezervele pe care autorul le-ar avea, fără doar și poate, vizavi de această încadrare. Cu o formație de filosof/filolog/clasicist, frizând erudiția, în locul specializărilor mai pragmatice sau mai „actualizate” ale mai tinerilor săi colegi; mergând pe o filieră franceză, ce-și lasă amprenta nu doar la nivelul conceptelor și teoriei, ci – mai ales – într-un stil elegant și eferescent, atât de contrastant cu romgleza și cheresteaua destul de prezente în textele colegilor săi de pluton; și, nu în ultimul rând, cu un anumit tip de respirație și „viziune asupra lumii” (culturalistă, pe scurt), specifică mai curând anilor 90, decât decadelor post-douămiiiste care au marcat experiențele fondatoare și, implicit, debutul cultural al celorlalți tovarăși într-ale progresismului. Ca atare, volumul lansat anul trecut – *Rewind. Fast forward*¹ – propune o perspectivă filosofico-literară, sub formă eseistică, ba chiar fugară și fragmentară, asupra lumii social-politice de astăzi, dar și o implicită răfuială, amicală dar totuși în trei acte, cu colegii de echipă, precum și cu prestigiul intelectual al chiar mitului progresist – deopotrivă în calitate de sursă de distincție socială și capital cultural, cât și de concept politico-istoric.

Prima parte abordează critic, în mai multe mici eseuri cu efect de constelație și rol de introducere, câteva teme centrale ale discursului și practicii progresiste de astăzi. Concluzia spre care converg

ele este că stânga actuală, înțelege deopotrivă ca discurs cultural, practică activistă și partide politice social-democrate (în nume măcar), și-a trădat misiunea critică și emancipatoare, furnizând de fapt principalele resurse de actualizare ideologică și reconfigurare economică ale capitalismului globalizat. Acest aspect e expus mai întâi prin destinul ironic al miilor de studenți și tineri revoluționari care, în contextul mișcărilor din 1968, decid să ia calea fabricilor pentru a abolii astfel, prin exemplul lor direct, separația dintre munca intelectuală și cea manuală, diviziunea de clase, alienarea și capitalismul – chiar aceiași tineri care, mai târziu, aveau să umple rândurile consultanților și directorilor generali ai „noului capitalism”. Și asta nu atât din trădare, cât mai curând din fidelitate, pentru că acest nou capitalism integrează de fapt principiile autonomiste aparent subversive în chiar mecanismele sale de bază – flexibilizarea, diversificarea (obiectelor de consum și, deci, eliberarea nevoilor), dereglementarea etc. Ceea ce numim și slăvim azi drept globalizare nu e decât continuarea acestui destin ironic și, atâta vreme cât vom rămâne tributari paradigmei 68-iste (și rămânem, dovadă blugii pe care-i purtăm, falsă pretenție de abolire a claselor prin „proasta calitate produsă artificial”; și dovadă, în fond, „capitalismul seducției” care ne ține sub vraja sa integrând în propriul său mecanism dinamica odinioară pretins emancipatoare a revoluției sexuale), vom rămâne complet dezarmați în fața „noii ordini austerității” și a „noilor regimuri de extremă dreaptă internațională aproape instalate deja”.

Dacă, în legătură cu acest prim argument, și cel puțin la acest nivel de generalitate filosofică a abordării – destinul ironic, procapitalist al categoriilor noastre 68-iste fondatoare –, sunt puține observații de făcut, decât că e un argument foarte des întâlnit în ultima vreme în câmpul „progresist” (de la Pasolini la Žižek, Negri, Mason etc.)² și că el ar avea fără doar și poate de câștigat dintr-o analiză ceva mai social-istoricizantă, bazată pe ceva mai mult decât simpla quasi-sinonimie dintre valorile autonomiste și principiile flexibile și fluide ale noului capitalism ori destinul fericit, supercorporatist, al unora din gânditorii și actorii 68-ului francez, problemele și tensiunile interne câmpului progresist încep să apară cu al doilea eseu – pentru a exploda în al treilea. Al doilea eseu propune o meditație filosofică despre figura teroristului – văzut, oarecum à la Baudrillard, drept alteritatea radicală a Occidentului, monstruosul său și totodată obsesia vremii noastre. Teroristul și imigrantul sunt, susține autorul, rudele ideologice îndepărtate ale barbarului și sclavului, categorii fondatoare ale filosofiei și civilizației apusene. Între ele, stă figura – la fel de fondator filosofică

– a sălbaticului, definit drăguț drept „persoană de încredere, el a făcut politică liberală, a pus bazele etnologiei, apoi s-a retras pentru a pune pe picioare una dintre cele mai prospere afaceri din timpurile noastre: turismul mondial”. Asistăm așadar la o deconstrucție sau genealogie a acestor categorii politico-filosofice ale modernității occidentale, ce expune rolul lor în asamblajul ideologic și totodată politic al dominației coloniale și imperiale, și care conduce cumva, prin ricoșeu, la o implicită reabilitare sau măcar reconsiderare a categoriilor analoge actuale: teroristul și, am fi zis (dar nu-i cazul, după cum vom vedea) imigrantul. Obsesia și panica actuale ale terorismului sunt, prin urmare, o reluare a „partiturilor îngălbenite ale incomunicabilității civilizațiilor, ale inadaptabilității culturale a străinului și a confruntării inevitabile”, avatarul modern al tradiționalei strategii occidentale a „negării existenței politice a adversarului și a înlocuirii dialogului cu exterminarea”, în care „execuția are loc în numele libertății și este aplaudată în numele independenței gândirii”.

Nu e prea clar însă la ce concluzie practică, politico-juridică, ar trebui să conducă această deconstrucție genealogică a categoriei de terorist – mai există atunci terorism? sunt teroriștii răi sau doar victime ale imperiului? ori totul e doar un construct ideologic, o încadrare, proiecție și mistificare imperialistă? Ca și în alte părți (dar parcă mai pregnant decât acolo), textul e cam alunecos aici, stilul te poartă prea repede de la o idee la alta, înainte de a fi construite punți argumentative între ele, după cum, uneori, textul se oprește parcă prea brusc, într-un *one liner* de efect, când mersul gândului ar mai fi avut nevoie de doi-trei pași ca să se stabilizeze. Atât cât e, argumentul se face prin recurs supra-istoric și conceptual la istoria profundă a filosofiei, într-un gest foarte similar abordării parodiate și persiflate (în partea a treia a cărții) a lui Agamben – și, cum ziceam, foarte apropiat de culturalismul anilor 90: înțelegem starea de excepție actuală prin categoria romană de „homo sacer”; tot așa, înțelegem categoriile actuale de terorist și imigrant, precum și sensul uzurilor lor politice, dacă revizităm înțelegerea aristotelică a conceptelor de barbar și sclav. Ar fi fost cel puțin la fel de binevenită o analiză istorică a originii recente a terorismului islamic, care să-i sublinieze proveniența sa directă din intervențiile americane din Afghanistan în Irak – nu pentru că ar fi confirmat doar argumentul filosofic oferit aici, ci tocmai pentru că i-ar fi adăugat un nivel de realitate: terorismul și teroristul nu sunt doar o proiecție ideologică a rațiunii și civilizației occidentale, demonizarea alterității sale, aidoma, în asta, barbarului lui Aristotel, ci și un produs cât se poate de real al politicilor sale imperialiste – ceea

ce nu-i deloc cazul pentru pretinsa ei categorie fondatoare, barbarul originar.

Dacă în cazul categoriei de terorist, critica întrebunțării sale actuale lasă în suspensie consecințele și recomandările practice la care ar putea conduce, în cazul tratamentului aplicat imigrantului, din al treilea fragment al introducerii, concluzia pare clară: închideți porțile, meargă la el în țară! Altfel spus, în cazul acestui concept, adversarul lui Gaiu nu e atât fenomenul de excludere și represiune la care sunt supuși tot mai mult imigranții și care ai fi zis că e de departe fenomenul marcant al epocii noastre, ci dimpotrivă, tocmai „dogma stângistă a liberei circulații a persoanelor” și atitudinea progresistă pro-imigrație, care nu sunt decât un calc umanist după principiul liberei circulații a capitalului și, mai grav, un mecanism al acestuia de scădere a valorii forței de muncă și de supra-acumulare de profit. „Elaborarea unor răspunsuri socialiste la criza migrației” presupune deci, spune autorul, „delimitarea de această formă de parazitare ideologică”, falsul umanism al stângii progresiste, pro-imigranți. Argumente: mai întâi, că folosirea însăși a termenului de „migrant”, în locul celui de refugiat, e încărcată ideologic și cu efecte politice (șterge și neutralizează cauzele și responsabilitățile politico-istorice ale fenomenului) – un argument de care, desigur, e conștientă și stânga progresistă și despre care s-a scris din belșug³. În al doilea rând, că masele de migranți sunt, de fapt, un instrument în mâna capitalului de a pune presiune pe clasa muncitoare și de a scădea valoarea forței de muncă: „În noua eră, acumularea de capital se realizează prin intervenția masivă a statului. Ea este scopul principal urmărit în defavoarea nevoilor producătorilor. În acest sistem, una dintre resursele capitalului e apelul la migrație... Migrațiile au făcut parte dintre aceste instrumente de presiune: mână de lucru ieftină venită să concureze forța salariaală locală”. Efectul domestic, în Occident, al acestei politici pro-imigranți constă în „reacțiile rasiste ale unei populații obișnuite cu diversitatea rasială, dar neînarmată ideologic în fața *dumping*-ului social organizat de UE” (se înțelege, deci, că suporterii lui Le Pen și Farage nu sunt rasiști, ci doar cetățeni îngrijorați pe bună dreptate pentru condițiile lor salariale). Care este, atunci, soluția de ieșire din această ipocrizie stângistă naivă ce face de fapt, conștient sau nu, jocurile capitalului? Ea nu poate consta, fără doar și poate, în simpla suplimentare a umanitarismului progresist naiv cu o critică lucidă a imperialismului și capitalismului globalizat, drept cauze ale valurilor actuale de migrație – deși autorul cochetează pe alocuri cu această variantă soft⁴, nu se poate opri la ea, din două simple motive: că această condamnare a imperialismului în mediile progresiste

s-a făcut și se face în continuare: protestele împotriva invaziei americane din Irak au fost ultimele care au scos milioane de oameni pe străzile capitalelor europene, chiar și UE, prin pilonii săi franco-germani, a „condamnat” invazia – și la ce folos? Dar pe lângă simpla sterilitate a condamnării imperialismului, problema cu așa-zisa ipocrizie stângistă a discursului pro-imigranți și motivul pentru care ea nu trebuie doar suplimentată cu o critică lucidă a imperialismului, ci răsturnată complet, este cel enunțat și subliniat în mod repetat în text – pentru că această poziție face de fapt jocurile capitalului, dezlănțuind armata industrială de rezervă a imigranților asupra claselor muncitoare deja sufocate de-acasă. Prin urmare, soluția nu poate veni decât din abolirea acestui fals ideal progresist al liberei circulații: „Coagularea unei platforme socialiste nu se poate face fără proclamarea dreptului fiecăruia la un trai decent în propria țară, inclusiv în țările europene. Reducerea șomajului de masă și abandonarea *dumping*-ului social intra și extra-european presupun abandonul politicilor UE și despărțirea de militarismul NATO”.

Sunt mai multe probleme, la mai multe nivele, cu acest argument⁵. Pe de o parte, și de la capăt pornind, trebuie spus că n-a fost neapărat nevoie de umbrela NATO sau UE pentru a declanșa tot haosul actual din Orientul Mijlociu – intervenția SUA în Irak, Siria și primăvara arabă (prin brațul înarmat al Arabiei Saudite în Bahrain și Yemen) s-a putut lipsi liniștit de acoperirea și legitimitatea acestor foruri internaționale. Pe de altă parte, tocmai din cauza originilor imperialiste ale acestor valori de imigranți, tocmai pentru că suntem răspunzători, prin statele, capitalul și forțele noastre armate, pentru dislocarea lor, trebuie să-i primim, ei fac deja parte din responsabilitatea societăților noastre. La fel și în cazul migrației intra-europene: tocmai pentru că valurile de migranți est-europeni au fost dislocați de aici chiar de presiunea și libera circulație a capitalului occidental, tocmai de aceea ei au măcar dreptul să încerce să se refugieze la niște salarii mai bune în țările din Vest. Argumentul, oarecum à la Streeck, că statul națiune e ultimul reprezentant al intereselor cetățenilor și, invers, că acest stat nu are vreo responsabilitate pentru victimele internaționale ale propriului său capital, pare să uite tocmai de implicațiile argumentului anti-colonial și anti-imperialist pe care autorul îl mânuiește atât de eficient mai la tot pasul: dacă statele, capitalul și armatele noastre i-au dislocat de la ei de-acasă, de ce avem dreptul, ba chiar datoria, să le trântim ușa în nas?⁶ Unde mai pui că, în fond, și în mod contrar retoricii alarmiste anti-imigrație și a argumentului, crucial în construcția de aici, că integrarea imigranților pe piața muncii occidentale duce la o scădere a salariilor,

studiile arată că aceste efecte dezastruoase pentru clasa muncitoare europeană cam întârzie să apară⁷. Oare nu ne pripim astfel luând de bună ceea ce pare mai curând o isterie xenofobă, decât un efect scontat al fluidizării pieței muncii, efect care, oricum, poate fi temperat (și este în multe țări) prin simpla reglementare a retribuirii imigranților la același nivel cu forța de muncă băștinașă?

Pe de altă parte, soluția „socialistă” pe care o propune Claudiu Gaiu e foarte *long term* și, implicit, ea însăși ipocrită în condițiile stringente de astăzi: desigur că, în principiu, ar fi bine să-i fie fiecăruia bine în țara lui și să nu mai trebuiască să emigreze și să pună astfel presiune pe clasa muncitoare din țara de destinație; dar până una alta, nu așa stau lucrurile, oamenii vin și, după toate probabilitățile (ținând cont și de criza climatică), vor veni tot mai mulți. Și există, cel puțin în prima instanță, doar două alternative: fie îi lași să se scufunde în Mediterana, fie încerci să-i salvezi și să-i integrezi, deci, pe piața muncii europene. „Abandonarea fugarilor în Mediterana e o barbarie”, recunoaște și autorul. Dar atunci, care e soluția, dacă nu ne putem nici permite să-i primim – să-i ținem pe bărci până se instaurează o societate justă și la ei acasă, timp în care noi, mâna de progresiști stângiști ce-am mai rămas, sabotăm imperialismul prin condamnarea noastră morală neobosită, dar și înțelegem sociologic fascizarea claselor proletare de la noi, tocmai cele a căror mobilizare revoluționară ar putea transforma condamnarea noastră intelectuală sterilă într-o veritabilă forță pentru progres? În absența unei chemări la mobilizare generală anticapitalistă – pe care n-am întâlnit-o în aceste pagini, din rațiuni evident laudabile de realism –, soluția autorului constă în a opri libera circulație a persoanelor fără să deranjeze libera circulație a capitalului, care e cea care produce în fond dislocarea masivă a celor dintâi. Or, libera circulație a forței de muncă nu e doar un mecanism de acumulare a supraprofiturilor capitaliste, ci și un mecanism – orb, dar atât avem – de defulare a tensiunilor sociale și redistribuire: o redistribuire și egalizare de jos în mai jos (presupunând într-adevăr că acesta este efectul ei, deși neverificat de studii), prin competiția dintre forța de muncă locală și cea imigrată, singura disponibilă în absența unei restructurări radicale a raportului dintre muncă și capital, care trebuie să pornească din centrul capitalului dar care nu poate fi obținută fără o solidarizare generală și internațională a tuturor proletarilor, migranți sau de-acasă.

În tot acest context delicat și înfundat, stânga și progresismul în general par blamate și implicit bănuite de mult prea multă responsabilitate, când drama lor e mai curând una a neputinței bine

intenționate: în contexte limită, de criză, cum e cel pe care-l traversăm, abandonarea revoluției face ca și soluția reformei – primirea refugiaților și integrarea lor în societatea occidentală – să devină semi-ipocrită și aproape impracticabilă. Dar, din nou, ce-i de făcut *în condițiile date*: dacă nu socialism internațional și solidaritate în sus, anti-capital, a proletariatului internațional, atunci măcar salvare din bărci, integrare pe piața cea mai privilegiată totuși a muncii, și implicit solidaritate și egalizare forțată, în jos, între păturile proletare.

După această primă parte introductivă, cu intuițiile și provocările ei deopotrivă de fulgurante și răscolitoare, secțiunea a doua a volumului vine cu o abordare mai așezată și mai consistentă, aproape de studiu științific, despre teoriile liberalismului românesc sau, mai exact, despre sărăcia cruntă a acestor teorii liberale locale. Claudiu Gaiu face aici un survol al principalelor texte ale liberalilor noștri (de la Aurelian Crăiuțu și Horia Patapievic, la Andrei Cornea și Cristian Preda, trecând prin polemicile intra-liberale cu Andrei Marino și desantul ulterior liberal-literat din jurul revistei *Observator cultural*), un survol presărat cu multe apercū-uri înspre contextul social și istoric al acestui fenomen cultural-politic. Multe observații foarte juste, privind originea „imaculată” a liberalismului (faptul că, în fond, el nu se număra printre mesajele și practicile alternative din vremea dictaturii comuniste, deși aceasta nășise multe astfel de viziuni „subversive” și contra-culturale din cele mai ciudate – de la yoga și meditație transcendențială la filo-monarhie și legionarism), sau, la celălalt capăt, victoria sa completă în câmpul cultural de după 1989, fără adversar ideologic, dar tocmai de aceea și fără prea multă grijă pentru rigoarea și consistența principiilor sale teoretice. Mai mult, teoria și doctrina liberală n-au fost nici printre preocupările mai marilor liberali din interbelic, astfel încât sarcina identificării unei platforme și a unei tradiții intelectuale a căzut pe – și a strivit cu totul – umerii mulțimii de liberali autodeclarați de după 1989. Misiune grea și ingrată de la bun început, căci anticomunismul său *de rigueur* este mai curând purtătorul unei viziuni elitiste și deci anti-democratice, „program bonapartist al... unei revoluții intelectuale anti-politicianiste”, apologet al regimurilor autoritare și cenzitare. „În consecință, liberalismul românesc nouăzecist se va defini ca o mișcare de rezistență spirituală și partizanat al unui capitalism autentic, trădat de intelectualii apuseni”. Înregistrând când accente mai urban-europene, la Marino sau Marga, când tonalități mai spiritualist-conservatoare, ca la boierii minții, ceea ce asigură însă continuitatea acestui liberalism românesc de

după 1989 e tocmai vacuitatea principiilor sale, subțirimea sa teoretică: „atașament față de toleranță și constituționalism, încurajare a pluralismului, individualismului și diversității. Pe scurt: tuturor să le fie bine și toți să trăiască în pace! Cine n-ar fi de acord?”. În cele din urmă, liberalismul a convers spre „un orizont postsocialist tot mai restrâns,... [în care] cu toții s-au înverșunat în definirea unui centru din care politica, vechea artă a posibilului, e exclusă”. Claudiu Gaiu deconstruiește foarte abil referințele elogioase la Tocqueville și Aron din textele liberalilor autohtoni, arătând, pe de o parte, cum această ancorare filosofică îi conferă și justifică tonalitatea anti-democrată, elitistă și culturalistă a liberalismului românesc, precum și, pe de altă parte, modul în care omagiile fără număr la gânditorii francezi trec convenabil sub tăcere preferințele politice deloc lăudabile ale acestora – recomandările de colonialism sălbatic în Algeria ale marelui Tocqueville, sau stipendierea de către CIA a tiradelor anticomuniste ale lui Aron. E, de departe, cel mai bun și aplicat text din carte, dar care suferă cumva din motive obiective: pentru că obiectul său e pur și simplu subțire, liberalismul românesc, așa cum confirmă în mod repetat și autorul, nereușind să articuleze o doctrină politică mai consistentă decât recomandarea unor minime principii de civilitate și apologia mediocrității politice. Ca doctrină politică a cărei hegemonie totală coexistă cu propriul său vacuum filosofic și indiferență față de doctrină, „liberalismul românesc e continuatorul dezinteresului ideologic al partidului comunist din anii 1980”.

În fine, ultima parte a cărții schimbă din nou registrul stilistic, cu niște fragmente de literatură parodică și anticipațională, diverse pastişe după intervențiile unor filosofi contemporani ca Agamben, Žižek sau Toni Negri și pagini dintr-un jurnal fictiv al unui comisar european din viitorul imediat apropiat. În mare însă, acest capitol reia de fapt argumentele din prima parte – trădarea progresismului și transformarea sa în principalul pilon al status quo-ului european – doar că accentuând manevrele de camuflare stilistică și evaziune literară, deja testate în paginile introductive, și ridicate aici la rang de principiu. Prin urmare, ca proză literară, și din perspectiva-mi de ageamiu, e un text reușit – în special pastişa după Agamben, cu pledoaria sa pentru emanciparea finanței și a băncilor, e perfect plauzibilă și nu m-aș mira să existe deja o luare de poziție a filosofului italian în acest sens; pe de altă parte, ca problematizare teoretico-filosofică, ne lovim și aici de inconvenientele semnalate în partea întâi, doar că într-o formă și mai alunecoasă și debordantă, dată fiind factura asumat literară a acestor pagini.

Note:

¹ Paralela 45, București, 2018.

² Către această concluzie converg, în fond, și majoritatea textelor din volumul colectiv recent despre moștenirea 68-ului – *Ce mai rămâne din Mai 68?*, Fractalia, București, 2018.

³ La o căutare rapidă, câteva exemple ilustrative: „Reporter: They’re refugees, not illegal immigrants”, <https://edition.cnn.com/videos/world/2018/10/19/caravan-mexico-refugee-crisis-santana-nr-vpx.cnn>; „REFUGEES, ASYLUM-SEEKERS AND MIGRANTS”, <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/refugees- asylum-seekers-and-migrants/>. Sau în limba română, de pe site-urile progresiste locale: Vladimir Borțun, „Cele mai populare 5 clișee anti-refugiați demontate pe scurt”, <http://www.criticatac.ro/cele-mai-populare-5-clisee-anti-refugiai-demontate-pe-scurt/>.

⁴ „Bunele sentimente stângiste sau merkeliene rămân ipocrite fără o condamnare a guvernării mondiale prin haos,... fără o condamnare explicită a amestecului extern occidental în Siria” (p. 29). Că nu e vorba însă de o simplă condamnare suplimentară a imperialismului, ci de o abandonare necesară a umanitarismului pro-imigranți o aflăm în fraza imediat următoare, care ne reamintește că „umanismul fățarnic sau naiv e catastrofal pentru drepturile salariale europene”.

⁵ La care, din motive oarecum similare de delimitare internă în câmpul progresist, a ajuns și Žižek în ultimele sale publicații și pe care l-am discutat aici: <http://www.criticatac.ro/cel-mai-dragut-dintre-politisti-recenzia-cartii-lui-slavo- zizek-despre-refugiat/>.

⁶ Lăsăm deoparte o discuție mai spinoasă, cu mai mulți subiecți și responsabilități istorice, și anume dacă statele ar trebui să-și asume responsabilitatea pentru efectele propriilor capitaliști – căci, în fond, Gaiu însuși pare conștient de simbioza actuală dintre stat și capital („în noua eră, acumularea de capital se realizează prin intervenția masivă a statului...”), prin urmare și de co-responsabilitatea lor. Mai delicată devine chestiunea dacă despicăm firul acțiunii și responsabilității istorice în trei – clase populare, stat, capital, și susținem, așa cum pare să argumenteze Claudiu Gaiu, că primele n-ar trebui să poarte răspunderea și să tragă ponoasele de pe urma intervențiilor militare și economice internaționale ale celor din urmă (statul și capitalul). Dar această obiecție, legitimă dintr-o anumită perspectivă, se lovește atunci de obiecția parcă și mai legitimă: de ce ar fi clasele populare din lumea a treia mai vrednice să suporte singure forța de impact a capitalului și trupelor noastre occidentale, refuzându-le până și ultima lor șansă de fugă și *exit* din calea acestora, pe motiv că ne dezechilibrează astfel compromisurile cu capitalul pe care le-am câștigat după atâtea lupte interne?

⁷ <https://www.theguardian.com/money/2016/may/11/eu-migrants-had-no-negative-effect-on-uk-wages-says-lse>; <https://fullfact.org/immigration/immigration-wages/>; <http://socialistreview.org.uk/312/immigration-do-immigrants-lower-wages>; <http://time.com/4503313/immigration-wages-employment-economy-study/>

Ștefan DAMIAN

Grădina cu îngeri

1

După o noapte încărcată de vise
ca un vagon cu fier vechi pe o linie moartă
dimineața trăgeau în îngeri cu praștia.
Nimeni nu mai avea nevoie de ei.
Iar martorii trebuiau sacrificați
pentru o nouă filă a vieții.
Se deschidea spre a se scrie
singură.
Odată doborâți
îngerii erau supti de lumina zilei
ca apa de o baltă băhlită.
Îi aninau de crengi ca la un concurs
de talere. Erau mult mai de folos
morți. Chiar și când mai rămăneau
doar câteva pene
care se văluiau rotat
și deveneau iarbă aproape transparentă
strivită de roțile unui soare
tot mai sângieru.

2

Îngerii mor al naibii de des
odată cu frunzele pe care le citește vântul
cu pofta de bălăcit a câte unui pescăruș
ajuns aici din greșală.
Dar nu toți deodată:

câte unul are în palmă o linie mai scurtă
e mai la suprafața pielii
și lasă urme pe zăpadă
când face pe saltimbancul
când se îmbată
ori când se apucă să scrie cu ea
tot felul de semne greu de înțeles
de către muritori. Ori când li se termină
răbdarea.
Câte unuia i se spune
aproape pe șoptite
că deja este destul
degeaba se duce la prietenii cu halatele albe
ei îi pot da jos doar câteva kilograme de sânge
de oase sau nervi
mai bine și-ar rezerva încă de pe acum
un loc mai în față în sania albastră
trasă de domnișoarele lebede.

3

La marginea joasă a digului
pe plaja artificială
se aude cum timpul își scormonește
culcușul.
Nisipul îl absoarbe ca pe o bere
gura celui care a stat o zi întreagă
în fața cuptorului.
Cu lopeți și găleți de plastic
copii buimaci de cartier
îl cern
vor să îi dea formă
se ceartă ca pescărușii când nu reușesc
până când
și ei sunt cernuți
asemenea timpului.

4

Au nasul fin simt sărbătorile
apropierea lor
și îi apucă o mare frenezie:
strigă
se cațără pe socluri
în copaci
aruncă unii în alții cu castane
smulg pietre să țințească ochii morți ai statuiilor.
Dar mult mai potrivite
sunt tablourile din geamurile de la barul
unde se vând amintiri pe etichete colorate
sticlele de pe rafturi

care cad ca soldații prea grași
la instrucție. Pe ei îi agită
tocmai moliciunea nefirească
a inanimatelor. Ar vrea să se miște
să se împotrivescă. Le-ar da chiar
o parte din viața lor de îngeri
fiindcă adversarii fără împotrivire
își pierd rolul de adversari
și nu sunt cu nimic mai buni
decât o rugăciune în care nu mai cred.

5

Îngerul bătrân nu mai ia parte la jocurile
celor tineri și năbădăioși. Nu îi mai place
să se ridice în aer
transparent
să se lase străpuns de lumina
ce curge ca o ploaie pe burlane
în mai.
Se gândește
e încurcat că nu a știut niciodată
cât bacșiș să îi dea chelnerului
unde și-a băut de o viață
porția de bere locală.
Și nici cât bacșiș
învelit în foiță sclipitoare
o să îi mai dăruiască
timpul
să afle răspunsul.

6

Oameni făcuți din amănări
păreau resturile unei oștiri de omizi.
Nu știa dacă să se atingă între ei
ori să își păstreze neutralitatea neputincioasă
ca două armate care se tem una de alta.
Anii le cădeau în cap
odată cu bucățile de zahăr
în sânge
alunecau tot mai modest
pe gheața delicată a indiferenței cotidiene
trași într-o parte și-ntr-alta
pe roata grea a destinului.
Auzeau printre copaci
când exploda primăvara
cântecul negru al unui bibelou
din care a fugit sufletul.

Gellu DORIAN

Izgonirea din lume

Prea multe mere în prea multe mîini,
prea mulți șerpi veninoși prin livezi,
prea multă ispită,
prea multă fericire în prea mulți ochi deodată,
prea multe alcovuri pline de prea multe trupuri,
atît de multe străzi în prea multe orașe,
ape pustii și pești pe uscat,
prea multe zăpezi însîngerate în prea multe case,
prea multe războaie din cauza lor,
iar pacea se tînguie la ușa bordelurilor ca în fața unor
palate
prințesele ale căror miri înverzesc pe cîmpii
sau cîntă în cîrciumi,
prea multe morminte în prea multe cimitire,
prea multe fețe acoperite și prea multe funduri goale,
prea multe culte, prea multe temple, prea multe biserici
cînd era de ajuns doar una în inima fiecăruia,
prea multe sodome, prea multe gomore,
prea multe schisme, prea mulți prelați,
prea mulți farisei, prea puține suflete curate,
prea multă mîndrie,
prea multă lăcomie,
prea puțini bogați, prea mulți săraci,
prea multe coaste în prea mulți adami
din care se nasc sute de eve pe secundă, prea multe,
mult,
mult prea multe,
prea multă tristețe, lume prea multă
și oameni foarte puțini,
prea multă ignoranță, prea multă nepăsare,
prea multă realitate și nici un vis adevărat,
prea puține însușiri autentice, prea mulți fără însușiri,
prea mulți preafericiți, prea mulți preaînalți, prea mulți

preacucernici,
 prea puțini smeriți și umili,
 prea e duminică tot timpul,
 prea mulți aleși dintr-un popor atît de mic,
 doar zece porunci și mult prea multe păcate,
 nu, nu se mai poate și raiul e gol,
 înapoi în rai,
 fără șerpi,
 fără mere la voi,
 doar cu trupurile și sufletele la service!

Ioan RADU VĂCĂRESCU

Interogarea tatălui de către fiul său -Voidokilia-

Ce bine că ai făcut focul, e răcoare, s-a pus și rouă.

Da, s-a înseninat spre dimineață, de fapt cred că pe la două,
 două și jumătate, după trei când am ieșit eu din
 cort abia se mai zărea un nor, încolo spre sud,
 în lumina lunii, peste Puha.

De ce te-ai trezit așa de devreme?

Am auzit un zgomot de vase răsturnate, și deși, tu știi asta,
 eu dorm de obicei buștean, m-am trezit brusc.
 Și oricum, de o vreme încoace,
 de când îmi amortește piciorul drept,
 cel cu circulația slabă, mă trezesc de câteva ori pe noapte.

Care vase răsturnate, acelea de-acolo, de sub masă?

Cred că da, cam așa a fost zgomotul pe care l-am auzit,
 de vase de tablă răsturnate și împrăștiate.

Și doar le-ai spus celorlalți să nu lase vase murdare,

*ba chiar i-ai speriat că vine ursul la resturi,
 că de câini sau de pisici nu le pasă.*

Iar pe de altă parte, în ultima vreme nu-mi dă pace deloc
 lumina de lună, și vine așa o sfârșeală, un sentiment
 al sfârșitului, nu știu cum să-ți zic, ca și cum luna
 asta plină cu lumina ei de citrin ar fi ultima...

*Nu vorbi prostii, va fi lună plină și în august, pe cinci,
 și în septembrie, în ziua de șapte, și așa mai departe...*

Poate că da, poate că ai dreptate...

Mai pune doi bușteni pe foc, din aceia groși, de fag.

*Eu m-am trezit cu gândul la discuția de aseară,
 la povestea despre Ulise și fiul lui,
 mă și imaginez făcând focul cu lemn de măslin
 pe țărmul mediteran și privind corabia legănându-se
 la ancoră în golful Voidokilia...*

Da, Voidokilia, marea transparentă și muntele încărcat
 de oleandri, cerul albastru-trandafiriu, statuile
 spălate de ceață, da, arcul de piatră al Voidokiliei,
 zbaterile de aripi ale țesătoarelor...

*Mi-ai mai povestit cum mugeau taurii regelui Nestor
 acolo în munții Pylosului, la malul mării Ionice,
 înjugați cu funii de aramă spre grotă de calcar,
 îndrumați de doisprezece messenieni tineri,
 printre tufe de cimbri sălbatic și măslini.*

Da, și cum regele stă așezat pe o ciotură de măslin,
 și soarele-i pârjol sub înălțarea lui Seirios,
 și umbră nu mai e pe pământ,
 și chiar zeii își caută adăpost
 în ascunzișurile sărace ale cerului,
 cum privește spre largul vestic așteptând
 corabia lui Telemah,
 iar pe cărare în urma ciurdei de tauri urcă fiica sa
 cu un buchet de salvie la piept,
 jos în golf se-adună fecioarele Messeniei să se scalde
 în apele sacre ale Vacii celei cu apa ca ametistul,
 golf rotunjit între maluri înalte ca o carapace
 de țestoasă umplută cu apă ca mătasea.

*Și cum fiul lui Ulise a ancorat chiar acolo
 în golful Voidokiliei*

*și a coborât de pe corabie pe țărmul Pylosului
 să-și caute tatăl.*

*Căci regele Nestor l-a convins pe stăpânul din Itaca
 să plece sub zidurile Troiei,*

*la cea mai mare luptă purtată vreodată,
chiar acolo unde regele Itacai
ara câmpul de marmură verde
sub cerul de marmură albastră.
Și cum regele Nestor așteaptă acolo deasupra mării
după ce a fost sus în castel să lase porunci,
și iz de cimbriu sălbatic și sare urcă până sus pe țancuri,
miros de măslina proaspăt zdrobite
coboară spre țărm,
iar cântecul fetelor e-o lungă tânguire,
o geană roșiatică dinspre vestul întunecat,
și zbaterea de aripă rănită a țesătoarei
cântând așezată pe gura îngustă a amforei încărcată
de-o lumină groasă ca uleiul de măslina
proaspăt ieșit din teasc.*

Dar să nu uiți, dragul meu, că Telemah
nu-și căuta doar tatăl pierdut pe insulele
și valurile înspumate ale Mediteranei,
ci se căuta pe sine...
Poate de asta a găsit-o, până la urmă,
pe Nausicaa, poate de asta și-a regăsit și recâștigat
insula de la soare-apune...

N-o să uit.

Chiar și într-un picior...
dar vroiam să-ți spun,
aici cu picioarele-n rouă și la căldura focului,
cu câmile acestea de tablă în mâini,
pline ochi cu ceai de mentă sălbatică și cimbrisor,
eu cred că vasele au fost răsturnate de vulpea aceea
pe care alaltăieri ai zis că ai văzut-o lingând farfuria
cu resturi de tocană pe care unul dintre băieți a lăsat-o
aiurea lângă cort, iar cam toată lumea a zis că nici vorbă,
că o fi fost vreun câine pripășit prin jur...
Dar eu te-am crezut.

Chiar m-ai crezut?

Da, te-am crezut, de ce să nu te cred?

*De ce m-ai crezut, de ce n-ai spus și tu, ca alții,
că e o invenție de-a mea?*

Și chiar dacă ar fi fost o invenție de-a ta,
eu tot te-aș fi crezut.

...?

Au râs cu toții, într-adevăr, numai că, iată,
după ce am ieșit din cort și m-am apucat
să răscolesc jarul să aprind focul, am zărit,
uite acolo, printre buruienile și izma și sânzâienile
de pe malul Porumbacului,
doi ochi rotunzi și strălucitori
și am zis, hai, hai încoace puiut să-ți dau ceva de mâncare,
și am frânt o bucată de pâine din sac și m-am apropiat
de ochii aceia nemișcați și luminoși în noapte,
și încet, nesimțit, sfios, dintre ierburi,
cu ochii cât cepele,
a ieșit un pui de vulpe, nu mai mare decât
un cățelandru de câteva luni, și s-a apropiat
cu mare fereală și a înșfăcat colțul de pâine,
după care, din câteva salturi micuțe,
a dispărut înspre amonte, prin buruienile
de sub fagul spintecat de fulger...

Daci am avut dreptate!

*Numai că eu am văzut o vulpe în toată firea,
mărișoară, cu o coadă portocalie uriașă...*

Stai să vezi, că acolo sub fag, unde-a zbughit-o puiul,
ca-ntr-o străfulgerare am zărit
alți doi ochi strălucitori,
ficeși, atenți, albaștri-trandafirii,
ca cele două stele care-l păzesc pe Vânător,
strălucind în păienjenishul de stele...

Câinele Mare și Câinele Mic...

...și duși au fost în susul apei,
am zărit, în prima geană de lumină a dimineții,
buruienile vălurind într-o idee de cărăruie,
în briza ușoară ce chiar atunci a-nceput să urce pe râu
spre creasta încă înzăpezită a muntelui tăcut,
și atunci am știut că o să apari curând
și am întezit focul să te încălzești așa cum se cuvine
și am adus apă din izvorul de sub pădure
în cana mare de tablă și am cules izmă și cimbrisor
de pe mal pentru sfântul ceai de dimineață.

Zamfira ZAMFIRESCU

e-mail 53

mă așez la masă
beau apă plată
țin spatele cât pot de drept
măinile cuminiți
picioarele cuminiți
ascult și tac și vă privesc pe rând
uneori vă străduiți prea mult și mi se face milă
fustele lungi ascund glezne groase
cuvintele sofisticate acoperă anxietăți
zâmbetul larg peticește orice complex
uneori aș vrea să fim prieteni dar voi nu vă așezați la
masa mea

voi stați cu spatele

voi vorbiți între

voi ieșiți la țigară

voi râdeți și când nu aveți de ce râde

voi faceți troc cu etnobotanice și poezie

împrăștiați praful microbii și cuvintele doar între voi

eu vin singură și plec singură eu îmi plătesc apa
singură eu deschid și închid ușa singură eu cobor
scările singură pe drumul spre casă sunt mai singură
decât eram când am venit în fiecare vitrină reflexia mea
singură poartă cercei și
fiecare baltă e singură cu bucata ei de cer

eu am văzut șoareci zbatându-se în cursă am văzut
găini fără cap izbindu-se de garduri am văzut porci
agonizând în zăpadă rațe mâncate de dihor pisici
înecate miei cu beregata tăiată pui de vrabie căzuți pe
trotuar

toți toate aveau gură și ochi

toți toate aveau puls dar inima

inima mea era atunci un cufăr ferecat

de curând am descoperit că mi-a crescut o cocoasă
plină cu cadavre mici

la fiecare pas clipocește în ea sângele lor acum sunt
un dromader singuratic sunt un dromader urban sunt un
dromader cu sandale și poșetă în poșetă am o gheară de
găină neagră moartă noaptea pe lună în poșetă am un
arici de mare uscat de bătrânețe am cristale de tămâie și
praf de rădașcă o coadă de vulpe albastră chei buletin
și chitanțe dacă suflu de trei ori vă pot face să mă iubiți
sau vă pot transforma pe toți în stane de piatră cât ai
clipi puf! puf! și puf! pot orice vreau

mă pierd doar când simt iepurele cum tremură cum se
chircește

și plânge mocnit acoperindu-și cu lăbuțele gura x

hush hush baby îl liniștesc îi vorbesc îl mângâi

ambulanța nu e pentru tine tu ai fost cuminte tu ți-

ai spus rugăciunea tu te-ai spălat pe dinți tu nu ai

colesterolul crescut nu miroși a transpirație tu ți-ai luat

pastilele vitaminele energizantele tu ai gătit ai spălat ai

călcat căptușeala de mătase a jobenului e acum curat și

roșu ca o globulă

ambulanța e albă-ca-zăpada ambulanța nu urlă ci cântă

șoferul e vesel bate ritmul cu degetele pe volan

ambulanța duce la spital o femeie fericită care se

grăbește

să nască un copil fericit stai liniștit stai liniștit stai te

rog liniștit

nu te mișca închide ochii

lasă tihna înserării

să coboare lin

2018

Andrei ZANCA

variațiuni de transcendere

Într-adevăr, oprirea,
actul conștientizării e prima treaptă
către *tine*, după cum patima pare să fie

disperarea de-a nu putea atinge
iubirea genuină – într-un sărut

distanța deseori înfinindu-se, deși
zeul pietrei negre va fi cândva fisurat

tot de femei

cântul e decantare de umbre, sporire de înger

și tot ce miroase a instituție, mai mult decât
malefic – mijloc de încolonare

profit și control

de când e lumea există bestia
și ființa, himera beznei și prințul
luminii – în numele cui venim
însă pe lume?

Buna mea obișnuia să-mi spună, *când vezi*
un prost spune-i de departe, jupâne, însă

cei ce conduc destinele ținuturilor

nu mai au meleag natal, nu mai au patrie:

bezna provoacă problema, și tot ea oferă
mai apoi soluția la implorarea, la cererea

celor mulți, celor copleșiți de spaimă și neputință

pe aceste, tot mai largi și mai severe autostrăzi
electronice, unde unii îndrăgesc teoria, ideologia
mai mult decât Viul

otrăvit lent sub cerul cernit
de cobalt, sub dărele
cernite ale morții
și mereu, când unul vrea să-i trezească, să-i scoată

din nepăsare și letargie, se aude doar, *dă-mi pace* –
totul învăluit într-un cor de copii. teama paralizând.

unde școlile-s pentru îndoctrinare, cu toții

culpabilizați într-o benefică apatie

de falsificatorii timpului,

de marșanții minciunii

sub oligarhiile satanice,

Întunecimea Voastră,
până și câinele visează

mișcă spasmodic din labe
și latră înăbușit – la cine oare?

să fie gradul de autoînșelare atât de mare
încât ne mințim mereu între noi și

pe noi înșine spre a evita durerea?

copil fiind, am deprins că printre arbori există
viața, mai târziu am aflat că mai există
și *viața mea*

și *viața ta*, și-am auzit spunându-se, *dispari*

din viața mea – deși niciodată n-am înțeles

cum se poate dispărea
dintr-o altă viață, însă
ei pesemne, știu.

eu încerc doar să insinuez ceea ce vine pe furiș

acest război invizibil, această lume satanizată

de mercenarii mediilor

pentru cei mulți
însă creduli, naivi
surzi și orbi, sceptici
și conformiști

în reclusiunea asta planetară
în care curând vom cânta

cu toții la unison

să sporim așadar dumnezeirea din noi

singura întru care e posibilă o comuniune.

o picătură poate schimba marea întreagă

să ne rugăm așadar, mai ales

pentru mântuirea demonului.

Dan Culcer – portret în palimpsest

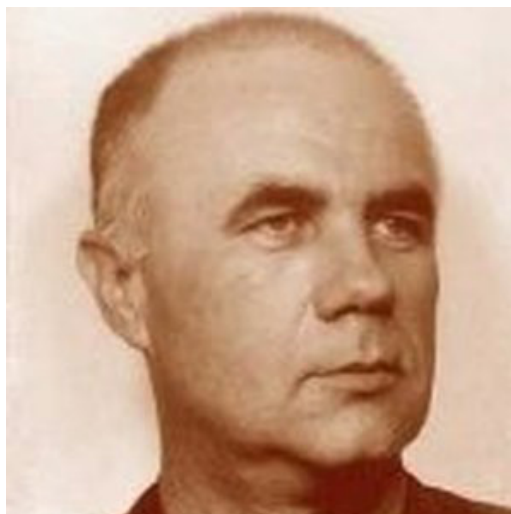
Argument

În toamna anului trecut s-a desfășurat un colocviu al Revistei *Vatra* în cadrul unei serii de manifestări dedicate revistelor românești care reușiseră această performanță de a avea vârsta Unirii sau chiar mai mult. Această grupare exclusivistă și venerabilă cuprinde o constelație de cinci reviste: *Familia*, *Convorbiri literare*, *Ramuri*, *Viața românească* și *Vatra*. Pentru revista mureșeană și, fără îndoială, și pentru celelate patru surate, se pune și se pune și de-acum întrebarea cum să fie niște reviste bătrâne, fără să fie și bătrâncioase, cum să păstreze blazonul stimabil al vechimii rămânând actuale și păstrându-și cota valorică, fără a cădea în capcana consumerismului sau al altor ideologii? Hm, grea misie, dar nu e ca și când n-am avea spre cine să privim sau pe cine să întrebăm în caz de nevoie. Reperele sunt la-ndemână. E de-ajuns să răsfoim seria nouă a *Vetrei*, relansată în aprilie 1971, ca o frumoasă adormită, după un somn lung de 75 de ani de la anul ultimei apariții – 1894 și ajunsă azi la aniversarea a 48 de ani de serie nouă. Și-am mai putea să-l întrebăm pe omul cu ideea, nimeni altul decât Dan Culcer, cel care a dus o luptă aprigă pentru ca ceea ce părea o utopie să devină realitate și *Vatra* să fie socotită azi în rândul revistelor centenare. Și nu numai pentru a afla cum a putut luat naștere o revistă dedicată publicului român într-un oraș de provincie din mijlocul Ardealului, care avea prestigiul și monopolul intelectualității maghiare, ci și despre cum poți face o revistă subversivă în raport cu propriul său timp – fie el comunist sau anticomunist.

În spiritul protestatarilor din mai '68, Dan Culcer a fost un spirit insurgent și realist prin excelență: a cerut imposibilul și l-a obținut, angrenând în această mișcare oameni-cheie ai regimului și ai vieții culturale naționale și locale. Romulus Guga și Mihai Sin i s-au alăturat, primul devenind redactorul-șef al revistei, celălalt unul din redactorii ei principali. Din păcate, niciunul nu mai poate da mărturie despre circumstanțele apariției și metamorfozelor *Vetrei*. Așa a apărut și ideea dosarului care-i este dedicat cititorului inițial al seriei noi, din necesitatea de a redeschide dosarul *Vetrei* și de a-i permite lui Dan Culcer să clarifice împrejurările apariției revistei și modul în care destinul său – intelectual și moral – și al celorlalți implicați în acest proiect cultural și deopotrivă existențial, fie că e vorba de colaboratori mai apropiați sau mai îndepărtați, s-a împletit cu cel al revistei.

Deși emigrat în Franța încă din 1987, în condiții nu tocmai agreabile, căci devenise inevitabil o *persona non grata* a regimului, destinul său a continuat să fie legat de cel al revistei pe care a asistat-o la (re)naștere, a reinventat-o, practic, și căreia i s-a dedicat fără rest timp de aproape două decenii, aproape până la anularea distincției dintre viața profesională și cea personală. Detaliile de culise ale apariției aproape miraculoase a *Vetrei* pe meleaguri mureșene, ale încâlcitelor relații cu „gorgona”, i.e. cenzura, ale devotamentului aproape incredibil al lui Dan Culcer pentru neabateră de la proiectul inițial al publicației, deși nu a fost niciodată redactor-șef, cu toate că în ultimii ani înaintea plecării făcea revista aproape de unul singur, se regăsesc în amplul interviu, adevărată mostră de istorie literară recentă, pe care a avut amabilitatea să mi-l acorde în deschiderea grupajului de texte care-i este dedicat. Iar mărturia sa e cu atât mai valoroasă cu cât Dan Culcer e un arhivar învederat, nu doar scormonitor în arhive, ci și păstrător de arhive și documente valoroase.

Această mare pasiune de-o viață este reflexul complexului de a se fi născut într-o cultură care a demonstrat de-a lungul timpului o majoră și contraproductivă slăbiciune – o crasă neglijență sau pur și simplu nepăsare față de documentele trecutului, față de propria sa istorie. Tocmai pentru a corija această debilitate, una din rubricile consacrate ale seriei noi a fost *Documentele continuității*. De fapt, toată seria nouă, cel puțin până în 1995, când s-a serbat centenarul revistei și s-a trecut de la formatul A3 la formatul A4, revista cunoscând o nouă metamorfoză, poartă puternic amprenta fondatorului. Majoritatea rubricilor care-i dădeau profilul și identitatea specifice erau expresia directă a intereselor lui Culcer din varii zone cultural-literare: proza scurtă (prin rubrica *Starea prozei scurte*), proza science-fiction (prin rubrica *Ochiul ciclopului*), traduceri din maghiară sau sârbă în română, literatura tinerilor,

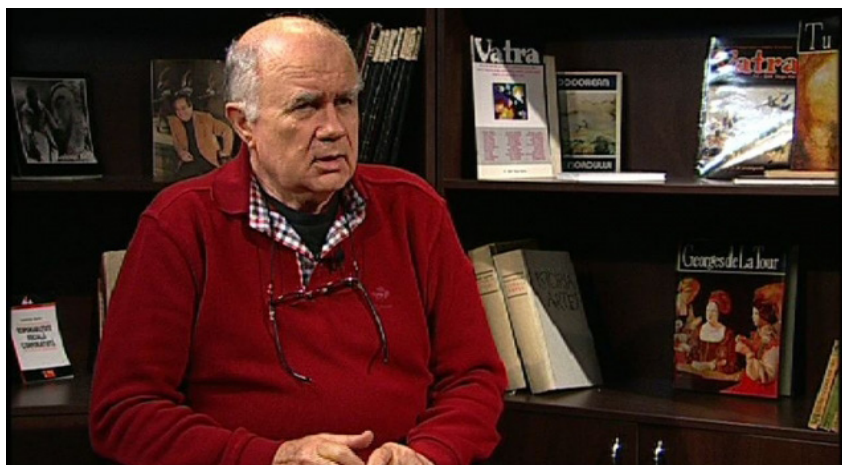
pe atunci, scriitori optzeciști, cărora li s-a oferit spațiu generos de publicare, critica literară de foarte bună calitate. Dacă mai adăugăm și abonamentele la reviste culturale franceze prestigioase, lecturate cu pasiune de Dan Culcer, înțelegem cum de *Vatra* a fost propulsată atât de repede în rândul revistelor de top care puteau purta un real dialog cultural, racordată fiind la temele fierbinți ale timpului. Ceea ce probabil a atras atât de mulți tineri scriitori în paginile *Vetrei* în deceniile 8 și 9 ale secolului trecut, pe lângă probitatea morală și profesionalismul lui Dan Culcer și al echipei care s-a încheiat în jurul său, era aerul de libertate, deschidere culturală și normalitate promovate în cadrul redacției. Ce mai, *Vatra* era o revistă *cool*. Doar că, încet-încet, atmosfera toxică a epocii se insinuează și în oaza *Vetrei*, cenzura își arată tot mai amenințător colții, securitatea dă târcoale și strânge tot mai mult lațul libertății de expresie, făcându-i pe unii să cedeze, pe alții hărțuindu-i până la exasperare.

Când exasperarea a atins limita suportabilității, Dan Culcer a lăsat totul în urma sa – și revistă, și prieteni, câți îi mai rămăseseră, și proiectul unei istorii a literaturii române din perspectivă sociologică – și a emigrat în Franța, invocând motivul reîntregirii familiei, cu doi ani înaintea căderii comunismului. Mărturisesc că m-a uimit această plecare intempestivă, acest uluitor abandon al unei vieți care gravita de atâta timp în jurul unui proiect cultural. Mi s-a părut aproape un gest de trădare, dar în dialogul nostru Culcer clarifică resorturile deciziei în favoarea emigrării. Pesemne proiectul începuse să se deformeze și să nu-i mai aparțină proiectantului. Se vede treaba că reputația, funcția, stabilitatea, n-au făcut nici cât o para chioară când s-a pus problema opțiunii între aceste zorzoane exterioare și exigențele libertății interioare și ale propriei conștiințe. Trestie îndoită, dar nu frântă, Dan Culcer și-a reconstruit cu migală și tenacitate o nouă viață, emigrația română din Franța primindu-l cu suspiciune și oarecare nepăsare. Așa încât, cosmopolit din fire, el nu s-a bizuit pe solidaritatea emigrației sau pe bunăvoința cuiva, nici nu s-a lamentat că nu are statutul de acasă, ci a făcut ce-a știut mai bine, în speță jurnalism, fără să aspire la statutul de scriitor român de limbă franceză.

Tot din poziția de cetățean al lumii, a ales să nu revină în țară după '90, căci distanța i-a permis o privire lucidă asupra peisajului politico-social și probabil tabloul nu era și nu este prea îmbietor. Vizitează des țara după '90 încoace, mai mult incognito, căutând prin arhive sau cutreierând plaiurile natale alături de Claude Karnoouh, dintr-o curiozitate pur etnografică și sociologică. Scrie cu sârg și provoacă în continuare la dialog intercultural și interetnic, activitatea sa publicistică mutându-se, în sincron cu timpurile, în mediul virtual, deși continuă să colaboreze cu reviste din țară și e corespondent pentru Franța al *Vetrei*. Internaut pasionat, coordonează activitatea revistei on-line *Asymetria*, a blogurilor *Jurnalul unui vulcanolog*, *Asymetria-Anticariat* și *Ardealul*.

Curiozitatea sa nestăvilă, corectitudinea, integritatea, profesionalismul, vizionarismul, stoicismul și curajul fac din Dan Culcer un intelectual care poate da clasă oricând și oriunde atâtor intelectuali români care s-au compromis în anii din urmă. Dacă nu o face și rămâne, discret, în umbră, e dintr-o bună-cuviință înnăscută. Iar noi ne facem o datorie de onoare, sperăm că nu prea de tot tardivă, din a-i reconstitui portretul palimpsestic în paginile revistei pe care a renăscut-o.

Cristina TIMAR

La TV Mureș - Picătura de cultură

Vatra-dialog cu

Dan CULCER

Curajul se măsoară în raport cu mărimea pedepsei pentru neascultare

– *Stimate domnule Dan Culcer, v-aș întreba în debutul dialogului nostru, cum a început seria nouă a revistei Vatra și, firește, care a fost aportul dvs. în lansarea seriei noi? Nu de alta, dar unele lucruri tind să se piardă în negura timpului iar din triumvirii care au pus umărul decisiv la reactivarea revistei tocmai pe meleaguri mureșene, sunteți singurul în măsură să mai dați o mărturie autentică.*

– Au dreptate toate persoanele care au susținut și susțin că au contribuit la lansarea sau realizarea proiectului de revistă de cultură în limba română la Târgu Mureș. Au dreptate în felul lor, cum se zice. Așa că, ceea ce trebuie să stabilim este cronologia și nivelul de acțiune. Inițiativa de a pune în mișcare un proiect de revistă la Târgu Mureș îmi aparține în exclusivitate. Am fost primul care a lansat ideea în 1965. Am acționat apoi câțiva ani pentru a crea o rețea de sprijin. În fine, în 1969 am relansat oficial proiectul în cadrul unei ședințe a Comitetului de cultură a județului Mureș. Mai apăruseră, tot în urma insistențelor mele, în presa locală de partid două interviuri cu personalități cunoscute care conțineau referințe la aceste proiect.

Marin Preda venise în 1970 la Tg. Mureș ca să lanseze noua editură a Uniunii Scriitorilor, Cartea Românească. Am povestit deja replica scriitorului la întrebarea mea: „Ce părere aveți despre necesitatea unei reviste românești la Tg. Mureș?” Hătrul, ironicul inteligent care a fost Marin Preda răspundea: „Nici nu știam că nu există!”

Sculptorul și prozatorul Ion Vlasiu a pledat și el pentru realizarea proiectului. Fără îndoială că acesta din urmă și-a exprimat susținerea și la alte niveluri, la care avea acces direct, prin prietenia lui Ion Brad, poet dar mai ales activist, pe atunci, la „ministerul culturii”, prin relația cu primul secretar al județului, activistul de partid, luminat, Nicolae Vereș. Ion Vlasiu a organizat o întâlnire în atelierul său bucureștean din strada Emil Pangratti, între Ion Brad și mine. Ulterior, Laurențiu Fulga, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, la solicitarea mea, ne-a facilitat o primire la Comitetul Central al PCR, lui Romulus Guga și mie, unde am putut discuta cu Dumitru Ghișe, activist în domeniul ideologiei, universitar, care mi-a ascultat pledoaria, fără să comenteze, decât cu o propoziție de genul „am notat”. Există urmele în arhivele unor scriitori originari din județul Mureș, cărora eu le-am trimis scrisori pentru a le solicita susținerea și apoi colaborarea. E vorba de Aurel Gurghianu, Ion Horea, Ioanichie Olteanu, Cornel Regman, Remus și Ștefan Luca etc. etc. La un moment dat devenisem specialist în astfel de epistole. Atanasie Popa, care lucra la Secția culturală a ziarului *Steaua Roșie*, a avut o contribuție

importantă la crearea unei atmosfere favorabile și la punerea în circulație publică a numelor câtorva tineri sau mai puțin tineri scriitori localnici, încredințându-ne, indirect și discret, o lungă perioadă, redactarea paginii culturale. Ne asculta și ne aplica sugestiile.

Fără îndoială, și Hajdu Győző, care era redactorul șef al revistei maghiare de literatură, *Igaz Szó*, a avut un rol în acest proces de instilare a ideii în capetele mai mult sau mai puțin seci ale unor activiști de partid. Fiindcă avea posibilitatea de a susține proiectul dar și posibilitatea de a pune bețe-n roate. Ne-a susținut fiindcă, ca bun politician în cultură, a simțit că procesul de naționalizare a comunismului în România este inevitabil. Evoluția sa ulterioară dovedește cât de puternic a fost angajamentul său în acest sens. Nu din filo-românism, cum ar putea crede unii, ci din patriotism maghiar. Hajdu și-a sacrificat cariera individuală pentru a se pune în serviciul literaturii maghiare din România. Va veni vremea când se vor găsi, în arhivele CC al PCR, documentele intervențiilor sale, prin care, exagerând tonul encomiastic și slugărnicia, menținea o zonă de libertate specifică pentru propria sa cultură. După 1990 a fost îndepărtat din funcția de redactor-șef de unii naționaliști maghiari neloiali statului român, iredentiști mai mult sau mai puțin declarați, autonomiști care ar asista cu plăcere la dezmembrarea României. Aceștia au uitat sau vor să se uite că îi datorează lui Hajdu Győző cariera lor publică de scriitori, platformă folosită pentru cariere politice post-decembriste. Regret că nu am reușit să fac un dialog cu Hajdu Győző după 1990. Avea de povestit multe despre cele de dincolo de paravanele vieții politice, despre fluctuațiile relațiilor conducerilor comuniste locale sau centrale dintre 1950 și 1990, cu lumea minorității, comunității maghiare.

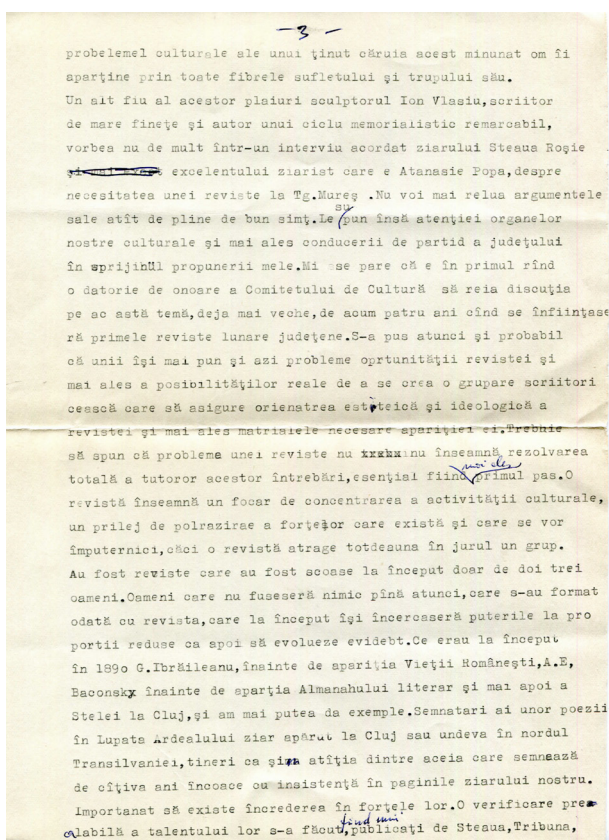
Au fost, între 1965 și 1971, o seamă de activiști culturali și de partid prin mâna cărora au trecut succesivele forme ale unor „referate de necesitate”, redactate de mine, transcrise pe hârtii cu antet și semnate de ei pentru a fi trimise unor foruri superioare decizionale, la cultură sau la partid. Se poate aminti numele lui Iuliu Moldovan, ulterior director al Teatrului Național. Dar dacă nu exista impulsul dat de mine, acești oameni, comozi și fricoși, nu ar fi făcut nimic. Pe unii i-am invitat public, prin presă, să-și scrie amintirile, să publice documente. Căteau pe la colțuri, la un pahar de vorbă, dar nu au produs vreodată o dovadă sau o argumentație plauzibilă privitoare la rolul lor. Sigur, mai există posibilitatea de a scotoci în arhivele celor două instituții, Comitetul de cultură și Județeană PCR (arhivă accesibilă teoretic dar care, acum câțiva ani, era lipsită de organizarea necesară). Mai degrabă se vor găsi urme clare în arhiva de partid. Cea a Comitetului de cultură pare să fi fost distrusă în parte din neglijență sau în mod intenționat, sub conducerea unuia dintre directori, Nicolae Băciuț. Când am solicitat acte care figuraseră în această arhivă, mă refer la cele ale Comisiei de patrimoniu, mi s-a răspuns în scris, sub semnătură, că ele nu există. Deși, cu puțini ani înainte, am putut obține copii, certificate ca autentice, acte pe care le pot arăta și acum. Arhiva Comisiei de Patrimoniu, de pildă, parte a arhivei instituțiilor culturale, conținea informații esențiale despre existența unor bunuri susceptibile a

aparține patrimoniului național. Chiar dacă vechea lege a Patrimoniului, în forma ei abuzivă, nu se mai aplicase după 1990, arhiva era un inventar istoric esențial. Consecințele dispariției acestui inventar sunt juridic grave. Responsabilitățile vor trebui lămurite într-o zi de un procuror, pe baza Legii Arhivelor.

Am găsit o fișă bibliografică cu articolele pe care le publicam în pagina culturală de sâmbătă între 1965 și 1968. Eram și cronicar de teatru la *Steaua Roșie*, la *Făclia* din Cluj, în anii 1966-1968. Astfel numele meu devenise relativ cunoscut. Ceea ce este un avantaj când vrei să deplasezi obstacole. Revenisem din Cluj, după trei ani petrecuți prin biblioteci și prin cafenele, unde mă împrietenisem cu Romulus Guga și Gavril Ședran, cu Ion Papuc, student de o inteligență excepțională. *Tribuna* îmi solicitase și publicase în acei trei ani cronici de teatru. Începusem să fiu publicat tot acolo cu traduceri din Andre Pieyre de Mandiargues, Robert Owen, Michel de Ghelderode. Eram membru al Cercului de critică literară fondat de Adrian Marino, în cadrul filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor, alături de Liviu Petrescu, Ion Pop, Mircea Vaida.

Ca să închei această listă de episoade ale unei bătălii despre care nu știam cum se va termina, citez din cuvântarea mea de nouă pagini, la mai sus pomenita sedință a Comitetului de cultură județean Mureș, citită în plen în 1969: „Mi se pare că este în primul rând o datorie de onoare a Comitetului de Cultură să reia discuția pe această temă [a necesității unei reviste la Tg. Mureș]. Nu voi mai relua argumentele [lui Ion Vlasiu], atât de pline de bun simț. Le supun însă atenției organelor noastre culturale și mai ales conducerii de partid a județului, în sprijinul propunerii mele.” Finalul intervenției mele a fost „apoteotic”: „Cer includerea în planul Comitetului de Cultură a problemei înființării unei reviste culturale.”

Aflați acum că am fost toată viața un arhivar impenitent. Am vrut să contrazic și contracarez destinul unei culturi care s-a plâns mereu, în faza maturității, că nu s-au păstrat documente scrise, care să ateste existența unor fapte transmise de memoria orală. Ca și cum crearea sau păstrarea documentelor scrise ar fi fost mereu sabotată de forțe oculte, de dușmani, de năvălitori, de incendii, războaie și lăcuste, de starea economică precară a majorității locuitorilor români, care nu permitea utilizarea largă a hârtiei sau pergamentului, prea scumpe suporturi ale memoriei colective. Toate acestea sunt motive reale ale lipsei arhivelor interne pentru lungi perioade ale existenței noastre istorice. Totuși, au existat imperii care au scris pe tăblițe cerate, pe lut moale, au săpat în piatră semnele amintirii. În minele de aur din Apuseni s-au păstrat tăblițe cerate de pe vremea romanilor sau poate a agatârșilor. Piatră a existat aici și cioplitori în piatră au lucrat pe teritoriul României în timpul ocupației romane. S-au găsit destule pietre funerare și alte inscripții votive, toate înregistrate și consultabile acum, pe Internet, în vestita bază de inscripții numită *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Lipsa unor urme scrise sau a unor arhive nu poate fi explicată doar prin situațiile evocate mai

sus. Nici prin supoziția că am fi urmașii unei civilizații în care nu piatra ci lemnul perisabil ar fi dominat ca material de construcție. A existat și mai există un soi de indiferență generală față de lăsarea unor semne, dacă nu indestructibile, măcar doar greu de distrus. Arhivele, bibliotecile au pierit nu doar distruse de alții ci și distruse de noi, prin delăsare, neglijență, lipsă de simț istoric, lene, prostie. Am evocat deja tembelismul unor redactori de la *Contemporanul*, care lăsau să fie trimise la topit colecții de reviste franțuzești obținute prin abonamente scump plătite în vremea socialismului multilateral și victorios, în loc să telefoneze unei biblioteci centrale sau de cartier din București ca să le propună sub formă de donație.

Redacția *Vatra* a fost abonată, prin mine, cu ocazia primei mele călătorii în Franța, în mai 1971, la câteva reviste de literatură, sociologie și artă. Prin grija Serviciului Internațional de schimburi a Bibliothèque Nationale de France, primeam gratuit, în schimbul unui exemplar din *Vatra*, începând cu mai 1971, periodicele următoare: *Critique*, *Nouvelle Revue Française*, *Les Nouvelles Littéraires*, *Tel Quel*, *Revue Française de Sociologie*, *Revue d'histoire de l'art*. În timp au mai exista și alte abonamente la reviste de fotografie, de arte grafice poloneze, *Sztuka*, de pildă, de literatură universală, *Nagy Világ*, de teoria literaturii (în maghiară), *Helikon*. Cu rare excepții, exemplarele ajungeau cu bine la *Vatra*, deși intrarea publicațiilor de orice fel era controlată și cenzurată, dar, din păcate, nu erau citite decât de Gavril Ședran și de mine. Răsfoite uneori de alți colegi. La plecarea mea din România, toate colecțiile noastre de periodice au ajuns la Biblioteca Județeană,

unde sper că sunt păstrate cu grijă și citite de cât mai mulți. Apropos, Dumneata știai de existența acestor publicații la Tg.Mureș?

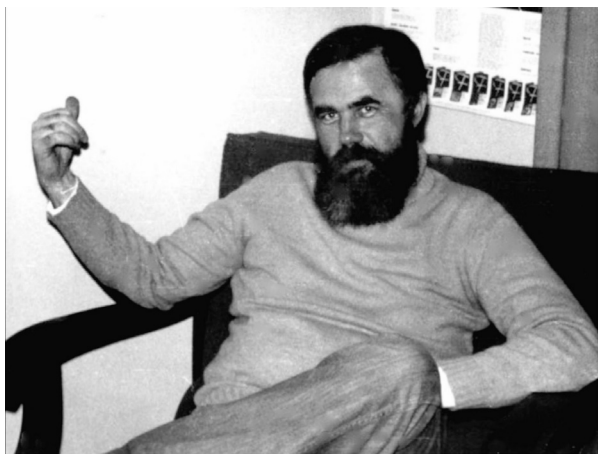
– Nu știam, dar mă bucur să aflu că *Vatra* era atât de conectată la ceea ce se întâmpla în afară în plan literar și nu numai. E dovada clară a temeiniciei începutului de drum. Astăzi pare mai izolată din punct de vedere al publicațiilor externe care ajung în redacție, dar mediul online probabil salvează, parțial, această problemă. Și pasiunea dvs. pentru arhive și calitatea de neobosit arhivar al documentelor personale stau mărturie pentru aceeași temeinicie și onestitate a cercetătorului preocupat de decriptarea și restabilirea adevărului istoric din surse sigure și credibile. Puțini ca dvs. pe meleagurile mioritice, trecute sau prezente. Revenind la calitatea de părinte fondator și redactor, ce presupunea munca redacțională în deceniile 8 și 9 ale secolului trecut?

– Nu avusesem înainte de a deveni redactor la *Vatra* o experiență de acest gen. Am colaborat la redactarea unor publicații ocazionale, *Pagini mureșene*, *Cadran mureșean*, editate, de Casa Județeană a Creației Populare, respectiv de redacția ziarului județean de partid, *Steaua Roșie*. Redactorii *Paginilor* au fost, succesiv, doi scriitori tineri, Constantin Duică și Vasile Spoiala, ajunși la Târgu Mureș prin repartii. Așa se numea sistemul prin care un absolvent de facultate, în funcție de media generală la examenul de stat, de o recomandare a unui profesor universitar, de pile sau de originea socială bună (fiu de muncitor, de țaran sau de activist de partid) ajungea într-un oraș mare, intra în sistemul universitar ca preparator, prima treaptă, în vreun institut de cercetare academică sau ateriza undeva, într-o localitate necunoscută lui, profesor (în cazul absolvenților de istorie, filologie, matematici etc.). Pentru cei parașutați astfel începea lentă ascensiune spre o treaptă superioară sau stagnarea, scufundare în mături mai mult sau mai puțin dense și cleioase ale provinciilor, apostolatul, cum se spune, cadru didactic dedicat ridicării din neștiință și rutină a unor generații de tineri, cei care aveau șansa de a fi ghidați de oameni inteligenți și darnici, care nu se lăsau prinși în sistemul local de alianțe de familie și de colaboraționism, în mrejele alcoolismului sau ale sexualității disperate. În structurarea redacției, i se datorează direct lui Romulus Guga angajarea lui Dumitru Mureșan și a lui Ioan Radin-Peianov. Eu i-am propus pe Gavril Ședran și pe Anton Cosma. Mihai Sin l-a propus pe Cornel Moraru. Alți redactori, Cornel Pogăceanu, Ion Calion, Serafim Duicu, Nicolae Băciuț au venit în momente diferite, propuși sau selectați de alții, angajați de Guga. Pogăceanu a fost un coleg corect, care s-a integrat formal nucleului inițial, fără a fi vreodată sensibil la esența heterodoxă a proiectului *Vatra*. Avea o experiență de corespondent de presă al cotidianului central, *Scânteia Tineretului*, cu o scriitură banalizată de efortul de a nu depăși limitele cenzurii. Apoi și-a reluat postul de *scânteist*. Am aflat ulterior, din dosarul meu de urmărire informativă, că fratele său lucra la Serviciul de filaj al Securității, care mă urmărea în anii 1985-1986. Nu e o acuzație ci o constatare.

Am avut relații amicale, de încredere și de colaborare cu Ion Calion, pe când lucra la radio Tg. Mureș, și bune relații colegiale câtă vreme a fost în redacție, cronicar de teatru și responsabil cu sectorul spectacole. Din motive care îmi scapă, relația cu Serafim Duicu a fost superficială sau neprietenească. S-ar putea să existe o explicație psihanalitică. Duicu a fost prima dată căsătorit cu o femeie foarte frumoasă, una din surorile Medrea, care l-a părăsit brusc. Fusesem martor al unor conflicte de familie și prieten cu Constantin Duică, soțul altei surori Medrea. Apoi îmi manifestasem public rezerva, dacă nu și chiar disprețul față de un tip de naționalism pedestru practicat de Serafim Duicu și de acolitul și protectorul său, Ion Apostol Popescu. Ceea ce nu se uită.

Printre colegii cei mai apropiați a fost Ioan Radin-Peianov, mai ales în perioada în care lucram cot la cot în tipografie, el corector, eu secretar de redacție. Când ieșea numărul nou, ne oream cu un exemplar în mână să bem o vodcă și să ne bucurăm de rezultatul muncii noastre. Îmi citea uneori din prozele sale și mi-a făcut onoarea de a-mi solicita o prefață la excepționala sa traducere din Daniil Harms. A așteptat-o îndelung, pe atunci având eu scrupule documentare să scriu un text despre o literatură de adevărată originalitate, de avangardă în sensul propriu, pe care am cunoscut-o adunând bibliografie. Am furat pentru Ioan Peianov un exemplar dintr-o ediție franceză a operelor lui Daniil Harms, într-o librărie din Paris, cu ocazia unei călătorii ca bursier. Sper că termenul de prescripție a trecut.

Redacția avea din 1971, pe strada Primăriei nr. 1, patru birouri, un hol și un soi de cămară, depozit. Chiar la început redacția fusese răsfățată, cu o contabilă, un administrator și un șofer. Ei aveau birourile lor în partea stângă a intrării. Această structură era standardul epocii. Apoi au intervenit reduceri de buget succesive. Aveam un closet colectiv, utilizat de mai multă lume și fără stăpân, ceea ce făcea să fie mereu inundat, reparațiile fiind aleatorii. Prin spate se ajungea la un fel de cantină-restaurant. Însă nu mâncam decât foarte rar acolo. Alte instituții din clădire: Direcția cinematografică, care administra cinematografele și difuzarea filmelor. La etaj era redacția *Igaz Szó*. Jos, redacția *Új Élet*, cu echipe asemănătoare. *Új Élet* avea și un fotograf în dotare, fiindcă era un periodic ilustrat și publica reportaje politice și culturale. Se lucra de la opt dimineața până spre ora 17, program obișnuit la astfel de instituții. Secretara noastră, Maria Urzică, era de planton, adică răspundea la telefon, fixa întâlniri la solicitarea unor colaboratori, dactilografia textele noastre. Nu aveam computere pe vremea aceea, nici nu ne imaginam ce înseamnă asta. Guga avea un birou cu ușa capitonată, cu trei ferestre, două spre scara de intrare, una spre stradă, de unde se vedea una din intrările secundare ale județenei de partid. Pe acolo intram și noi, privilegiați o vreme, să cumpărăm produse nu atât rare, cât mai ales la preț convenabil și de calitate, la vremea aceea, brânză, șuncă, salam de vară, citrice. Apoi produsele au devenit și mai rare și privilegiul ne-a fost retras. Ceva ca în bancul cu măcelăria unde se află că se dă carne și la intrarea căreia se face coadă cu noaptea-n cap. Măcelarul iese pe la opt și zice: „Avem carne puțină.

La sediul revistei Vatra, 1975

Nu putem satisface cererea. Rugăm evreii să plece”. Pe la zece iese din nou și cere să plece toți cei care nu sunt membri de sindicat. Apoi membrii de sindicat care nu sunt și membri de partid. În fine seara, când coada devenise minusculă, măcelarul anunță celor rămași, toți membri de partid că, de vreme ce suntem între noi, ne poate mărturisi că nu există deloc carne. Atunci unul dintre cei de față strigă exasperat: „ce noroc pe evrei, iar au plecat primii!” Cei de la *Vatra* eram pe post de evrei. Lista privilegiatilor devenise tot mai scurtă.

– Cât de „curajoasă” a fost revista *Vatra* în relație cu structurile opresive ale puterii politice comuniste, de genul cenzurii și Securității?

– Curajul se măsoară în raport cu mărimea pedepsei pentru neascultare. Revista, respectiv redacția care o realizam, putea părea curajoasă, văzută de departe, din exterior. Și era, prin câțiva din redactorii ei, inclusiv prin redactorul-șef al seriei 1971, Romulus Guga. Nu tot timpul, nu toți, ci cu valuri de flux și reflux, în funcție de multe criterii, dintre care unele pot fi evocate în treacăt, altele nefiind vizibile nici atunci, nici acum (doar deductibile din contextul comun și din cel individual al existențelor noastre de tineri zbrehuitați). Diverse nivele de cultură, diverse biografii, diverse proiecte de viață și de carieră, tenacitate și moralitate diverse. *Curajul* se poate măsura doar prin comparație. Istoria presei românești nu se poate scrie fără acest tip de lucrare comparativă. Multe reviste au avut roluri importante în depășirea, ocolirea sau modificarea la cald sau la rece a modelului normativ realist-socialist. În perioade diferite, cu mijloace diferite, cu îngăduințe diferite. *Secolul 20*, *Familia*, *Steaua*, *România literară*, *Luceafărul*, *Orizont*, *Viața Românească*, *Argeș*, de pildă, au încercat și reușit adesea să iasă din zonele de conformism major, sub direcții diferite. *Familia* a relansat scriitorii fostului *Cerc literar din Sibiu*, pe când era dirijată de Alexandru Andrițoiu. Dar acum știm că nu era vorba neapărat doar de curaj ci și, probabil, de o sarcină pe care Andrițoiu o primise. După studierea arhivelor CNSAS, cred că recuperarea se făcea, în parte, cu acordul Securității. Așa cum se făcea prin angajarea lui Vladimir Streinu, Radu Gyr, Nichifor Crainic printre colaboratorii sau redactorii *Glasului*

patriei, revistă de propagandă difuzată exclusiv în străinătate, în mediile diasporei. În toate cazurile studierea serioasă, pe baza arhivelor cenzurii (a Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, DGPT), a diferenței dintre propunere de sumar și textul tipărit, este singura metodă de apreciere a heterodoxiei, a non-conformismului, a devierii de la standard. Fiindcă standardul era cunoscut. Existau reviste care îl reprezentau, dacă nu în absolut, fiindcă standardul ideologic a evoluat, s-a modificat și el de sus în jos, măcar pe etape. *Contemporanul*, *Cronica din Iași*, *Tomis*, *Ramuri*, *Astra* erau redactate mult mai conformist decât revistele pomenite mai sus. Uneori diferențele se manifestau diferit pe sectoare. Ideologia era reprezentată de articole scrise de activiști. Așa a fost și la *Vatra*. Critica literară la *Contemporanul* era mult mai liberă pe vremea lui Laurențiu Ulici decât în perioada Nicolae Manolescu. Apoi au fost false disidențe și opoziții. Adică acelea care nu atacau de fapt nucleul ideologic. Care se lăsau mai ușor integrate, asimilate. Onirismul, de care s-a făcut mult caz la nivelul istoriei literare ante și post-zaveră, recuperarea foarte timpurie a pseudo-avangardei din anii '30, grație diligențelor unor Ov. S. Crohmălniceanu & comp, nu mi s-au părut nici la vremea respectivă, nici acum, aflătoare pe linia de dezvoltare literară creatoare de originalitate. Firește, mă refer la plevușcă, fiindcă așa-zisa poezie „onirică” a lui Leonid Dimov, de pildă, stă singură în picioare și nu are nevoie de nici o etichetă. Iar așa-zisa avangardă (Tzara, Șașa Pană & comp) o consider, așa cum am scris, ca o „revoltă” de puțoi comuniști kominterniști, constituiți în grupuri împănate cu agenți de influență ai KGB-ului. Însuși conceptul literar de „avangardă” mi se pare inadecvat și suspect. Avangarda este o formațiune de luptă. Deci implică asumarea unor riscuri. Ce riscuri și-au asumat acești scriitori? În epoca în care scriau, orice moftangiu își putea tipări broșura cu versuri de amor. Tabuurile cu a căror încălcare se laudă avangarda erau legate de depășirea unor limite legale, pornografia, de pildă. Rămâne să mi se demonstreze că *penisa* lui Geo Bogza merita o revistă și că a tulburat estetic masele de admiratori ale acesteia. Există o *oareșcare* deosebire între poeziile erotice ale lui Emil Brumaru sau ale lui Mihai Eminescu, pe care cândva unii le considerau chiar pornografice, și compunerile scâlciate ale unor autori de „avan-gară”, care nu cunosc limba română. În românește sau în franceză, textele lui Tristan Tzara sunt dezarticulate și fără sens. Asta este singura lor calitate. Supravegherea la care erau supuși unii dintre ei nu este o fantezie bazată pe o suspiciune de principiu a serviciilor de siguranță ale României, așa cum o dovedește cartea lui Stelian Tănase, și cariera postbelică a unora dintre ei, deveniți agenți activi. Poziția lor se poate vedea limpede mai ales în perioada 1945-1964, în presă dar mai ales în activitatea și poziția din interiorul Uniunii Scriitorilor din R.P.R. După 1964 și-au pierdut virulența publică dar au rămas membrii unei minorități ostile. Accesibile în arhivele CNSAS, studiate de mine, dosarele de urmărirea informativă care le-au fost deschise târziu lui Șașa Pană, Paul Cornea, Ov. S. Crohmălniceanu, Nina Cassian dovedesc că acești intelectuali deveniseră „opozanți”

Pompei BELCIUG, Mihai SIN, Romulus GUGA, Alexandru TOȘA,
Dan CULCER, Dumitru MUREȘAN, Serafim DUCU

doar față de linia național-comunistă a PCR, după ce își pierduseră privilegiile de care se bucurau între 1945 și 1964, pe când erau soldați activi ai kominternismului bolșevic prosovietic, colonial.

– *Plecarea dvs. din țară în 1987 s-a produs pe fondul spiritului dvs. insurgent și independent sau a existat și o doză de teamă, indusă de faptul că erati un „abonat” al Securității și lucrurile puteau degenera oricând, cu efecte grave asupra dvs. și a celor apropiați? Ați regretat vreodată, în vreun fel, opțiunea pentru exil?*

– Decizia de *desfășurare* are cauze multiple. Precizez că, în anii '80, sistemul se baza pe prevenție, adică pe instaurarea unei stări de nesiguranță, prin sublinierea, prin zvonuri și alte metode de „comunicare”, a puterii de infiltrare și supraveghere de către Securitate și Partid a tuturor straturilor sociale, profesionale, și nu pe represiunea directă. Excepțiile citate de obicei, gen moartea inginerului Ursu, sunt cu adevărat excepții. Nici măcar autorii unor proiecte de atentate nu au fost suprimați (cazul Raul Volcinski), ca să nu pomenesc cazul diverșilor complotiști dintre cadrele militare sau politice, despre a căror existență s-a aflat după 1990. Cuvântul-cheie era avertizarea. Nu pedepsirea. Teamă mea era de natură morală. Am scris un rând la începutul poemului *Eclipsă...*: „copiii noștri sunt călușe pe care vremea ni le pune-n gură.” Dar ce folos că am scăpat de interdicțiile comuniste, pentru a cădea în cele capitaliste? Decizia a fost grăbită de saturație și lipsă de speranță, în primul rând. Izolarea mea în redacție, după moartea lui Romulus Guga, s-a produs înainte de a fi decis să plec. A fost deci una din motivații. Nu mai aveam sentimentul că pot participa la realizarea proiectului, așa cum fusese el definit inițial în cadrul discuțiilor mele cu Romi Guga, dinainte și de după mai 1971. După numirea lui Cornel Moraru ca redactor-șef, la alegerea căruia am contribuit adresându-mă direct lui Nicolae Vereș, prim-secretarul

PCR al județului Mureș, și după ce a eșuat mica și ridicolă tentativă de „lovitură de stat”, cu scopul debarcării lui Moraru, abia numit (povestită deja de mine în presă), la care fusesem invitat de Mihai Sin, nu mai aveam acces la pregătirea numerelor revistei. Colegul și fostul meu amic, Mihai Sin, reușise să-și ascundă mânia și să nu fie deconspirat ca un ridicol complotist și candidat nefericit și nemărturisit la funcția de șef. A profitat de discreția mea. Nu i-am relatat atunci lui Cornel Moraru istoria proiectului de debarcare pe care îl cocea Mihai, pentru care se aliase, după câteva agape bahice, cu Dumitru Mureșan și cu persoane exterioare redacției, la care îmi propunea, sub amenințări, și mie să particip. Discreția mea e explicabilă fiindcă nu doream să introduc zădărnici suplimentare în redacție. Mihai Sin devenise dintr-odată un soi de codirector. Mai ales după ce fusese instalat secretar al organizației de partid, secretar de redacție, muncă împlinită anterior de mine patru ani, în plus față de restul responsabilităților mele, neremunerat. În ciuda opoziției mele, publice dar interne, argumentată cu totală sa incompetență tehnică. Incompetență compensată, după numire, prin utilizarea cunoștințelor de tehnoredactor ale lui Radu Ceontea. În cei patru ani după moartea lui Romi Guga, am organizat numerele, am paginat revista, am supravegheat tipărirea ei, lucrând în tipografie alături de zețari și alți tipografi. Dar îmi făceam desigur treaba pe sectoarele mele de responsabilitate, care erau largi (critică literară, traduceri-Biblioteca Babel, pagina de literatură științifico-fantastică, cele patru pagini de Documentele Continuității, istorie, etnografie, eseuri). Din perspectiva actuală, această școală mi-a permis să mă recalific în Franța și să obțin competențe suplimentare de ordin tehnic și artistic, care ne-au asigurat, familiei și mie, o existență corectă, deși multă vreme precară.

La distanță de atâtea decenii de la aceste întâmplări, ele devin minuscule, penibile, caraghioase. Le relatez schematic acum, după ce acum un deceniu

le povestisem în amănunt, pe baza notelor din Jurnalul meu. Dar atunci, în 1984-1986, situația căpătase un aspect dramatic și tensiunile induse făceau dificilă comunicarea între noi. Prietenia, lipsa concurenței interne, gestiunea echilibrată a politicii de cadre pe care o realiza Guga, fusese garanta liniștii interne și a realizării proiectului. Moartea lui a stricat echilibrul, bazat și pe un cert prestigiu al scriitorului și omului, dincolo de slăbiciunile sale. După protestele mele directe, amenințat de o activistă de partid cu pierderea postului, Securitatea a profitat de zădărnici și a organizat o ședință de redacție, prin care am fost pus la punct în mod organizat, așa cum știam că se putea în anii '50, cu discursuri validate de Securitate și de Partid, lucrându-se cu gura altora, cel mai activ instrument atacant fiind graficianul Radu Ceonța, demagog devenit activist politic al Vetrei Românești, după 1990. Nu intru în amănunte, fiindcă am publicat o serie de articole bazate pe documente în revista *Acolada*, unde atmosfera este descrisă și intervențiile reproduse după procese-verbale autentice. Oricum, voi publica *Jurnalul unui vulcanolog* așa cum a fost scris, cu note explicative desigur, cu un index de nume și mai ales fără tăieturi. Îmi asum toate opiniile, chiar dacă, desigur, ele nu mai corespund acum felului meu de a vedea personajele implicate. În anumite cazuri opiniile mele au devenit integral pozitive, nuanțate de cunoașterea oamenilor în împrejurări mai puțin dramatice. M-am bucurat să-mi dau seama, după ce am reluat contactul în 1990, văzând cum colegul Cornel Moraru a avut tăria și inteligența, pe care le intuiseam, când era de ales, să ducă mai departe și să îmbogățească în mod absolut strălucit proiectul inițial. În alte cazuri, reținerile sau opiniile negative s-au așezat definitiv. De altfel, nici nu aș mai avea timp să mi le schimb.

Mă temeam că aș putea ceda la presiunile Securității, așa cum știam despre alții că au cedat, devenind informatori. Mă refer la cei câțiva foști pușcăriași pe care îi cunoscusem și care îmi povesteau cum au cedat alții înainte de 1964. Lectura ulterioară a unor dosare, printre care cele ale lui Ion Negoitescu, Nicolae Breban, Al. Căprariu, Mircea Zăciu, Ion Lungu, documentele editate de alții din dosarele lui Ștefan Aug. Doinaș etc. mi-au permis să înțeleg cât de ușor ar fi fost să cad victimă acestor presiuni. Desigur, era și sentimentul că o acțiune directă de opoziție nu este posibilă. Fiecare om era atunci singur. Alianțele păreau irealiste, fiindcă relațiile de încredere fuseseră subminate de formulele ironice în circulație, despre frecvența informatorilor: „doi din trei”, se zicea! Formula nu era departe de realitate. Am găsit în arhiva CNSAS și am publicat unele table sintetice cu numărul informatorilor, persoanelor de încredere, gazdelor de case de întâlniri, care dovedesc, chiar dacă acceptăm că aceste statistici erau umflate de securiști, că rețeaua era cu ochiuri mici.

Dar dincolo de nerealizarea unor proiecte personale, privind dezvoltarea unui domeniu de cercetare sociologică a literaturii și mediului literar, nu am regretat că am emigrat. Am trăit altceva decât o viață „cazaniară”, cum zic francezii. Am ieșit din rutină și din eventuala autosatisfacție. Poate că aceste tensiuni de supraviețuire

m-au menținut ceva mai tânăr decât colegii și prietenii mei, dintre care unii au plecat prea devreme pe lumea cealaltă. Am avantajul supraviețuitorului. Acela de a povesti ce am trăit împreună, pentru a menține, cât se mai poate, vie amintirea lor, chiar dacă nu sunt dispus să îndulcesc și înfloresc relațiile noastre. A fost o încercare a puterilor, la care mă pregătise, poate paradoxal, traversarea Europei în autostop din vara lui 1984, când am ajuns să particip la colocviul despre 1984, romanul distopic al lui George Orwell, în ciuda blocajelor perverse ale Securității. Despre toate acestea se va putea citi în dosarul de urmărire informativă „DINU”, a cărui editare comentată o pregătesc. Deși am presentimentul că vremea interesului pentru astfel de dosare a trecut. Ar fi trebuit să mă grăbesc, precum Dorin Tudoran, Paul Goma sau alții.

Am cunoscut acum 30 de ani o femeie vrednică și inteligentă, care este soția mea, Sekoura Marie-Claire. Regret că ne-am întâlnit târziu și că aveam deja fiecare trei copii. Aș fi vrut să avem și unul împreună. Ea m-a ajutat la greu, mi-a permis să mențin o legătură bună cu fiul meu, Matei Alexandru Culcer, de care fusesem despărțit, în 1987, din pricina divorțului convulsiv, de Maria Mailat. Matei ne-a dăruit anul trecut în iunie o nepoțică, pe Sofia. Familia lui trăiește la Sankt Petersburg. Bogdana Draga, fiica mea mai mică, are doi copii, o fată și un băiat, Anisa și Gabriel. Marie-Claire are și ea cinci nepoți, din care patru trăiesc în insula La Reunion, spre care vom pleca în iunie.

– După ani de hărțuire din partea Securității, ați ales să vă exilați. De fapt, ați fost, indirect, expulzat. Era singura opțiune existențială onorabilă, să înțeleg, care vă mai rămăsese. Delațiunea sau exilul. Și cum prima echivala cu o sinucidere morală, ați ales-o pe-a doua. Reorientarea dvs. spre fenomenul cenzurii în toată amplitudinea ramificațiilor sale își are originea în acea perioadă nefastă sau este de dată mai recentă, post-revoluționară?

– Singura opțiune existențială onorabilă nu putea fi delațiunea sau exilul, nici pentru mine, nici pentru alții ca mine. Au rămas să trăiască onorabil în România mii de intelectuali, scriitori sau nu, care s-au menținut în echilibru. Fiecare a practicat o soluție proprie, chiar dacă aceasta includea un compromis esențial, acceptarea sistemului, sentimentul că nimic nu se poate schimba. Nici pentru mine nu era singura soluție. Aș fi putut să mă mut în alt oraș, purtând în desagă dosarul de urmărire informativă, dar tăcând, dat la fund, ieșind din presă, de pildă. Presiunea controlului ideologic era resimțită în acest mediu ca fiind mai mare decât în altele. Dar ipoteza nu poate fi dezvoltată. Am ales, la această răscruce. Drumul era deschis doar înainte. Nu cred în întoarceri, deși le-aș fi putut practica, dacă cele câteva încercări ar fi fost acceptate în mediile universitare ardelene. Atunci bătaia peștelui era puternică. Mulți oameni de valoare, dintre prietenii mei mai tineri, au reușit să devină din navetiști și profesori de provincie, cadre universitare, chiar dacă cu eforturi excesiv de mari. Dar distanța la care trăiam și veniturile mele nu-mi permiteau o comunicare fluentă.

Nu aveam bani să telefoniez în România. Trimiteam scrisori, la care nu primeam răspuns, nu aveam încă Internet, deși am avut destul de repede acces la această tehnologie, pe care o stăpâneam, dar nu atunci când ar fi fost necesar. Am propus, prin Marian Papahagi, cursuri de teoria comunicării și de practică ziaristică la universitatea din Cluj-Napoca. Dar condițiile care mi s-ar fi asigurat ca să pot conferenția pe această temă erau acelea pentru un vizitator care are deja venituri din alte surse. Eu ar fi trebuit să renunț la slujba de ziarist din Franța. Nu puteam face asta, nici naveta. Nici măcar nu mi s-a acordat avantajul de a fi găzduit într-un cămin de studenți, în perioada în care aș fi putut concentra seria de cursuri în acest domeniu. Toate aceste detalii sunt anecdotice. Specifice poate pentru relația unui exilat cu țara, atunci și mai apoi. Deși nimeni nu m-a acuzat că nu am mâncat salam cu soia. Când mă gândesc că acum, la două decenii după Zaveră, mâncările cu soia sunt considerate bio, mă cutremur... de râs.

Interesul meu pentru studierea cenzurii este vechi și vine din faptul că am fost una din victimele acesteia, că am avut a mă înfrunta cu cenzura în toată existența mea, începând din adolescență, în tot timpul activității mele profesionale la *Vatra*. Prima expresie a cenzurii a fost sfatul imperativ al părinților mei: „Nu povesti niciodată nimănui nimic ce discutăm noi acasă! Ne-ar putea duce direct la închisoare”. Reacția mea de adolescent revoltat, față de astfel de sfaturi realiste, este povestită într-una din prozele din *Un loc geometric*. Am scris în *Serii și grupuri* despre existența și acțiunea cenzurii. După știința mea, este singura carte de după 1945 și înainte de 1990 în care se vorbește deschis despre cenzura perioadei comuniste. Paginile respective au apărut grație complicității redactorului de carte, Mircea Ciobanu, care a profitat de ultimele clipe de relaxare dintre 1977 și 1981, când s-a reintrodus cenzura în mod subversiv și discret, prin reorganizarea unor sectoare de control prealabil în cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, la județe și la București.

Am scris și propus spre publicare, în rubrica mea *Seismograme*, cele două segmente ale unui studiu intitulat *Listele de „uvrajuri prohibarisite”* (*Vatra*, 1985, nr. 2). Textul a fost aprobat de Cornel Moraru, dar respins de cenzură, după lectura ambelor părți. Era primul de acest gen, care pornea de la analiza catalogului de epurare a bibliotecilor publice și universitare, editat în 1948, prin comasarea, într-un catalog cu peste 2000 de titluri, a tuturor listelor de *Cărți interzise*, editate după 1945, în baza Convenției de armistițiu, prim act colonial sovietic care ne ciuntea memoria, impunea purificarea bibliotecilor de mai toate cărțile esențiale ale identității românești, etichetate ca fasciste, naziste, antisemite, antisovietice, ceea ce a însemnat de fapt epurarea culturii române esențiale, autori ca Nicolae Iorga devenind autori de cărți interzise. Toate cărțile românești care se ocupau de Basarabia au fost exilate în fondul secret sau distruse.

Amănunte despre acele vremuri de bejenie se pot citi în cartea mea despre cenzură, *Ideologie și cenzură în comunismul real*. Jurnalul și publicistica mea conțin amănunte despre vremurile de bejenie pe care le trăiește neamul românilor după 1989.

– De ce „zaveră” (atât de minimalizator și depreciativ) și nu *Revoluție* pentru a descrie evenimentele din decembrie 1989?

– Zaveră nu este depreciativ. În DEX (Dicționarul explicativ al limbii române) *zavără sf* [At: (a. 1830) IORGA, S. D. XV, 25 / V: *zea*~ / Pl: ~re / E: bg *zasepa*] **1** (îvp) Mișcarea revoluționară grecească de la 1821 organizată împotriva stăpânirii turcești (cu ramificație și în țările românești). **2** (Pgn) Revoltă (**1**). **3** (îlav) **De când cu ~a** De mult. **4** (Fam) Agitație (**1**). **5** Gălăgie (**1**). Toate sensurile înșirate se pot aplica evenimentelor din decembrie 1989-iunie 1990. Folosesc acest termen pentru că, în afară de Timișoara, București și Cluj, unde tineri sau mai puțin tineri au ieșit în stradă, încurajați de evenimente manipulate de agenți străini, foarte multe din episoadele „Revoluției” sunt puneri în scenă. Spontaneitatea a fost o iluzie. Rolul jucat inițial de Tőkés László se poate descrie în termenii unei provocări întreținute. Cine mai poate crede, văzând evoluția ulterioară a personajului, fost informator cu conducă, că această scânteie a devenit incendiu doar datorită întâmplării? Am fost la București martor la scene misterioase. Un camion-benă, gol, a încercat să lovească în masa de manifestanți mineri, la unul din primele mitinguri organizate de FSN contra opoziției renăscute, în Piața Victoriei, în fața Consiliului de Miniștri. Erau două mașini cu poliști care se aflau pe traiecul camionului care venea de pe Griviței. L-au văzut, ca și mine, dar nu au intervenit să-l blocheze. Cineva, fără uniformă, a sărit pe scara camionului și l-a forțat, nu știu cum, pe șofer să frâneze la marginea mulțimii. Palatul CC al PCR în balconul căruia se aflau „revoluționarii”, cei spontani și cei organizați de complotiști, nu avea urme de gloanțe, nici un geam din cele mari care dădeau spre Piața Republicii nu a fost spart sau găurit, în vreme ce Palatul Regal a fost ciuruit și incendiat. Biblioteca Universitară a fost atacată cu gloanțe trasoare și a ars. Cineva îi proteja pe „revoluționari” și ne speria la televiziune cu teroriștii/securiștii pro-ceaușști, combatanți care nu au existat fiindcă în Securitate s-a ordonat, de către generalul de securitate Vlad, tuturor funcționarilor de la interne, să depună armele sub cheie la sediile respective. Deci nu au existat securiști înarmați pe străzi. Alte episoade sunt manipulări, fără nici o ambiguitate, pe care le-am cunoscut uneori foarte devreme. Un fost informator al Securității, actor absolvent al Institutului de Teatru din Tg. Mureș, iese în balconul Operei din Timișoara, a treia zi după scripturi, pentru a recita din poezia lui Adrian Păunescu. La Cluj este promovat pe postul de șef al revoluționarilor *fesenști* tocmai un actor care fusese secretar al organizației PCR din Teatrul Național, și care jucase rolul revoluționarului Horea în piesa *Procesul lui Horea* de Al. Voitin (fost acuzator public în procesul lui Ion Antonescu), actor pe care l-am văzut în ianuarie 1990 tronând în fotoliul primului secretar PCR, purtând pe umeri șuba din rolul lui Horea. Am aflat, cu ocazia discuțiilor cu participanți și martori la evenimente, că la Cluj, la București ieșirea muncitorilor din fabrici mari s-a făcut organizat, la îndemnul inginerilor și a unor

lideri de syndicate deloc revoluționare. Am văzut filmate cadavrele din cimitirul săracilor, la Timișoara, prezentate atunci de televiziunile lumii ca fiind victime torturate de Securitate, în vreme ce era vizibil pentru mine, ca fiu de medic, care am desenat la morgă după cadavre, cel care și-a văzut Mama, după autopsie, în morga spitalului din Tg. Mureș, tăiată și cusută în același fel, clar fiind chiar și pentru orbi că pânțele și coșul pieptului tăiat pe axa corpului este semnul unei autopsii făcute la spital. Atunci mi-am spus că trebuie să mă lămuresc și nu să înghit pe nemestecate ce mi se dă să înghit prin emisiunile cu scenarii dramatizate ale Televiziunii Române Libere. De altfel, putem oare afirma împreună că în România aceste evenimente au dus la instaurarea unui regim democratic favorabil celor mulți, celor săraci, victimelor regimului anterior? O revoluție în folosul cui? De fapt, putem observa că oligarhia post-comunistă este răsărită din țeasta puterii național-comuniste devenită internațional-capitalistă, cea care a distrus economia României pentru a facilita colonizarea ei și pentru a-și asuma rolul burgheziei compradore, anti-revoluționară prin definiție? Restaurație, nu Revoluție, acesta este termenul exact. Revenirea nobilimii maghiare ardelene cu recuperarea teritoriului prin manipularea justiției, prin ignorarea istoriei și prin prostirea prostimii, adică a maselor de toate naționalitățile, cărora li se inculcă ideea falsă că revenirea grofilor ar fi o victorie, nu a nobilimii ci a comunității maghiare, că regalitatea Hohenzollernilor ar putea salva România, că distrugerea cooperativelor agricole ar fi fost necesară în loc să fie menținute și reorganizate pe baze noi, că privatizarea industriei României ar fi eliberat economia de planificare comunistă, pentru a elibera creativitatea individuală, în vreme ce acest act criminal a depus țara la picioarele noilor puteri coloniale, de vest și est. Etc.

– *Am putea considera poemul politic din 1972, Eclipsă deasupra gunoaielor, publicat de Virgil Ierunca, în revista Limite din Paris, sub pseudonimul Ieronim Laur, primul act de disidență asumată al scriitorului Dan Culcer?*

– Nu sunt disident. Decât în măsura în care, din 1968 până în 1971 am crezut că aş putea participa la modificarea din interior a sistemului, așa cum părea că s-ar putea acționa după actul de disidență din vara lui 1968 a lui Nicolae Ceaușescu. Am terminat cu iluziile reformiste devreme, în 1971, sub șocul Tezelor din iulie, prin care regimul redefinea ideologia și relua controlul ideologic, ca și sub efectul primelor semne ale cultului deșănțat al personalității. Pe ruinele Cetății Neamțului apăruseră halebardieri care îl primeau pe Ceaușescu ca pe un domnitor.

De fapt, Ceaușescu a fost disidentul cel mai cunoscut. Disident față de formula rigidizată a comunismului centralizat, de esență sovietică. El voia probabil o românizare, o naționalizare a sistemului comunist internaționalist, o descentralizare a sistemului, o ieșire de sub controlul moscovit, rus, bolșevic. Cu folos pentru el și ai lui, desigur, dar și pentru țară. A-i nega sau critica patriotismul, programul de independență,

chiar dacă acesta era marcat de autoritarism, în numele pseudo-democrației actuale este o manevră ideologică kominternistă. Se poate observa cine o face, cu ce scop, în numele căror valori, pentru a defini acțiunea de sabotaj cultural antiromânesc a echipelor de zgomote. Sunt cele care controlează, după o scurtă perioadă de libertate reală, presa și toate celelalte medii de comunicare, căzute sub controlul capitalului internațional.

Eclipsă deasupra gunoaielor, poem invectivă, este o împletire de reacții la vînzolele istoriei trăită de autor, un corpus sau inventar de interdicții ideologice și istorice depășite de mine atunci, textual și mental. Un soi de manifest pe care nu am avut curajul să-l lipesc pe ziduri și pe care l-am trimis spre publicare lui Virgil Ierunca, doar că să rămână tipărit un text despre o stare de exasperare care nu s-a atenuat, după cum cred că se poate simți, din 1971 și până acum, dacă mă iau după unele texte publicate în acest interval. Poemul a fost retipărit într-o revistă din Iași, după 1990. Ceea ce mă miră mereu, de atunci și până acum, este lipsa de reacție a unor cititori profesioniști care s-au entuziasmat elogiind tot felul de poheme aluzive, ironice, indirecte, ale rezistenței prin cultură, și nu au catadicsit să menționeze măcar acest text care are toate caracteristicile unei grenade, măcar ale unei grenade cu magneziu, orbitor.

„De multiplicat, de urlat, de scrâșnit frânți pe roata speranțelor

de toate culorile. Promisiuni, tratative, angajamente, rapoarte,

dezbatări, consultări, dezarmări, despre stocuri de arme, despre

câini gudurându-se și despre echilibrul terorii.

În linșaj, peste ruguri, în carcere, în uzine, în piețe, în școli

cărțile arse, suflute arse, pieile arse, stelele arse.”

Localizarea era clară, în text:

„Bastioanele de cauciuc ale libertății cuvântului/
La Gdansk, la Moscova, la Pekin, la Paris, la Sarajevo,
Pe Dunăre sub dealul Gelért, în metrourile din New York”.

Nu mă consider un mare poet neînțeles, necitit și necomentat. Au scris despre poeziile mele, în forma editată în volumul *Utopia*, comprehensiv, chiar elogios critici specializați, dar toți au trecut peste acest text ca și cum nu ar fi existat, fără să încerce a-l repune în context, căci a fost scris în context și nu pentru locuitorii planetei Marte. Nu am întâlnit, deci poate mă înșel, niciun comentariu colegial, adică al unor poeți care să fi recunoscut măcar atât: nu e poezie dar poate fi amintit ca urlat. Un caz similar este cel al unui autor mult mai combativ pe terenul auto-biografic decât mine, Viorel Padina, autorul *Poemului de ofel* (volume tipărit la Cartea Românească dar nedifuzat), al *Manifestului către Europa* (un text politic de protest explicit, redactat de Viorel Padina, semnat solidar și de Angela Marinescu, Eugen Suci, Sergiu Filip. Apoi gluma „doi din trei” devine realitate. Sergiu Filip fusese recrutat ca informator (Dosar de urmărire și de rețea la CNSAS), după ce protestase, împotriva a ceva rămas neclar, legându-se cu lanțuri de

grilajul Palatului Regal, în buricul Bucureștilor. Probabil că sursa Securității a fost chiar el, unul din semnatori, sursă autorizată, cum s-ar spune (rămâne de verificat cronologia recrutării).

– În „*Citind sau trăind literatura*” o amintiri ocazional, ca apoi, în „*Serii și grupuri*”, să-i dedici ultima parte a volumului, care debutează chiar cu o pledoarie pentru „o critică literară sociologică”. Gândul dvs. era chiar mai îndrăzneț, mergând către pledoaria pentru o istorie a literaturii române, privită din perspectivă largă, sociologică. Erați, după părerea mea, destul de „avangardist” în epocă prin înaintarea acestor idei, într-un peisaj critic dominat încă de obsesia autonomiei esteticului, și acesta părea să fie proiectul dvs. existențial, dacă ați fi avut condițiile necesare să-l duceți la îndeplinire. Păreați cel mai abilitat să coordonați o astfel de lucrare de anvergură. Cât de aproape sau de departe e literatura română de această, revenind la o altă temă de reflecție dragă dvs., utopie? Nu ați regretat că prin plecarea din țară ați fost nevoit să abandonați acest proiect încă „din fașă”?

– Am regretat și regret că am fost nevoit să abandonez acest proiect. Nu văd acum pe nimeni care ar putea să-l reia. Fiindcă necesită cercetări de arhivă și anchete sociologice. Marian Popa în *Istoria literaturii române de azi pe mâine* a introdus multe elemente de sociologia literaturii, dar nu a cercetat arhivele accesibile după 1990. Mihai Dinu Gheorghiu, intelectual care îmi păruse că are preocupări similare cu ale mele înainte de 1990, a emigrat și el, apoi s-a întors la Iași. În emigrație, după 1990, a făcut cercetări pe domeniul german, despre școlile de partid, deci a căutat să descrie și înțeleagă formarea aparatului de partid, rolul acestuia în consolidarea regimului comunist est-german. Apoi a publicat *Intellectualii în câmpul puterii. Morfologii și traiectorii sociale*, Polirom, 2007), în care reia date din *Les metamorphose de l'agit'prop. Les institutions de control des intellectuels par le parti communiste et leur transformations apres 1989: le cas des ecole de parti*, I-II, Presses Universitaires du Septentrion, Lille). Dar tot în emigrație, apoi în țară, integrat (pentru ce merite și specializări anterioare?) în Comisia Tismăneanu, a devenit brusc specialist în holocaustologie și în demascarea fascismului mascat și neasumat la Mircea Eliade, pe linia Alexandrei Laignel-Lavastine. În cazul Lavastine, o căsătorie, după divorțul de Emil Hurezeanu, cu un ziarist evreu militant îmi explică suficient reorientarea ei oportunistă, după ce anterior, la ea, militantismul și tematica demascării se limitau la comunismul ceaușist. Tot oportunistul îmi pare a fi și explicația orientărilor lui M. D. Gheorghiu, dacă nu cumva este vorba și de asumare *in fine* a unei origini, care implică, ca în toate cazurile similare, supunerea la presiunea comunitară. Nu cred, desigur, că o origine evreiască ar fi singura explicație a tezismului anti-legionar, în acest caz ca și în altele (Z. Ornea). E totuși o explicație care nu poate fi ignorată în cazurile de reorientare profesională bruscă. Critica autoritarismului, în numele democrației, nu a fost făcută doar de evrei. M. D. Gheorghiu ar fi fost un excelent sociolog al literaturii.

Menționez cercetările de o excepțională calitate ale Ioanei-Macree Toma (*Privilegiul literar în comunismul românesc*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009), prin acuratețea documentării și logica analizei comprehensive a unei perioade pe care autoarea nu a trăit-o. Alți autori au publicat cărți în care lectura sociologică se împletește cu valorizarea estetică a literaturii. Sanda Cordoș (*Literatura între revoluție și reacțiune. Ce rost are să mai citim literatura?* (2004). *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, Editura Cartea Românească, 2013), Eugen Negrici (*Expresivitatea involuntară*, Cartea Românească, 1977, *Literatura română sub comunism. 1948-1964*, ediția a doua, complet revăzută, Editura Cartea Românească, 2010, *Iluziile literaturii române*), Mircea Martin (*G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, 1981). O lucrare colectivă realizată și coordonată de Virgil Podoabă, *Cărțile supraviețuitoare*, Aula, 2008, propune recuperarea estetică a unor opere marcate adesea de presiunea ideologiei, de contorsiunile practicate pentru a-i evita efectele estropiante. Extrem de utile sunt culegerile de documente de arhivă comentate cu știință, atenție, acribie, rațional grupate tematic, realizate de Liliana Corobca, extrase din fondul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, numele oficial al instituției cenzurii în anii 1950-1977 (*Epurarea cărților în România, Documente — 1944-1964; Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România, 2014; Instituția cenzurii comuniste în România, I-II*, 2014). Arhivele DGPT ar merita să fie supuse unei cercetări exhaustive. Inclusiv pentru a recupera eventuale manuscrise neidentificate.

Ar fi utilă o listă a surselor importante pentru cercetarea aspectului sociologic al producției literare, artistice și ideologice în general. Dacă aș fi avut de orientat o echipă de cercetare, i-aș fi propus consultarea unor fonduri de arhivă, care au rămas neluate în seamă până acum. Importul și exportul de carte, de artă, se poate studia în arhivele Vămii, a comerțului exterior și interior, în cele ale Consiliului Culturii și Educației Socialiste, despre care nu știu dacă au fost vărsate în depozitele Arhivelor Naționale, desigur completate cu cele ale CC al PCR și ale Consiliului de Miniștri. Arhiva Uniunii Scriitorilor se află într-o stare de dezorganizare condamnată, datorită mentalității anistorice a conducătorilor succesivi, de la D.R. Popescu încoace, adică din iresponsabilitatea și superficialitatea, în acest domeniu, a lui Laurențiu Ulici, Eugen Uricaru, Nicolae Manolescu. Ioana Macrea-Toma, una dintre puținele persoane care a avut acces la această arhivă, face o descriere cu caracter de alertă a situației. Toate insistențele mele pe lângă conducerea Uniunii, sub stăpânirea președintelui pe viață, Nicolae Manolescu, de a mi se acorda posibilitatea de a cerceta arhivele, procesele-verbale ale unor reuniuni de consiliu, au rămas fără răspuns. Nu sunt doar lezat în orgoliul sau în dreptul meu de vechi membru al Uniunii. E semnul că se ascund lucruri care ar putea demasca manevre frauduloase, dintre care cele mai grave sunt, pentru mine, privatizarea ilegală a Fondului Literar și ștergerea datoriilor anterioare anului 1989, de care, dacă au beneficiat toți membrii datornici ai Fondului, adevărații beneficiari au fost, de fapt, cei

cu mari datorii, adică privilegiații de genul lui Eugen Jebeleanu, Dan Deșliu și cine știe mai cine, scriitori care nu aveau slujbe dar trăiau, unii chiar boierește, din onorarii umflate și din împrumuturi nerambursate. Mi se poate reproșa că mă ocup de nimicuri. Nu sunt nimicuri. Dependența materială a scriitorilor români i-a prefăcut pe mulți în slugi ale regimului, în toate epocile. Slugile s-au schimbat, dependența a rămas.

– *De ce a trebuit s-o luați de la zero, literalmente, odată ajuns în Franța în toamna lui '87? Menționați într-o notă autobiografică faptul că ați prestat servicii de menaj și „vânzător de produse turistice”. Cum se face că nu ați beneficiat de mai mult sprijin din partea liderilor emigrației române din Franța, mai ales că nu erați tocmai un anonim, nici în țară, nici în mediile intelectuale românești din exil? S-ar zice că ați dus lupta de adaptare și integrare cam de unul singur, urcând pe brânci treptele recunoașterii sociale și profesionale.*

– Nu sunt singurul scriitor român emigrat care a trecut prin astfel de etape de adaptare și integrare, în bătaia pentru supraviețuire. Liderii (simbolici) ai emigrației române din Franța nu dispuneau în 1980 de fonduri, solidaritatea nu era prioritatea lor, anumite evenimente vechi le marcaseră mentalitatea, plină de suspiciune și de egoisme naturale, nici nu existau organizații de înțajutorare interne emigrației române. În anii dintre 1945 și 1960 au existat unele fonduri, cele transferate în Elveția prin grija lui Mihai Antonescu, pentru a asigura existența unei rezistențe externe după ocuparea previzibilă a României de către ruși. Acestea fuseseră administrate (prost) de foști oameni politici, în interes propriu. În 1980 ele erau epuizate sau administratorii muriseră. Emigrația nu e un bloc, e formată din straturi succesive și constituită din motivații diverse.

Singura cale de a găsi soluții profesionale adecvate expertizei unui scriitor era ziaristica. Doar că, în afară de *Radio Free Europe*, de *BBC*, de *Voice of America*, de *Radio France Internationale*, de *Deutsche Welle*, toate posturi de propagandă, unde nu apăreau posturi libere sau unde criteriile de selecție, de angajare erau misterioase, altă activitate ziaristică nu se putea practica decât benevol, neremunerat.

Un exemplu de mister. La *Europa Liberă*, după moartea avocatului Emil Georgescu, un foarte combativ ziarist care deranja la București, a fost angajat Emil Hurezeanu, avocat fără experiență, poet, fost redactor la *Echinox*, trecut repede prin formațiuni politice înalte în Statele Unite. Unii zic că ar fi fost propulsat subtil de Securitate, care avea un plan de lucru pentru eliminarea lui Emil Georgescu. Nu știu ce rețea l-a susținut pe Emil Hurezeanu. Nu pun la îndoială calitățile intelectuale vizibile ale acestuia. Mie mi-a fost recomandat, ca viitor redactor la *Vatra*, de către Mircea Zăciu. În multe cazuri de acest tip funcționează rețele necunoscute dar probabile: homosexuali, fumători de pipă, cumnați. Dar recomandarea de bază i-a fost dată atunci de Monica Lovinescu. Pe ce criterii? Mister. Dacă mă gândesc la colegii și prietenii lui Hurezeanu, echinoxiști, alegerea lui pe baza recomandării Anei Blandiana, chiar pentru o bursă Herder mi s-a părut misterioasă. Doar dacă nu erau prieteni și eventual consăteni.

Am colaborat cu recenzii, de două sau trei ori, la RFI, unde șeful serviciului românesc era atunci (1989) prozatorul Alexandru Papilian. Dar efortul era prea mare și onorariul prea mic, timpul și cheltuielile de deplasare, de la Chatenay-Malabry, unde locuiam, la studioul de pe malul Senei, nu se rentabilizau. Asemenea colaborările la BBC, uneori prin telefon, pe teme de actualitate politică franceză, erau tot prost plătite, când erau. Din păcate, nu vorbeam engleza, cum era cazul poetului și dramaturgului Matei Vișniec, care a fost angajat, după o scurtă perioadă pariziană, la Londra (1988-1989). După câteva luni revine la Paris și intră în redacția RFI. Matei Vișniec, singurul coleg care a încercat să mă ajute realmente, mi-a propus de mai multe ori să lucrez pentru RFI. Recunosc că această muncă de pritoceală a unor comunicate ale agențiilor de presă nu mă interesa iar pretențiile de mentori ai unora din ziarisții cărora le-aș fi fost subordonat, care îmi dădeau sfaturi de redactare în genul: publicul nostru are nevoie de un limbaj simplu, mă enervau și îmi produceau scârbă, fiindcă îmi aminteau de activiștii de partid care aveau aceleași pretenții de a ști ce vrea sau nu vrea publicul, concept vag, domeniu necunoscut. Deci, nu am avansat înspre RFI. Monica Lovinescu m-a pus la un moment dat, tot

Grup Vatra și activiști de partid la Reghin. De la stânga la dreapta, rândul I: Atanasie Popa, Florin Ciotea - sociolog și activist, Maria Urzică, Romulus Guga. Rândul II: Mihai Sin, Aurel Urzică, Dan Culcer, Grigore Ploșteanu, Vasile Dobrescu - istoric-activist, Ioan Radin Peianov, un alt activist de la propagandă - Lupu.

prin 1988 sau 1989, în legătură cu directorul postului de radio *Europa Liberă*. Era vorba de a-i prezenta un cv pentru o eventuală angajare. Ne-am întâlnit în holul unui hotel. Din motive misterioase, contactul, care părea pozitiv, nu a fost urmat de nimic. Nici măcar de o propunere de colaborare intermitentă. Poate că situația conflictuală a divorțului meu să fi avut vreun rol. Alți colegi o frecventau sistematic pe Monica Lovinescu, la ieșirea din emisiune, nu departe de studioul parizian al Europei Libere, unde alături de cei statornici, de genul Virgil Ierunca, Alain Parruit, Sanda Stolojan, apăreau și alți colaboratori, precum Mircea Iorgulescu. Pentru mine, care locuiam într-o periferie sudică, un astfel de efort de sociabilitate nu era posibil. Cu consecințele previzibile. Am scris articole gratuit și am realizat emisiuni în limba română pentru un public improbabil sau imaginar, la *Radio Solidarnosc*, al cărui studio improvizat de niște exilați polonezi era undeva lângă Place de Tertres, pe colina Montmartre. Am colaborat uneori la *Lupta*, o revistă lunară editată de fiul unui general, omul de afaceri Mihail Korne, a cărei singură angajată remunerată a fost ziarista Antonia Constantinescu. Am dactilografiat și lipit articole pentru o revistă multiplicată prin fotocopiare, editată de Radu Câmpeanu și soția sa, care era funcționară la Primăria Parisului.

Eu aveam nevoie de o situație stabilă, cu venituri regulate, chiar dacă mici, ca să plătesc o chirie, să le dau de mâncare fetelor mele și să le îmbrac corect, după ce intervenisem brutal, prin decizia de emigrare, în destinul lor. Sigur, beneficiam cu toții de mici ajutoare sociale de la stat (părinte singur cu două adolescente), haine primeam de la diferite asociații, gratuit, chiria era mică.

– Nu v-ați susținut teza de doctorat redactată în Franța, deși ați fost beneficiarul unei burse doctorale INALCO. Ce v-a împiedicat să duceți la bun sfârșit acest proiect ce ținea de formația dvs. academică? L-ați reluat mult mai târziu, devenind un respectabil doctorand al Universității Petru Maior, cu o teză susținută în 2013, deja septuagenar la data respectivă, care a stat la baza ultimei dvs. cărți, *Cenzură și ideologie în comunismul real*.

– Bursa primită la INALCO, pentru pregătirea tezei, ar fi fost suficientă, dacă eram singur. Dar așa, de fapt bursa ne servea ca să mâncăm, în timp ce eu căutam febril stagii de reciclare profesională ca să pot visa apoi la o muncă stabilă. Stagii pe care, după câteva rateuri (stagii prea scurte sau formatori care încasau bani dar nu ofereau o pregătire corespunzătoare cererii de pe piața muncii), le-am găsit, le-am urmat și mi-au dat prilejul să devin la rândul meu formator. Învățasem repede ceea ce ziariștii francezi, care erau obligați să treacă la utilizarea computerelor în redacții, învățau greu, rutinați. Eu eram virgin. Nu văzusem computere, reușisem să intru în logica acestora și să fiu capabil să o explic și altora. Ceea ce fac și azi, în cazul unor prieteni care mă sună îndată ce computerele lor le fac cea mai mică figură, se blochează.

– Menționați faptul că Monica Lovinescu v-a blocat, în 1989, inițiativa înființării SSR. Puteți să detaliați și pentru cititorii Vetrei, deși ați mai făcut-o în cadrul unor emisiuni, resorturile acestei situații, nu mă îndoiesc, tensionate, apărute între dvs și unul din liderii emigrației românești?

– Deși atitudinea ei a fost stupidă, nu am ținut supărarea. Am ajutat-o pe Monica Lovinescu de multe ori să se descurce cu Macintoshul ei, pe care își transcria jurnalele. Eram vecini, eu lucram pe Bulevardul Simon Bolivar, în arondismentul XIX, casa lor era pe rue François Pinton la vreo 20 de minute pe jos. De aceea numele meu apare des în *Jurnale*. Lectura lor târzie (după moartea autoarei) mi-a oferit proba că o călcam pe nervi pe Monica Lovinescu. De ce, nu știu? Altfel cum mi-aș explica notații de genul acesta: „Printre apeluri, un fax de la Asociația Jurnaliștilor Români-Vest, inițiată și prezidată de Dan Culcer. Apelul este semnat de Radu Portocală și de cei doi Șişmanian (plus câțiva necunoscuți), cerând să nu fie votați nici unul dintre cei doi candidați la președinție, egal de compromiși. «Cum să alegem între ciură și holeră?» Il sun pe Dan Culcer: nu semnăm. Cum nu îl vedem decât pentru a repara computerul [nu mă invitau pentru altceva!], singurele noastre discuții sunt din zona informaticii, așa că nici de data asta nu prea discutăm. Nici până astăzi n-am înțeles — nici n-am căutat s-o fac — dacă revista sa, *Asymetria*, este publicată sau se poate citi doar pe Internet.”. (*Jurnal*, 1998-200, Humanitas, p. 460) Câtă colegialitate! Nici eu nu am înțeles de ce nu semnau. Și de ce, când ne vedeam des pentru „reparații”, nu m-a întrebat despre revista *Asymetria*, ca și cum astfel de publicații românești ar fi fost pe toate drumurile. Cu Virgil Ierunca relațiile mele erau bune, dar blândul soț nu putea să zică nimic. Nu am putut realiza un interviu cu el, fiindcă era întrerupt mereu și corectat de M.L. Când au lichidat biblioteca, Virgil Ierunca m-a chemat să-mi aleg cărți care mă puteau interesa, din stocul celor care urmau să plece în România. De aceea în biblioteca mea se află multe cărți cu dedicație pentru ei.

Inițiativa creării Societății Scriitorilor Români fusese a mea, organizarea primei întâlniri, de lansare a proiectului, i se datorează lui Dumitru Țepeneag, care a difuzat în patru vânturi ideea; era foarte bun în acest domeniu. Blocajul intervenit s-a datorat zvonisticii la care Monica Lovinescu era deosebit de sensibilă și unui conflict între ea și Țepeneag. Nu știu cine a lansat zvonul că inițiativa i-ar fi aparținut lui Nicolae Breban și că este vorba de o manevră care îi va fi de folos doar lui, eventual Securității. Paul Goma, om al zvonurilor și el, a fost la rândul său manipulat de știrile difuzate de Monica Lovinescu. Se pot citi pagini despre asta în *Jurnalul lui Paul Goma* dar și la Monica Lovinescu. Atunci Breban avea un statut personal foarte ambiguu, în raport cu suspiciunile obișnuite ale emigrației care vedea agenți de influență, informatori și securiști peste tot. Avea un pașaport german, ca fiu de cetățeană germană, dar după declarația fulminantă de opoziție la Tezele din Iulie 1971, dată presei franceze la Paris, Breban s-a întors în România, dar pozițiile sale politice nu se mai exprimau aici în gura mare. Revine în Occident cu acordul unor

înalți demnitari, așa cum se aflau în străinătate cu pașapoarte românești și Lucian Pintilie, Liviu Ciulei, diverși pictori sau muzicieni. La Paris nu frecventa emigrația, era prieten, din interes probabil, cu ziaristul evreu Edgar Reichman, fost funcționar UNESCO, specializat în articole despre România în *Le Monde des Livres*. Frecventa Institutul Cultural Român, instituție boicotată de emigranții anticomuniști. Locuia la Paris, pe o stradă paralelă cu Champs Elysées, rue Ponthieu, e drept că la etajul ultim (patru sau cinci?) într-o garsonieră, fără ascensor. Știu asta, fiindcă mă invita adesea la el, mâncam împreună cornuri cu brânză și șuncă cumpărate de la autoservirea de la colțul străzii care dă spre marele boulevard. Am cărat împreună o imensă oglindă care îi fusese cadorisită de cineva. M-a ajutat și el pe mine, transportându-mi cu automobilul său BMW puținele noastre boarfe, cu prilejul mutării în prima mea locuință, la nr. 22, rue Robert Hertz, Chatenay-Malabry. Nu o socotesc prima pe cea cu chirie moderată din Paris XIII, 6, square Rosny-Ainé, Porte d'Italie, care fusese obținută de Maria Mailat în 1986 și unde am locuit exact o lună. Ca de obicei, încerc să scriu pe bază de documente. Acestea se află în arhiva mea, conțin scrisorile de lansare a proiectului SSR, buletinele de vot originale, și spun că Breban nu a participat la reuniunea comitetului de inițiativă, că Monica Lovinescu a fost propusă și votată cu majoritate de voturi într-un comitet de organizare. Nici într-un caz exclusă sau neimplicată, la vreo presiune complotistă brebaniană.

– *Cum ați ajuns la formularea acestei teme de cercetare? A fost ocazia de a vă înțelege mai bine propriul destin în contextul regimului totalitar și al cenzurii care ne-a marcat atât de definitiv, odată interiorizată și devenită „autocenzură”, încât nici azi nu ne-am eliberat de sub zodia ei fatidică, ca națiune?*

– Cum ați formulat atât de bine, definirea temei de cercetare a fost „*ocazia de a-mi înțelege mai bine destinul în contextul regimului totalitar și al cenzurii care ne-a marcat atât de definitiv, odată interiorizată și devenită „autocenzură”, încât nici azi nu ne-am eliberat de sub zodia ei fatidică, ca națiune.*” Preiau cuvânt cu cuvânt întrebarea și o transform în răspuns. Rămâne de formulat ipoteza eliberării, de a defini condițiile posibilității de a transforma necesitate eliberării în act de eliberare, deci în libertate reală.

Aici intrăm, dacă nu chiar în utopie, măcar într-un scenariu de reformă, radicală sau temperată de temerea că forțele de mișcare sunt mai slabe decât inerția. Realizarea oricărei reforme depinde de factori foarte tereștri și de factori metafizici, adică intelectuali. Deși, desigur, funcția intelectuală are o bază fizică. Vă pot exemplifica factorul metafizic cu câteva proiecte de constituție recente, care au fost formulate de oameni necunoscuți intelectualității noastre literare, eventual cunoscuți dar aprioric tratați cu dispreț, superficialitate și dezinteres. Mulți intelectuali, literați din România actuală, când nu sunt chiar profitorii sistemului, îmi dau impresia unor oameni care s-au împăcat cu soarta, convinși, așa cum era convinsă majoritatea națiunii

române înainte de 1989, că nimic nu se poate schimba, că nimic nu poate dezrădăcina corupția oamenilor politici, de altfel nici corupția celor mici, care se simt protejați să se poarte la fel, la umbra corupției majore. Pomenesc de proiecte de constituție tocmai fiindcă aspectul juridic al lumii în care trăim este cel mai puțin cunoscut de intelectualii României, deși toate mișcările de reformă sau „revoluțiile” au pornit de la acest tip de texte care defineau modele de societate. În secolul al XIX-lea, pașoptiștii au importat modelul unei reforme franceze, bazată pe concepte masonice internaționaliste, pentru a o adapta la condițiile Principatelor, obiectul și subiectul reformei gândite de ei. Consecințele aparent pozitive ale acestor reforme importate au fost criticate de ziaristul Mihai Eminescu, una din personalitățile cele mai lucide și bine informate din România finalului de secol XIX. Critica pașoptismului era bazată pe un concept tutelar eminescian, dar gândit, utilizat și de alții. Organicismul. Adică evoluția socială bazată pe tradiție, a cărei forță vine tocmai din macerarea lentă, naturală, ca a țuicii de prune, așa zice, unde calitatea derivă din maturizarea neprovocată artificial. Critica adusă de Eminescu unei legi care a introdus un dezechilibru cu consecințe nefaste în societatea românească, impusă României prin încălcarea flagrantă a suveranității sale de către Marii dulăi, în numele unor interese comunitare, deloc favorabile poporului român, nu a fost singulară. Toată intelectualitatea României la 1870 s-a opus unei împământeniri globale a unei populații migrante importante, intrată pe teritoriul României clandestin. Nu era vorba decât formal de antisemitism. Era o politică economică protecționistă perfect legală, practică de atunci și până atunci de toate statele lumii, în momente de pericol și cumpănă. Întrebarea s-a mai pus și merită să fie repusă. Se poate accepta ipoteza că cele mai luminate capete politice și intelectuale ale românilor, atunci, să se fi înșelat și poziția lor, cu nuanțe dar compactă, de apărare a suveranității și independenței să fi fost contrară intereselor majorității poporului român? Adică celor în numele căreia orice elită națională vorbește și acționează. Iar dacă nu o face, poate fi caracterizată această elită altfel decât o bandă de trântori și de trădători? Aceasta este descrierea „elitei” politice din România actuală. Limita între legalismul lui Constantin Cojocaru și caracterul organic dar radical al revoluției naționale viitoare va fi definită din mers.

Dau drept pildă Proiectul de constituție difuzat de economistul Constantin Cojocaru, care poate fi consultat la adresa: <http://www.variantacojocaru.ro/?tag=constitutia-cetatenilor>

Nu voi parafraza textul scris de Constantin Cojocaru în preambulul proiectului său de constituție. Argumentele sale le preiau, ele fiind corecte, coerente și descriind consecințele loviturii de stat din decembrie 1989.

„Cei care s-au instalat la conducerea statului român prin lovitura de stat din decembrie 1989, prin manipularea voinței electoratului, cu ajutorul mijloacelor de comunicare în masă, au reușit să obțină aprobarea de

către poporul român a unei Constituții ale cărei prevederi le-au permis să construiască un stat controlat de ei și subordonat intereselor lor, pe care l-au folosit pentru a se îmbogăți, prin jefuirea cetățenilor țării. Au uzurpat suveranitatea poporului român, au uzurpat drepturile de proprietate ale poporului român asupra capitalului acumulat de acesta de-a lungul istoriei sale, au distrus o bună parte din acest capital, au distrus 4 milioane de locuri de muncă, au adus țara în stare de colonie și poporul român în stare de sclavie. Au săvârșit aceste crime „cu legea în mână”, cu legi adoptate în baza unei Constituții cu prevederi antidemocratice și antinaționale, contrare intereselor poporului român. România are nevoie de o nouă Constituție, una fundamental diferită de cea actuală, una care să redefinească drepturile și libertățile cetățenilor, să conțină norme care să garanteze exercitarea acestor drepturi și libertăți, să redefinească și obligațiile cetățenilor, astfel încât acestea să nu mai poată fi mărite prin legi și alte acte normative emise de instituțiile statului, să construiască un stat nou, controlat de popor, cu instituții și atribuții precis definite în Constituție, care să nu mai poată fi subordonat intereselor politicienilor. Este exact ceea ce ne propunem prin proiectul de lege privind revizuirea Constituției României, lansat de Comitetul de Inițiativă al Mișcării pentru Constituția Cetățenilor (MCC). Știind bine ce fac, „părinții” actualei Constituții a României au inclus în textul acesteia clauze care nu numai că fac imposibilă abolirea ei și adoptarea, de către popor, a unei noi Constituții, dar fac foarte dificilă și modificarea, revizuirea celei existente. Au dreptul de a iniția revizuirea Președinte României, un sfert din numărul parlamentarilor, sau 500.000 de cetățeni. Numai că inițiativa celor 500.000 de cetățeni trebuie aprobată de Parlament, adică de cei care au votat actuala Constituție, de cei care au adoptat legile prin care poporul român a fost deposedat de capital, de locurile de muncă, de resursele naturale ale țării și care urmează să fie deposedat și de teritoriul național, prin cumpărarea acestuia de către mafia imobiliară din țară și din afara acesteia. Este greu de presupus că actualul Parlament al României va aproba proiectul nostru de revizuire a Constituției”.

Din păcate, Constantin Cojocaru a murit recent, fără reuși să realizeze decât prima etapă a proiectului său. Poate că moartea autorului va elimina blocajele legate de raportărilor celor din prejma sa la o anumită rigiditate a acestuia și va elibera proiectul de purtătorul său, pentru a-l lansa pe scena istoriei viitoare cu forța politică pe care o conține.

– *Destinul dvs e, paradoxal, al unui intelectual forțat de conjuncturile istorice să fie un picaro postmodern (eliminând, desigur, orice sens peiorativ al termenului, păstrând însă sensul de aventurier, de homo viator). Cum s-a împăcat această dimensiune picarescă, de permanentă alertă, a existenței dvs cu cea de om al cărții și studiului, de scormonitor în arhive, care solicită sedentarism și stabilitate (financiară, emoțională etc.)?*

– Mărturisesc că termenul de *postmodern* ca și acela de *modern*, de altfel, mă enervează, fiindcă mi se par vide, ca toate formulele la modă de o vreme, de post-ceva, postac, post-umanism, post-comunism, post-

coitum, post-impresionism (termene mai vechi, totuși!). În *From Postmodernism to Postmodernity: the Local/Global Context*, criticul american Ihab Hassan înșiră (Wikipedia zice *listează*) câteva ocurențe și contexte în care termenul a fost folosit, încă înainte să devină atât de popular. Întrebarea mea este: de ce a devenit popular? După mine, din lipsa de imaginație a utilizatorilor. Utilizarea acestui termen, cuvânt-valiză, nicidecum concept de oarecare validitate teoretică, este o expresie a leneviei sau, și mai grav, a dificultății sau incapacității de a analiza fenomenele curente. Nu vă fac un proces intelectual, vă rog doar fie să-l definiți comprehensiv, fie să-l abandonați în infernul cuvintelor fără sens. Mă recunosc în schimb într-un personaj picaresc. Printre cărțile mele preferate se află la loc de cinste romanele care povestesc aventurile lui Tom Sawyer și Hucklebery Finn, eroi picaresci. Sindbad a fost și el un astfel de erou epic. Niels Holgerson intră și el în această familie onorabilă. Poate că, la alte proporții, am fost eu un astfel de personaj. Am avut în viața mea, aparent plată, până în 1987, mai multe aventuri decât s-ar putea crede, pentru un onorabil critic literar. Chiar și după 1987. A urca pe muntele Țibleș, a fi obligat, coborând, să-ți porți în spinare tatăl, ca să-l salvezi de la moarte, este o aventură care are dimensiunile unei experiențe existențiale dure. Călătoria în care, nepregătiți pentru ce ne va aștepta, ne-am lansat cu fiul meu, în pântecul Parisului, pe o linie ferată abandonată, străbătând în întuneric complet câțiva kilometri de tunel, ținându-ne de mână a avut o parte de inconștiență periculoasă și în același timp un conținut simbolic, simbiotic și eroic, fiindcă nu ne-am întors, nu am rămas paralizați în întuneric ci am mers înainte. Literatura picarescă este un mod de a povesti întâmplări banale sau extraordinare, dându-le nota pipărată a neasemuitului. Să acceptăm că totul este o chestiune de stil și de perspectivă.

Cum se tolerează reciproc sedentarismul de cercetător în arhive și comportamentul de picaro (fie și *ante-post*, ca să vă fac plăcere)? Cred că toleranța vine din esența comună a demersului. Citesc nu doar

literatură, privesc nu doar filme de aventuri sau cu anchete criminalistice, la modă, ci și documentare despre constituirea unui radio cu galenă. În ipoteza că nu vom mai avea curent electric, toată civilizația europeană va cădea în ruină iar comunicarea noastră va deveni dificilă. Scriu studii despre crizele identitare și raportul lor cu basmele, care nu sunt creații folclorice, adnotez studii despre simetrie, despre natura și forma cristalelor de zăpadă, compar publicistica lui Saint Just cu teoriile revoluționarilor profesioniști, parcurg memoriile lui Trotski și Dimitrov pentru a înțelege istoria României, caut informații despre constituția fractalelor, demografia istorică a României. Mă îngrozesc să aflu cât de teribil este declinul demografic în Europa, nu doar în România. Cercetez în arhivele Crucii Roșii Internaționale de la Geneva ca să pricep evenimentele din Transnistria, cer să fie salvate de distrugere arhivele Crucii Roșii din România, care zac într-un pod la sediul instituției, în centrul Bucureștilor, în dezordine, neinventariate, studiez în biblioteca pariziană a *Alliance Israelite Universelle* în căutarea unor documente despre ecourile publicisticii lui Eminescu. E o cercetare a unor zone necunoscute, bazată pe curiozitate, o căutarea încăpățânată dincolo de aparențe și de stabilitate.

– *Vă autodefiniți, într-un schimb epistolar cu Cseke Gábor, astfel: Mă consider, deci, în primul rând un sociolog al literaturii, în al doilea rând un cercetător al relațiilor româno-maghiare într-un spațiu al contemporaneității ; și în al treilea rând un intelectual, probabil, care încearcă să înțeleagă lumea și să acționeze asupra ei. Să zicem că asupra primului și ultimului aspect al preocupărilor definitorii pentru portretul dvs interior am insistat pe parcursul dialogului nostru. Mai rămâne să clarificăm puțin și componenta mediană, deloc întâmplător poziționată acolo. Sunteți și ați fost un mediator interetnic. Cum reușiți să aveți o poziție atât de echilibrată, de tonică și lipsită de accente naționaliste barbare, pe care eu le sesizez și în prezent la mulți dintre conaștrii noștri ardeleni, români și maghiari deopotrivă, chiar tineri, chiar intelectuali?*

– Din perioada în care am vrut să fiu mediator au rămas două cărți netipărite, o antologie a eseului românesc pentru Ungaria, din care s-a tradus o parte în maghiară, dar

datorită unei lipse de comunicare cu editorul, cartea care trebuia să apară la Editura Europa, a fost blocată. Apoi eu am emigrat. După 1990, a apărut într-o formă modificată, sub îngrijirea lui Kántor Lajos, care nu a avut onestitatea de a-mi pomeni numele ca inițiator al proiectului. Ulterior a regretat asta. A doua carte este un volum din eseurile lui Németh László, *Homo experimentator*, care trebuia să fie scos de Editura Univers, pe când eram în România. Mi s-a anulat contractul în mod abuziv, pentru că orientarea ideologică a autorului nu mai convenea cenzurii.

Răspunsurile la întrebările D-tale nu pot fi simple, nu pot răspunde scurt. Cred că limbajul agresiv, în orice situație, chiar și atunci când ești agresat, nu rezolvă nimic. Dimpotrivă, a vorbi calm unui agresor, îl poate descumpăni și deci calma. „Accentele barbare” pomenite sunt expresii ale primitivității, ale iraționalității. Presiunea de supraveghere, din epocă, a „organelor” a redus agresivitatea politică în domeniul relațiilor inter-etnice, agresivitatea majoră era apanajul sistemului represiv în anii '45-'65. Ceea ce explică faptul că la nivelul suprafeței sociale nu apărea nimic semnificativ din tensiunea care a existat mereu. Ea poate fi cercetată în arhivele care sunt acum în parte accesibile. Ceea ce am făcut, în paralel cu cercetările pentru teza de doctorat. Am studiat astfel dosare ale serviciilor ideologice și de propagandă ale Partidului Comunist dar și dosare consacrate de Siguranță spionajului maghiar, înainte, în timpul și după al doilea război mondial, de pildă. Istoricii din Moldova (Basarabia) au scos la iveală multe documente despre activitatea KGB în Basarabia românească, în perioada de pregătire a agresiunii din 1940.

Am avut și am mulți prieteni maghiari, trăind în România sau Ungaria. În studenție și mai apoi am fost foarte apropiat de Miklós Laci, poet devenit ziarist, coleg de facultate, cu care am împărțit o cameră în gazdă, la începutul carierei noastre mureșene. Am colaborat cu eseistul, traducătorul, evreu ardelen orădean, maghiarofon, Réz Pál, traducătorul romanelor lui G. Călinescu, căruia îi furnizam cărți de literatură română selectate de mine. În grade desigur diferite, am fost apropiat și am colaborat cu scriitori din Ungaria sau România, Mészöly Miklós, Ilia Mihály, Zirkuli Péter, Borsi Kálmán Béla, Kolozsvári László, Gálfalvy Gyuri, Éltető József, și nu în ultimul rând cu extraordinarul meu prieten Cseke Gábor, poet, traducător și ziarist de vocație. Dincolo de recunoștința mea, pentru că mi-a oferit șansa de a avea cititori maghiari, ceea ce a făcut poetul maghiar pentru poezia românească a contemporanilor noștri, ar trebui răsplătit cu una din marile decorații culturale de către statul român. Care stat însă? Putem numi Stat această instituție slabă, care navighează condusă de niște „cârmaci orbi”, cum scria cândva Mircea Eliade. Voi scrie Ministerului Culturii pentru a atrage atenția asupra activității de traducător a lui Cseke Gábor.

Am câteva frumoase amintiri, de fecior holtei, din călătoriile în Ungaria, cu prietenile mele din Budapesta. Toate astea nu sunt doar anecdote erotice, nici doar relații profesionale, intelectuale, ci prilejuri de

cunoaștere. Esențial este că nu am avut, din copilărie și până la maturitate, nici un motiv să disprețuiesc sau urăsc un maghiar, cu atât mai puțin comunitatea în ansamblu. Așa cum nu mi se pare intelectual acceptabil să folosim concepte negative vagi de tipul evreii sunt...; maghiarii sunt, rușii sunt...; frizerii sunt așa și pe dincolo, ca să stărnim reacția de apărare a *frizerilor*, nu accept formulele simetrice, prin care se atribuie unei colectivități calități excepționale. Toate popoarele au dreptul să se considere popoare alese, cu condiția să accepte că și alții pot crede, simți la fel. În Europa ultimelor două secole, în mod ridicol, unii evrei, unii maghiari, unii români, unii germani s-au considerat sau se consideră superiori, rasă aleasă, în relație directă cu divinitatea sau cu istoria. Modul meu de gândire, orientat spre aspectele sociale, cele etnice fiind o componentă a celor sociale, nu invers, mi-a ghidat atenția spre aspectele manipulative ale așezării conflictelor etnice, prin care se tinde a se ascunde tocmai aspectul social. Scriam recent în *Vatra*, în România nu există discriminare etnică față de țiganii bogați, nici față de maghiarii bogați, de acum sau din trecut. Numai săracii sunt discriminați, fie de bogați, fie de alți săraci, manipulați de bogații etniei lor, orbiți astfel de grenada de magneziu a ideologiei rasiste, etniste, ca să nu observe unde se află adevărata discriminare, cea economică.

Dar acum nu mai sunt mediatorul echilibrat care am fost și așa fi vrut să rămân. Relațiile mele cu prieteni maghiari au devenit tot mai puțin clare, după 1990. Sper că sunt capabil să argumentez cu activitatea mea publică și publicistică, că nu eu mi-am schimbat atitudinea, orientarea, criteriile de analiză. Față de expresia tot mai agresivă a unor tendințe politice revizioniste, pe care eu le-am depistat devreme în spațiul ideologic maghiar, am constatat că prietenii mei de altădată se abțin să se exprime, să le conteste sau măcar să mă asigure că aceste mișcări politice sunt departe de modul lor de a vedea perspectivele coexistenței pașnice intra-ardelene, adică „vecinătățile interioare”, cu formula mea. Înțeleg că este foarte dificil să fii singur, să te opui unei orientări colective, care pare că reunește majorități maghiare. Orientarea anticomunistă a elitelor maghiare din Ardeal a fost mereu depășită de orientarea etnistă a acestora, ceea ce explică prezența masivă a unor maghiari ardeleni în Partidul Comunist după 1945, instituția fiind folosită ca platformă de apărare a intereselor comunitare, imediat după război. Și lipsa unei rezistențe anticomuniste maghiare similare cu cea a românilor din munți, chiar în zonele montane din „Secuime”, unde condițiile „tehnice” ar fi fost favorabile. Ceea ce este de înțeles, atunci când românii făceau exact invers. Mișcările din martie 1990 nu au fost doar, așa cum s-a afirmat, rezultatul unor manevre ale Securității române pentru a-și dauri chipul ros de „lepra național-comunismului”, ci și, în mod evident, rezultatul unui program de segregare și a unei tendințe de izolare, insularizare a comunității maghiare ardeleni, care trăiește, am convingerea, sub teroarea asimilării, dispariției, trăire paroxistică a unui popor tragic de diferit în spațiul geo-demografic european, unde se manifestă istoric de o mie de ani. Dar putem oare afirma identitatea genetică și culturală a nucleului inițial de migratori cu cei

care acum își asumă această identitate? Sunt sigur că nu. Tot așa cum nu putem identifica actualul popor român cu dacii chiar romanizați. Acest fel de mitologizare a fost necesar în momentul construirii națiunilor moderne, acum este încă necesar pentru a evita, cât se mai poate, crizele identitare care se vor manifesta dramatic sub presiunea globalizării violente și a crizei demografice europene, ca răspuns la denatalizarea galopantă, pe care unii vor să o compenseze prin imigrația organizată, altă sursă de conflicte intra-europene, de grave crize previzibile. Cele două mișcări identitare există paralel. Vă dau două surse: [Kuruc Info](#), din care se vede orientarea militaristă a drepte (Jobbik) din Ungaria. Pentru naționaliștii români: [Noua dreaptă](#), apare mai degrabă defensivă și reactivă, fără elemente de militarizare evidente.

Nu e prima dată când asemenea fenomene apar, doar că ele priveau anumite zone, în vreme ce acum fenomenul e general. Asimilaționismul etnic, practicat la nivel politic și administrativ la finele secolului al XIX-lea de elitele maghiare, în cadrul Austro-Ungariei, era bazat pe ideea că demografia naturală nu va permite supraviețuirea poporului maghiar, așa că toate mijloacele erau bune pentru a compensa devitalizarea biologică reală. De unde politica lui Apponyi și încercările de asimilare ale altor etnii, în toate direcțiile. Singura acțiune de acest gen, care părea să fi reușit, în Ungaria, a fost maghiarizarea evreilor, nu și catolicizarea lor. De unde, ca reacție, programele de igienă rasială combinate cu eugenismul la maghiari, contemporane cu programele similare ale guvernului Germaniei. Nu discutăm acum care fusese, în epoca războiului, motivarea lor istorică, politică și economică. Dar contra-acțiunea deportării evreilor maghiarizați de către guvernele rasiste maghiare sub influență nazistă, la 1944, a blocat o vreme procesul de maghiarizare și antisemitismul pendinte, reactivat după 1990 în Ungaria.

„Eugenismul” în sine ar fi putut fi o expresie a unei politici de sănătate socială, de prevenție, contra fenomenelor pandemice, cândva, în lipsa unor metode medicale adecvate. Aspectul rasial și rasist pe care l-a îmbrăcat și în România, exprima și o problemă de handicap al cunoașterii, o problemă de vocabular. Acum s-ar vorbi mai degrabă de aspectul genetic, de bolile genetice care trebuie vindecate, de altele, eventual teoretic eradicat, precum paludismul sau tuberculoza în Europa, care desigur nu pot fi combătute prin metodele delirului nazist, eliminarea fizică a purtătorilor, așa cum se practica, pe Stânca Tarpeiană, eliminarea criminalilor, se zice că și a copiilor născuți cu defecte fizice, în Grecia antică.

Am mai scris asta, au existat și există cel puțin două tendințe politice în interiorul elitelor comunității maghiare din Ardeal, una clar iredentistă, irațională, și alta lucidă, care propune și crede într-o colaborare cu elitele românilor, colaborare care a fost, este și va fi mai utilă, fără concesii majore dar fără violență. Mi se pare că încet, încet s-a impus orientarea irațională. Previzibil sau imprevizibil? Problema este că actualele „elite” politice ale românilor, instalate la putere după 1990, sunt derivatele de tip *ersatz* ale fostelor „elite” comuniste.

Incapabile de a stabili un program de colaborare realist, acceptabil, fiindcă gândirea lor politică este primitivă, pe de o parte. În genul lui Gheorghe Funar. Fie că nefiind cunoscători ai istoriei, dispuși să se lase mituiți și manipulați, mulți oameni politici români sunt handicapați politic, nu au capacitatea de manevră a opozanților, de care au nevoie pentru rațiuni strict electorale sau pentru combinații aferiste la nivel înalt, de genul comerțului cu arme. Elitele necontaminate ale românilor fie că nu au ajuns la nivele decizionale, fie s-au retras, incapabile să înțeleagă că retragerea nu este practicabilă în acest context. Difuzez, prin mailurile mele, o frază a lui George Orwell care exprimă exact ce gândesc: „Națiunea care separă înțelepții de războinici va avea lași care să cugete și proști care să lupte”. Mă consider un înțelept gata de luptă, deși la vârsta mea ar trebui să mă așez și doar să cuget.

Am constatat că în anumite momente istorice, și acum trăim un asemenea moment, echilibrul devine echilibristică, dacă nu înțelegi că alegerile devin obligatorii. Ca în cazul oricărei răscruci, nu se poate merge în același timp pe două cărări. Doar despre bețivi se zice că umblă pe două cărări. Mie îmi place vinul dar nu sunt bețiv, deși am trecut prin momente în care consumam alcool peste măsura mea. Nu știu de ce, totuși, nu am fost niciodată beat. Ceva mă oprea la timp, în timp ce alții din preajma mea începeau să o ia razna.

Explicația echilibrului de până acum, pe care sper să îl pot recupera cât de curând, este efortul de cunoaștere pe care l-am făcut în relațiile cu străinii în Occident, dar și cu vecinii, mai ales cu vecinii. Nu scriu sau vorbesc despre ei fără să știu despre ce vorbesc. Tinerii (politicieni) naționaliști români, cu foarte puține excepții (una este Dan Tănăsă, un bilingv, din această cauză cel mai atacat dar și cel mai eficient), sunt fie naivi, de bună-credință, dar ignoranți, fie dogmatici.

Xenofobia are două explicații, ignoranța sau criza relațională, adică blocajul comunicării. Câtă vreme cunoaștem istoria, caracterul, idealurile, proiectele politice ale celuiilalt, vizibile sau secrete (și nu există decât temporar secrete în acest domeniu, până nu le descoperă serviciile secrete) putem vorbi fără să ne amenințăm, fără să ne înjurăm, suntem în situație de dialog. Aceasta trebuie să fie stare normală. Pe marginea a ceea ce Hubert Védrine¹ (<https://www.hubertvedrine.net/grande-interview-pour-jeune-afrique-2-janvier-2019/>), fost ministru de externe socialist al Franței, numea „divergențele legitime”. Dialogurile noastre, dintre Cseke Gábor și mine, sunt o formă a echilibrului și a civilității, nu doar a prieteniei. Au importanța unui model. Chiar dacă nu suntem de acord în toate detaliile, continuăm să discutăm, să argumentăm, facem efortul de a-l înțelege pe celălalt.

Am avut mereu grijă să mă informez despre miezul ideologic și politic al gândului adversarilor potențiali sau reali, să mă apropiez de ei. În aceste sens, inteligența maghiară naționalistă, ca și naționaliștii ruși, bulgari, evrei sau sârbi, iar aici, în Franța, cei francezi, mă interesează mai mult decât ideologii umanitarismului scâlbamb, care mimează democrația, dar

exportă război și dezmembrează state, organizează sau îngăduie dezmembrarea propriului stat, în numele acestei democrații. Dezmembrarea Iugoslaviei, încercările similare reușite sau nereușite din Orientul Apropiat sau Mijlociu, sunt expresia neocolonialismului practicat acum, cu metode diferite, economice sau militare, de Germania, Anglia și Franța, trei state vest-europene, de Statele Unite și de Israel. Nu uit de Rusia, China și India, dar ecuațiile și motivațiile guvernelor respective sunt acum altele.

Politica lor imperialistă (nu e nevoie să scriem neo-, fiindcă esența ei este aceeași) se face în numele unor interese „naționale” (de fapt ale unor grupuri capitaliste), deloc democratice, fiindcă acțiunile lor se bazează pe disprețul față de ceilalți. De aceea nu suport discursurile unor naționaliști extremiști maghiari care pornesc de la premisa că subordonarea românilor în Ardeal trebuie menținută și în secolul acesta, fiindcă românii sunt inferiori prin natura lor. O expresie a unor astfel de opinii a apărut din ce în ce mai virulent pe Internet, fie sub masca anonimității, fie în discursurile unor formațiuni politice (*Jobbik*) din Ungaria, exportate de câteva decenii spre Ardeal. Îngrijorarea, alerta mea nu provine din existența în sine a acestor discursuri, ci din ignoranța și lipsa de reacție guvernamentală românească la difuzarea lor, prin contracararea lor activă, ceea ce elita intelectuală și politică a românilor știa să facă bine în deceniile de după 1920, inclusiv în anii crizei dinainte de 1940, prin *Revue de Transylvanie*, de pildă, pentru a răspunde alegațiilor propagandei iredentiste. Imaginea lipsei de virulență a unor astfel de discursuri este întreținută de ignoranța guvernanților români și de propaganda „liniștitoare” și insidioasă a unor ideologi și oameni politici maghiari ardeleni. Sub forma frazei, adresată românilor în general: „Nimeni nu vrea să vă ia Ardealul!”

Adevărul este că iredentismul violent există și eu îl cunosc direct din textele difuzate pe Internet și în presa tipărită. Transformarea unei dorințe în act depinde de mulți factori. Vreme de 20 de ani (1920-1940), iredenta maghiară a exprimat dorința, anul 1940 a fost momentul realizării dorinței în act. Modificare granițelor, în Europa actuală, nu este necesară, nici autonomizarea teritorială. Modificarea granițelor nu poate fi acceptată. Călea pentru rezolvarea sau detensionarea relațiilor între națiuni poate fi federalizarea europeană sau fluidizarea granițelor interne ale Uniunii, cu condiția aplicării neștirbite a principiului suveranității națiunilor. Aceia care cred că asta ar duce la dizolvarea națiunilor în masa transnațională a negustorilor se înșeală profund. Uniformizarea forțată și galopantă, impusă de globalizare, este contracarată de reînvierea comunitarismului și naționalismului, care este un principiu de supraviețuire individuală, ridicat la putere. Încercarea de a impune nediferențierea sexuală prin *transgender* este doar o parte a programului globalist de uniformizare în stadiul primitiv de „consumatori-producători” decerebrați. Apare ca nerezolvată necesitatea menținerii unor relații de egalitate în acest cadru, evitarea alianțelor agresive, gen NATO, folosite de fapt ca instrumente în slujba politicii imperiale a Statelor Unite. O Europă unită împărțită, în

practica politică, în dulăi și căței este inacceptabilă. De aceea, atragerea în Uniune a statelor mici și mijlocii, adică a statelor caucaziene din zona Eurasiei apropiate, ar fi esențială pentru contracararea dictaturii marilor puteri.

Extrag dintr-o broșură, editată în 1937, care cuprinde publicistica lui Mihai Antonescu², ministru de externe, prim-ministru al României între 1940 și 1944, câteva pasaje despre situația globală, care pot fi adaptate ușor la ceea ce trăim azi, altele despre ceea ce trebuie să fie politica externă a României.

„În momentul când Rusia reintra pretențioasă în sistemul politic european voind să facă din teritoriul nostru, pe care nu-l recunoscuse formal, un instrument de acțiune și o punte de penetrație în miezul Europei; în vremea când Germania militaristă și fluturând un standard ideologic de reacțiune în contra comunismului, reintra violent în eșichierul internațional aspirând la un rol activ și amenințător; în clipa când Societatea Națiunilor intra într-o gravă criză, târând în groapa înfrângerii sale sistemul securității colective, spart de experiența abisiniană; în sfârșit, atunci când o luptă de ideologii împărțea continentul, pe deasupra fruntarilor, destrămând unitatea lui spirituală, bază a așa-zisei «păci indivizibile» de mai înainte – ca să nu mai spunem atunci când marea aliată, Franța, străbătea convulsii interne neașteptate, marea prietenă, Italia, prin conducătorul ei, încerca zdrobirea prestigiului moral al granițelor noastre, iar solidara aliată, Polonia, își fixa o poziție nouă față de vecinii săi, – atunci, d-l Gheorghe Brătianu și-a dat seama că toate aceste fenomene ale vieții internaționale sunt realități față de cari România trebuie să ia atitudine, până când nu iau alții pentru ea”.

„Prin urmare, hotărât, domnul Gheorghe Brătianu are dreptate³. Se poate face o politică românească cu sistemele internaționale. Și ea este de preferat aceleia a sistemelor internaționale în politica românească. Desigur formula ce propunem nu este ușoară, nu este ușor practicabilă, sau nu este imediat realizabilă decât în parte. Se pot găsi altele mai bune și mai rapide. Dar, aceasta nu însemnează că n-avem datoria de a încerca să cugetăm pentru noi, ca și pe aceea de a refuza să ne plecăm grumazii jugurilor vacante ale sistemelor internaționale din Europa. Și aceasta nu se cheamă izolare absurdă și lașe – ci mândrie națională și cugetare românească”.

„În mentalitatea românească [există] această optică de logicieni absolutiști. Numai postulatele extremiste sunt valabile; o mediană, un raționament de mijloc, un metod inedit, central, – nu este admisibil. Numai formule extremiste și de import străin ne pot seduce. Aci este eroarea. Politica externă românească poate să fie refăcută, adaptată realităților înconjurătoare și ultimelor transformări Internaționale, fără a ne închina orb la sistemele extremiste ale altora și fără a ne închide ermetic în cetatea impermeabilă și absurdă a neutralității absolute”.

În loc să fie executați sau distruși ca dușmani ai Rusiei, acești extraordinari oameni politici ar fi trebuit reasezați pe locul ce li se cuvenea, cărmaci profesioniști în apele tulburi ale perioadei postbelice.

– În același amplu schimb ideatic cu Cseke Gábor lăsați să răzbată o anumită decepție privind modul în care au evoluat cele trei mari confesiuni creștine în raport cu lumea laică, inclusiv în raport cu tendința de a asimila naționalismul/etnicismul unei anumite confesiuni și vă încheiați observația astfel: „Religiile nu se mai confruntă la nivel de dogme ci la nivel de proprietăți, de posesiuni și deci de putere laică”. Cum se situează Dan Culcer în triada Dumnezeu/Divinitate – eu – biserică ?

– Sunt nepot de preoți. Bunicul, Sigismund Lenghel, fiu de țăran, era preot greco-catolic, unchiul dinspre Mamă, Tiberiu Gutu, era preot ortodox, bun acordeonist și culegător de folclor muzical din Banat. Pe bunicul Sigismund nu l-am cunoscut. A murit la Baia-Mare, în timpul războiului, pe când noi eram la Sulina, în refugiu, unde este înmormântat, alături de Sofia Colceriu, soția sa, în vechiul Cimitir greco-catolic de lângă stadion. Dar ca și Mama, care mi se declara atee, am avut puține ocazii să întâlnesc preoți pe care să-i stimez. Prea mulți erau bețivi, ori săraci cu duhul, mândăcioși și burtoși.

Am avut totuși norocul și onoarea să-l cunosc pe profesorul de matematică Atanasie Popa, teolog din Cluj, pe când eram elev de liceu. Mi-a dat meditații la matematică dar, mai ales, mi-a pus în mână cărți de Noica, Cioran, Eliade, dar și o monografie despre Blaise Pascal, pe când toți aceștia erau interziși. Am avut în familie un preot ortodox foarte cultivat, Viorel Thira, căsătorit cu o verișoară, fiică de preot și ea, fata lui Dragutin Georgiu. Citea imens, colecționa cărți rare, de istorie națională și locală. Un intelectual de stil vechi, deși era tânăr în anii '80, când mă duceam des la Baia-Mare, unde locuia, ca să-l văd pe unchiul Gheorghe, fratele Tatei, inginer minier pensionar, fără copii. Prin toate colțurile României au existat și există astfel de oameni, al căror rol rămâne important. Cultura nu se poate baza doar pe elitele de sus. Ei sunt elitele de bază, adică talpa țării.

Nu pot spune că sunt credincios în sensul tradițional, țăranesc, nici în sensul nou, un pic ridicol pentru mine, al celor care, când trec pe lângă o biserică, așezați în autobus, își fac cruci mărunte. Am fost, câțeva vreme, la Paris, membru al Consiliului eparhial al Bisericii Ortodoxe de pe strada Jean de Beauvais. Am naufragiat într-un conflict de putere, între un grup de autonomiști, care refuzau să se integreze în subordinea Bisericii ortodoxe române de la București, considerată prea supusă comunismului înainte de 1990. Pentru a-și păstra autonomia, conducerea mireană a bisericii pariziene a trebuit să accepte o subordonare străină, dar necomunistă. După ani de procese, care s-au dus în interiorul și în exteriorul comunității române, unii au cedat din interes, din lipsă de fonduri pentru procese sau din oboseală. Eu m-am retras fiindcă am observat că importanți membri ai Consiliului parohial, direct responsabili cu biserica, profitau de metodele complet neortodoxe ale contabilității, pentru a pune mâna pe banii de lumânări sau derivate, din alte servicii religioase, fără să dea seama nimănui. Am încercat să le cer socoteala, dar am fost imediat izolat și m-am trezit în fața zidului de solidaritate a corupției, fără să am acces la adevăr.

Dar deși nu am frecventat, după intrarea mea în Franța, și nu frecventez nici acum lăcașuri de cult, decât ca turist, mă simt creștin credincios, fiindcă cred în puterea Duhului deasupra apelor, iubesc colindele, scriu poezii în care este vorba de copii înfrigurați în iesle, de cruci doborâte la răspântii, neglijarea și pierderea tradițiilor mă revoltă, mă doare. Recunosc rolul Bisericii, fie ortodoxe, fie greco-catolice, în menținerea identității naționale și deci mă închin în fața celor care, anonimi sau cunoscuți, martiri sau slugi, au ținut sus semnele de recunoaștere ale națiunii și bisericilor noastre. Cred în necesitate credinței mândre, nu umile. Nu-mi plac sectele, religiile care funcționează esențial prin exploatarea spaimei sau prin organizarea solidarității represive. Cred în importanța tradiției, în forța continuității, în organizarea și construcția organică a societății umane și nu cred în revoluții, care nu sunt decât manifestarea nerăbdării ucigașe. Fără nici un dubiu, sunt ecumenist, fiindcă Dumnezeu e unul iar Mesia este Iisus, jertfit pe cruce pentru toți creștinii. Bătăliile dogmatice sunt între oameni. Și nu dogmele contează ci credința în posibilitatea salvării omenirii, adică în speranță.

– *Se apropie aniversarea dvs., în 15 iunie împliniți, dacă nu mă înșel, 78 de ani. Ce proiecte mai are vizionarul Dan Culcer pentru etapa următoare? La un moment dat, N. Steinhardt spunea, în maniera sa directă și expresivă, că evenimentele extrem de dramatice care i-au marcat existența „nu l-au acrit”. Desigur, pârgăia care făcea posibilă o asemenea seninătate și candoare lăuntrică era credința. Dvs. ce anume vă dă puterea de a merge mai departe, de a fi liber de resentimente, de a vă păstra intactă vitalitatea aceasta extraordinară, încât vârsta, în cazul dvs., nu pare să fie mai mult decât o biată cifră?*

– Dacă socotim că la 15 iunie 1942 împlinisem un an de existență, atunci da, la 15 iunie 2019 voi împlini 78 de ani de existență și-l voi începe pe al 79-lea. Sper să apuc această dată, ca și altele, dimpreună cu prietenii și colegii mei de redacție, adică toți cei care fac acum revista sau au conceput-o și realizat-o de la dispariția lui Romulus Guga încoace.

Mărturisesc că sunt, am fost și am rămas dezamăgit de reacțiile inutil orgolioase ale prietenului și fostului meu coleg de redacție, Mihai Sin, care, dacă și le controla cândva, separând creația de ascensiunea socială, ar fi fost poate și acum printre noi, scriind și așteptând în liniște apariția vreunui nou volum de proză scurtă.

După 1990 am reușit să intru în contact cu el, bucuros că o pot face liber, fără temerea că i-aș face rău, vechiul regim și supraveghetorii săi căzuseră, chiar dacă nu dispăruseră. Mihai nu a încercat niciodată să mă contacteze, rămas probabil în și cu reflexele sale de suspiciune și precauție. Manifestarea acestor reflexe nu mă privea doar pe mine, interviurile pe care le-a acordat sunt marcate de conturnarea subiectelor delicate prin fraze eliptice. Asta deși, în scrieri de alt tip, avea o gândire radicală, pe care o admira la Alexandru Ivăsiuc.

Poziția rezervată, dacă nu ranchiunoasă, față de mine, în care Mihai Sin se instalase, după conflictul

din redacție, deschis de numirea lui Cornel Moraru în funcția de redactor-șef, poate alte niște nemulțumiri sociale l-au făcut să plece din oraș o vreme, în funcții pentru care nu cred că avea vocație, director la Editura Albatros, diplomat. Nici nu a rezistat în aceste poziții, nu neapărat pentru că ar fi fost „săpat” sau că nu avea calități intelectuale necesare, ci pentru că orgoliul îl făcea nemaleabil, în funcții a căror exercitare este condiționată tocmai de maleabilitate. Nu mi-am dorit funcții de conducere tocmai pentru că ele ne fac dependenți de relații, m-ar fi obligat la compromisuri pe care nu eram dispus să le fac. După câteva schimburi de mesaje, cu răspunsuri rezervate din partea lui, am lansat invitația de colaborare la revista mea on-line, *Asymetria.org*. Mihai a acceptat. Era foarte izolat și am simțit că o ieșire din singurătate i-ar face bine. Astfel a publicat în *Asymetria* un serial de 12 texte sub titlul *Roata vremii*. M-a invitat la el de câteva ori. Am o fotografie în grădina lor. Apoi, ne-am văzut la Tg. Mureș într-un restaurant de pe dealul Somoș. Dar nu am reușit să tăiem nodul, în ciuda invitației mele. Apoi moartea lui ne-a despărțit definitiv. De aceea îi spusese că nu mai avem timp să rămânem certați.

Cu Ioan Radin-Peianov m-am revăzut la Timișoara după 1990. Era bibliotecarul unei mici instituții a sârbilor. Un talent de excepție, original, așa cum se vede din prozele sale, Ioța Peianov a fost un om de cultură dominant română, dar, mai ales după ce și-a urmat soția la Timișoara, a înaintat pe drumul normal al recuperării culturii sârbe, citind și traducând scriitori sârbi moderni, realizând ceea ce am așteptat mereu de la el, puntea între aceste vecinătăți interioare și exterioare.

Am încercat adesea să dau de urma lui Dumitru Mureșan, retras pensionar la Jurilovca. Voiam să-i public versurile noi în *Asymetria*. Până la urmă am reușit să-i vorbesc, dar relația noastră nu fusese destul de apropiată ca să putem construi una nouă, de la asemenea distanțe. După spusele sale, dă ore de matematică unor tineri din zonă. S-a întors la pasiunea pe care o neglijase oarecum în perioada de la *Vatra*. Nu știu dacă mai scrie poezie. Nu i-am găsit numele prin revistele care sunt accesibile pe Internet.

După 1990 am avut ocazia câtorva bune întâlniri cu Atanasie Popa, fostul nostru secretar general de redacție, pe care l-am invitat la lansarea volumului meu de poeme, *Utopia*, scos de Editura Ardealul prin grija prietenului Eugeniu Nistor. Am telefonat la Târg adesea ca să-l conving pe Atanasie să-și scrie amintirile. Mi-a promis dar nu s-a ținut încă de cuvânt. Se pare că Grigore Ploșteanu, colaboratorul rubricilor de istorie, a lăsat câteva sute de pagini de însemnări curente, de tip jurnal. Informația o am de la soția sa, Mariana Ploșteanu. Dar scrisul său este greu descifrabil și ea nu a făcut decât probabil un început. Un tânăr va avea poate răbdarea să ducă editarea, descifrarea până la capăt. Cred că merită. Grigore însemna pe răboj date pentru o istorie a dificultăților pe care le-a întâmpinat, în vreme noastră, localismului creator, parte vie a culturii române.

Am păstrat tot timpul o legătură bună și i-am acordat, fără nici o reticență, simpatia și prețuirea mea lui Cornel Moraru, la al cărui îndemn, de altfel, m-am

încumetat să mă lansez în cercetările care s-au adunat în teza de doctorat și în cartea care o cuprinde.

Dincolo de poezia sa, de notele sale de lectură, de traduceri din lirica maghiară care l-au făcut cunoscut în cele două lumi intersectate, prețuiesc munca tenace a lui Kocsis Francisko, fără de care, sunt convins, *Vatra* nu ar fi putut să-și mențină ritmul de apariții și acuratețea tipografică, efort continuu pentru care țin să-i mulțumesc.

Sper că pot spune că suntem într-o bună prietenie cu noua echipă, în toate configurațiile ei schimbătoare, cu Iulian Boldea, Al. Cistelean, Virgil Podoabă, Nicoleta Sălcudeanu, Alex. Cistelean, Călin Crăciun, Anca Moldovan, Gabriela Feceoru, Olofir Nistor, dimpreună cu toți colaboratorii, cei care v-au încredințat manuscrisele lor, din care ați făcut o revistă foarte bună.

Vă rog să continuați ceea ce s-a început: *Vatra*. Așa cum scrisesem pe afișul de lansare: „o revistă care apare la Târgu Mureș, pentru toată țara”. Acum zidurile acestei construcții nu se mai pot prăbuși. Jertfa a fost primită.

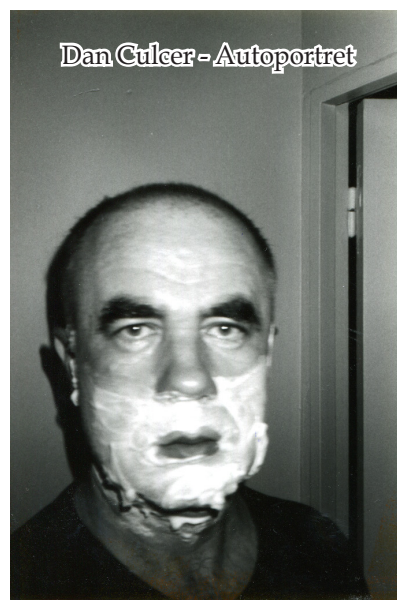
¹ Iată ce afirmă hotărât și clar H. Védérine, într-o intervenție de presă: „La problématique migratoire joue un rôle central dans cette montée des populismes. Comment définir une politique migratoire raisonnable? En distinguant asile et migrations et en cogérant ces dernières. Prenons le cas européen. Les thèses extrêmes sont absurdes. Tout fermer : économiquement irrationnel, humainement cruel et de tout façon impraticable. Ouvrir les sociétés européennes à tous les vents : pas tenable non plus, elles exploseraient. Si la question n'était pas instrumentalisée pour des raisons politiques, électorales ou idéologiques, on serait déjà parvenu entre Européens à une politique claire, quoique difficile à mettre en œuvre : 1. sanctuariser le droit d'asile, au sens strict, pour ceux qui sont en danger de mort ou sont menacés pour des raisons de sexe, de religion, de race, d'orientation politique. Le droit d'asile a été trop détourné de son objet. 2. Co-gérer les flux migratoires normaux. En-dehors du récent cas syrien, les flux migratoires seront des phénomènes économiques réguliers, durables et non liés à une tragédie particulière. Il faut une cogestion entre pays de départ, de transit et d'arrivée pour harmoniser en négociant les besoins des uns et des autres, sur la base de quotas par métiers. Schengen doit être réformé. Il est incroyable qu'en trente ans, les Etats de l'Europe ne se soient pas dotés d'une police des frontières digne de ce nom. Par réticence des ministères de l'intérieur mais aussi par idéologie sans-frontériste. Je partage l'avis de Régis Debray sur le sujet des frontières. **C'est-à-dire?** Une frontière n'est pas un mur, on peut la franchir mais elle marque la limite nécessaire entre le dedans et le dehors. Aucun de ceux qui défendent l'idée d'une société ouverte ne vit sans porte ni fenêtres! Ça ne traduit a priori aucune hostilité envers qui que ce soit, mais c'est une gestion normale de l'espace, y compris pour accroître la capacité d'accueil des Etats. En pratique, je préconise une réunion annuelle entre pays d'arrivée, dans ce cas, Schengen, (même si c'est un phénomène mondial), de départ et de transit. Discuter aussi des lieux et des procédures de

sélection entre ceux qui ont droit à l'asile et les conduit à l'immigration. Je sais qu'il y a une vive polémique sur le sujet, mais c'est le prix à payer pour trente ans d'incurie sur la question.” (s.n.)

² A participat la guvernarea Ion Antonescu în calitate de ministru al justiției (14 septembrie 1940-27 ianuarie 1941, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (22-27 ianuarie 1941, 23 iunie 1941-23 august 1944), ministru secretar de stat (27 ianuarie-21 iunie 1941), președinte ad-interim al Consiliului de Miniștri (23 iunie 1941-31 ianuarie 1942), ministru ad-interim al propagandei naționale (27 mai 1941-decembrie 1941), ministru al propagandei naționale (decembrie 1941-august 1942), ministru al afacerilor străine (29 iunie 1941-23 august 1944)

³ Gheorghe (George) I. Brătianu (n. 28 ianuarie 1898, Ruginoasa, județul Iași - d. 23 sau 27 aprilie 1953, Sighetu Marmației) a fost un istoric, om politic român, profesor universitar, membru al Academiei Române. În 1947, în cadrul represiunilor dezvăluite de autoritățile comuniste, este înlăturat de la catedra universitară și de la conducerea institutului de istorie, în septembrie i se fixează domiciliu forțat și i se interzic contactele externe. La 9 iunie 1948 – odată cu reorganizarea Academiei Române, – care ia acum numele de Academia R.P.R. – i se retrage calitatea de academician ca, de altfel, altor 97 de personalități științifice și culturale românești. În noaptea de 5/6 mai 1950, este arestat de organele securității și întemnițat la închisoarea din Sighet, fiind deținut aproape trei ani, fără să fi fost judecat și condamnat. Moare în închisoare.

Dialog realizat de **Cristina TIMAR**

inedite

Dan CULCER

Extrase din *Jurnalul unui vulcanolog*

„Tovarășe, nu fi trist, Secu merge înainte cu motor capitalist!”

(Dan Culcer)

„Camarade, nu fi trist, Garda merge înainte cu Partidul Comunist!”

(1945. Slogan autentic sau glumă?)

Redacției *Vatra* i s-a cerut să rentabilizeze editarea revistei, în condițiile unor reduceri substanțiale ale subvențiilor. Redacția a răspuns cu editarea unor *suplimente* care nu intrau de fapt în profilul oficial al revistei, dar care puteau aduce venituri suplimentare. Paradoxul situației: banii veneau din vânzarea suplimentelor tipărite sau din publicități oferite de întreprinderi care nu aveau nevoie să facă publicitate, cum era secția de hârtie fotografică și peliculă a Azomureș, care avea de fapt monopolul acestor produse pe piața României, fără concurență. În plus, în loc ca astfel de întreprinderi să constituie un fond cultural centralizat, pentru a subvenționa cultura, niciodată rentabilă la acest nivel, se conta pe cerșitoria redacțiilor și bunul plac al directorilor de întreprinderi. Norocul Vetrei este că a apărut dl. Țighiliu, un foarte tenace fost ofițer de aviație care a devenit pentru noi achizitor de publicitate. De unde a apărut, cum ne-a contactat, nu știu. Este direct articulat cu Romi Guga.

„Noi înșine suntem suplimentele acestei vremi. O întreținem, o ajutăm să supraviețuiască, cu rebusuri, cu șarade, cu șopârle, cu răbdare, din inerție, cu scârbă.” (Dintr-o convorbire telefonică înregistrată de Securitate. Dan Culcer către Ioan Mușlea, 18. XI. 1982)

Interviu cu Dan Culcer, Franța: Consfătuirea de la Neptun a scriitorilor din exil. „Sunt sătul de îndemnuri patriotice, de la Bumbești-Livezeni la Neptun”.

– Când ați plecat în 1987 la Paris, erați un scriitor român cu o onorantă platformă de critic literar, lucrați ca secretar general de redacție la revista *Vatra*, vă apăruseră mai multe cărți. Cariera dumnevoastră literară a avut de câștigat sau de pierdut odată cu plecarea din țară?

– Critică literară n-am mai putut face la Paris. M-am specializat, în schimb, în grafică pe ordinator, punere în pagină și alte lucruri de genul acesta, învățate în Franța. Eram, mărturisesc, foarte complexat când am ajuns acolo. Mi-a trecut când am înțeles că toate complexele noastre culturale nu au nimic de-a face cu realitatea de acolo. Am constatat că ziariștii francezi nu au supt toți surse de computer, de când i-a făcut mămica lor, deci, în momentul când am învățat această meserie, eu am putut deveni chiar profesorul lor. Ceea ce mi-a și dat, uneori, un vag aer de superioritate. Cred că tematica reuniunii noastre

scriitoricești de la Neptun (6-12 octombrie a. c.) conține în substanța ei urmele unui complex de inferioritate. M-am întrebat mereu – și când eram în țară – de ce vrem noi să fim publicați la Paris sau la Londra și Berlin? De ce nu ținem să fim mai degrabă publicați la Moscova, la Varșovia, la Budapesta sau Chișinău. Am convingerea profundă că publicul nostru real se află mai degrabă aici. Deși în condițiile de dificultate economică pe care tot estul european le trăiește acum, asistăm la o scădere importantă a capacității de cumpărare.

– Cum veți răspunde chemării Uniunii Scriitorilor de-a face lobby de-aici înainte pentru cultura, pentru literatura română?

– Apelul acesta implică unele întrebări, poate retorice, și câteva reflexii. Așadar: de ce dispunem de întrebări? Cei chemați să facă ceva pentru cultura română chiar au interesul să o facă? Și de ce? Suntem noi aici, la această întâlnire scriitoricească, altceva decât un divan ad-hoc? Avem oare vreun mandat? Din partea cui? În paranteză fie spus – și nu știu dacă ați observat – scriitorii sunt niște persoane cu un statut încă nedefinit. Sunt ei intelectuali, artiști, luminatori ai poporului, politicieni refuțați și așa mai departe? Părerea mea este că acest divan ad-hoc nu reprezintă pe nimeni. Dar poate deveni, dacă suntem capabili să o facem, reprezentativ. Eu unul însă, credeți-mă, sunt cam sătul de orice tip de îndemn la muncă patriotică, De la Bumbești-Livezeni și până la Neptun. Îmi pun de aceea întrebarea: ce-mi dă mie Uniunea Scriitorilor ca să-și permită să-mi ceară ceva în schimb?

Nu o spun cu violență. Nici făcând pe prostul. Vreau doar să cred că măcar atâta ne-a făcut capitalismul care s-a prăbușit peste noi sau în care am intrat cu gura strâmbă de frică: ne-a făcut să înțelegem că nu există nicio relație care să nu se bazeze pe un troc. Aș vrea să mi se spună măcar ce respinge actuala conducere a Uniunii Scriitorilor și ce continuă din activitatea predecesorilor. Să ni se promită că Uniunea Scriitorilor va funcționa ca un sindicat profesional, care să-mi câștige drepturile la pensie, pe care le-am pierdut, înghițite de inflație, de o proastă gospodărire sau de escrocherie...

A consemnat Carmen Chihaia. Știri – *Adevărul*, nr. 2 299 (11-12 octombrie 1997), pag. 3 (cultură)

Din *Jurnalul unui vulcanolog*

13 ianuarie 1998

Lectură în trenul spre Paris, cu care fac zilnic naveta de la la Saint Quentin en Yvelines la slujba pariziană. *Un risc asumat*, Editura Viitorul românesc, 1992, cartea lui Filip Teodorescu, fost locțiitor al șefului Serviciului de contraspionaj din România, este interesantă pentru a studia funcționarea instituțiilor în vreme de criză, pe fondul unor contradicții între instituțiile statului, ale căror cauze sunt ca de obicei fie personale, fie organizatorice. Iată câteva exemple: lipsa legăturilor telefonice, mijloace tehnice insuficiente, concurență între șefi, caracterul persoanelor și implicarea lor (unul mănâncă liniștit, altul e nevrotic). Inutilizarea, inutilitatea informațiilor

corecte atunci când factorul de decizie nu e capabil să le utilizeze sau nu-i capabil să țină seama de ele, fiind de orbit de considerentele ideologice sau de tactici personale (Ceașescu nu pedepsește agenții moscoviți descoperiți, preferă să-i supravegheze, ceea ce este logic). Cealaltă carte, *Cartea albă a Securității* a lui Mihai Pelin, nu am citit-o încă integral dar paginile care mă privesc au fost fotocopyate din exemplarul lui Ioța Peianov, la Timișoara în octombrie, mă obligă să notez ceea ce știam: Securitatea, orice serviciu de informație *nu poate accede la creierul nostru*. Atâta timp cât nu pâlăvrăgim! Că în 1984 colonelul Grama din Târgu Mureș nu știa încă dacă sunt un dușman al regimului ceașist-comunist, dovedește că în preajma mea imediată nu erau turnători (printre confidenți), că dușmanii mei nu au obținut nicio informație pertinentă. Au aflat, datorită limbuției amantei lui Păler, la telefon cu fiica lui Eugen Ionescu, că am dus cărți date de Geta Dimisianu pentru Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Dar fapta nu ar fi fost un cap de acuză suficient, ar fi întărit doar suspiciunea. Și, apoi, nu aveau lectori specializați care să interpreteze corect scrierile mele. De aceea au solicitat adesea editori sau critici literari dispuși să decodeze pentru ei scrierile unor autori suspecti.

Din același Filip Teodorescu rețin, prin ricoșeu, lipsa de cunoștințe politice, administrative și legale a judecătorilor. Același lucru se poate spune despre cercetările sociologice din România. Nu există – a se verifica bibliografia sociologiei românești – deloc sau prea puține studii de sociologia instituțiilor. Documentele administrative interne, secrete, confidențiale privind organizarea instituțiilor statului, raporturile cu Partidul comunist, rolul exact al Comitetul Central, al Consiliului de Stat, al ministerelor cu regulamentele lor interioare, practicile din serviciile penitenciare, armată, securitate, justiția militară, justiția generală, regulamentele chiar nu am fost nici publicate, nici studiate.

Să amintesc, din ceea ce știu sigur, practica de a supune responsabilului cu probleme juridice de la partid – județ, toate hotărârile judecătorești spre aprobare pentru a deveni executorii. Cazul divorțului meu, a încredințării copiilor la tată nu a fost soluționat decât atunci când responsabilul, un activist român, pe care nici măcar nu mai știu sigur cum îl cheamă, probabil Husar, aflându-se în preajma pensionării mi-a declarat, în biroul lui, unde fusesem convocat ca urmare probabil a discuției mele cu Ion Vlasiu, în garsoniera acestuia de pe stradă paralelă cu cea a Tribunalului din Tg. Mureș, și a intervenției acestuia, și-a asumat decizia, zicând că o cunoaște pe Silvia, deci știe că e mai bine ca fetele să fie în îngrijirea mea.

Un program de cercetare trebuie formulat în acest sens. Regulamentele poștale privitoare la controlul scrisorilor, din punctul de vedere al Securității. Unde, cine, cu ce calificări realiza deschiderea și lectura corespondenței, decidea copierea, reținerea sau trimiterea scrisorii. Unde sunt rapoartele privind lectura corespondenței?

Când Mama, Ersilia, a trimis scrisori redacției *Scânteia*, denunțând tot felul de matrapazlăcuri din mediul profesional, luare de mită, în perioada când credea că se schimbaseră ceva în România (1968), și cerea anchete, a fost finalmente convocată la Securitate și i s-a cerut să depună

la ei o declarație scrisă. O ciornă a acestei declarații a fost păstrată în caietele de memorii ale Mamei. Mama nu se scuza, argumenta demersul ei cu principiile teoretice ale comuniștilor, cele neaplicate, evident.

Sursă documentară foarte interesantă, necercetatele plângeri ale oamenilor muncii adresate comitetelor județene și Comitetului Central. La un moment dat, revista *Flacăra*, pe vremea lui Păunescu, publica astfel de scrisori, pe urmele cărora se realizau anchete redacționale, probă că Păunescu avea vână de ziarist.

Am ieșit din comunism, vorba vine, fără măcar să știm cum a fost la adevărat organizat comunismul în România.

Ar fi interesant să-i scriu un comentariu la romanul lui Sin, înainte ca acesta să-l fi publicat. Să reiau corespondența cu Atanasie Popa privind istoria revistei *Vatra*.

Paris, 21 februarie 1988

Citesc, în tren, mergând în cadrul programului de vizite, spre fiul meu Matei, *Ecrivains en liberté*, autor Grigorii Svirski (Gallimard).

Capitolul privind literatura războiului mă îndeamnă să gândesc la lipsa unei literaturi a războiului la români. Al Doilea Război Mondial apare în reportaje din epocă, *Ard malurile Nistrului*, în romane centrate pe dileme de amor ca la Laurențiu Fulga, de pildă. Mai nimic!

Pentru *Vatra*, numărul 22 de scris un articol despre distrugerea arhivelor instituțiilor după 1989. Și înainte de altfel, vezi cazul arhivei revistei noastre, pe care am recuperat-o singur din vagoanele în care fusese transportată spre o fabrică de cartoane, în stația CFR, Molid, pe drumul spre Vatra Dornei, într-o iarnă. [Moara de hârtie este o mașină teribilă care transformă mințile noastre într-o pastă maronie.] Să descriu ce știam despre documente de arhivă furate de arhivari maghiari bețivi în Cluj și transferate în Ungaria. În 1997, Laurențiu Ulici, în calitate de președinte al Uniunii Scriitorilor, îmi spune că nu mai are arhive. Nici revistele, celelalte, nu și-au păstrat în condiții de securitate arhivele. Se pare că nici editurile. Vezi scrisoarea mea, rămasă fără răspuns, adresată Editurii Univers, mai precis lui Mircea Martin, care mi-a zis ulterior că redactorii lui au căutat procesul-verbal al ședinței de comitet al oamenilor muncii din editură, în baza căruia mi s-a desfășurat contractul de editare pentru traducerea eseurilor lui Németh László.

De scris, de trimis un fax lui Valentin Hossu-Longin. Realizarea unui abecedar românesc, special conceput pentru francofoni, germanofoni, anglo- și americanofoni și care să fie teleșarjabil gratuit.

În automobil, pe drumul spre Charentenay, 29 martie 1988

Sub o flamură de vâsc./ Te-am lăsat turuind/ despre sensul adânc/ Al fântânii deșarte.

Ai sădit un bursuc/ în fântâna cu ceai./ Sensul mesei rotite/ Un ceasornic la prânz.

Cumsecade părea/ Ființa ta sufocantă/ Mă gândeam să te tai/ Cu o lacrimă christi.

Dar mămica-mi spunea:/ Când seara te ajunge/ În case de prieteni./ Mai bun e un ceai/

Îndoit cu lămâie.

Bizar text spontan. O aluzie la *Alice în Țara minunilor*. Ceaiul la Pălărierul nebun. Punctul de plecare este un vâsc văzut într-un copac și ritmul mi-a apărut din senin, care-i cel al textului de mai sus. Seamănă a *limerick*.

19 martie 1988

Să încerc un contact cu Denis Bachelet, autorul cărții *Les maîtres a représenter*, Editions ESKA. Cartea mi-a fost cerută de Mihai Coman, etnolog și profesor de ziaristică etc. la București, fost colaborator la *Vatra* și elev al lui Cornel Moraru la liceul din Făgăraș.

De revăzut *Serii și grupuri*, în sensul comparației între modelul social, așa cum era el reprezentat în textele ideologice primare, și în paratextele comentatorilor, y compris sociologii prescriptori. Doar prin contrastul dintre modelul social propus/impus și cel strecurat în textele literare se poate întrevădea importanța literaturii în această epocă. Dealtfel în cartea sa, despre care scriu ceva mai încolo, Grigori Svirski nu se înșeală când face sublinieri privind morala personajelor. Destructurarea socială, despre care vorbește Denis Bachelet, este un fenomen trăit în Est, descris de anumiți literați, mai ales ruși. În ce mă privește, lectura cărților mele, mai ales *Serii și grupuri*, s-a făcut superficial. Trebuie, nu-mi rămâne altceva de făcut, să subliniez și să comentez eu însumi ceea ce criticii mei nu au văzut, sau nu au vrut, putut să scrie. Descrierile despre societatea post-revoluționară sunt deschizătoare de drumuri. Dealtfel necesitatea de a se salva arhivele și a citi documentele neclase (vezi memoriile și revista *Flacăra*) trebuie subliniată. Zamiatine și *negentropia*. Imaginarul social trebuie excitat.

Paris, 15 aprilie 1998

Citesc memoriile agentului și spionului Pavel Sudoplatov, publicate de fiul său sub titlul, în franceză, *Missions spéciales*, Seuil, 1994. Fiecare frază ar putea fi începutul unei alte cărți, al unui studiu bazat pe arhive. Mă bucur că am putut să trăiesc, pentru a putea citi câte ceva despre dedesubturile vremii pe care am trăit-o.

Tradițiile trădării (vezi istoria Anei Pauker în raport cu soțul ei, pe care l-ar fi trădat), principiile acțiunii G.P. U. (p. 37): „Aujourd’hui encore, ses services de securite et ses bureaux fournissent aux autres un rapport mensuel sur les evolutions qui se produisent dans le pays.”

Aceste rapoarte sunt surse esențiale pentru istoria mentalităților, pentru istoria economică și socială în Est. Plevitskaia Nadejda, o cântăreață rusoaică, acuzată de complicitate la răpirea unui general alb, Miller, la Paris, a stat 20 de ani în închisorile franceze, interogatoriile și scrisorile sale pot fi surse. Moartă în 1944 în închisoare.

Problema raporturilor cu minoritățile nu are nici o componentă rasială în România și este strict politică și economică. E vorba de autoapărare, de protecționism, de natura intereselor divergente ale românilor în raport cu minorități ostile. A se vedea de pildă romanul ardeleanului sas, Mäschendorfer, citit cu lupa de cenzură, care face prin personajul principal al cărții elogiul rolului civilizator al germanilor de la sosirea în calitate de coloni într-un Ardeal unde românii sunt țărani care vin la oraș să-și vîndă recolta. Mă întreb ce mâncau sașii aceia orășeni, dacă românii nu

ar fi venit la piață cu linte și curechi. Nu e vorba doar de complexe de superioritate inacceptabile, ci de o lipsă de logică, din partea unor meseriași de talent, desigur, care își puteau exercita meseria fiindcă aveau ce oferi în schimbul verzei țărănești. Nu toți sașii au fost orășeni, erau agricultori mulți care și-au părăsit satele fortificate pentru o iluzorie unitate rasială, plecând în Germania, după 1965, de unde strămoșii lor veniseră alungați de sărăcie, căci asta era motivația de colonizare. Li se oferea pământ gratuit, într-o țară care nu era a lor, de către nobili aparținând unei minorități de cuceritori, care dispuneau ilegal de ceva ce nu le aparținea, cadorisind pământ smuls cu forța cândva din posesia obștiilor țărănești ale românilor.

A se compara cu plângerile oamenilor muncii găsite de armata germană în arhivele Partidului Comunist, în timpul ocupației Ucrainei, recuperate de americani și publicate selectiv.

Să caut, de asemenea, documente similare, petițiile oamenilor muncii trimise la Comitetul Central al Partidului Comunist Român în vremea lui Ceaușescu. Era un serviciu special care se ocupa de ani de tratarea acestor petiții. Măcar rezumatele dacă ar exista sau registrele de intrare cu descrierea plângerii, așa cum am văzut că existau la Comitetul Județean al PCR Mureș. Ce surse! pentru sociologia istorică.

21 aprilie 1998

Eseul lui Ioan D. Gherea, publicat în *Revista fundațiilor Regale* prin 1945, citit în 1979, intitulat „Nominalism, realism și bătaia în armată” m-a făcut să înțeleg comportamentul oamenilor puterii, teroarea concretă contra/limbajului demagogic „democratic” sau patriotard, limbajul demagogic acoperind teroarea concretă, trăită, suportată.

În cadrul lecturii din Sudoplatov, încerc să-mi imaginez modul de gândire al lui Beria, Stalin, Molotov și a celorlalți, înconjurați de specialiștii din „misiuni speciale”, acțiuni teroriste, spionaj, dezinformare.

Toți privesc hărți. Când privești harta de sus, te simți, dacă nu Dumnezeu, măcar un uriaș care poate mișca masele enorme de oameni sau poate schimba spațiul, unghiul de vedere, printr-o simplă deplasare la stânga sau la dreapta. Oamenilor politici ar trebui să li se aplice următoarea lecție de umilință: să privească harta Asiei, apoi deșertul Gobi pe hartă și să fie imediat transportați cu avionul și elicopterul în mijlocul deșertului, apoi în mijlocul oceanului văzut în prealabil pe hartă, lăsați singuri sau cu o cămilă în deșert, cu o barcă pneumatică în ocean. Pentru cel puțin o săptămână.

Harta este o cauză a delirului grandorii și

atotputerniciei, pe fondul paranoiei politice, specifică celor ce se lansează în acest domeniu (oleaginos) lunecos.

Să nu uit cartea geografului francez Yves Lacoste, comunist până în 1956, fondatorul revistei *Herodot*, despre geografie ca știință politică: „*La géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre*” (*Geografia servește în primul rând a face război.*)

Politicienii acestor vremi se freacă unii de alții, în spații strâmte, în culoare de palate vechi sau noi, în cantine speciale, în restaurante luxoase, în vile bine păzite, în „datcha”, citesc documente confidențiale, secrete, pun semnături pe colțul lor: „văzut”. Ce senzație de putere, ce iresponsabilitate și ce risc! pentru cei descriși de Sudoplatov (ca și el însuși), puternici curând atacații exact pentru motivul de-a fi pus semnătura pe un act, distruși sub acest pretext de aceia care au devenit, prin concurență și frecare în spații prea strâmte, dușmanii lor mai puternici.

Cauzele conflictelor – opinii diferite, misiuni eșuate. Metodele de reglare a conflictului: eliminarea celui alt, a opozantului.

Să revăd în acest context cărțile lui René Girard despre „țapul ispășitor”.

Sudoplatov trebuie recitit din acest punct de vedere. Este o mină de informații privind politica, organizarea instituțională, relațiile inter-personale cu efect asupra politicii concrete.

Și apoi, această extraordinară prezență a unor evrei printre agenții de influență printre spioni, teroriști. Dacă privim chestiunea ca o problemă statistică, de densitate, nu ajungem nicăieri. Să explici totul prin antinazism, prin dorința de autoapărare, mi se pare simplist, să pui totul pe seama lipsei de rădăcini, adaptabilității extreme, plurilingvismului care-i făcea buni pentru a fi recrutați, nu e suficient.

Dar dacă sunt adepți ai riscului, dacă au spirit de aventură, dacă sunt curajoși, dogmatici, fanatici?

Nu din unghi religios, pentru că agenții evrei ai lui Sudoplatov nu erau evrei habotnici (iar habotnicii de orice fel, de orice religie sunt proști, manipulabili). Lucra totuși contra.

Cum se determină, definește interesul statului, în numele căruia se face politica externă? Cine și pe ce bază îl definește? Sudoplatov pare, în cele mai importante cazuri, perfect identificat cu definițiile și practicile Statului pe care l-a servit. Se consideră patriot, un servitor inteligent al statului, iar prețuirea, ba chiar fascinația pe care o simte față de Beria, ca organizator și ca om dur, este extrapolarea propriilor sale valori în cadrul lucrului bine făcut (Tratat despre...!)

Capacitatea analitică, de interpretare și de sinteză a acestor agenți a influențat soarta lumii.

Să fac o listă a metodelor:

- studiile de psihologie a personalității;
- capacitatea organizatorică, integrarea în grupurile de comando pentru misiuni speciale a sportivilor de performanță;
- rețelele paralele.

De căutat dacă au fost editate manuale de spionaj, de sabotaj etc. De căutat pe Internet, în fondurile fundației Hoover Institution, manualele vechi americane, respectiv

bibliografia despre arhivele KGB, decretul secrete de organizare a serviciilor, listele foștilor spioni, a celor înmormântați în cimitirele militare de eroi din București, unde sunt mulți agenți.

De notat faptul că am cunoscut la Brașov, la o nuntă unde fusesem invitat cu Silvia, un ofițer de securitate care, am aflat ulterior privind la TV, făcea parte din corpul de gardă personală a lui Ceaușescu. Pe drumul spre București, pe care gonea cu mașina lui cu o viteză peste limita permisă de indicatoare, de mi se făcuse frică, ne-am oprit la amiază, intrând pe un drum lateral pe stânga în sus, la un restaurant într-o oază din pădure, pe care am încercat să o regăsim, între Brașov și Păltiniș, în ianuarie 1990 mergând spre București cu mașina închiriată la Budapesta, condusă de prietenul Claude Karnoouh, etnologul devenit antrenor de marxism la Cluj. Nu am regăsit drumul și nu le puteam încerca pe toate. „Oaza” cuprindea trei sau mai multe clădiri, dintre care una avea la parter un restaurant și la etaj o terasă cât clădirea, care era largă. Gardistul, un om mic și bondoc, m-a invitat la masă, dimpreună cu fiica, nevasta și amicul din mașină, lipindu-ne de un grup de vreo 20 de inși care începuseră să comande. Am mâncat foarte bine, cârnăciori oltenesci la grătar, salate și brânzeturi gustoase. Comesenii au vrut să plătească fiecare separat, omul meu le-a spus că sunt invitații săi și a plătit o sumă care mi s-a părut derizorie față de numărul mesenilor, calitatea bucatelor și prețurile pe care le știam eu în restaurante normale. Omul m-a întrebat dacă fumez și mi-a arătat un colț de unde se puteau alege pachete cu țigări străine. Pe vremea aceea mai fumam Stuyvesant. Am reluat calea Bucureștilor și ajunși în fața casei lor, o vilă cu etaj pe una din străzile cu nume de capitale europene, m-a invitat la ei la o cafea și un coniac. În holul de la parter, în timp ce beam cafeaua, am fost fotografiați de fiica lor în trei, gazda, un prieten al casei și eu în mijloc. Purtam barbă. La o vreme, i-am scris ofițerului, la adresa pe care o grifonase pe dosul fotografiei, o felicitare de sărbători. Epistola s-a întors cu mențiunea „adresantul necunoscut”. Acum câțiva ani am regăsit fotografia făcută cu un polaroid, dată mie atunci, am scanat-o și publicat-o în speranța că cineva va citi mesajul și va recunoaște personajele. Nu am primit nici un mesaj în acest sens. Mister. Aceste persoane, ca la Sudoplatov, au identități diferite, numele lor adevărat nu e pomenit și nu se lasă fotografiați. Eu aveam o fotografie color cu ofițerul român din paza lui Ceaușescu, în salonul casei sale. Ceea ce ar fi fost o încălcare a regulamentului.

Sunt acasă, la Guyancourt, în salon, și privesc capul unei femei realizat în ceramică neagră de sculptorul Szervatius, prieten al Tatei, înainte de război, un tablou cu biserica din Mănăstur, o acvarelă a Tatei din anii '30, statueta de lemn negru a unui idol african semnată Vida Geza și portretul-caricatură a lui Alexandru Culcer, ceramică de Benczédi Sándor. E cald, eu sunt tensionat și fericit că pot scrie și că, măcar pentru o clipă, nu mă simt fugărit de viteza ideilor pe care vreau să le notez. Ceea ce scriam mai înainte ar putea fi important, dacă aş putea redacta câteva legături între fapte, informații și idei, pentru o interpretare a relațiilor, un eseu adică.

Când nu are bariere legale strașnice, omul politic acționează ca un „războinic” pentru care singurul criteriu

este supraviețuirea personală și distrugerea cu orice mijloace a adversarului. Stalin amesteca, ca om fără scrupule, definiția interesului de stat cu interesul strict personal al menținerii sale în vârful ierarhiei. Amestecul de subieciv-obiectiv face la bassesse tragique al acestui kappo.

Paris, 21 septembrie 1998

Subiecte pentru *Seismograme*: Pedepsa cu moartea, crima politică, procese false și sinuciderea la români.

6 octombrie 1998

Mă duc la întâlnirea cu Conu Alecu Paleologu care, venit la Paris pentru nu știu ce, stă la fiul său, Toader Paleologu, student la Ecole Normale Sup.

Voi trimite, prin Conu Alecu, două cărți pe care le-am cumpărat pentru Stelian Tănase: Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Ed. Fayard, Paris 1997, și Pierre Broué, *Racovski ou la Révolution dans tous les pays*, Fayard, 1996. Pentru opera lui a se vedea Wikipedia, situl Perseé. A lucrat la Institut d'étude politique din Grenoble. Născut 1926. Textele românești ale lui Racovski au fost editate în România în 1977 de Vasile Liveanu (?). De căutat date despre biografia lui Valeriu Marcu, prieten cu Racovski.

Transcriu o scrisoare a Mamei către fratele ei, Tiberiu G., pe care mi-a dat-o în septembrie 1998 tanti Iți G. (Ana), cu ocazia vizitei pe care am făcut-o cu Marie-Claire la Timișoara, în casa familie G. Ne-a primit în hol, în casa scărilor, unde mi-a făcut câteva fotografii, cu Dorina Miloș, vară-mea, cu Marie-Claire și Tușa Iți. Unchiul Tibi e mort de peste doi ani.

Casa, apartament la parter, unde locuiau ei de mulți ani, pe strada București, e încă netencuită exterior. La etaj sunt ceva chiriași, cred. Dacă nu vor fi cumpărat. În apartamentul de la parter am pătruns doar eu și Tușa Iți. Arareori am văzut ceva mai sordid. În baie, în cadă zac în umezeală grămezi de rufe nespălate și mucegăite. Mobilele din restul camerelor, elegante, sunt acoperite cu resturi de ziare, jegul pe podea este atât de dens și întins încât parchetul nu se vede. Tușa îmi cere scuze că nu mă primește în casă, inventând un pretext cum că nu știu ce nepoată a depus la ea obiecte de familie și dezordinea se explică astfel. Ca în *Marile Sperate*, filmul după Dickens timpul pare să se fi oprit și putreziciunea se așterne peste obiecte și oameni.

Îmi dă o fotografie decolorată și pătată, unde chipurile se ghicesc mai degrabă decât se văd, cartonul stătea pe noptiera unchiului Tiberiu care își punea ceașca cu ceai acolo. Știu din spusele și scrisese Mamei că Tușa Iți a fost totdeauna așa de dezordonată și murdară. Mă întreb cum au putut trăi acolo Dorin și Tiberiu, fiul și tatăl.

Scrisoarea mamei către fratele ei, Tiberiu

Dragă Tibi, Eu ți-am scris că a murit Alexandru dar tu nu mi-ai răspuns la acea scrisoare – nici măcar formal – scrisoare de condoleanțe – s-a morat Dan că tu nu ne-ai scris, nu vorbesc de a fi venit la înmormântare, că poate n-ai

fi ajuns. A murit la 11 oct. și în 13 oct. l-am înmormântat cu popă. În mormântarea ne-a costat 4000 lei. Eu am avut 200 lei bani strânși și Dan a dat 2500. Dar 2500 lei ce i-a dat Dan, primesc de la stat 1587 pensia + 800 ajutor social. Acești bani îi dau eu toți lui Dan. Mie 1466 – pensia mea și banii de la chiriași, îmi ajung să plătesc rata de amortizare 600 lunar – și cheltuielile de regie gaz-apă, femeia care curăță blocul – lumina electrică – curățenia care o fac eu o dată pe lună cu două femei (100) lei – restul, mâncarea mea. Ai spus că vii la Tg.M. în luna oct. Cum a fost întâlnirea de 50 de ani la Arad? Îmi pare bine că sunteți amândoi sănătoși. Vă sărută, Dila

Titluri pentru texte în curs de scriere sau rubrici în *Asymetria: Necroza memoriei. Inventarul problemelor pendinte*. Arhivele imense ale societății comuniste trebuie cercetate sistematic, e nevoie de sute de tineri care să caute și în alte fonduri decât cele ale partidului sau securității. De pildă, Crucea roșie, asociațiile de ilegaliști. Sursa: inventare Ministerul colonizării, 1940-1944¹.

¹„Prin Decretul Lege nr. 3162 din 18 septembrie 1940 s-a înființat, pe lângă Ministerul Economiei Naționale, Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate. Atribuțiile Comisariatului General al Refugiaților din nordul Transilvaniei ale Comisariatului General pentru Evacuarea Populației din Dobrogea și ale Comisariatului General al refugiaților din Basarabia și Bucovina au trecut asupra Subsecretariatului de Stat al Colonizării și Populației Evacuate. Această instituție a fost creată pentru a organiza asistența și așezarea populației refugiate din teritoriile cedate. La 3 mai 1941, prin Decretul Lege nr. 1219/1941, Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate s-a transformat în Subsecretariatul de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului, trecând de la Ministerul Economiei Naționale la Președenția Consiliului de Miniștri. Atribuțiile Subsecretariatului de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului erau următoarele: aplicarea, organizarea și conducerea politicii de românizare stabilită de guvern; îndrumarea și supravegherea activității Centrului Național de Românie, Institutului de Credit Românesc și Oficiului Național al Colonizării; executarea dispozițiilor din convențiile internaționale și legilor speciale referitoare la emigranți și imigranți; lichidarea bunurilor preluate în baza convențiilor internaționale, tratatelor și legilor speciale privind repatrierile de populație și evaluarea bunurilor populației evacuate. La 24 ianuarie 1944, Subsecretariatul de Stat al Românilor s-a reorganizat, stabilindu-se ca instituții aflate sub tutela acestuia Centrul Național de Românie, Institutul de Credit Românesc și Oficiul Național al Colonizării. Sarcina Subsecretariatului de Stat al Românilor era de a urmări realizarea unui plan coordonat în trei domenii: românizarea, colonizarea și inventarierea avuțiilor publice și particulare. Prin Decretul Lege nr. 445 din 2 septembrie 1944, Subsecretariatul de Stat al Românilor s-a desființat. Surse de transfer: Consiliul Superior al Agriculturii, Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini, Ministerul Justiției.”

Rândunica nu e pasăre migratoare

Se dedică victimelor agresivităților globaliste

Rândunica, *hirunda*, nu e o pasăre migratoare,
ea revine de unde a plecat, își regăsește,
își apără cuibul, casa, locul nașterii,
când, cenușie, altă pasăre, hulpavă, agresivă, poate doar leneșă,
se înstăpânește, în lipsa ei, pe coliba vecină,
cu greu construită de harnica zburătoare din picături de lut,
în zigzaguri fulgerătoare, sub streșina bisericii vechi.
Înainte de plecare în lungul drum spre căldură, spre sud,

Nu se declară război întregului clan cenușiu,
nu se bat stoluri sub cer, nici vecinii, ca orbii.
În văzduh se întretaie liber traiectoriile tuturor,
spațiul aerian este fără hotare.

Cuibul acesta nu poate fi închiriat, vândut, dăruit,
nu e subiect de tranzacție.
Pot primi un vecin, pot așterne drumețului trudit
pat, pentru o noapte, de odihnă.
Pot împărți cu el boabe de grâu,
apoi se cuvine să-și vadă de drum,
să se întoarcă la ai săi, la cuibul neamului său.

Dacă nu, dacă oaspetele rămâne la mine *fără drept*,
fără să-i fi dat voie, atunci coliba spurcată de fur va fi abandonată,
intrarea colibei — zidită, cimentată cu alte picături de lut care, zvântate,
fac din cuib, pe vecie, capcană, cavou, urnă funerară, piatră de mormânt
fără nume, lespede de uitare, semn de strigare pentru toți năvălitorii:
Dacă intrați în casa mea, fără voia mea,
acesta vă va fi destinul, soarta, pedeapsa!

Nechematele răpitoare de s-au înstăpănit fără drept pe cuibul meu,
se vor sufoca, trupul lor se va usca, mumificat în pământul meu.
Nimeni nu va avea voie, nici nevoie, să le pomenească numele.

1 decembrie 2018

Dan Culcer în grădina lui Mihai Sin (2012)

Despre moarte, de vreme ce există

Sania începu să suie pe lângă livada cea mare, trecu în câmp pe un drum care nu se vedea aproape deloc sub stratul gros de zăpadă. Era amiază plină, zăpada ardea alb și rece ca o cămașă de mire mort, scârțâia sub tălpile de lemn, aspru și ascuțit, de ger. Dealurile sunt golașe în aceste ținuturi, vântul spulberă zăpada pe alocuri și rămân pete mari de pământ galben tumefiat și înghețat. Cândva dealurile și colinele erau acoperite de viță de vie, oamenii făceau vin bun care se vindea bine prin negustorii armeni de la Gherla. Dar, după război, planificatorii și centralizatorii au decis să transforme dealurile cu vii în pășuni pentru oi. Iar oile năvălitoare au tăiat, cu negrele și ascuțitele lor copite, stratul protector al ierburilor în felii lungi despărțite de văiuguri, pe care apele ploilor se prăbușeau spre vale ducând cu ele pământul ierbos, carapace protectoare și fecundă, și dezgolind depunerile de argilă ale fostului fund de mare.

Dincolo de curmătură drumul cobora abrupt, se rupea în râpi și sfârșea într-un ceaun înconjurat de dealuri uscate, fără văi, fără ape, altele decât torențele ploilor mari.

Într-o latură zăcea casa omului cu ochi albaștri. Pe drum am tăcut tot timpul.

Omul se opri în stânga grajdului răzimat de casă.

Deshămă caii și îi băgă în căldura umedă a spațiului întunecat, care mai adăpostea și câteva oi. Am intrat pe ușa scundă.

– Da' ce-i, maică, te-ai sculat? Și mă faci să-l aduc pe părinte până aici!

– D-apăi, dac-ați *vinit*, ședeți.

Și am șezut și am privit-o de aproape pe bătrâna care se răzgândise și nu mai vroia să moară. Erau patru oameni în odaie, așezați în jurul mesei cu scândura neagră, impregnată și lustruită de timp. Și am început să bem țuică.

Bătrâna băuse singură până acum o jumătate de sticlă. Omul cu ochi albaștri ne puse pe masă ceapă roșie, pâine neagră și slănină albă, afumată, cu un strat de carne ca o vână. Am băut în silă, apoi de frig și mai târziu nu mai știu de ce.

– Da' de ce nu poftiți pălincă. Și luați slănină, că-i tare băutura, așe, pe inima goală.

– Părinte, iartă pe maica, că spunea că moare și să vă aduc să o spovediți. Nu știu ce avea, că zicea: maică, tare rău mă zgârie-n piept, și tușea noaptea de nu puteam dormi.

– Bună țuică-i, am zis ca să mă aflu în treabă.

– Că-i făcută de noi și fiartă de două ori.

Apoi am tăcut cu toții și am dat paharele cele mari pe gât. Nu eram obișnuiți cu țuica tare și mă ardea pe esofag și în stomac. Am cerut niște apă.

– Îi păcat, domnișorule, de pălincă, spuse baba. Fiul său, omul cu ochi albaștri, aduse, într-o ceașcă de tinichea verde emailată, niște apă din vatra de lângă ușă.

– Te-a văzut doctorul, lele Marie?

– Văzut, da' o zis că-s bătrână și n-are ce-mi face.

– Părinte, dumneata ai văzut mulți oameni murind? pluti întrebarea babei prin aerul rece.

– Am văzut, dădu peste cap paharul plin, da' nu bea niciunul pălincă înainte.

– Ce să fac, părinte, dacă nu mă vrea moartea, tuși baba.

Începu să-mi fie cald. Se înserase. Apunea un soare curat și aerul rece, camera se coloră violet.

– Ai băgat caii?

– Băgat, că doar nu era să-i las afară.

– Nu faci focul, că-i cam frig?!

Cel cu ochii albaștri ieși să aducă lemne. Tăceam. Baba apucă sticla cu mâinile ei cele mari, cu amândouă, și umplu paharul părintelui ochi. Pe al meu tot așa și vărsă puțin pe masă. Luai o mărăsească de la părinte și, după ce-o aprinsei, dădu-i foc pălincii vărsate, care pâlpâi scurt, albastru; era tare pălincă, fiartă de două ori.

În odaie aerul se făcu cenușiu. Nu-i mai vedeam, pe părinte și pe babă, decât ca pe niște umbre. Se făcuse fum greu și doar pufăitul meu de om nedeprins cu țigara tulbura liniștea mare. De afară răzbătură icnetele și loviturile îndesate ale omului care crăpa lemnele. Apoi se auzi cum baba își freca picioarele uscate unul de altul. Părintele tuși gros și avui impresia că-și mestecă tusea. Înghiți și mai trase o gură de pălincă. Trosnind, patul crăpa de vechi.

Deschizând ușa cu piciorul, omul aduse un braț de lemne și un coș cu coceni de porumb, îl puse pe vatră și, trăgând cu o furculiță ochiurile plitei, aranjă totul pentru foc. Valul de aer adus de om răscoli fumul greu. Scăpără un chibrit, aprinse hârtia pe care o băgase dedesubtul gâtejelor. Se făcu o flacără mare, apoi cocenii prinseră să pocnească scurt. Ochiurile fură împinse la loc. Încă un chibrit și lampa din cui, cu petrol, luminează pâlpăitor, nesigur, odaia. Mirosea a fum de coceni mai înțepător decât cel de mărăsești. Omul se așeză pe un scaun oftând.

Băurăm din nou toți pe tăcute. Mie mi se făcu frică să nu moara baba, de pălincă. Nu văzusem morți niciodată. Părintele obișnuia mult. Și cu toate că văzuse mulți oameni murind, nu cred să se fi gândit vreodată că ar putea muri cândva. Poate de aceea refuza să dea vreo importanță presiunii pe care o simțea în regiunea ficatului, amărăciunii din gură și nu vedea că se buhăise. De amărăciunea din gură se plângea dimineata și o făcea să dispară cu un pahar de pălincă băut pe stomacul gol, după sculare. Baba nu cred că se gândea vreodată la moarte. Nu cred că avut timp de așa. Probabil că numai oamenii care nu au ceva mai bun de făcut se gândesc la moarte. Dar asta nu rezolvă desigur nimic.

Pălincă ne dădu până la urmă chef de vorbă. Mai exact, o făcu pe babă vorbăreată. Vorbea șuierat, știrbă cum era, și-și aducea aminte de tinerețe.

– Câți ani ai, domnișor.

– Douăzeci și trei.

– Să trăiești. Da' nevastă ai?

– Nu.

– Apăi rău faci că nu te însori. Că viața fără nevastă îi ca pita fără slănă, n-are nici un gust.

– Sunt încă tânăr, nu-i grabă.

– Nu-i bai. Că nu de bătrâni îi însurătoarea. Ce-ai să faci cu muierea-n pat dacă ești bătrân?

– Taci, măicuță, nu ți-i nu știu cum să vorbești așa, că-i aici părintele.

– Și ce? Că și el are nevastă. Și-i faină și acum. Păcat mare că nu i-a blagoslovit Dumnezeu cu copii. Că eu am avut trei de la răposatu', Dumnezeu să-l ierte și să-i fie țărâna ușoară, și toți au crescut mari și-s la casa lor; au copii – numai tu, îi spuse omului cu ochi albaștri, nu te-ai vrednicit să te însori.

– M-oi însura, da' dacă plec, cine se va îngriji de dumneata, mamă?

– Dumnezeu, că-i mare mila lui.

– Pe răposatul Ieronim tot eu l-am spovedit.

– Dacă așa a vrut Dumnezeu. Măcar că ar mai fi avut zile de trăit de nu se îmburda căruța cu el în râpă amu-i anu'.

– Lasă, lele Floare, că-i mai bine acolo sus.

– Bine, bine, da' pâlincă nu-i, și lui îi plăcea tare.

Flacăra lămpii pâlpoi și se lungi afumând brusc sticla pe dinăuntru. Omul cu ochi albaștri se sculă și o scurtă, rotind șurubul dințat. Îmi amintii că există obiceiul să se verse pentru sufletul morților un strop de băutură pe pământ. Luai paharul și vărsai un strop pe podeaua netedă, de lut. Un damf de prune putrede urcă spre mine.

– Pentru răposatul.

– Nu-i de ajuns atâta, zise părintele.

– Rea-i bătrânețea. Mă dor oasele de vechi ce-s și n-am somn nici noaptea, nici ziua, noaptea mă gândesc la nopțile nedormite, când mă frământa bărbatul, că nu mă lăsa să dorm, că era odihnit ca toți pădurarii.

– Maică, da' spurcată gură mai ai!

– Da' ce, parcă nu-i așa! Mulți flăcăi ar fi vrut să mă apuce încă după al treilea prunc. Ba poate și dumneata, părinte?

Părintele își făcu cruce și stupi în sân, ca de frica Necuratului.

– Scuipi amu, părinte, da' atunci! Am fost neam arzoi de muiere, de-aia, domnișor, însoară-te cât îi timpul. Nu lăsa vremea să curgă fără rost.

Se îmbătase baba. Și mie nu-mi era rușine, căci avea dreptate și pâlincă fiartă de două ori te face să gândești altfel.

Îmi adusei aminte de un cântec, unul din puținele cântece maramureșene pe care le știam, și-l murmurai încet, ca pentru mine:

Săracă irima mea,/ Săracă irima mea/ Iară-ncepe a mă durea,/ Iară-ncepe a mă durea,/ Hai, hai irimă, hai,/ La rele multe mă dai./ Săracă irima mea/ Fost-am la doftor cu ea,/ Fost-am la doftor cu ea/ La doftor și la potică/ Și mi-o zăs că n-am nimică./ Hai, hai irimă, hai,/ La rele multe mă dai./ Poticarășu' mi-o zăs/ Leacuri la irimă nu-s,/ La irimă este un leac/ Șetera și omul drag/ Hai, hai irimă, hai,/ La rele multe mă dai./ Hai, hai irimă, hai,/ Pe din jos pe după Rai/ Măi pretine, io și tu/ N-om vedea nicicând Raiu'/ Aibă Raiu' sănătate./ Noi om mere mai departe./ Hai, hai irimă, hai,/ La rele multe mă dai./ Hai, hai inimă, hai,/ Pe din jos pe după Rai/ Hai, hai inima, hai,/ La rele multe rele mă dai./ Fii Raiule cu plăcere./ Noi mai pe din jos om mere!

Mă făcusem depărtat și surd. Auzeam de undeva de sus glasul tatei, pe care îl întrebam cândva dacă se teme de moarte. Îmi răspunsese atunci, la aproape 70 de ani, cu calm și puțin detașat, că nu înțelege întrebarea. Pentru un

medic răspunsul mi s-a părut firesc. Dacă ar fi fost vorba de moartea altora. Dar era vorba despre moartea lui.

O suduială înăbușită. Mă uitai mirat la părinte, știindu-l om cumpătat la vorbă

– Da' nimeni nu mai bea în casa asta, că murim de sete, paștele și prăjania ei de treabă.

– Cum să nu, că mai este în sticlă.

Și începurăm din nou să bem cu sârg și convingere. Părintele își aduse aminte de moartea tatălui său, tot preot, undeva pe valea Lăpușului.

– Fie iertat, tatăca a murit pe drum între două sate pe care le avea în parohie și l-a adus calul acasă. Era tot iarnă subțire ca acum. Mi-e să nu mor așa și eu. Că am trei sate.

– Da' de ce vă gândiți la rău, părinte?

– Lasă să se gândească, că dacă oamenii nu știu de moarte, îl uită și pe Dumnezeu.

– Dumneata, mătușă, nu prea cred că te gândești la ea.

– Ba mă gândesc. Îi drept că mai mult acum de când m-am bolnăvit. Că, cu lucrul, n-ai vreme de altele.

– Părinte, ai văzut mulți oameni murind?

– Am văzut, nepoate, și toți au muri împăcați întru Domnul că eram lângă ei.

– Și altfel n-ar fi murit împăcați?

– Eh, ce știi tu!

– Drept.

– Hai ș-om bea că se răcește! ridică paharul părintele.

Pe fereastra scundă se vedea puțină zăpadă albăstruie sub lună. Mi s-a făcut frig și am întrebat-o pe bătrână dacă nu-i e frig cu picioarele goale și numa-n cămășoi.

– Nu mi-e frig, domnișor, că-i tot îi mai cald ca-n pământ.

Mă gândii la Tata care nu știa nimic despre moarte, ci doar ceva despre morți, la mine care nu știam nimic. Doar vorbe. N-am mai vorbit deloc. Beam. Bătrâna începu să cânte un cântec de beție cu glas tremurat, același pe care îl murmurasem eu cu ceva timp mai devreme. Popa se uita la sticlele goale și se scobeia între dinți cu un chibrit. Omul cu ochi albaștri începu să plângă. Mi se făcu tare cald. După care ne-am sculat de la masă și am ieșit în frigul uscat și țiutor.

Nu mă miră acum încăpățânarea bătrânei care nu mai voia să moară. Tot ceea ce știa era despre viață și nimic despre moarte. Decât, poate, că se fac colaci, se aprind lumânări și se pune un ban în gura sau pe pleoapele mortului pentru o presupusă călătorie la capătul căreia trecerea trebuie plătită luntrașului. Prea puțin despre moarte, cu toate că există și ea.

Am urcat în sanie, ne-am înfilit împreună cu popa în niște șube și, sub biciul omului cu ochi albaștri, lunecând și scrâșnind ca o luntre pe praguri, sania ne-a dus, peste râpi cenușii sub lună, peste dealuri albastre, prin zăpezi violete, pe drumuri neumbrate îndeobște, spre sat.

1969-2012, România, Ardeal, Bonț-Târgu Mureș,
Franța - Elancourt

Gavril ȘEDRAN

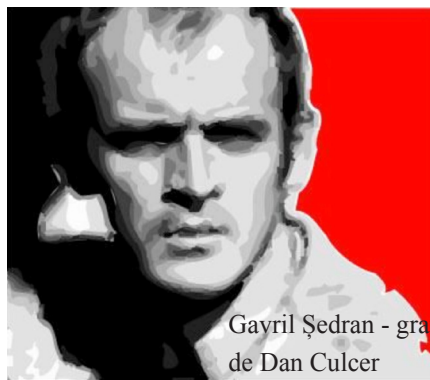
Culcer – o coborâre în abis sau un portret „en abyme”

Nu demult, Dan, într-una dintre lungile noastre șuete telefonice, m-a întrebat: de fapt cine ne-a făcut cunoștință? Fiind amândoi bacalaureați ai Școli Medii Emil Racoviță, întrebarea părea ionesciană. Născuți în același an, ar fi trebuit să fim chiar colegi de clasă, dacă părinții lui nu l-ar fi dat mai devreme la școală. Apoi bătuserăm aceleași coridoare, ne frecaserăm în pauze în aceeași curte subdimensionată, iar ocaziile de a intra în contact fuseseră, într-un fel sau altul, nenumărate.

Și totuși întrebarea nu era chiar atât de absurdă. Liceul, deși trecuse prin reforma învățământului, avea încă ceva din aura fostului Seminar pedagogic universitar din care provenea. Profesorii, în marea lor majoritate, aveau vechime și o competență recunoscută. Examenul de admitere de la școala generală la cursul mediu era reputat pentru dificultate. Constituia un adevărat concurs, iar candidații se recrutau din toate cartierele orașului. Să ai număr de ȘMER era un semn de apartenență la o elită, pretindeam noi. Amintesc că fiecare elev avea chipiu cu sigla liceului și un număr pe care trebuia să-l poarte la școală și oriunde în urbe, cusut pe mâneca hainei sau a paltonului. Nu se glumea iar dimineața la intrarea în școală controlul se făcea cu rigurozitate. Rezultatul selecției de la admitere era că în clase majoritatea elevilor proveneau din familii ce se numeau pe atunci „burgheze”. Și erau considerați burghezi tot ce nu era muncitorime sau țărănime colectivizată. Era o axiomă că odraslele de burghezi sunt cel puțin duplicitate, dacă nu ostile noii orânduiri.

Cum mulți dintre elevi aveau în autobiografii (am tot scris, și rescris și recopiat autobiografii până la plecarea din țară) ceva de trecut sub tăcere, prietenii se legau pe criterii mai degrabă de categorie socială decât de afinități, iar neîncrederea era împinsă până la paranoia. Încerc să nu generalizez, era prima regulă a cenzurii însușite devenită natură, dar cu mine și Dan așa s-a întâmplat. Nu cred să fi schimbat mai mult decât salut, salut.

Dan, care locuia în celălalt capăt al orașului, venea din când în când și în cartierul în care locuiam eu pentru a face vizite profesorului de istorie, în vecini de mine, Dimitrie Braharu, patriot ardelean într-o perioadă în care o asemenea trăsătură era înfierată. De la Dl. Braharu, care era prieten

Gavril Ședran - grafică de Dan Culcer

al părinților lui, Dan afla adevărata istorie și împrumuta volume din traducerile interbelice din Jules Verne, o pasiune a lui. Mai târziu, interesul pentru scriitorul de anticipație francez îi servi ca prilej pentru prima aventuroasă călătorie prin întreaga Europă.

Nu îmi amintesc însă să-l fi întâlnit în trecerile lui prin cartier căci i-aș fi recunoscut silueta impunătoare, mai îngroșată pe alocuri și mersul puțin greoi, apăsător.

Cu Dan, în timpul anilor de studii universitare nu puteam să intrăm în schimb intelectual, deși am fi avut deja multe în comun, pentru că, pur și simplu, fizic traiectoriile nu ni se intersectau. Facultatea de litere era departe de clădirea centrală a Universității care adăpostea majoritatea disciplinelor. Iar filologii vor ocupa centrul orașului, cu principala librărie și cofetăria devenită subiect de literatură cu numele de *Arizona*, abia cu prima serie a echinoxilor. Cu Dan ar fi fost normal să ne întâlnim măcar la serile organizate la Casa de Cultură a studenților unde se aduna cam tot ce era tineret studios, științifici, medici, artiști, muzicieni, politehniști. Bun prilej pentru a te deschide spre alte discipline. Dar amândoi le evitam căci ne-ar fi obligat să înghițim în prealabil un matracaj de cel puțin o oră (eram mai câștigați să rămânem în bibliotecă) pe diverse teme ideologice din actualitate iar apoi să suportăm controlul activiștilor din asociațiile studențești care patrolau sălile în căutarea de manifestări de „influențe străine” sau de îndepărtare de la morala comunistă.

Cu Dan am fi putut să ne întâlnim în sălile de dans ale cluburilor muncitorești ale industriei pielii, lemnului sau porțelanului, unde vigilența fraților mai mari era atenuată. Le frecventaserăm amândoi, ne-am mărturisit mai târziu, ca și puțin recomandabilul Club Victoria, *underground* și la propriu, aflat la numai o duzină de metri de *Arizona*, dar pe o altă planetă altfel. La Viki era greu să te întâlnești cu cineva. Odată intrat, să te deplasezi numai prin sală era o performanță, înghesuiala fiind atât de mare încât, în absența oricărei ventilații, deveniai tot o apă și fără să miști sau să dansezi. Dar nimeni nu te întreba cine ești, rareori întâlneai aceleași persoane și uitai de toate complexele în brațe cu țigăncușe cu păr mirosind a proaspăt spălat, supravegheate de mame îngăduitoare postate pe scaunele dimprejurul sălii.

Când a fost să răspundem la întrebare, niciunul dintre noi nu-și aducea aminte precis. Cel mai probabil ar fi fost Bil (Virgil) Stanciu, revenit la Cluj după un scurt episod ieșean și, de ce să nu amintesc, evadarea de la școala de diplomație pentru care fusese selecționat. Anglist și în

Gavril Ședran - Sculpturi

tabieturi, devenise un obișnuit al *Arizonai*. Mai era oare *Arizona* veche, localul îngust și lung, cu vitrina cu prăjituri în față și vreo 2-3 mese unde erai servit și, în prelungirea din spate, cu fotolii roase aproape întotdeauna ocupate de cafegii impenitenți, aparținând aceluiași grup. Pe un perete cineva caligrafiasse cu litere mărunte „și am rămas cu mâna întinsă ca a regelui Lear”. M-am întrebat ce aștepta, căci obișnuirii clubului aveau privilegiul de a primi cafele și pe datorie, plătite la distribuirea burselor lunare, deseori „de merit”.

Probabil ar fi fost și Romulus Guga ajuns, după ce abandonase sinecura de la Casa Universitarilor, referent literar la Teatrul din Târgu-Mureș, animator de data asta împreună cu Dan Culcer și Mihai Sin, a vieții culturale a orașului și județului.

De Romi, cum i se spunea la *Arizona*, mă apropiasem în perioada când era metodist la Clubul Casei Universitarilor, unde îl numise Acad. C. Daicoviciu. În caietul lui de sarcini, cum am spune astăzi, figura organizarea de audiții din muzica contemporană, până atunci pe listele cenzurii, conferințe pe teme culturale, cu puțin înainte catalogate drept cosmopolitism, seri de poezie de pretutindeni sau românească netrecută prin vama cenaclurilor. Participa la activitățile clubului o mulțime de lume interesantă, venind cam din tot ce era învățământul superior. Clubul avea și colecții de reviste de care profitam, de la Catedra de unde lucram trebuind doar să cobor și să trec strada. Prelungeam cu Romi discuții începute la cafenea, ne recomandam articole cu conținut criptic și noutățile editoriale de excepție. Editurile începuseră o activitate frenetică – ni se părea. Cărțile, revistele, unele traversând cortina de fier, circulau mai ușor, uneori copiate la mașina de scris. Multă poezie. Am și tradus împreună câteva poezioare din René Char, publicate în *Tribuna*, unde Romi avea vad. Cred că erau primele traduceri din Char în română, dar pot să mă înșel. Eu am cosemnat cu pseudonimul G. Gavril.

La un moment dat, Guga a dispărut. Eram nedumerit. Eram surprins, pentru că slujba pe care o avea îi permitea să-și gereze timpul cum voia, ideal pentru un scriitor. Cum îl știam prudent, nu credeam că a fost proiectat în vreun sat, în urma unui denunț sau a unei gafe politice. Se întâmpla încă, chiar pe vremea aceea, de un neașteptat liberalism, cum a fost cazul cu Doru Olteanu, un fin cititor al lui Heidegger, prieten al fraților Cățineanu și al lui Aurel Dragoș Munteanu. Denunțat pentru fals în dosarul lui de cadre, Doru a ajuns din cadru universitar cadru didactic rural. A fost recuperat într-un târziu de *Editura Dacia*, dar nu și-a mai recăpătat îndrăzneala de la început, nici inspirația voioasă.

Când l-am reîntâlnit pe Guga venind de la Târgu-Mureș, publicase două cărți de poezie și un roman premiat de Uniunea Scriitorilor, care îi dădeau o certă notorietate. Mi-a vorbit de posibilitatea, cu totul de neimaginat un deceniu mai devreme, de înființare a unei reviste românești în bastionul maghiar. Atunci am înțeles rostul plecării din Cluj, ambițiile lui mai înainte nemărturisite.

Cu Dan, până la urmă, cel mai probabil e că ne-am întâlnit la *Arizona* și ne-am agrăit în mod firesc, fără formalitatea prezentării, prin anii '66-'67. Dacă am uitat când și locul, de la început am știut că vom fi prieteni. Veneam din direcții opuse dar selecțiile noastre culturale

erau aceleași, cărți, curente și mai ales vedeam în același fel relațiile estetic/etic, viața intimă/profil public, și nu pe ultimul loc dinamica universal/național. În Dan regăseam interlocutorul care îmi lipsea de la plecarea la Oradea (acolo fusese numit) și apoi la București a lui Aurel Dragoș Munteanu, cu care în anii de studenție puteam discuta cu garda deschisă (avea o prietenă, apoi soție, fiică de legionar) din perspectiva dialectică/dogmatică probleme ale ideologiei și istoriei comunismului legate de literatură și artă.

În relațiile noastre, Dan venea cu o solidă și largă cultură, eu cu întrebări din domeniile care mă interesau, filosofia fizicii și culturii, poezie, sculptură și critica de artă.

După atâtea ocoluri ar trebui să ebosez măcar portretul lui Dan, dar cum să o fac fără un „autoportret în portret”, fără să pun față în față două portrete răspunzându-și „en abyme”, cum deseori în decursul anilor ne-am reflectat reciproc imaginile cimentându-ne prietenia. Acea prietenie despre care Giorgio Agamben spune că nu e o relație între subiecte. Prietenul e un *alter ego*, un *heteros autos*, dar nu în sensul de un alt eu, ci de „une altérité immanente dans la mêmété” („uma alderidade imanente na mesmidade” – nu îndrăznesc să încerc un echivalent în română).

La întâlnirea noastră „Strigi”-ile fuseseră publicate, și participasem de-acum cu sculpturi la expoziții ale artiștilor plastici clujeni. Eram asistent la Catedra de fizică atomică și nucleară a Facultății de Fizică, cu viitorul conturat. Dan avea un post similar la Târgu-Mureș și obținuse o bursă de trei ani pentru un doctorat. Ne însciriam firesc în generația ce dăduse deja „cea mai frumoasă femeie” și desigur „Teribilul actor”. Iar momentul politic părea fast.

Efervescența editorială și mici hublouri deschise spre cultura franceză (*Tel Quel*, *Critique*, *L'Éphémère*, Lacan, Roland Barthes, *le Grand Jeu* aduse de lectorul de franceză Philippe Folch) și americană (Clement Greenberg, Harold Rosenberg, Leo Steinberg, *Artforum* aduse de criticul de artă și comisarul de expoziție Tom L. Freudenheim) puteau să ne dea optimismul necesar înregimentării dorite de partid. Totuși, în pofida zăbalei lăsată mai liberă, eram conștienți că trăim mereu într-o distopie. Și apoi perioada terorii lăsase urme adânci în conștiințe. Supraviețuitorii închisorilor politice abia eliberați erau deseori rău primiți de chiar ai lor și înșiși ei păreau că vor să se izoleze. Doar ici și colo câte unul mai ridica puțin șapa tăcerii. Abia târziu tragedia închisorilor va îmbrăca forme scrise. Am ales postura incomodă de *outsideri*. Rebeliunea era de neimaginat.

Despre Liceul Emil Racoviță am amintit că se află pe aceeași stradă cu clădirea centrală a Universității. Se mai află pe aceeași stradă Casa Universitarilor în al cărei hall a fost expus catafalcul cu corpul neînsuflit al lui Lucian Blaga, în mai 1961. Nu am intrat să-l văd. Eram în anul întâi și nu citisem un vers din poezia lui. Se mai află pe aceeași stradă purtând numele lui Mihail Kogălniceanu cea mai frumoasă biserică gotică din Cluj, din Transilvania și din întreg sud-estul Europei: Templul Reformat. În fața ei a fost instalată, mutată din piața din fața Bibliotecii Centrale Universitare, statuia Sfântului Gheorghe, operă a lui Georg și Martin von Klausenburg. Originalul se găsește la Praga în incinta Hradschinului, iar o altă copie se află la Budapesta. Pe vremea când trăia Lucian Blaga și lucra la BCU, steagul sfântului era încă de origine. Între timp a dispărut, cum a

dispărut și la Praga și Budapesta, înlocuit cu o simplă placă de bronz plată (de ce oare?). Lucian Blaga a dedicat trei poezii sfântului „încins în zale de reptilă”: *Drumul sfântului (motiv de poveste)*, *În fața unei statui (popas într-o piață veche)* și *Sfântul Gheorghe bătrân (ipostază autobiografică)*, cred cel mai reușit „triptic poetic” din poezia românească.

Tot pe strada Kogălniceanu, fosta Ulița Lupilor, se află Sediul Arhivelor Naționale din Cluj, transformat dintr-o fostă închisoare unde Securitatea își făcea anchetele. Pe când eram licean, spaima de tocătorii de vieți îmi era atât de teribilă încât, fără să conștientizez, evitam trotuarul cu clădirea blestemată, de parcă poarta m-ar fi putut aspira iar zidurile strivi.

Cum se întâmplă adesea, de închisoarea de pe *Platea Luporum* se leagă o întâmplare ce ține de destin. Când eram licean, circula rumoarea că un deținut politic ar fi reușit o evadare de acolo. În realitate evadarea chiar avusese loc, dar din sediul de pe strada Traian. Cu mâna la gură i se spunea numele, Raul Volcinski. Locuia, mai exact locuiau pe aceeași stradă cu mine soția și fiica lui. Prin el, în '64 l-am cunoscut pe Marcel Petrișor care mi-a devenit ca un frate. Mi-a vorbit despre o mulțime de oameni ale căror nume înainte de desființarea închisorilor politice era periculos să fie rostite și în șoaptă, despre cei cu care a împărțit celulele, mai târziu eroii „anilor de mucenicie ai temnițelor comuniste”. De la el am primit dactilografiate cursul de metafizică al lui Nae Ionescu (împrumutat de mine lui ADM și niciodată primit înapoi) și studiul lui Heidegger despre poezia lui Trakl. Și apoi și alte cărți. Lecturi decisive pentru ce urma să devin.

Prin anii '65, literatura interesa cititorii mai degrabă pentru a afla printre rânduri orientările posibile ale politicii partidului. Scriitorii și artiștii erau răsfățați regimului a cărui răsplată pentru aplicație și promptitudine în răspunsul la comandă era demăsurată. Ceea ce explică mai mult luptele între diversele grupări decât considerentele ideologice-estetice. Observând continuitatea din politica partidului și în perioada care a urmat, un redactor specializat în editarea clasicilor, într-o convorbire avută la începutul anilor '70, îmi spunea că vede o posibilă clasificare a scriitorilor nu după apartenența la grupări, generație sau tip de literatură practică ci în funcție de accesul la „fonduri”, salarii, onorarii, împrumuturi, funcții onorifice și nu numai. „Accesul la ciolan”, cum rezuma Fănuș Neagu, plastic și cinic, situația la apariția desanștilor în blugi de import din cenaclurile lui O. S. Crohmălniceanu și N. Manolescu. În acei ani proiectul ținea de utopism, iar mai târziu redactorul Minervei și-a abandonat ideea, devenind ostatec al unor proiecte titanești ale editurii și Academiei.

Dacă jdanovismul politic (împărțirea lumii în tabere radical opuse) a continuat mult după moartea doctrinarului și este și astăzi în uz, sub o formă modificată, prin introducerea binomului conservatorism/reformist, la noi jdanovismul pur și dur (încadrarea riguroasă a tuturor practicilor culturale) a fost înlocuit după '68 cu opunerea perversă a „nebunilor alb și negru” într-o confruntare niciodată decisivă, implicând atragerea a numeroși membri cu vizibilitate ai culturii într-un abil joc de concesi și negocieri, pe aceeași fundal al accesului la os cu măduvă. Simplific, desigur. Nebunul negru, Lev Oigenstein (Leonte Răutu), susținea gruparea care urma linia naționalistă promovată de Ceaușescu, pe când românul

Gheorghe (Gogu) Rădulescu, nebunul alb, protejatul Elenei Ceaușescu, se arăta protectorul tendințelor internaționaliste și de contestare a orientării oficiale. Ambii fuseseră membri ai aceleiași celule kominterniste, din care au mai făcut parte, printre cei influenți, Theodor Blumenfeld, Jacobi Jancu, Ernő Neulander, Hanna Robinson, Iosif Roitman, Leonid Tisminetki.

Câteva detalii din parcursul meu, dinspre fizica teoretică spre literatură, am dat în broșura promoției '59 a liceului absolvit. Spre sfârșitul anilor de studenție '62-'64 eram deja un iubitor avizat de literatură și arte plastice, când ADM, student de la filologie de o vârstă cu mine, întâlnindu-mă la *Arizona* și intrigat de formația mea științifică, s-a arătat interesat să mă cunoască. Știa deja de interesul meu pentru mecanismele scrisului. Cum el se încercase deja în ale prozei, discuțiile au devenit repede interesante pentru amândoi. Ne-am oprit la câțiva scriitori mai cu seamă ruși și sovietici, Dostoievski și Cehov, Babel, Bulgakov, Pasternak dar și la Gide, de exemplu, sau Montherlant. De L. F. Céline am putut să dăm abia după absolvire. Legăturile le-am menținut și după numiri. Dar ADM nu era singurul filolog cu care eram în relații de schimb, dacă ar fi să-i amintesc doar pe Ion Papuc, de Bil Stanciu am pomenit deja, Radu Mareș; cu Ion Pop, fost coleg de clasă în liceu, ca și Bil, am reluat contactele abia în perioada *Echinoxului*.

La cenaclurile literare, unde, ca în experiențele lui Konrad Lorenz, se putea urmări cum se stabilesc raporturile de putere între candidații la glorie și eternitate (bani și femei, adăuga Florin Maxa, asistent la Institutul de arte „Ion Andreescu” pe vremea aceea) nu am participat nici cu titlu de curiozitate. Mă interesa doar orientarea și câteva relatări care îmi parveneau îmi erau suficiente.

Până în 1965 gândul de a face literatură mi-a fost străin. Dar remarcând un fel de amnezie față de trecutul apropiat, cel puțin la scriitorii cu vizibilitate ai generației mele, am decis să încerc să las o mărturie despre ce trăiam eu însumi, ca exponent anonim. Cuvintele trădează. Verbul a decide mai întâi. El presupune ceva definitiv, tranșant ca un hotăr, ca o margine, ca un soroc, iar în latină sensurile lui decider sunt vecine cu decăderea, compromisul și moartea. Nu era cazul meu. Sintagma exponent anonim constituie un oxymoron. Exponent înseamnă reprezentativ, anonim e sinonim cu fără nume, fără distincții. Exponentul potențează, augmentează, dă relief entității căreia i se aplică, anonimatul aplatizează, nivelează, împinge în planul al doilea, dinspre clar spre obscur. Era vorba să surprind în ce avea esențial o trăire, o fiire. Atunci și acolo. Aici mă întâlnesc cu Dan, textele lui, înscrise în *hic et nunc*, îndeplinesc o funcție aidoma, într-o complementaritate similară cu cea din fizica cuantică. Descrierea aceluiași real cu formalisme diferite. Trăirea, fiirea, texte pentru o stare. Stare, avere, a fi și a avea, verbele auxiliare surprinse în expresia lor pură și complementară.

Desigur nu corespunde realității, dar îmi place să cred că primul nostru subiect de discuție a fost utopia. Probabil un schimb de replici, ca între doi scimeuri la început de partidă, din vârful floretei. Probabil eu mi-am deschis garda răsând, cum mi-e firea. Tot probabil e că Dan, ardelean mergând direct la țintă, a făcut pasul spre mine cu mâna întinsă ca unui ortac regăsit. Am devenit prieteni. Agamben, după

Aristotel, afirmă că nu poți avea mai mulți prieteni. Pentru mine e adevărat. Tot Agamben afirmă că distanța aduce cu sine chiar și în prietenie uitarea. Cazul meu și al lui Dan e poate excepția care confirmă, sau poate nici nu e o excepție, secolul nostru anihilând distanțele fizice, dar crescându-le peste măsură pe cele sufletești. Un cârturar dintre aceia ce se nasc rar, François Cheng, mărturisește, în „Șapte scrisori unei prietene” (*De l'ame*, Albin Michel, 2016) că a șovăit înainte de a le scrie de teama de a nu fi ridicol abordând un asemenea subiect. Prietenie (dintre acele în care planurile ontologic și politic se întâlnesc), suflet. Regăsim subiectele care au dus la constituirea filosofiei elino-creștine. Împreună cu un al treilea, la fel de actual, cel dezvoltat de Platon în *Republica* iar de Aristotel în *Politica*.

Politică, prietenie, suflet. Toate subiecte încadrate în sfera largă a utopiei. Discuțiile cu Dan în jurul subiectului au jucat un rol atât de mare și informația lui Dan era atât de extinsă încât până recent credeam că constituise subiectul tezei lui de doctorat cu Liviu Rusu. Mă minunam numai că un personaj atât de simandicos și cu specializările și profilul profesorului acceptase un asemenea subiect. Liviu Rusu avea o asemenea idiosincrazie la plebe că a realizat un patinoar în propria-i grădină, pentru ca fetele lui să nu se amestece, la patinoarul din parcul orașului, cu haimanalele.

Conceptul de utopie are atâtea definiții încât nu există nimic care să nu fie utopic după măcar una dintre ele (Bouchard, Giroux et Leclerc, *L'utopie aujourd'hui*, Montreal, 1985). Eutopie, distopie, para-utopie, peri-utopie, quasi-utopie... Cartea lui Dan nu aparține niciuneia. Genul ei proxim ar fi poezia. Diferența specifică, liniile sinuoase ale unui destin care își caută unitatea în parcursul de la supunere și revoltă stărcită la refuz și ruptură. Parafrazez pe Ieronim Laur, un alt eu (nume conspirativ?) al lui Dan sau un „ultim poem” care încheie, încheie volumul? Într-un alt text, intitulat *Repetatele debuturi*, semnat cu inițiale, în principal pledoarie pentru o (re)cunoaștere reciprocă a etniilor din Transilvania, răzbate o suferință care mi-a amintit de un vers al poetului Florin Mugur Legrel: „soldații nu plâng niciodată?” Dan, cunoscând tot ce se poate cunoaște din „necercetate” subsoluri (și în sens freudian) ale literaturii de la noi și de aiurea, se întreabă, retoric sau naiv, de ce în anii '68-'72 i s-au refuzat sistematic poeziile trimise pe la reviste? Încerc un răspuns. Unul imediat ar fi că în peisajul literar confuz al momentului, poetica brutalistă (împrumut termenul din arhitectură) a lui Dan nu își avea corespondențe decât în poezia etnicilor germani, traduși mai târziu de Ioan Mușlea, și trădați de acesta în efortul lor de de-poetizare.

O altă explicație ține de generozitatea sau micimea sufletească a oamenilor.

În primăvara lui 1986 primeam exemplarul de semnal al *Strigilor* (o plachetă ce nu atrăgea atenția prin nimic, coperta propusă de mine, făcută de Octavian Bour, fiind refuzată de graficianul editurii) din mâna lui Mircea Ciobanu, redactorul cărții. De față era și șeful secției de poezie a EPL, Vasile Nicolescu, cu care conveniserăm să evităm prețioasa colecție de debuturi, pentru a nu atrage prea mult atenția cenzurii. După felicitare, V.N. mi-a sugerat să duc la *Luceafărul*, pentru un debut în revistă, câteva extrase. „E acolo un ardelean de-al tău, Pituț” – mi-a spus. Pituț m-a primit ceremonios și distant. Când i-am întins câteva pagini,

propunându-i-le pentru publicare, fără să le citească, mi le-a înapoiat spunându-mi pe un ton grav „nu așa se face, trebuie mai întâi să treci prin cenaclul nostru, apoi vom vedea ce se poate face.” I-am mulțumit pentru sfat și am plecat. L-am mai întâlnit o dată, tocmai după ce semnase cu un grup combativ un denunț la Ceașescu, ocazie cu care l-am ironizat ușor, și încă odată când a vrut să mă dea afară din restaurantul Uniunii, „rezervat scriitorilor”. Cum era un pic roșu de fetească, a trebuit să îi arăt legitimația. Trimițându-și prin poștă poeziile, Dan s-a scutit de a mulțumi pentru refuz.

Expresia „o să vedem ce putem face”, probabil șablon am mai întâlnit-o peste ani, tot din gura unui ardelean când i-am oferit (republicat) un exemplar din *Strigi*. N-au putut face nimic.

Valoare? Când Marcel Duchamp, moștenitor al „incoerenților”, a înțeles confuzia dintre valoare și vizibilitate a trimis la expoziția cu „nici juriu, nici premiu” un pișoar (sic). Posteritatea o cunoaștem!

Valoare? Când după multe peripeții, conducerea unui liceu de fete a reușit să realizeze o piatră pentru mormântul lui Edgar Allan Poe – până atunci mormântul trebuise să se mulțumească cu o cruce de lemn (reiau informația după Paul Auster, *La Pipe d'Oppen*, 2016, Actes Sud) –, la dezvelirea ei au refuzat să participe toți marii poeți ai vremii, azi cu totul uitați, cu excepția lui Walt Wittman. Mallarmé, invitat și el, a participat trimițând un poem devenit de atunci paradigmatic. Amintesc întâmplarea doar pentru a sublinia relativitatea valorii, un caz școală, confundată cu vizibilitatea.

Dar problema valorii se pune și altfel. Am discutat-o prin anii '63-'65 cu ADM, în marginea lecturii „Falsificatorilor”, obligatorie pentru înțelegerea prozei franceze din anii interbelici. Am încercat amândoi să descifrăm noutatea construcției, ca o pânză de păianjen. Mie un aspect secundar mi-a oprit atenția, poate și influențat de marxism (la ce mi-a folosit examenul): felul în care „moneda proastă gonește moneda bună” în circulația cărților și formarea reputațiilor. Un personaj din roman chiar afirmă „într-o lume în care toți înșeală, omul cinstit (adevărat) face impresia de șarlatan”. Gide jonglează cu „vraie/faux” pentru a trimite direct la monede. Am reținut deasemeni ideea destabilizării cititorului de la titlu deja (acesta pretându-se la multiple interpretări) sau jonglarea cu timpurile verbelor și trecerile de la o persoană la alta. Saussure, lectură obligatorie pe atunci, utilizase și el metafora cu monedele pentru circulația cuvintelor. Metafora fusese utilizată, din perspectiva ortodoxiei, de Simion Ștefan, mitropolit al Ardealului mort în 1656!! Am aflat-o de la Dan, mult mai târziu, când zarurile mele fuseseră deja aruncate, când am reluat cu el problema „monedei proaste”.

Nu am încercat să identific efectul pe care aceste lecturi l-au avut asupra prozei lui ADM, dar pentru mine a fost ca un declic. Post-jdanovismul funcționa prin coruperea limbajului, începând cu alegerea lexicului și apoi a temelor. Nu e greu de văzut în producția profesorilor și a absolvenților promoției din '51 a Școlii de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu”. În condițiile imposibilității de afirmare a unui contur moral inalterat, influența în timp a compactei loje a proletcultiștilor a fost devastatoare.

Aproximativ 50 de persoane inițial, după articolul din Wikipedia despre Școală. Nu am alte surse de informații

Romulus Guga în turneu de promovare - 1972

în satul unde mă găsec, nici acces la biblioteca scrisă pe această temă. La cifra din 1951 dacă se adaugă activiștii de cultură și de partid, securiștii și cenzorii care îi încadrau și măcar un procent mic de creștere prin cooptarea absolvenților de filologie (înființată după închiderea Școlii), în 1968, anul tuturor speranțelor și primejdiiilor, anul schimbării de gardă, se ajunge la un număr de conectori care, conform teoriei informației, acoperea întregul spațiu literar. Acopereau întreg spațiul cultural, întreaga suprastructură, dacă se adaugă celelalte uniuni de creație și asociațiile profesionale.

Funcționând prin sistemul de cooptare (fiecare era ținut de bărbie sau ținea pe cineva de bărbie, negație deopotrivă a democrației și oligarhiei) influența ei pernicioasă continuă devenind fatală în condițiile create de deriva neoliberală, prin aneantizarea tuturor reperelor, cu o clasă politică incompetentă și iresponsabilă, la care se adaugă accelerarea declinului demografic și sărăcirea generală (cu excepția paraziților care proliferază pe cadavre). Longevitatea unui Nicolae Manolescu și a locotenenților săi în funcțiile de conducere ale Uniunii Scriitorilor e mai mult decât revelatoare pentru starea de delicvescență, decrepitudine și degradare care a urmat dispariției comunismului ca ideologie (trei decenii!). Nu e de mirare nici faptul că un număr nu mic de intelectuali, printre ei același N.M., și-au compromis puținul de reputație ce aveau intervenind, după cunoscuta formulă „credem util a semnala ... domnului procuror”, în favoarea unui kominternist care, prin viclenie, slugărnicie și trădări repetate, supraviețuise unei jumătăți de veac de intrigi și inumane epurări (*nobilitatem obligates?* și printre mafiști). Până la urmă cameleonul activist comunist a fost sustras justiției pe căi specifice mai puțin Tagankăi (superb cântecul Djemmei Khalid) cât mai apropiatului Fanar.

Când am început scrierea cărții mele de poezie, care nu se voia poezie ci document pus în formă prin tehnicile poeziei, știam că trebuie să fie un întreg, destinat să ajungă

la cititorul improbabil, dintr-un viitor necunoscut, ca un întreg, ca un mesaj încredințat unei sticle. Ciclurile, poemele, fragmentele chiar, trebuiau să fie pe de o parte independente, iar pe de altă parte să își aibă locul lor, fixate în ochiurile de pânză de păianjen ale cărții, ca mici animale capturate, zbatându-se încă vii, sau picături de rouă sclipind în lumină.

Am construit volumul ca pe o casă ale cărei planuri le ai de la început, urmând să aduni materialele și să le pui la locul lor. Pariul și pericolul era că fiecare piesă trebuia să aibă rezistența necesară să susțină ansamblul fără să îl îngreuneze. Apoi clădirea trebuia să se înscrie urbanistic între documentele lăsate de deceniile dinainte. Dificil program, dar nu voiam un palat, ci o căsuță de lemn, din cele țărănești. Mă gândeam să îmi înscriu pe bărnele de la intrare crezul. Nu l-am scris. Îl scriu acum. *Vin dintr-o țară de piatră, de lemn și de aur. În măruntaiile Carpaților din Apus, pinten ros de vremi vechi ca însuși pământul, minele, care au dus faima semințiilor Dace și mai apoi au împins sânge nou în inima unei Rome obosite, dau aur și astăzi. Vin dintr-o țară în care durerea rotunjește pietrele în albia vremii și în care rădăcina înnodată în crăpătura stâncii spune de un destin și de o istorie.*

Înainte sau după scrierea strigilor aș fi putut așterne pe hârtie 200 de pagini despre scrierea lor. Dar însemna să le omor cum a făcut Tudor Vianu cu *Jocul secund* al lui Ion Barbu. Sunt cărți care nu se descriu, se spun. Fiecare rând din *Strigi* a fost spus înainte de a fi scris.

Știam că poetica aleasă e antiprodutivă, dar aveam intuiția că va fi singura mea carte, dar nu în sens mallarmean. Știam că trăirile mele se vor repeta, și că sunt condamnat să mă repet, îi aveam pe Bacovia sau Kavafis în față. Apoi, nu voiam să devin profesionist și neproductivitatea corespundea firii mele – 15% construcție, 85% aplecare spre detaliu. Când vorbeam de complementaritatea poeziei mele cu aceea a lui Dan, aveam în vedere și stilul lui, care este cel al unui profesionist al scrisului, mai interesat în așternerea pe hârtie (care nu exclude și rescrierea) decât de grija detaliului, al unui profesionist receptat mai întâi dacă nu numai ca critic. Nu mi-a mărturisit dar știu, nu se poate altfel, că ar fi vrut să fie invers. Într-o butadă atribuită lui Cocteau, acesta se joacă răsturnând „ofițer de geniu și poet” în „poet de geniu și ofițer”. Dan ca natură e, cred, în primul rând poet.

O altă complementaritate, principală, privește sensul translației, al meu dinspre trăire spre expresie, strigătului substituindu-i-se sensul. Ion Papuc mi-a fost, într-un fel, complice în efortul de a înțelege poezia, încă înainte de a mă fi gândit la scris. Liviu Rusu, George Călinescu, Tudor Vianu, Benedetto Croce, sau mai perifericii Pius Servien sau Matila Ghyka, singurele cărți aflate pe atunci în bibliotecă. Am convenit că sunt interesanți, dar că ... până la urmă plicticoși. Și că nimic nu înlocuiește lectura poeziei, cu creionul în mână, cu voce tare și marcând ritmul cu piciorul metronom. Am descoperit America precum că și proza are un ritm și o muzică care îi e proprie. Mai târziu, făcând niște traduceri, am măsluit un text teoretic ca să-l transform prin numai ritm și muzică în poezie. S-a strecurat neobservat și desfid pe cel ce l-ar putea identifica. Am ajuns să fac proba lecturii cu voce tare și unui text de trei rânduri pentru un ziar.

Dan, filolog aplicat, a urmat drumul invers, de la expresie la trăire. Poezia devine strigătul care însoțește vârstele. Autenticitatea primează, muzica e șchioapă. „Ritm și șoc” spune el. Șocul ca ritm. Practica poetică devenită exorcizare. Fixare de repere în Utopia care e lumea. Într-un calup de timp asemănător, Nichifor Crainic fixa în Haos puncte cardinale.

Utopia lui Dan se scrie cu „O”-ul transformat în cerc de sârmă ghimpată. Indică direcția. În afara cercului (carapacea țestoasei) e cerul în simbolistica chineză, iar interiorul e lumea. Primul reper e pus. Celelalte cititorul trebuie să le găsească, neajutat nici de taurul, nici de leul, nici de vulturul...

Refuzul întâmpinat la începuturi de poezia lui Dan e datorat nu numai îndărătniciei lui de a se posta în francțiror, ci chiar poeziei. Pe de o parte lipsa de concesi pentru cititorul-cumpărător care se simte trădat în așteptările lui utilitariste (satisfacția promisă în societatea în care totul trebuie să servească plăcerii). Apoi conținutul dens, lexicul bolovănos, disprețul pentru forme și reguli, metafore care contrariază cititorul-standard, fie și el și profesionist. Din titlu ești pus în gardă că ești în *Terra Incognita*. Nu căuta referințe, altele decât, ești avertizat de pe copertă deja, trăirile, starea. S-ar putea pune motto: *Nu intra aici dacă nu ai empatie*.

Aceeași densitate face că textele de poezie din volumul de debut nu s-au lăsat dizolvate în cronicile zise de întâmpinare, unelte de control și execuții sumare în proletcultism și de manipulare în prelungirea acestuia după '68. Inițial, fiind la periferiei intereselor grangurilor Lojii Școlii de literatură și critică literară, cronică a fost lăsată noilor veniți. Nu mulți, articolul din Wikipedia dedicat Școlii de Literatură dă cifra de 9, fără să îi numească și să precizeze anul. Unii dintre aceștia, mai abili în găsirea de formule goale și mai lunecoși social, sectanți cu voia autorităților, și-au construit cariere și case. Stilul lor era bazat pe sistemul bine rodat, „citatul și sfatul”. Cine percepea regulile jocului și se arăta flexibil era cooptat, cine refuza bunele sfaturi era marginalizat, desigur cu variante în funcție de relațiile, temperamentul și chiar talentul recenzaților. Metodele de a face un autor inofensiv erau de tot felul, de la denunțul calomnios (citate înfierante) la execuția prin tăcere.

Personalitatea lui Dan și capacitatea lui de a reacționa erau de așa natură că denunțurile l-ar fi întărit. Criticul Dan Culcer, deși în atenția Securității și hărțuit de cenșori, era totuși incontestabil la Târgu Mureș și, dacă nu susținut, era cel puțin respectat de autoritățile culturale și de partid pentru franchețea și moralitatea ireproșabilă. Retrospectiv se poate spune că a câștigat partida cu cenzura (un cârțoi de peste 1700 de pagini) cu prețul însă al vieții sacrificate, și numai a lui. A câștigat și pariul cu poezia, păstrându-și vie plăcerea/durerea de a scrie, pe foite de țigară, în lut, în tencuială sau în aer. Nu și-a îngropat „talantul” ca mine, cum mă certa mereu Mircea Ciobanu. Dacă nu era el și Vasile Nicolescu, nu ar fi apărut nici *Strigile*, nici *Lapidarele*. Ar fi rămas probabil în manuscris într-un sertar și azi. Știm de la rezistenții ruși că manuscrisele nu ard. Decât poate pe autorii lor.

Marți 7 mai 2019, St. Léger

Ștefan BORBÉLY

Un doctorat memorabil

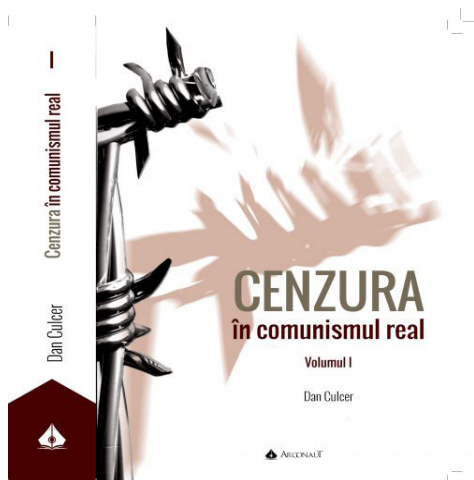
În data de 20 septembrie 2013, Dan Culcer, stabilit între timp în Franța, și-a susținut lucrarea de doctorat cu titlul *Scriitorii români și cenzura după 1945* la Universitatea „Petru Maior” din Tg. Mureș, sub conducerea Profesorului Cornel Moraru, devenind, după toate probabilitățile (fiindcă nu am cum să verific „la sânge” informația) cel mai în vârstă (fiindcă trecuse de 70 de ani) proaspăt doctor al sistemului academic din România. Întregită, cu multe părți reelaborate, lucrarea avea să fie publicată în anul 2016, la Editura Argonaut din Cluj-Napoca, în două volume care totalizează aproape 1700 de pagini. Titlul preferat de către autor, eludat în lucrarea din 2013, este *Cenzura în comunismul real*. Sunt prezente aici, deopotrivă, studii de sistem și de caz, documente și analize extensive, dar ceea ce face ca lucrarea să fie memorabilă și greu de acceptat de către mulți este perspectiva „comunismului real” anunțată în titlu și urmărită, apoi, sistematic.

Sintagma definește două adevăruri complementare și o derivație. Cele două adevăruri se referă la faptul că în România de după 1945 s-a promovat o cultură de tip totalitar (până aici n-ar fi nimic spectaculos, dar premisa trebuia formulată) și că scriitorii aderenți la sistem, sub cele trei forme clasice (adeziune entuziastă, opoziție precaută, tactică și evazionism estetizant, „subțire”) au transformat totalitarismul de principiu al sistemului într-un reflex *organic*, al cărui pivot referențial a fost naționalismul autohtonizant, chiar și-n momentele de după preluarea efectivă a puterii de către comuniști (în 1948), când ideologia de referință părea să fie una de tip cosmopolit. Autohtonismul a reprezentat, pe de o parte, oferta de coalizare introdusă în domeniul culturii de către sistem, și, pe de alta, „moneda de schimb” care a figurat ca și colac de salvare (de grup, sau individuală) în momentele de scurtcircuitare sau de criză. Culcer sugerează, pentru a le denumi, termenul de *tradiționalitate* (la pag. 1029), denumind prin el „acțiuni în numele unei ideologii de păstrare și reactivare a etno-tradiției organice”. Mă îndoiesc că se va și impune...

Consecința, sub aspect pragmatic, este că, spre deosebire de abordările teoretizante sau psihologizante ale cenzurii de care avem parte în alte lucrări (și ajungem la ele trecând elegant peste mistica omniprezență a „rezistenței prin cultură”...), cartea-mamut a lui Dan Culcer și documentele din interiorul ei acordă o importanță deosebită factorului etnic, atât în privința persoanelor, cât și a ideologiei implicite a unor anumite opere. Suntem de părere că, pe lângă circulația deficitară, pe care autorul a încercat din Franța s-o tot corecteze, determinând editorii să trimită volumele în locuri și la persoane care ar putea genera impact, privilegierea perspectivei etnice în analiza morfologică a vieții literare din România este „responsabilă” de ecoul restrâns pe care *Cenzura în comunismul real* l-a avut chiar și în rândul acelorora despre care cartea vorbește.

Sursa obsesiei e cunoscută: Dan Culcer a trăit la Tg. Mureș, și-a interiorizat sensibilitatea multiethnică a zonei și a transformat-o în metodă de cunoaștere, grefată pe critica literară de tip sociologic – foarte atipică, foarte rarefiată, și deseori... cenzurată – pe care autorul a practicat-o, public

și militant, până la plecarea din țară. Dacă, să spunem, privilegierea multietnicității devenise un cod cultural admis în receptarea literaturii maghiare din România, atunci când reamintești faptul că principalii cenzori ai literaturii române din perioada jdanovismului erau evrei, înseamnă că aprinzi fitilul butoiului cu pulbere. Sub acest aspect, lucrarea este mărturia onestă, deschisă și sinceră a unui intelectual matur și responsabil, care nu se mai teme că are galoane de pierdut atunci când rostește adevăruri incomode. Mai mult decât atât, el este suficient de lucid să știe că viața literară românească dispune de suficiente stratageme ipocrite pentru a surdini abordările neortodoxe. Cazul clasic, de după Revoluție, este cel al *Istoriei...* lui Marian Popa, cu care destinul de receptare al *Cenzurii în comunismul real* se aseamănă întrucâtva. Ambele lucrări au fost, și continuă să fie, oculte, viața literară din România preferându-le, de departe, o istorie literară catalogată drept „critică”, compusă din adăugarea adeseori incongruentă a unor foiletoane.

Mai e de spus un lucru: cartea lui Dan Culcer e și o mână bărbătească întinsă în gol, în direcția acelor care nu mai vor s-o apuce. Așa tensionată cum era, inclusiv din cauza naționalismului „cu voie de la stăpânire” practicat la revista *Vatra* (am în vedere cărțile semnate de Vasile T. Suciu și alte strategii oculte similare – să nu fim ipocriți nerecunoscând acest lucru...), dialogul cultural și literar interetnic fusese o realitate tangibilă până în decembrie 1989, fiind cu totul inexistentă astăzi. Dan Culcer aruncă, în *Cenzura în comunismul real*, câteva mănuși, pe care nu le mai ridică nimeni. Tot nelămurită rămâne și *saga* luptei de putere de la *Vatra*, de după neașteptata plecare dintre cei vii a lui Romulus Guga, o mare parte dintre documentele reproduse în cele două volume provenind din arhiva revistei târgumureșene, pentru care Culcer a lucrat și pe care continuă s-o cauzioneze. E la fel de adevărat și faptul că revista și-a îngăduit, în perioada „comunismului real”, tocmai datorită poziției strategice în care se afla, care-i asigura parțial imunitatea, libertăți ideologice și politice de neconceput în altă parte. Că acest lucru s-a putut întâmpla i se datorează nonconformismului sincopat al lui Romulus Guga, mare histriion, cu dublă deschidere, atât înspre puternicii zilei, cât și înspre cei care îi contestau, dar mai ales faptului că revista era direcționată de către un insurgent

structural, care era Culcer. În condiții similare de imunitate, o revistă ca *Vatra* putea deveni o foarte plauzibilă publicație de provincie, și toată lumea – inclusiv „stăpânirea” – ar fi fost mulțumită cu o apariție regulată, prin intermediul căreia se ameliorea aritmetica etnică a culturii din regiune. Că *Vatra* și-a surmontat premisa, devenind o revistă de primă mână, i s-a datorat în principal lui Dan Culcer.

Personal, judec *Cenzura în comunismul real* dintr-o asemenea perspectivă, având de partea mea, desigur, și avantajul de a fi trăit la Tg. Mureș și de a fi lucrat pentru *Vatra* mai bine de 15 ani de zile, în calitate de colaborator al rubricii critice *Filtre*, care apare în câteva dintre procesele verbale reproduse în carte de către Culcer. Acolo am asistat la ascensiunea oarecum surprinzătoare, dar meritată, în opinia mea, a lui Cornel Moraru, fostul meu profesor de română din liceu, și acolo am avut privilegiul de a sta aproape de echinoxistul Ioan Peianov-Radin, atât de neconcesiv și de integru în tot ceea ce întreprindea, încât era în stare să își provoace chiar și prejudicii.

La *Vatra* am trăit și primul contact dur cu cenzura, după cele *soft* de la *Echinox*: dădusem un eseu intitulat *Învingători și învinși* (pentru nr. 10/1984), împărțeam în el câteva personaje autohtone de roman în cele două categorii menționate în titlu, izbindu-mă, cum era de așteptat, de rezistența cenzurii, fiindcă despre învingători era îngăduit să scrii, dar nimeni nu tolera faptul că socialismul multilateral dezvoltat putea avea și victime. Culcer a dejucat interdicția cu ajutorul unor sofisme iscusit elaborate, textul apărând cu titlul inițial. A fost momentul în care am înțeles mecanismul *uman* destul de labil care stă în spatele instituției de control a presei, pe care aveam să-l verific ulterior în diferite alte ocazii. În cele mai dese cazuri, cenzura funcționa inflexibil *ca instituție*, dar devenea inconsecventă și vulnerabilă dacă o abordai la nivelul *oamenilor* care o deserveau. E o dihotomie pe care au sugerat-o majoritatea mărturiilor de după 1989, inclusiv jurnalul lui Mircea Zăciu.

Analiza mea la *Cenzura în comunismul real* pornește, oarecum extrinsec, de la distincția dintre empatie și obiectivitatea științifică distanțată pe care și-o asumă, prin natura statutului, evaluatorul oricărei lucrări de sinteză. În mod incontestabil, aici ne aflăm în faza unui caz atipic: Dan Culcer este un intelectual pe deplin format, cu o biografie și bibliografie aparte, specifică, în care intră, pe lângă alte detalii esențiale derivate din decizia de a părăsi România spre sfârșitul deceniului 9 al secolului trecut, și acela de a fi promovat la noi, începând din anii '70, o exegeză de tip sociologic și sociocentric, ceea ce însemna, în esență, activism cultural și literar, într-un context comunitar dominat de prudența implicării și de expectativa elegantă a estetocentrismului. Mai mult decât atât, Dumnealui a avut și privilegiul de a fi organ decizional în literatura română a anilor '70, prestigiului de critic orgolios atipic, orientat înspre științificitate și cosmopolitism (era membru al Societății Jules Verne, al cărei buletin circula din mână în mână printre cunoscuți), adăugându-i-se o calitate aparte pentru un scriitor care dorește să se formeze în mediul spiritual al Ardealului: acela de a fi un om-punte, capabil să citească direct, fără intermediar, literatura maghiară din România și să țină legătura cu reprezentanții ei.

Într-un asemenea context de integralitate, specifică debutului și fazei majore de creație, se cuvine să spunem din

capul locului că îndepărtarea de țară și de evoluția concretă a literaturii române a introdus vremelnice în percepția lui Dan Culcer un anume filtru izolaționist și tehnicist, pe care *Cenzura în comunismul real* se străduiește să îl surmonteze, în ciuda eroice încercări de a ține pasul cu evoluția organică a vieții literare de la noi prin intermediul Internetului, al site-ului *Asymetria* și al corespondenței, volumul ilustrând în mai multe locuri faptul că autorul îi înzestrează pe corespondenții săi cu o prezumție de veridicitate. Îmi îngădui, în cele din urmă, să invoc și perspectiva ucronică de a mi-l imagina pe Culcer fără decizia expatrierii. Ar fi rămas relativ izolat la Tg. Mureș sau ar fi venit înspre Cluj, în speranța unui impact superior? Arhiva personală a donat-o bibliotecii universitare de aici. Cel mai „culcerian” discipol s-a format, prin contagiune, tot la Cluj: Ioana Macrea-Toma, autoarea unei senzaționale *Privileghenții*, pe care, pe același model al pititului pe după uluci, viața literară din România s-a grăbit s-o ignore, deși analiza din ea rezistă celei mai exigente dintre expertize. Nu întâmplător, Ioana Macrea-Toma predă la CEU: aici, la noi, nu a reținut-o nimeni.

Cartea-mamut a lui Dan Culcer pledează, așa cum foarte mulți autori români n-o fac, pe radiografierea obiectivă, neconcesivă a instituțiilor care au deservit cenzura, pe funcționarea empirică a controlului (oameni, organe, intermediari) și pe consecințele acestei proceduri, și anume ocurențele concrete, pe cât posibil scrise, ale urmelor lăsate de cenzură asupra operelor literare publicate de către scriitori (cazul de excelență este acela al *Caloianului* lui Lăncrănjan) și asupra stării lor de spirit. Analiza sugerează, în mai multe rânduri, suprapunerea dintre cenzură și persecuție, separându-se, totodată, de sechelele psihologice post-factuale inerente ale domeniului, care țin de eroizare. După o stereotipie pe care o tot întâlnim în mărturiile scriitorilor români care scriu acum despre cenzură, toți creatorii au fost niște eroi abili și isteți, care au driblat vesel și decomplexat rigiditatea monstrului, jucându-se cu el așa cum a făcut-o David cu Goliat. În mod complementar, dihotomizarea dintre torționar și victimă sugerează, în majoritatea acestor texte – inclusiv în câteva dintre cele publicate de către foștii servanți instituționalizați ai Sistemului – debilitatea de structură a Serviciului și istețimea versatilă, decomplexată a celor care i-au dejucat coercițiile. N-a prea fost așa.

Atitudinal și metodologic, lucrarea se delimitează de aceste simplificări, deconstruind, totodată, mitul comunitar generalizat al „rezistenței prin cultură”. De-legitimarea cenzurii prin stocarea ei pe raftul cu proști nu funcționează aici; dimpotrivă, organigramele (exasperante în ochii multora!) pe care Dan Culcer le discută și le reproduce, în premieră la noi, indică ceva diferit, un profil profesional complex, chiar competență. Prezenților sau viitorilor cenzoari li se cerea cunoașterea unor limbi străine – sunt reproduse tabele oficiale, statistice în acest sens -, eventual chiar capacitatea de contextualizare internațională a fenomenului de cultură românesc. Cartea susține, cu argumente și documente, exigența de profesionalism a aparatului represiv: unul malefic, firește, dar existent ca *precondiție* a angajării. Nici unul dintre actanții sinistri de atunci, cum a fost Leonte Răutu, de pildă, nu apare ca fiind integral negru în această privință, adevărul „comunismului real”, pe care își propune să-l disece cartea, fiind mult mai nuanțat decât prejudecățile sau post-judecățile de tip revanșist-punitiv care au năpădit domeniul. E vădit

faptul că mulți cititori prezumtivi ai cărții vor fi excedați de obiectivitatea documentară cu care Culcer analizează Sistemul, în condițiile în care el nu merită, în ochii majorității celor care au scris despre el, decât palmuțe minimalizatoare sau cuvinte de ocară. Din nou: n-a fost așa...

Am putea să adăugăm acestor „calități” structurarea unui cod de cenzură la nivelul controlorilor, pentru a explica modul de funcționare al „primului cititor specializat” al textului, care e cenzorul, și o anumită rigiditate inerentă, pe care statutul o impune: adică, „lucrând cu scriitorii”, căutând să-i „surprindă asupra faptului” (ceea ce înseamnă, de regulă, identificarea la timp a unor mesaje subversive și a unor „fitile” sau – hai să folosim cuvântul predilect al timpului -: șopârlițe), o poți face fie intrând în joc (ceea ce e periculos din punctul de vedere al autoconservării, al menținerii în funcție), fie baricadându-te în spațiul rigid al unor norme, legi și „directive” nedate publicității la timpul respectiv, unde „victima” poate fi prinsă în orice moment cu ocaua mică, pur și simplu fiindcă nu cunoaște regulile jocului la care participă.

Culcer demonstrează, astfel, un subtil paradox perfid al sistemului (la pag. 24): deși el era „organ” decizional în presă, fiind redactor-șef adjunct al revistei la care lucra, nu a avut niciodată acces la faimosul articol 90 din *Legea Presei*, care interzicea, cu perspectiva detenției (de la trei luni la doi ani), „tipărirea, înregistrarea sau difuzarea fără autorizare legală a unui imprimat” destinat publicului. Pe de altă parte, nesocotirea acestui articol nevăzut de aproape nimeni se solda cu o culpă de infrațiune, pe motivul că... necunoașterea legii (!!) nu te exonerează de vină. O mică paranteză aici, discutată și în cartea despre retorica politică românească de secol XIX a Roxanei Patraș, apărută în Italia: un sistem politic restrictiv, totalitar se bazează pe „plinuri” și „goluri”, acestea din urmă fiind plinuri care... nu se văd, care nu sunt aduse la cunoștința „supușilor”. Legea de funcționare a totalitarismului eficient spune că nu îți este îngăduit să ignori golurile; privind sistemul din cealaltă parte, aceeași lege spune că numărul „golurilor” determină, direct proporțional, coeficientul de putere irațională al sistemului. Așa era și cu articolul 90, el nefiind singurul din „panoplie”.

Sinteza lui Culcer pledează, așadar, nu pe dihotomia, devenită clasică (și propusă până la sațietate în publicistica noastră), dintre neputința Sistemului și eroismul compensativ al victimelor (scriitorii), ci pe înțelegerea funcționării literaturii române de până în 1989 în perimetrul unor „coduri” totalitare specifice: unele aparțineau instituțiilor de represiune și de control, celelalte – mult mai laxe, dar la fel de restrictive – beneficiarilor reactivi, adică literaților. Sub aspect metodologic (dacă ținem cont și de documente, de arhive – adică de spațiul de cercetare în care lucrarea lui Dan Culcer excelează), complementaritatea indică o ironie care cu greu poate fi evitată: în vreme ce „codul” torționarului poate fi refăcut cu o relativă obiectivitate – prin legi, documente de înființare a unor instituții de control și cenzură, prin instrucțiuni „de interior” și chiar prin manuscrise adnotate de către cenzoari într-o fază preeditorială, „codul” victimei e mai greu de structurat, fiindcă presupune imponderabile: mesaje subversive, simboluri secretoase, savurate complicitar cu „colegii de breaslă”, esopisme sau „fitile” și „șopârlițe”. Din acest punct de vedere, am avut totuși impresia că lucrarea suferă, pe ansamblul ei, de un oarecare dezechilibru, prin

decreditarea programatică a esopismului, a criptogramelor și „codurilor” reactive folosite de către scriitori. În afară de teza, identificată mai sus, a cenzurului ca „lector avizat” (din care derivă și una secundară, pe care nu aș absolutiza-o, aceea a cărții ca „operă colectivă”), insistența pe cenzură și creditul adesea crispat, minimalist acordat atitudinii reactive a celui cenzurat ar putea trezi suspiciuni.

E greu, pe de altă parte, să accepți teza „decerebrării” culturii române (aș vorbi mai degrabă de oportunism gregar voluntar, de ticăloșie profitoare, cinică din partea unor scriitori, decât de „spălarea creierelor”), și tot dificil de acceptat îmi pare a fi și teza „disonanței cognitive”, adică a absenteismului vinovat, rezultat de pe urma afirmării unei *superiorități* în raport cu mizeria, pe care o exprimă scriitorul. Noblețea intrinsecă a scriitorului român, detectabilă în atitudine și în valorile superioare pe care el le promovează e oarecum subestimată sau considerată irelevantă în carte. Mulți scriitori români au jucat, chiar și după 1945, rolul social și simbolic al unei „aristocrații compensative”, rol vizibil și în atitudinea față de control și cenzură. O deschidere metodologică înspre Bourdieu s-ar fi impus aici, sociologia „prestanțelor simbolice”, deja analizată la noi de către Mihai-Dinu Gheorghiu, oferind sugestii dintre cele mai fertile. E incitantă sintagma „nonconformism integrat” a Iuliei Zaretskaia-Balsente, dar specifică pentru faza primă, de romantism, a literaturii sovietice; s-ar fi putut nuanța. Dan Culcer deplânge faptul că, la noi, se mai vorbește inadecvat despre proletcultism, când, de fapt, fenomenul pe care l-am trăit e jdanovismul; distincția a fost lămurită de către Sanda Cordoș, Alex Goldiș și chiar de către subsemnatul, suprapunerea fiind, de regulă, evitată în exegezele mai noi.

Se vede foarte bine, de-a lungul întregii sale elaborări, că lucrarea reprezintă documentul sumativ al unor obsesii întreținute de la primele pagini publicate de către autor, eticheta de „doctorat existențial” care s-a vehiculat la susținere fiind, probabil, aceea care i se potrivește cel mai bine. Însă, atâta vreme cât se lucrează prin eșantionare – cu cazuri, incontestabil, bine alese de către autor (Al. Jar, Petru Dumitriu, Guga, Goma, Romulus Zaharia etc. -, fără analiza detaliată a unor cazuri particulare frapante (Paler, în primul rând, adus în fața unor colective muncitorești, Preda, cu *Cel mai iubit...*, sau Breban, cu mai multe romane), lucrurile prind o consistență generalizatoare mai dificilă. Optzeciștii au fost cenzurați cu înverșunare, inclusiv profesional și existențial, prin legi de diseminare geografică neoperante la generațiile postbelice anterioare și prin interdicția de a accede direct la instituții de cultură (edituri, reviste, universitate etc.): e drept, pentru a discuta acest aspect, trebuie să accepți în prealabil *identitatea culturală* a generației respective, ceea ce, aici, nu e cazul.

Constantă e, la Dan Culcer, aversiunea împotriva generaționismului, reluată și într-o amendare unde se spune că nu au existat curente literare în România după 1944 (onirism, postmodernism, optzecism). Măcar dosarul masiv al cenzurării literaturii optzeciste ar fi fost suficient pentru nuanțarea acestei idiosincrazii. Însă, pentru ea, ar fi fost necesară nuanțarea termenului de *scriitor tânăr* cu care operează teza, prin trecerea dincolo de generația '70. E greu să crezi că „scriitor tânăr” este ceea ce Mircea Iorgulescu proclama că el este, în anul de grație 1978. O cură benefică de optzecism i-ar fi fost, așadar, necesară cărții, pentru a o apropia de adevăr.

În spiritul ucroniilor ludice enunțate undeva mai sus, nu-mi pot reprima nici curiozitatea de a ști de care parte a „baricadei” optzeciste s-ar fi aflat Culcer dacă ar fi rămas în țară, mai ales în condițiile în care afinitatea dintre modul său de gândire și cel al câtorva optzeciști majori (Sorin Antohi, Liviu Antonesei etc.) e evidentă. Mai mult decât atât, aș fi chiar de părere că optzeciștii, a căror identitate colectivă o ignoră, ar fi reprezentat principala „cameră de rezonanță” a sociologismului obiectiv pe care îl practică Dan Culcer, el fiind părăsit rapid – fiindcă esteto-centrismul cere fidelizări excomunicative – chiar de către colegii săi de vârstă, cu care a crescut. Jocurile literare oferă multe transgresiuni neașteptate, *Cenzura în comunismul real* putând deveni, în acest context, un foarte sugestiv caz de... sociologie a receptării. Cartea e un foarte subtil mixaj între conservatorism și elevație speculativă, rostuindu-și potențialii cititori atât din perspectiva unor partizanate, cât și din aceea a unor opoziții.

Punctele puternice ale cărții lui Dan Culcer se referă la partea documentară a disciplinei (arhive, colecții personale, fonduri documentare până nu demult secrete), reproducerea unor acte fiind, aici, fundamentală pentru cercetările viitoare. Sub aspect metodologic, sociogonia arhivistică a lucrării invită la desubiectivizare. În al treilea rând, am apreciat superlativ studiul dedicat epurării unor biblioteci publice (documentarea e făcută la BCU Cluj), integrarea în sistemul represiv al comunismului a cenzurării corespondenței sau invitația de a interpreta sistemul instituțional comunist ca sistem flexibil, verticala Puterii fiind dublată de „micul haos controlat” al palierelor orizontale. Destinul scriitorului român cenzurat se decide, foarte adesea, la acest nivel orizontal, însă n-ar fi fost lipsită de interes – cred – nici analiza unor axe verticale proeminente, cum au fost, de pildă, cele tutelate la vârf de Cornel Burtică, Silviu Curticeanu (prin fratele său, lector universitar la Filologia clujeană) sau Gogu Rădulescu. Nici relațiile verticale de rudenie nu sunt de ignorat, când vine vorba de „rezolvarea favorabilă” a unor cazuri sau de îngroparea în mocirlă a altora.

Sub aspect teritorial, împărțirea administrativă din 1968, care a generat o puzderie de posturi culturale și literare în diferite instituții diseminate la nivelul noilor județe, ocupate în general de veleitari, a clădit o rețea de favoritisme și clientelisme locale greu de destructurat, unele rezistând și Revoluției din decembrie 1989. N-are rost să ne ascundem după deget: cam 60% dintre membrii actuali ai Uniunii Scriitorilor au fost generați de acest sistem. Vorbim, după obicei, la modul generic de instituții, dar uităm că ele se compun din oameni, dotați cu familii, rude, prieteni și vasali, care construiesc rețele informale de putere, capabile de a degenera în adevărate „caracatițe” nepotiste sufocante, foarte vizibile și azi. Istoricul clujean Lucian Nastasă a lucrat pe asemenea modele, restrânse, din rațiuni de focalizare, la mediul academic din România.

Imaginea de ansamblu, acreditată de către cartea-monument a lui Dan Culcer, este aceea a unui sistem politic pervers, atent organizat, construit însă doar pe relații logice, carteziene. Aștept, de aceea, și momentul în care cineva ne va oferi România comunistă analizată ca *sistem levantin*. Abia atunci dictatura pe care am tăit-o se va rotunji într-un adevăr integral plauzibil, balcanic. Precedentul există: *Calpuzanii* lui Silviu Anghelescu.

Ovidiu BUFNILĂ

Dan Culcer este un mare prieten al scriitorilor de Science Fiction

Am stat un pic în cumpănă. Ce titlu să aleg? Ce să scriu eu la începutul acestei povești frumoase despre un om extraordinar? Cum să-l creionez pe Dan Culcer încă din titlu? Foarte dificil. Am ales să spun că este un mare prieten al scriitorilor de Science Fiction. Poate că nu e elocvent pentru statutul lui Dan Culcer, de departe o istorie vie a literaturii române. Dar, departe de mine să încep acum să aduc osanale și dulceturi la această masă de vorbe frumoase despre Dan Culcer. Știu în mod sigur că nu i-ar fi pe plac. Pentru mine, Dan Culcer este un model adevărat și o speranță. În anii '80, pentru mine, Dan Culcer semnifica speranța iar revista *Vatra* era un tărâm ficțional aproximativ exotic și apetisant către care aș fi înnotat plin de voieșie. În acei ani, căutam cu fervoare o ieșire la larg. Voiam să ies din decorul trist în care trăiam. Erau ani de căutări ficționale fundamentale. Încercam să-mi găsesc o voce într-o lume tragică și ireală. Lucram în fabrică. Lucram în trei schimburi. Curgea sudoarea de pe mine iar eu visam în neștire să fiu publicat de revista *Vatra*. Am început să-l bombardez pe Dan Culcer cu texte așa cum trimiteam salve ficționale către *România Literară*, *Cronica*, *Tribuna*, *Convorbiri Literare*, *Steaua* și așa mai departe. Făcusem câteva breșe în publicațiile SF, puține, sporadice. Participam la evenimentele din lumea SF, așa cum erau ele, într-o lume grotescă. *Vatra* devenise pentru mine o idee nebunească, pașaportul către gloria literară absolută dar nu numai atât. Era o speranță. Dan Culcer a devenit pentru mine o speranță. Așa e și acum. Să poți să stai de vorbă cu Dan Culcer era ceva de vis. Primele convorbiri telefonice au fost fantastice. Mă duceam la fabrică în pas vioi, eram cineva, mă durea la bască de realitatea dură în care trăiam. În plus, și de-abia acum o spun, fără să știe, Dan Culcer mi-a dat girul unei literaturi aparte, a unui stil aparte, a unei ficționalități unice pe care am îndrăznit s-o construiesc de-a lungul timpului. În acei ani, am fost amenințat la modul serios să-mi bag mințile în cap și să scriu Science Fiction Tehnico-Științific. Mi-am dat seama, în cele din urmă, că deviasem de la linia oficială și că mă îndreptasem către teritorii ficționale interzise în epocă. Dar când vorbeam cu Dan Culcer la telefon, eram în al nouălea cer. Felul lui de a fi, plin de o noblete rar întâlnită, mă încuraja, îmi dădea aripă. Avea tact, avea idei grandioase, știa să pună degetul pe rană, nu umbla cu jumătăți de măsură, nu-mi îngrădea libertatea de a visa. M-a încurajat într-un fel absolut fenomenal. În 1984 mi-a publicat integral povestirea *Domino*, pe o pagină uriașă din *Vatra*, am crezut că mor pe loc de bucurie.

Eram la Sibiu împreună cu Mihaela mea cea dragă, soția mea, când am cumpărat revista *Vatra* de la chioșc. A fost fantastic. Eram la Sibiu la Convenția Națională a Cenaclurilor Science Fiction din România, girată pe vremea aceea de UTC. Dintr-odată m-am simțit cineva, dintr-odată *Vatra* îmi dădea pașaportul către literatura mare. Au fost

atunci câteva mirări oficiale, strâmbătură din nas, teama că Ovidiu Bufnilă scapă de sub observație, că trece bariera, că iese din ghetoul oficial SF. Nu i-am povestit lui Dan Culcer multe amănunte pentru că nu voiam să încarc inutil relația noastră cu greutatea și halucinogenele din acea vreme. Țineam morțiș să păstrez cu el o relație frumoasă, stenică, bărbătească, o prietenie atât de prețioasă! Dan Culcer cred însă că bănuia unele lucruri, cred că simțea zbaterea mea. Nu mi-a spus-o dar am intuit că știa. Am vrut să păstrez cu el un dialog viu, pasionant, pe teme de literatură, dialog pe care nu-l puteam purta în epocă cu altcineva fără repercusiuni de tot felul. Pe vremea aceea, știe toată lumea, sinceritățile puteau fi mortale. Cu Dan Culcer simțeam însă că pot discuta liber. Îi dădeam telefon și-i povesteam tot felul de gânduri care mă torpilau voioase sau nemiloase. Dan Culcer mă conducea pe drumul literaturii cu o eleganță desăvârșită. Nebunia a fost că în 1986 Dan Culcer mi-a publicat în *Vatra* două texte imposibile, care au fost criticate în lumea SF și pentru care am fost acuzat, în mod public, că sunt filo-american și post-modernist. Asta s-a petrecut la București, într-o sală cu peste 200 de oameni, la o întâmplare SF cu tot felul de personaje, dintre care unele sunt încă în viață. A fost un moment crucial. Gândul că Dan Culcer mă publică în *Vatra*, fără să mă cenzureze, mi-a dat curaj să înfrunt mânia proletară a judecătorilor mei. A fost un moment greu în care am fost convins că la ieșire voi fi arestat. Să fii acuzat în mod public de filo-americanism și de postmodernism era extrem de periculos și de grav în epocă. În acele momente-cheie din viața mea, m-am gândit intens la Dan Culcer și la echipa redacțională de la *Vatra*. Erau, ei toți, aliații mei, fără să știe. Mi-am luat inima-n dinți și mi-am apărât cauza în fața celui public nervos de peste două sute de oameni. Am adus argumente haioase, am destins atmosfera, i-am pus cu botul pe labe pe judecători. Acuzațiile nu veneau dinspre aripa românească a Securității. Dar asta e o poveste dură pe care, poate, o voi văluri pe larg, cândva. Important este că în sufletul meu Dan Culcer și revista *Vatra* au fost, fără să știe, un scut eficient și extraordinar. De-a lungul anilor, prietenia mea cu Dan Culcer a devenit extrem de puternică și de frumoasă. M-a publicat în continuare la *Vatra* și apoi în *Asymetria*. De-o viață, maestrul Dan Culcer mă încurajează și-mi dă aripă. Plecarea lui din țară, în 1987, m-a descumpănit. N-am mai știut nimic despre el. Vestile erau confuze. Erau tot felul de zvonuri. A fost o rană deschisă în sufletul meu. Apoi a venit 1989 și lucrurile au început să se miște. Ne-am regăsit prin mediile digitale. A fost o nebulie.

Ca odinioară, am început să-l bombardez cu ficțiunile mele vălurite, cu ideile mele devastatoare. Ca întotdeauna, cu calm și cu o eleganță desăvârșită, Dan Culcer m-a ascultat, mi-a vorbit, mi-a arătat cum stau lucrurile. Nu sunt eu omul potrivit să vorbesc despre Dan Culcer. Sunt sute de oameni care îl cunosc și care pot depune mărturie despre acest om atât de extraordinar. Un spirit nepotolit, nobil, răzvrătit și răzvrătitor, plin de eleganță și de rafinament. O istorie vie a literaturii române, un spirit european de mare rafinament. Dan Culcer are o deschidere vastă către lumea mare și știe foarte bine ce înseamnă ieșirea la larg a unui scriitor român. Cred că, dacă nu greșesc, Dan Culcer a pledat pentru universalitate, pentru ieșirea din ghetou și din provincialism. De aceea m-a fascinat de la bun început. Felul lui de a fi, stilul lui, ideile lui se potriveau de minune cu felul meu de a fi, cu stilul meu, cu ideile mele. În urmă cu nouă ani, am primit vestea-bombă! Dan Culcer venea în România. Mi-a scris. M-a invitat la Târgu Mureș! A fost fascinant! Am plecat împreună cu Mihaela mea cea dragă, soția mea, la Târgu Mureș să-l întâlnesc pe Dan Culcer, omul care, aproape fără să știe, a fost pentru mine aliatul meu secret într-o zbatere, într-o luptă, într-o înverșunare în inima ghetoului oficial SF. Am dialogat toți trei cutreierând prin Târgu Mureș timp de câteva zile într-un regal de prietenie extrem de prețios. Ne întâlneam pentru prima oară, după ani și ani. A fost extraordinar, de neuitat! Departe de mine gândul de a zeifica un om ales și nobil. Departe de mine de a fi exaltat. Iau lucrurile așa cum sunt, privesc istoriile așa cum au fost. Dan Culcer este un om ales, un om cu un suflet nobil și un scriitor absolut fenomenal. Aș zice, luându-mi inima-n dinți, că este un îndărătnic. El a fost în răspăr cu oamenii sistemului. Mai mult decât atât, cu sistemul ca atare. Mi-a insuflat o parte din îndărătnicia asta, încurajându-mă să nu mă dezic, să nu mă prostesc. Aș putea spune că totul a fost un dar. Poate că l-am meritat, poate că nu. Astăzi, când navighez ficțional în multe zări, vrând nebunește să cuceresc lumea, cu tot dinadinsul, o parte din spiritul lui Dan Culcer mă privește fie dojenitor, fie încurajator. Nu știu dacă reușesc să vă vorbesc așa cum trebuie despre Dan Culcer. Nu vreau să-l laud, nu vreau să-l pun pe un pedestal. Nu are ce face acolo, pe pedestal. Dan Culcer e în inima oamenilor. Pagina de SF de la *Vatra*, pe care a îngrijit-o cu atâta dărnicie, a găzduit mulți scriitori de Science Fiction. Dan Culcer le-a dat aripi. Cred că asta

ar putea fi ideea centrală a acestui nevinovat text bufnilian. Dan Culcer a dat aripi scriitorilor. Poate că așa a vrut Dumnezeu, ca Dan Culcer să împartă tuturor aripi de înger sau de arhanghel, cine știe. Eu aș vrea să știți că sunt fericit că pot scrie aceste rânduri nevinovate despre Dan Culcer și că îi mulțumesc pentru tot. Și vreau să mulțumesc și redacției *Vatra* pentru că îmi dă această șansă. Tuturor, un gând bun din inima mea.

Cornel NISTEA

Dan Culcer și cunoașterea de sine prin confesiune

Am acceptat cu destulă greutate invitația revistei *Vatra* de a scrie despre Dan Culcer, pentru că mi se pare destul de dificil, dacă nu cumva riscant, să vorbești despre un om cu care n-ai stat vreodată față în față, dar nu același lucru mi se întâmpla cu 15 ani în urmă când publicam în revista *Discobolul* un amplu interviu cu fostul redactor al *Vetrei* de pe vremea regretatului Romulus Guga, care a ales calea exilului cu doar câțiva ani înainte de prăbușirea dictaturii comuniste din România, desigur în condiții dramatice. Făcusem atunci o primă listă cu posibili scriitori din diaspora, din Franța, care să vorbească despre condiția scriitorului român în exil, listă din care făcea parte și Dan Culcer alături de Paul Goma, Virgil Tănase, Bujor Nedelcovici și Titus Bărbulescu la care mi se răspundea într-o varietate de opinii convertită de mine mai târziu într-o carte (*Tragismul exilului românesc*, Ema Books, 2016, Sebeș). Probabil și pentru că nu ne cunoșteam personal, măcar că publicasem în anii '70-'80 câteva povestiri în *Vatra*, Dan Culcer a acceptat cu rezervă, dacă nu chiar cu oarecare suspiciune, invitația mea, de parcă ar fi fost vorba de cine știe ce diversiune, reflex pe care l-am pus pe seama necunoașterii conținutului revistei *Discobolul* dar mai ales pe riscurile unei confesiuni sincere până la detaliu din substraturile intimității.

A fost nevoie de mai multe discuții, de obicei prin mail, pentru a-l determina pe Dan Culcer să răspundă întrebărilor mele și ale revistei. Profitam de faptul că îi descoperisem sensibilitatea la drama familiei sale nevoite să se refugieze în urma Dictatului din 1940, când partea de nord a Transilvaniei era cedată Ungariei, moment în care Dan Culcer și-a dat drumul, vorbindu-mi despre copilăria și adolescența sa, despre lecturile sale și mândria de a face parte dintr-o familie de intelectuali cu preocupări deosebite, hotărâtoare pentru evoluția sa de mai târziu, în minte mereu cu dezastrul părăsirii locurilor natale, a proprietății familiei la care se adăuga, cu efectele devastatoare, efectele fricii cu care a fost nevoit să trăiască în timpul dictaturii comuniste și care i-a rămas în oase pentru totdeauna: „frica de securitate, frica de examene, frica de necunoscut, frica de moarte”, la care se adăuga „frica de omul de lângă tine, de colegul care putea fi informator al securității”, și convingerea îngrădirii oricăror forme de libertate în

Dan Culcer cu Ovidiu Bufnilă și soția sa

România, la care, deodată, îmi spune: „Am devenit un om fără frică, nu curajos, în momentul în care am ieșit din țară pe jos, în vara anului 1987, cu două sacoșe pline de cărți” după ce fusese hărțuit de securitate și turnat de colegi, pus la stălpul infamiei într-o ședință de partid.

Și din nou, de parcă timpul n-ar mai fi avut răbdare, la momentul *Vatra*, când a avut, alături de Romulus Guga și alți câțiva colegi, un rol important în apariția uneia dintre cele mai curajoase și mai performante reviste de cultură din România. Și asta unde?, în inima Ardealului, la Târgu Mureș, fosta Regiune Autonomă Maghiară, în situația de a forța „mâna activiștilor de partid, cărora le era frică să facă cu adevărat ceea ce se prefăceau că fac, cultură politică românească în Ardeal”. Și curând izbirea violentă de zidul înalt și straniu al ideologiei comuniste, mai ales după moartea lui Romulus Guga, când au intervenit neînțelegeri între colegii din redacție, dintre care, desigur, unii erau informatori ai securității. De acum se simte tot mai izolat, va primi blamul unei ședinței de partid, semn că i se va scurta cariera redacțională. Simte că nu mai e de trăit în țară și plănuiește să emigreze în Franța. Mai întâi o face soția, cu cei doi copii sub pretext medical, apoi, după îndelungate dispute cu securitatea, ia și el drumul exilului. Iar în mintea mea: Domnule, cum adică să-ți iei lumea în cap fără să ai habar unde vei ajunge și cum vei supraviețui. În țară, desigur nu se mai putea supraviețui, ajunsese la o stare de saturație imposibil de suportat. Câtă dorință și câtă speranță să ajungi la Paris, capitala culturală a lumii, să-ți refaci familia, să stai de vorbă cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, să colaboreze cu Europa Liberă, pentru că avea nu puține să relateze din viața trăită, și câtă dezamăgire în urma eșecurilor, a umilințelor cărora a fost nevoit să le facă față, cu toate că i s-a acordat îndată ce a ajuns în Franța azil politic. Constata, cu tristețe, că exista la conaționalii săi din Franța suspiciunea: dar dacă Dan Culcer este un trimis abil al securității. Îi citeam rândurile ce mi le scria, în care mi se părea că aud vocea revoltatului pe dezastrul ce i se întâmpla. Mai întâi imposibila refacere a unității familiei, despre care mi-a dat puține detalii, cu precizarea dezamăgirii că soția sa, scriitoarea Maria Mailat, a refuzat să mai scrie în română, îndrumând și copiii să comunice doar în franceză. Îmi spunea cu durere că „cu fetele mele vorbesc franțuzește de ani de zile. Bogdana, fata mea cea mică, a ajuns în Franța când avea 11 ani. A făcut studiile în franceză, a devenit relativ repede independentă, o văd rar deși locuim la mai puțin de o oră de mers cu automobilul. (...) Copiii ei, o fată și un băiat, de șapte și de trei ani, nu vorbesc nici ei românește.”

Ajunsesem într-un punct sensibil al relatării, când n-am putut rezista unei constatări: aha, Dan Culcer re trăiește dramatic cunoașterea de sine prin confesiune în urma loviturilor dureroase ale sorții, ecourile suferinței trecând desigur și în creația sa.

M-am gândit mai apoi că Dan Culcer ar fi meritat o șansă mai onorabilă de disident politic și nu suspionat și refuzat de cei de la Europa Liberă, care, probabil la inițiativa Monicăi Lovinescu, îl intervieseră.

Constata acum că „Europa Liberă recruta mai degrabă ca redactori homosexuali, fumători de pipă, alți masoni”, criteriul de bază al recrutării fiind „unul de clan și gașcă.”

Ajuns cu timpul într-o oarecare stabilitate, Dan Culcer se gândește la realizarea unor proiecte de sociologie culturală, iar o fărâșă din speranțele sale aveau să se materializeze după 1990, începând cu vizita etnologului francez Claude Karnoouh în România, fără să se mire prea mult că unii dintre foștii săi colegi au devenit privilegiați, cocoțați în scaunele puterii iliesciene. Și de aici o lungă discuție despre adevărul istoric pe care dorim să-l aflăm, odată cu descoperirea falsificării lui, a demascării crimelor dictaturii comuniste. Nu altfel justifica Dan Culcer înființarea revistei sale electronice (on line) și grupul de discuții yahoo „Societatea de mâine” despre starea literaturii și culturii române de acasă și din exil, dar și despre nevoia unei mai bune cunoașteri în România a literaturii europene și a lumii mai ales de către tineri.

A trecut ceva vreme până ce să-l provoc pe Dan Culcer să-și spună părerea despre libertatea scriitorului și dacă există cu adevărat o literatură a exilului, la care mi-a răspuns succint: „Nu cred că există o literatură a exilului. Cred că există scriitori exilați, expatriați care au știut sau nu au știut să scrie despre exil.”

Pe atunci plănuia să publice o carte de poeme, pe care am și primit-o ceva mai târziu, și o carte de proză (*Îngerul răscrucilor*), dar mai ales era preocupat să publice dosarul său de urmărire de către securitate deschis în 1972 și un jurnal.

Dar ce-ți dorești, Dan Culcer, pentru România în viitorul apropiat, iar el: „o justiție independentă”, „proprietatea de stat de după 1964 să fie redefinită (...) muncitorii să devină acționari ai acestor întreprinderi subvenționate, majoritatea acestora fiind cumpărate prin falsuri, prin complicități de natură penală, iar pentru asta, mulți dintre cei care se pretind intelectuali, reprezentanți ai națiunii, ar trebui să se lepede de slugărnicia și de oportunismul lor de viață nouă.”

Îl mai tachinam încă pe Dan Culcer cu apelativul de „disident”, iar el: „Nu ezit să precizez aici că în nici un caz nu mă consider un disident. Aș fi putut ajunge să joc același rol cu cei care se zvonea că au fost așa ceva. Ridicol. Eu voiam normalitate, adică respectul legilor; fie revolta imaginației.” Iar această detașare de așa-numiții dizidenți (care n-au făcut decât „gesturi patetice”) constatam că își avea justificarea prin originea sa: „Nu descind dintr-o familie de privilegiați, ci doar dintr-un neam de maramureșeni nobili de opincă” (...) „Pentru mine modelul se află în *jus valachicum*, în morala obștilor, în refacerea obștilor la nivel superior ca soluție de autonomie, în păstrarea tradiției, în economia și ecologia locală, în cultivarea meseriilor, a manufacturilor, a lucrului bine făcut și abia apoi în democrație.”

Ar fi interesant de aflat dacă Dan Culcer și-a menținut în întregime opțiunile, dacă mai e același din urmă cu 15 ani, când eu intrasem, nu fără dificultate în dialog cu el.

Cornel UNGUREANU

Dan Culcer, azi

Un cunosc revistele pe care Dan Culcer le-a scris în Franța. *Cenzura în comunismul real*, cartea care îl întoarce pe Dan Culcer în România, este o cercetare de sociologie, de istorie a literaturii, de arhive secrete și este, în același timp, un doctorat, o autobiografie. O autobiografie descrisă de ceea ce autorul a numit *Jurnalul unui vulcanolog*.

Critic și istoric literar, angajat, din 1971 până în 1987, al unei reviste de cultură – o revistă care îi jalonează existența, de personaj care trăiește în „comunismul real”, în viața de zi cu zi, dar și în subterana unei societăți totalitare, nu ezită să așeze față în față documentele unui timp al scrisului. Unui timp pe care l-a trăit împreună cu colegii, cu prietenii, cu adversarii, într-o literatură în care a avut, la revista la care lucra, inițiative, momente înalte. Au apărut în ultimii ani numeroase cărți despre comunism, despre cenzură. Pe unele dintre ele Dan Culcer le urmărește și le citează. Dar operațiunea de instruire a onoratului cititor e legată, arată de la început Dan Culcer, de texte fundamentale care ar fi trebuit să ne atragă atenția. *Despre secret și societatea secretă*, zice Luca (12 2-3): „Nimic nu este acoperit care să nu se descopere și nimic ascuns care să nu se cunoască. De aceea câte ați spus la întuneric se vor auzi la lumină și câte ați vorbit la ureche, în odăi se va vesti pe acoperișuri”.

Dacă există un text sacru protector, cartea poate fi pusă și sub ocrotirea unui text de Georg Simmel: „Secretul, adică tăinuirea de adevăruri prin mijloace negative sau pozitive, este una din cele mai mari cuceriri ale omenirii, spre deosebire de condiția infantilă prin care orice reprezentare mentală este imediat rostită, în care orice întreprindere este accesibilă tuturor privirilor, prin secret se realizează o uriașă extindere a vieții...”

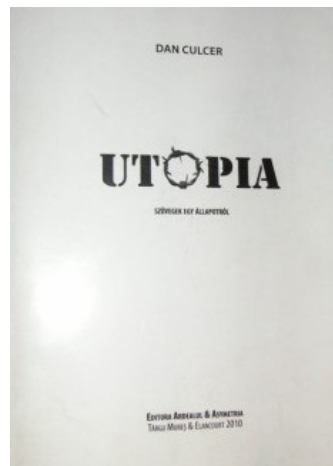
O extindere care nu poate fi înțeleasă decât de un vulcanolog.

Uriașa „extindere a vieții” ar lega întinsul demers al lui Dan Culcer de un proiect românesc în care jurnalul vulcanologului poate să se hrănească (și) din paginile oficiale ale momentului. Ale deciziilor politice, ale liderilor politici sau culturali. „Secretele” ne pot apropia de subterana care pune sub interdicție cărți, pagini, nume, direcții ale literaturii. Secretele care rămân „în viața literaturii” și azi. Paginile pe care le scrie Dan Culcer, azi, sunt, în continuare, neoficiale și antioficiale. Paginile pe care le citesc în... *Vatra*. „Despre secret și societatea secretă” se poate vorbi și atunci când scriem despre Petru Dumitriu, dar mai ales când scriem, azi, despre Paul Goma. „Vulcanologul” este, bineînțeles, împotriva criticii oficiale, citește jurnale, corespondență – e mereu atent la uriașa „extindere a vieții” și în confesiunile sale – și în exegeza sa. Dan Culcer este, prin continuitate, accente polemice, unul din numele de referință ale scrisului românesc... de azi.

Al. CISTELECAN

Utopia ca lagăr

Depinde din ce capăt te-apuci să străbați *Utopia** lui Dan Culcer; căci dacă pornești din unul dai peste o carte de poezie românească, iar dacă pornești din celălalt dai peste aceeași carte, dar de poezie ungurească (ori poate doar în ungurește). Bilingvismul lui Dan Culcer e, aici, mai degrabă decât o abilitate, un manifest (care devine, zic eu, și el o utopie) de ardelenitate. Dincolo de „datoria morală” pe care și-o asumă față de limba maghiară (în care a debutat ca poet), Culcer își asumă și o dublă provocare, concretizată într-o drastică nacazanie adresată, pe de o parte, „intelectualilor” „din neamul meu și din generația noastră pe care i-am simțit ostili culturii maghiare, din xenofobie timpă, din necunoaștere și dispreț ciocoiesc”, și, pe de altă parte – parte egală –, „intelectualilor” „din neamul unguresc” „pe care i-am simțit sau îi știu ostili culturii române, din xenofobie timpă, din necunoaștere și dispreț ciocoiesc”. O terapie a acestor boli propune, concret, Culcer. În compensație la așa dură certare, nu trece sub tăcere faptele de comunicare culturală/literară, chiar dacă se vede că nu de o comuniune e vorba. Provocarea e, oricum, lansată. Ce urmări va avea, vom vedea (sau nu; ori nu prea).

În autocomentariul – *Ipotetica unitate* – pe care-l atașează poemelor, Culcer și le consideră „o discretă reabilitare a poeziei ocazionale”, pline de „o violență suferită și o revoltă stîrcită”. Ocazională, firește, în sens goethean, cu bază, așadar, în trăite și îndurate și trebuind exorcizate. Practic, toate cele cinci cicluri sînt diagrama (ori seismograma) unei biografii, cîteodată într-o poetică premeditat biografică și evocativă, alteori în răsfrîngeri esențializate, aparent „indirecte”, dar transparent confesive. Paradă evocativă propriu-zisă fac doar poemele din secțiunea *Evenimente* (și, desigur, cele din *Erogeneză*), unde concentrația e mai destinsă și amintirea flutură adesea ludic: „Cînd eram un țînc mucos/ Aveam o mică prietenă și blondă/ A vecinilor fîcă/ care se numea Rozalică” etc. (*Crăpătura obscură*). E o zonă mai de joacă, cu inventivitate manieristă lăsată să zburde și unde chiar și temele apăsătoare din restul

secvențelor devin prilej de euforie compozițională: „În România paternatică, revoluționară și castă/ Într-o casă vastă ca o țeastă/ De cal împușcat și devenit tractor/ Locuia un mareșal mustăcios și chior/...// La prînz, în jurul mesei lungi/ Toți aveau un obraznic chef de vorbă./ *Dar cine limba lungă are/ Cinci ani va tăia la sare!*” (*Proverb*). De altminteri, lui Culcer îi place joaca de-a formulele creative și pe unele le și exaltă în compoziții dedicate anume jocului procedural: „Nimic-nimeni-niște-neica/ Nimeni-nimicesc-nimicul/ Nestăpîniți. Numai urma/ Nimicului nesfîrșită, neașternută./ Niciodată neamul nestrunitei/ Numerotări de nori nesupuși” etc. (*Nimicuri nimicite*). Nu-s însă jocuri chiar gratuite, fără morală subvertivă, ci mai degrabă exerciții de defulare strînse între paranteze drastic existențiale, cum se întîmplă în acest talcioc enumerativ: „Cu ochii arși mă întorc. Ici și colo amintire să iși./ Trăiesc acolo/ aici căutători de comori./ jalnici negustori, bărbați curajoși./ ziditori ocnași, caralii, caramani, tăinuitori, bărboși./ tupilați surugii, crupieri, mecenai cuscugii”...// Cu ochii arși mă întorc. Ca să spun. (*Epilog*). Dar chiar și aceste desfătări manieriste, chiar și această vervă compozițională sau anamnetică nu reprezintă, în realitate, decît reversul unei exasperări de fond, tentativa de a exorciza o traumă care marchează societatea și persoana în egală măsură – trauma depersonalizării, a marcuzării: „Temperatura patriotismului ajunsese insuportabilă./ atît de intensă încît am ars împreună, apărați de blindajul/ mașinii roșii, sau poate galbenă, sau chiar albastră./ care ne-a salvat atîta vreme./ Iar fumul cîrnilor noastre s-a urcat la cer./ Protest cu cauciucuri arse. Jertfa era primită. Neamule!” (*Plecarea în vilegiatură*). Euforia aparent ludică a lui Culcer are întotdeauna un strop de cianură sarcastică și o conduită de exorcism anamnetic.

De altminteri, poetica lui se și poziționează polemic față de cea – imnică – a lui Ion Barbu (luat ca delegat al imnicilor), invocată („ar trebui un cîntec încăpător” – iar *Eclipsă deasupra gunoaielor* e un cîntec încăpător cît cuprinde, numai că sarcastic, denunțator) anume pentru a putea desfășura pe reversul ei un întreg ritual și pomelnic de striviri și frustrări, cu electricitatea exasperării și disperării deopotrivă. Nu la beatificarea lumii prin imnul din „foșnirea mătăsoasă a mărilor cu sare” purcede Culcer, ci la o anatomie a strivirilor și supliciilor: „precum piei jupuite./ Strigăte mari în apărarea lumii prea calmă ca și cum/ anii ar trece fără urme pe pîsla închisorilor, printre celule, pe priciuri/ mirosind a urină, un cîntec fără cuvinte, cele de vază sună dogit./ cele mieroase sufocă” etc.; o cîntare, așadar, „de urlat, de scrișnit”, dar într-adevăr „încăpătoare”: „amestec nobil de bălegar, idealuri, revoluții, slogane./ urale și marșuri”, cu „maniaci ce salvează-omenirea apăsînd/ pe detonatoare istorice, pe trăgaciul frazelor mari” etc. etc. Semnele acestei apocalipse, ale acestei exasperări („Cînd va fi Azi, cînd Acum, cînd Aici, cînd se sinucide speranța?”) care vine dintr-un sentiment existențial de sufocare se vedeau deja în poemele din tinerețe (din care Culcer recuperează cîteva), chiar dacă oarecum tupilate sub peisaje existențiale mai distorsionate, vag criptate. Dar de la bun început „semnele” erau „lipicioase” iar perspectiva închisă de „acest întuneric milos” ce „ne-mpresoară”. E un sentiment carceral în miezul poeziei și din el se răsfrîng atît vituperatiile, cît și alinările. „Milul” – cu sensuri morale și existențiale – e simbolul

centripet al unei viziuni de damnare, el e mediul amniotic al unei existențe înfiorate și de panică și de scîrbă: „E-atîta mîl în preajmă și-o să murim strigînd”. Spaima pătrunde capilar în măruntaiele lumii, terorizate pînă într-atît încît și umbrele sînt „despicate de teamă”. Unele poeme de denunț iau turnura unor parabole (cum e, între mai multe, *Nordul ținutului*), dar cel mai frecvent teroarea înfloarește – grație unei imaginații cinice cu ea însăși – în mijlocul interogațiilor de sine, unde „vor suna clopote singure/ va să se caște falii negre, foarfeci uriașe”. Peisajul esențial pentru întreg volumul e cel din *Carcere*, o meditație-reportaj despre soarta umană de sub roata istoriei: „La marginea cerului – găuri, spații murdare, slabă lumină-n orbite/ gheare par, lîngă ochii albi, degetele./ Privilegii pe priciuri, cei puternici peste cei bicisnici./ Feriți-vă de podelele umede, zici./ Saci cu paie putrede, vase ruginite, roase praguri, moarte lentă” etc. Nu mai există la Culcer locuri de refugiu; chiar și adăposturile care protejau reveria devin la el locuri blestamate, epifanii ale infernului: „Plină de miasme, la prima vedere tăcută și pustie./ pădurea e o cîmpie arzîndă și infectată./ unde domină neliniștea, spaima/ unei lumi socotită bolnavă” (*Pădurea*). Utopia lui e un lagăr: „Pe bolta cea senină stă scris cu cretă albă:/ Ieșirea interzisă, pericol de moarte! Salvă./ Fără somație./ Dincolo, oare, numai carbonizați?” (*Păsări carbonizate*). Pînă și în poemele (oarecum) erotice, „drumeagul duce spre moarte” iar mîntuitorul acestei lumi condamnate definitiv e deja mort și lumea așteaptă în zadar „lîngă ieslea aburită a unui vestitor mort de frig.” Toți vestitorii, de fapt, mor în poemele lui Dan Culcer: „De flacăra orbiți dar poate trezi/ din cer porumbeii lasă umbre-n sticlă./ Ce vină au cînd transparența-i pierde?” (*Transparență*). Toate încercările de salvare devin jertfe inutile. Glacială de regulă în scriitură, pîrînd o poetică de tip contemplativ (cu aprinderi de mînie și fulminante sarcastice din loc în loc), poezia lui Dan Culcer e, de fapt, participativă, o poezie de *pathos* controlat.

* *Utopia. Texte pentru o stare*, Editura Ardealul & Asymetria, Tîrgu Mureș & Elancourt, 2010.

Iulian BOLDEA

Critică și context

Literatura ca geometrie a trăirii

Unul dintre fondatorii seriei noi a revistei „Vatra” din Tîrgu-Mureș, Dan Culcer este, totodată, o voce critică importantă în peisajul literaturii române postbelice. Cărțile sale de critică literară (*Un loc geometric*, 1973; *Citind sau trăind literatura*, 1976; *Serii și grupuri*, 1981, *Cenzură și ideologie în comunismul real*, 2017) sunt exemplare prin percepția lucidă și riguroasă a peisajului literar românesc, în care analiza atentă a operelor literare se îmbină cu investigația de tip sociologic. De asemenea, trebuie amintit faptul că Dan Culcer este și un reputat traducător din literatura maghiară. A tradus din Domokos Samuel și Markovits Rodion, obținînd un premiu al Uniunii Scriitorilor din România pentru traduceri. În viziunea lui Nicolae Manolescu, critica lui Dan Culcer urmărește „performativitatea”. Adică, precizează autorul *Istoriei critice a literaturii române*, Dan

Culcer „vrea, – analizând, înscriind, sistematizând, – să schimbe ceva în realitatea de dincolo de text, o mentalitate sau o metodă de lucru; nu se adresează doar cititorului virtual al studiilor de critică, dar și acelor cititori reali de care, editori, profesori, jurnaliști etc. atarnă funcționarea instituțiilor literare. Așa trebuie înțeles, cred, aspectul preponderent sociologic al acestei critici: nu atât (este și asta) întrucât studiază textul operelor din unghi sociologic, dar întrucât vizează de obicei contextul lor imediat.” Pentru Nicolae Manolescu, „seriile” și „grupurile” sunt „astfel de contexte socio-culturale, ilustrate prin cazuri particulare. Ceea ce contează e mereu, în ochii lui Dan Culcer, caracterul de simptom al operei, în definitiv, analizele lui (foarte laconice) sînt ca acele sonde meteorologice destinate cunoașterii atmosferei. Dan Culcer ne va oferi, poate, într-o zi, un tratat de simptomatologie literară. Serii și grupuri îl promite.” Laurențiu Ulici crede, pe de altă parte, că, în cronicile lui Dan Culcer, „limita impusă de «obiect» imaginației critice e asediată și învinsă prin divagații și istorism, sociologie, comparativism, divagații ce eliberează subiectivitatea de strînsura judecăților imediate și propulsează discursul critic în zona construcțiilor imaginare, luând drept premisă teoretică o formulă precum «citind sau/ și trăind literatura»”. Fascinația textelor lui Dan Culcer provine, așadar, dintr-un joc al frustrărilor și constrîngerilor, dintr-o strategie a limitărilor, ordonării și retransării în imaginar. Anton Cosma are dreptate atunci când afirmă că „Dan Culcer se aliază celor care, azi, afirmând unitatea culturii și ideologiei noastre, luptă cu consecvență împotriva confuziei de termeni și de valori, pentru dreptul și datoria literaturii de a rămâne literatură, cu mijloace și cu scopuri proprii, inalienabile. Spiritul maiorescian presupune, în cazul său, câteva trăsături care pot fi considerate ca definitorii pentru profilul critic, centrate pe miezul unei dialectice contradicții între aspirația la rigoare și atitudinea partizană, participarea ferventă.”

Volumul de debut al lui Dan Culcer, *Un loc geometric* (1973) e o mixtură de genuri literare (poezie, proză, critică literară), fiind, pe bună dreptate, subintitulat *texte*. Prologul cărții, un discurs despre memorie, despre infidelitatea actului anamnetic, e și o circumscriere a literaturii ca simulacru al ființării: „Trecutul se înmagazinează astfel pe stocuri de percepții, de imagini vizuale sau auditive, dar memoria nu e decât o trădare, creierul meu e poate un rezervor de imagini, dar chipul lor e șters, fața lor, o mască arsă de acizi, deformată, mincinoasă și trădătoare. Logica rece îmi cere ca valurile pe care doresc să le văd, pentru că știu că le-am văzut, să facă zgomot, și atunci aleg dintre zgomote, aleg dintre cuvintele care numesc zgomote, pe acelea care mi se par potrivite, dar nimeni nu-mi poate garanta că alegerea mea e bună, că potrivirea între mișcare și sunet este corectă.” Eseiștii înainte de toate, Dan Culcer provoacă, în prima sa carte, un dialog cu sine însuși, cu dinamica imaginativă a eului, revelând predispoziții și abilități hermeneutice dezvoltate în cărțile ce vor urma.

Volumul *Citind sau trăind literatura* (1976) deplasează accentele asupra actualității demersului critic, dar și asupra ideii de program, de orientare lucidă a conștiinței publicului, afirmându-se atașamentul față de pregnanța realismului: „Actualizarea criticii înseamnă impunerea unui program, a unei acțiuni de dirijare a conștiinței publicului, de conștientizare a zonelor de urgență, nu tematică, ci ontică. Critica literară trebuie să militeze și pentru realism, și pentru o literatură angajată, definind termenii de realism și angajare”. Deloc întâmplătoare,

atitudinea lui Dan Culcer nu lasă loc niciunui dubiu cu privire la înzestrările multivalente ale criticului: „Moralistul, psihologul, filosoful, criticul și sociologul trebuie să se întâlnească în aceeași persoană cu scriitorul. Critica fără talentul scriitorului nu are șansa să determine modificări în conștiință, modificându-și ea însăși conștiința.” Eseurile lui Dan Culcer sunt, cum observă Laurențiu Ulici, „autoscopii și auscultări în care opera comentată este doar un ecran Roentgen sau un stetoscop, așadar un instrument al cercetării de sine”, căci „nu o critică de identificare practică el, ci una de reflectare; cu cât în urma lecturii reflectante informațiile despre sine sunt mai bogate, cu atât examenul critic e mai favorabil operei”. Adesea opera literară este un pretext de reflecție, în care criticul angajează numeroase puncte de vedere proprii, unghiuri inedite, percepând textul mai ales din perspectivă sociologică, dar punându-l, pe de altă parte, cu voință de sistem, în corelație cu nevoia sa de limpezire de sine, de redefinire a arhitecturii interioare.

Cartea *Serii și grupuri* (1981) inventariază tendințe, genuri și individualități ale literaturii române a epocii. Secțiunea *Schițe pentru o retorică a romanului cu teză* include comentarii despre Augustin Buzura, Alexandru Ivasiuc și D.R. Popescu, George Bălăiță, Norman Manea și Dana Dumitriu. *Seismografia critică* analizează creația unor critici și istorici literari importanți: Alexandru George și Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Ion Vartic, Mircea Iorgulescu și Laurențiu Ulici. În categoria eseștilor sunt explorate cărțile unor autori diferiți ca stil și înzestrare (Nicolae Steinhardt, Nicolae Manolescu, Octavian Paler, Mircea Malița, Florin Mugur). Pagini dense sunt consacrate „Școlii de la Târgoviște” (sintagmă lansată chiar de Dan Culcer), dar și unor prozatori cunoscuți (Mihai Sin, Mircea Nedelciu etc.). Se poate remarca, și aici, o nevoie de organizare a literaturii, în serii, grupuri și forme literare, din care perspectiva sociologică nu e deloc absentă, mai ales că analizele și comentariile cărților cuprind și o contextualizare social-istorică, configurând datele unei simptomatologii cu caracter mai general.

În *Cenzură și ideologie în comunismul real* (2017), Dan Culcer explorează modul de funcționare a cenzurii și efectele acesteia în metabolismul literaturii române. Pledând, la începutul cărții, pentru o „lectură sociologică a literaturii”, criticul plasează accentul asupra relației dintre opera literară și context (istoric, politic și social), subliniind presiunile ideologice, controlul, formele cenzurii și ale autocenzurii, ingerințele de orice fel, manifeste sau deghizate, exercitate în

actul creației. Criticul analizează, și din perspectiva de fost redactor al revistei „Vatra”, documente de arhivă referitoare la activitatea cenzurii în România, de la instalarea regimului comunist până după desființarea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, în 1977. Cenzura e privită de Dan Culcer ca manifestare privilegiată a ideologiei, ca formă extremă de control și supraveghere exercitată de sistemul comunist asupra individualităților creatoare. *Cenzură și ideologie în comunismul real* e o carte de neocolit în privința înțelegerii mecanismelor, instituțiilor și modalităților de manifestare a cenzurii, dar și în privința explorării metabolismului literaturii române postbelice, care și-a găsit, nu o dată, posibilități, pârgii, nuanțări de rezistență la controlul instituționalizat al cenzurii.

Poeme pentru o stare

Publicarea volumului bilingv (român-maghiar) *Utopia* (Editurile Ardealul și Asymetria, 2010) nu e o surpriză. Sporadic, Dan Culcer a mai publicat poeme, a pregătit chiar pentru tipar un volum de poezii, care a fost interzis de cenzură. Structura cărții grupează tematic textele în secțiunile *Utopia*, *Erogezează*, *Eclipsă*, *Evenimente* și *Ars poetica*. Volumul conține și un text al lui Dan Culcer, *Repetate debuturi*, două texte scrise de autor în limba maghiară și ajustate de Cseke Gábor, și un text explicativ, *Ipotetica unitate*, semnat Ieronim Laur (pseudonim al lui Dan Culcer) și o Notă biobibliografică. Versiunea în limba maghiară a poemelor din acest volum este realizată de Cseke Gábor. Poemele au fost scrise, în limba română și maghiară, între anii 1967 și 2010 (apar, însă, aici și texte scrise anterior, refăcute mai târziu), ele fiind „reper în spațiul utopiei. Adică într-un nicăieri înălțat pe spinarea prezentului”. Pentru Dan Culcer poezia este „mai ales ritm și șoc, [ea] evocă și nu descrie, este o coborâre în abis... Rămâne de știut dacă acolo, în abisul meu, se află ceva, și dacă după coborâre se mai poate urca”. Versurile lui Dan Culcer înregistrează, în ton dens și aspru, o atmosferă, o trăire, străfulgerarea unei stări. Unele peisaje au densitate apocaliptică, percepția eului dilatându-se într-o senzație de agonie iminentă, de ferveoare a extincției și de dureroasă solitudine, trăirile înscriindu-se într-un decor dezolant, alienant și abulic, deposedat de orice accent iluzoriu sau de irizări metafizice („Plutesc în albastru întunecat lumile înghesuite/ Carne a pământului semeață ferindu-se/ De-atingeri. Lipicioase semnele. Cauterizări/ Semafoarele oarbe se privesc. Cale închisă. /Înmănușate mâini întinse între planete fierbinți/ se ating. Măine – ochii. Clipind ferești retina/ de explozii viitoare. Te poticnești. Aștepți./ Piatră de căpătâi – stâncile unui ținut izolat.”).

Unele notații, grave, tensionate, sugerează o urgență a sensibilității, în care fiorul thanatic se conjugă cu o retorică a strigătului („E-atâta mâl în preajmă și-o să murim strigând”) sau amorează o stare de neliniște agonică, într-un peisaj maladiv, defațat, marcat de putreziciune și dezolare („Plină de miasme, la prima vedere tăcută și pustie,/ pădurea e o câmpie arzândă și infectată,/ unde domină neliniștea, spaima/ unei lumi scotită bolnavă”). Alteori, versurile transcriu o stare de împăcare cu sine, de ataraxie („Ne pierdem mărunta întristare, ademeniți de faptă/ și tâmpla ni-e căruntă, de ce să nu ne pierdem/ adastă goliciunea adevăratei măști și amânarea crește/ uitată ca un plop de-aducere aminte/ aceiași prea grăbită mustrare n-are loc:/ ne fierbem vinul iarna în sărbători prea lungi/ deci iartă pâra noastră, Tată,/ ci tâmpla ta cea sură ne mustră sub lumină”).

Poemele de dragoste, grupate în ciclul *Erogezează*

exprimă o delicatețe aspră, o percepție fină a detaliului afectiv transpus în pliurile gesturilor și cuvintelor ființei iubite. Eros și thanatos se întretaie în versuri în care senzualitatea și interiorizarea reprezintă ipostaze egal îndreptățite ale cuplului ce stă sub incidența timpului, a dragostei și a morții („Suntem doar noi, în clipa calcinată,/ sub ploaia repede, cu ierburi albe,/ cresc țipete de păsări peste nalbe/ și gura ta-i amară ca stricnina,/ Suntem doar noi, pierduți sub soare,/ și moartea, ce ne cântă-n trup/ cu pieptul tău bătrân faci umbră-lumii/ femeie roditoare și plină ca un stup”). Un poem, *Te iubesc, mi-e frică fără tine*, e impregnat de reveriile acvaticului, element matricial, sugestie a unei maternități generice în care eul se retrage din fața spaimelor și amenințărilor unei realități agresive, ostile, ultragiante („Apa ne ține în brațe, ne leagă,/ ne leagă. Adormim în brațele/ apei, în brațele Mamei ca doi frați/ incestuoși, după o scurtă noapte/ de dragoste. Soare și Lună, priviți/ de Mama care ne-a descoperit goi,/ așa cum ieșisem din pântecul ei./ plini de sânge și mazăgă./ Să vă fie apa ușoară, ne urează/ Părinții aplecați, răsfânți/ În oglinda apei care clipocește/ la picioarele lor, sărată și caldă/ ca lacrima, ca moartea”).

Clipa prezintă și clipa trăită sau retrăită prin exercițiu anamnetic, reculul în imaginar și povara gestului, asumarea intervalului dintre *acum* și *atunci* reprezintă aporii ale existenței pe care versurile lui Dan Culcer le înregistrează în registrul lucidității și urgenței („Atât de dulce, nouă, celor veșnici/ strigătul aspru al iubirii voastre,/ Stranie sămbătă cu ochi în-cearcă-ne,/ dimineața se pleacă peste sânii tăi./ De obicei înnoptăm aici pre pământ/ cum am dormi în pulbere oricând./ Numai un cântec ne poate trezi,/ va fi un cântec și atunci a fost,/ a fost un cântec pe care l-am uitat./ Trăim acum între aceste două lumi./ Atât de dulce, vouă, celor veșnici/ strigătul aprig al iubirii noastre”). Un poem precum *Ars poetica* rezumă un crez estetic în care e celebrată ideea de transparență, clipa de grație a epifaniei, a întâlnirii dintre transcendență și percepția umană, în instantanee afective sumar și efemer desenate pe ecranul conștiinței („Porumbeii coboară din clopotniță la ore anumite./ Uguitul lor sălbatec pătrunde singur în biserică./ Fereastra înaltă-i pătată de suflul unui zeu amăgit,/ Duh coborât din triumfi la fereastră,/ amprenta unui gând strivit,/ pene și striuri de sânge:/ De flacăra orbiți dar poate trezi/ din cer porumbii lasă umbre-n sticlă./ Ce vină au când transparența-i pierde?”).

Relevante sunt definițiile poetice, plastice, sugestive, cu elan afectiv retransat în expresie minimală („ascunsă-n lucruri, tăcerea cerne vremea”, „să ne închipuim departe un alt pământ existent”, „trece prin lume cântecul apei”, „sunetul sacru al clopotelor din vale cinstea umbră” sau „Și nu mai vine nimeni când lucrurile lasă/ umbre lungi, despicate de teamă”). Îmbinând grația desenului cu tensiunea afectivă expresionistă, în care frenezia simțurilor capătă o dimensiune simbolică, poetul este un spirit neliniștit, o conștiință interogativă și agonală, care scrie într-o poziție marginală, „la marginea turmei”, „înfricoșat, concentrat, deci vulnerabil”, băntuit de oroarea unui „timp greu – prezent permanent”. Inventar liric al unor stări esențiale (teamă, angoasă, ultraj, repudiare, alienare, iubire, neliniște, melancolie sau dor), cartea lui Dan Culcer *Utopia* revelează talentul poetic al unuia dintre criticii importanți ai literaturii române postbelice.

Poet delicat și lucid, Dan Culcer e un critic de anvergură și minuție, iar textele sale, exerciții de acuratețe analitică, se remarcă prin acoladele unei reverii devotate operei, prin spirit sintetic și vocație a amplitudinii.

Călin CRĂCIUN

Explorări în abis

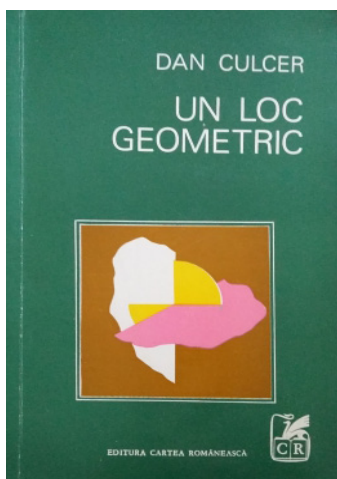
Cărții de debut a lui Dan Culcer – *Un loc geometric** – i-a fost sesizată imediat după apariție unitatea, în ciuda caracterului ei bătător la ochi de eterogen la nivelul genurilor sau al modalităților expresive. În această cheie a fost ea citită de Ion Marcoș, și nu fără întemeiere, în recenzie din *Tribuna*, An 18, nr. 33 (15 aug. 1974). Astăzi am putea susține că opinia recenzentului rămâne, dincolo de nuanțe, valabilă. Într-adevăr, simpla răsfoire dă o oarecare derută, întrucât volumul conține deopotrivă pagini de proză, critică și poezie, un colaj parcă impropriu unui debut, dacă îl privim strict din unghiul actualității, deci rupt de contextul epocii. Ion Marcoș sesizase judicios că firul roșu care străbate volumul de la titlu până la ultimul cuvânt, dincolo de genuri sau de modalități estetice de ființare literară, este unul care, în primul rând, s-a dovedit a fi specific generației literare a autorului. Este vorba, în esență, despre o repunere în discuție a poeziei, astfel încât parte a debutanților din preajma anului 1970 se remarcă prin spiritul contestatar, dominat, pe de o parte, de impulsul înnoirii, iar, pe de alta, de cel al distanțării de generația anterioară: „Recunoaștem în stările, obsesiile, participările transcrise în acest volum apartenența lui Dan Culcer la «un spirit al generației», al noii generații de prozatori, intransigenți, «furioși», scriitori politici în sensul grav al cuvântului. Ei au deschis în ultimii ani, cu o vehemență justițiară fără precedent, procesul intentat generației anterioare, au repus în termeni noi problema angajării, raportând-o la ideea de rectitudine morală, la imperativul adevărului, acesta presupunând refuzul compromisului, al autoiluzionării, idilizării, al evaziunii.” (Ion Marcoș, *op. cit.*) În al doilea rând, volumul lui Dan Culcer este și unul atipic, unul care îl individualizează pe scriitor, îi dă note distincte.

Autorul, fondator al *Vetrei*, are conștiința artistică dominată de responsabilitatea rostirii unor adevăruri incomode – o rostire ea însăși periculoasă, în ambianța epocii – și, odată cu aceasta, de angajarea într-un act creator din care nu este nicidecum exclus principiul sănătății etice. Ba chiar, am putea fără dubii mari spune, acesta devine una dintre

mizele importante ale creației sale. Inevitabil atunci pentru un spirit reacționar, cartea este caracterizată și de principiul subversivității. O subminare, desigur, foarte subtilă, configurată la nivelurile cele mai profunde. În această linie se înscriu, de pildă, notele stranie din *Un loc geometric* (text scris în 1967), care, grefate pe un scenariu altfel realist, dau, la nivelul formulei artistice, sugestia intruziunii fantasticului. Astfel, în contextul epocii, adică al existenței unei literaturi „oficiale”, definite încă prin dezideratul realismului socialist, un debut care se abate programatic de la respectiva formulă prin astfel de ingrediente este, în sine, un act artistic protestatar, fie și lipsit de stridență. Dincolo de aceasta, putem vorbi în cazul lui Dan Culcer de accente subversive cu atât mai mult cu cât din volumul său nu lipsesc trimiteri subtile în acest sens. E vorba, așadar, de o literatură antisistem programatică. Spre edificare, în secțiunea critică a volumului, în *Ideii fixe sau despre literatura științifico-fantastică*, autorul susține ideea că literatura s.f. nu este o formă gratuită de evaziune, ci rezultatul direct al unei noi mitologii, specifice epocii: „Acuzată a fi o literatură de evaziune socială, prin problemele pe care le pune, de fapt specifice secolului nostru și în același timp general umane, ea răspunde unei necesități și poate fi considerată tot atât de puțin evazionistă ca și *Călătoriile lui Gulliver* sau *Robinson Crusoe*. Iar forma pe care a adoptat-o, pentru a deveni fabula epocii noastre, este o convenție ca toate convențiile literare, corespunzând însă exact spiritului secolului.” Prin extensie, raportând această concepție la context, tendința vădită de distanțare față de dezideratele oficiale nu este altceva decât reflexia unui spirit care reacționează, declarându-și incongruența cu ambianța socială, politică și estetică.

Adunate între aceleași coperte, ficțiunea, analiza critică și discursul liric sunt expresii ale spiritului din care se ivesc toate acestea, unificându-le. Plasată în secvența *Addenda la un Discurs despre memorie*, poezia e pusă în seama naratorului-autor-personaj din proza numită. Poemele evocă stări, imagini sau evenimente, unele sub camuflaj prozaic, altele tinzând spre abstractizare și densitate metaforică. Sunt vizibile atracția spre imagini șocante, crude și indiciile unui limbaj original, vădind valența creației autentice. Paginile de critică pot fi, de asemenea, plasate sub convenția ficționalizării. Acest spirit este, de fapt, „locul geometric”, definit drept „ansamblul punctelor unui spațiu având ele și numai ele o anumită proprietate” – „spațiul” operei sau „punctul fix” căutat și negăsit de Arhimede pentru a răsturna lumea, dar descoperit de personajul Mihai din volumul de față.

Observăm astfel că, pe de altă parte, cartea lui Dan Culcer nu se situează departe de disputa estetică. Mai întâi, de cea generaționistă, întrucât trimiterile, în manieră lovinesciană, spre „spiritul epocii” afirmă subtil momentul resimțirii unei „mutații estetice”, ale cărei semne se fac tot mai vizibile. Este vorba de tendința spre o literatură străbătută de fior etic, interesată de adevăruri incomode, de a ajunge cât mai aproape de cele interzise. Lectura întregului volum, fie că e vorba de proze, de textele critice ori de poezii, reclamă continuu raportarea la contextul literar al epocii, pretinde permanent jocul căutării elementelor subversive camuflate, a „șopârlelor” care dau consistență substanței simbolice sau metaforice a scriiturii. Continuitatea în raport cu predecesorii conformiști îi pare scriitorului păguboasă, fapt reliefat

metaforic. Astfel, în *O lecție de optimism*, personajului „profesoara”, mama naratorului, care esențializează categoria scriitorilor conformiști, îi face un portret cât se poate de ironic: „femeie de șaizeci de ani, rotundă ca un poloboc, deci pensionară, meditează elevi tâmpiți de când se știe, are nasul cârn, o față surâzătoare fără riduri, acum e plictisită și repetă mecanic întrebările și răspunsurile”, completând mai apoi, în paranteză, „Profesoara a avut ocazia să asculte frazele unor oameni care vulgarizau tezele unei gândiri atee, este ea însăși o atee convinsă, dar pentru că n-a avut niciodată timp să se ocupe de filozofie, de altfel, probabil că nici nu ar fi fost în stare, a reținut numai fraze, definiții și acelea expuse într-un limbaj simplist, de unde modul tot atât de simplist de a înțelege, precum și tonul apodictic al propozițiilor.” Nici „tatăl”, care își vinde sufletul mințind în timpul unei anchete pentru confortul personal și pentru protejarea familiei, nu scapă de critica severă a fiului, un fiu predestinat contrapunctului, după cum tocmai mama îi spune cu naivitate: „– Tu totdeauna îți bați joc de mine, mă critici, tu ești criticul casei; scrie și asta în zodia ta că spiritul critic accentuat îți va aduce mulți dușmani și multe neplăceri.” Astfel de cuvinte, plasate în rostirea unui personaj și definind deopotrivă destinul real al lui Dan Culcer, cel neficționalizat, îngustează mult granițele dintre ficțiune și biografie. Am putea chiar spune că ele dau sugestia transformării autorului însuși în personaj al întregii cărți, nu doar în proza *Discurs despre memorie*, vădese intenția unei surprinzătoare autoficționalizări, înțeleasă ca explorare a propriilor valențe ori disponibilități. În atare condiții, devine caducă, inadecvată bănuiala amestecului nefiresc al genurilor sau domeniilor literare. Dimpotrivă, mixajul este, în cazul de față, dovada potențialului expresiv experimental al scriitorului, unul întâlnit apoi în cadrul optzecist. Prin textele sale, Dan Culcer încearcă să exploreze abisul propriu și să-și înțeleagă ființarea, sperând la un rost superior al ei.

* Dan Culcer, *Un loc geometric*, Ed. Cartea Românească, 1973.

KOCSIS Francisko

Traducătorul

Dan Culcer face parte din grupul restrâns al intelectualilor cu acces nemediat la culturi învecinate, atât de diminuat în vremurile din urmă încât zicala cu degetele de la o mână nu mai stârnește decât un surâs amar de validare. Beneficiind de un climat familial și social care i-a facilitat însușirea limbii maghiare și dispunând de îndeajuns de multă curiozitate și deschidere pentru a explora teritoriul ei cultural, a devenit un bun cunoscător al reliefului ei expresiv. În stilul său binecunoscut, Dan Culcer a dat glas repetatelor sale tentative de a deveni un mediator între culturi, de a atrage în acest grup cât mai multe individualități culturale care să facă cu empatie, respect, considerație, prețuire, deferență gesturile apropierei. Dar se pare că există un fel de fluid infest care pătrunde prin fisuri imperceptibile în subconștientul persoanelor aparținând culturilor mici – prin teritoriu și populație, nu altfel – și-i

face orbi față de vecinătăți, dar transformându-i în același timp în admiratori, dacă nu chiar adulatori ai mărimilor din așa-zisele culturi mari, indiscutabil merituose, dar nu etern dominante și desăvârșite. Prin fetișizare, culturile mici își creează propriul handicap în raport cu modelele – prefer să mă opresc la această propoziție și să nu dezvolt fraza subordonării. Cred că Dan Culcer a avut luciditatea de a gândi în termeni apropiați nevoia de cunoaștere reciprocă atunci când a investit efort intelectual și sensibilitate în proiectele sale de apropiere și bună vecinătate nu doar geografică, ci și culturală. Un efort care, recunosc, pretinde forțe titanice – psihice, intelectuale, organizatorice, la care ar trebui să se asocieze și suportul material necesar convertirii lor în acte de cultură. Dar întrunirea tuturor acestor factori se dovedește aproape imposibilă, de aceea toate aceste eforturi s-au disipat și s-au redus până la urmă la acțiuni individuale și de multe ori voluntare, cu dovezi ale admirației și prețuirii. Chiar dacă în momentul mai prielnic și mai entuziast al întrunirii condițiilor de apariție a revistei *Vatra* se configura o adevărată școală de traducători grupată în jurul lui Dan Culcer și Romulus Guga – i-aș aminti aici pe Ioan Radin Peianov, Tudor Balteș, Andrei Fischhof, Maria Mailat, Zeno Ghițulescu, T. Z. Páskuy, Ștefan Borbély, subsemnatul și alții –, cu timpul și acest nucleu a slăbit foarte mult, pentru că actul de traducere nu-și găsea decât rareori finalitatea într-o apariție editorială.

Mai cu seamă la început, Dan Culcer și-a încercat puterea și în actul transpunerii textului, realizând o sumă de traduceri care au rămas în paginile revistelor, mai ales *Vatra*, dar concretizate și în două apariții editoriale remarcabile, ele numindu-se Domokos Sámuel: *Octavian Goga. Anii de studenție. Traducerile*, Editura Kriterion, București, 1978, și Markovits Rodion: *Garnizoana din Siberia*, la aceeași editură în 1975, după câte știu, din care nu se mai găsește nici un exemplar la biblioteca județeană Mureș, cartea beneficiind de o nouă ediție tipărită de Editura Dacia din Cluj-Napoca în anul 2002, una superficial îngrijită, din păcate, cu numeroase greșeli de culegere și corectură, lucru care deranjează, dar nu împiedică transmiterea unui mesaj de profund umanism, de compasiune pentru destinul oamenilor ruși din mediul lor și aruncați în vârtoarea unei istorii care le bulversează viața și le zădărnicește rostul pe care și l-au imaginat, mărunț și domestic, însă așezat în matricea unei tradiții seculare.

Pe lângă aceste două traduceri, Dan Culcer a mai pregătit pentru Editura Univers un volum din eseurile lui Németh László, *Homo experimentator*, care trebuia să apară, dar s-a revenit asupra deciziei de tipărire, contractul anulându-se în mod abuziv de către editură, pentru că orientarea ideologică a autorului nu mai convenea cenzurii. După plecarea din țară, publicarea lor nu mai era posibilă, iar Dan Culcer a avut de înfruntat alt fel greutăți, care l-au îndepărtat de preocuparea pentru literatura vecinătății interioare, cum a numit plastic cultura alterității transilvănene.

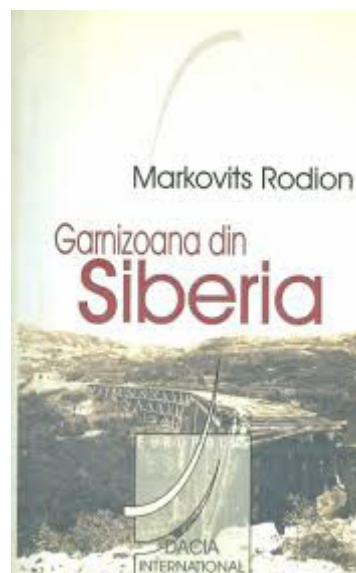
Recitind cele două cărți în zilele din urmă, am încercat să urmăresc și să surprind principiile după care s-a ghidat traducătorul Dan Culcer, să văd cărei orientări

îi aparține, știind că el cunoaște foarte bine linia libertară (sau chiar arbitrară) pe care au adoptat-o mulți traducători care au produs „frumoasele infidele”, pentru care textul nu era decât o imagine care trebuia redată în altă limbă printr-un text care să amintească de cel care îi dădea consistență în limba de origine. În literatura maghiară acestei orientări îi aparțineau celebrii traducători de la revista nu mai puțin celebră *Nyugat*, în frunte cu Tóth Árpád, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály și alții mai puțin cunoscuți, pentru care originalul nu era un text imuabil, ci un model de lucru, după care se scria un text care trebuia să se comporte în limba de adopție ca un original. De aceea, cei mai mulți dintre poeții traducători au inclus în cărțile proprii traduceri ca pe niște trofee. Recunosc că am citit asemenea „infidele” (mai ales din pana lui Ady) de o frumusețe de invidiat, dar care nu consideră că textul original trebuie redat integral, în sens, spirit, nuanță și expresie, ele fiind mai curând rescieri pe teme și întinderi date. Această abordare permisivă nu-l trădează pe traducător, ci pe tradus. În epoca în care au activat cei amintiți, majoritatea traducătorilor procedau în această manieră, deși au existat și scrupuloși care au acordat textului original valoare de text imuabil. Printre aceștia, pe primul loc l-aș aminti pe Radnóti Miklós, urmat de Dsida Jenő, traducătorul lui Eminescu, József Attila, Illyés Gyula, cu o admirabilă transpunere a poemului argezean *Testament*, dar și mulți alții, care până la urmă au impus direcția opusă, a fidelității față de original. Și fără să fi recurs la o analiză comparată, se poate lesne sesiza că și Dan Culcer face parte din școala acestora din urmă, care nu-și îngăduie aproape nici un fel de libertate față de textul de referință, fără a încerca să transfere asupra lui propria amprentă stilistică.

Mai ales în primul caz, îndepărtarea de formularea precisă a studiului ar fi fost riscantă, fidelitatea fiind imperios impusă de concizia limbajului lui Domokos Sámuel, ale cărui portretizări, narațiuni concentrate și analize de traduceri nu permit niciun fel de abateri, ci pretind corespondențe de aceeași precizie și claritate, cerințe de care traducătorul se achită cu rigoare impecabilă.

La sfârșitul studiului său, Domokos Sámuel concentrează într-o frază un întreg crez, la care simt că s-a raliat și traducătorul Culcer: „Goga nu făcea parte dintre traducătorii care își îngăduie o prea mare libertate față de text, și acest lucru ni se pare important, pentru că în vremea când Goga îi realiza traduceri (se referă

la traduceri din poezia lui Petőfi Sándor, Ady Endre, dar mai cu seamă la traducerea *Tragediei omului* a lui Madách Imre, n.m.), traducătorii maghiari (Babits și Kosztolányi, de pildă) tratau destul de „liber” textele originale, supunându-le personalității lor poetice. Goga avea principii de traducător mult mai severe și acestea sunt foarte apropiate de concepția contemporană asupra traducerilor. În traduceri lui Goga, conținutul avea prioritate. Atitudinea aceasta pornea din stima față de creația tălmăcită. Desigur, această stimă nu se manifesta în dauna formei. În măsura posibilităților, poetul încerca să fie credincios atât conținutului, cât și formei, astfel că traduceri sale au un caracter de perenitate, de adevărate creații care completează organic poezia sa, bogată în valori și idei progresiste”. Nimic de reproșat, prea puține de adăugat.

Și în a doua traducere, *Garnizoana din Siberia*, un roman-reportaj având în centrul său un grup de militari maghiari căzuți prizonieri în primul război mondial la ruși, Dan Culcer are de făcut față unui stil frust, abuzând de verbe, care fac narațiunea alertă, insistând numai pe acțiune, scenele descriptive fiind extrem de rare, nedepășind nici atunci câteva propoziții scurte, notații care dau impresia de peisaj surprins cu vederea periferică, fără pretenția de a fi precise sau de a răvni centrul atenției. Cartea descrie o călătorie absurdă la care sunt împinși militarii, pe parcursul căreia micile peripeții și situații conflictuale sau numai tensionate au menirea de a scoate la suprafață anacronismul unor sisteme care se destramă cu prețul vieții a mii și mii de oameni constrânși să participe la această demolare istorică. Ritmul alert al propozițiilor, expresiile de epocă, ironia subtextuală a autorului (care nu invocă nicăieri complicitatea cititorului), rigiditatea raporturilor militare, simțul onoarei împins până în pragul ridicolului, speranțele și deziluziile crunte care fracturează linia narațiunii, aluziile la contexte sociale din trecut se constituie în tot atâtea punți fragile peste care traducătorul trebuie să treacă textul în limba de adopție fără să lase zone gri, tulburi, obscure, pe care le reușește tocmai grație cunoașterii intime a tradițiilor culturale maghiare. Tocmai de aceea, nu se simt nicăieri nici ezitări, nici excese.

Redacția Jurnalului siberian, la mijloc, cu palton negru și fular la gât, Markovits Rodion

Iulian BOLDEA

Intransigența ca rafinament

Critica lui Gheorghe Grigurcu îmbină rigoarea și acolada stilistică; discursul interogativ-vehement încorporează în structura sa de adâncime rigoarea, nevoia de ordine, de echilibru, demonstrația fiind de multe ori transpusă în fervoarea unei scriituri dense, abundente. Pe de altă parte, autenticitatea ideății e hrănită de fascinația apropiierilor, de voluptatea relaționărilor, îndelung complicate, prin sugestii și resorturi livrești sau asocieri neașteptate, puse deopotrivă sub semnul eficienței și al contemplației. Gheorghe Grigurcu e, astfel, un calofil ce-și măsoară cu moderație ardența „metaforelor” și își obiectivează efuziunile, cultivă ostentația în cantități rezonabile, se dedică rafinamentului în proporții juste, mizând pe o retorică a sugestiei critice și pe un resort polemic. *Comprehensivitatea* e calitatea primordială a criticului, prin deschiderea spre formule estetice variate, privite cu elan negator sau cu impuls empatic. Exigența, disponibilitatea, spiritul polemic și dispoziția jubilatorie, finețea și geometria – sunt antinomiile care definesc scrisul lui Gheorghe Grigurcu. Critica devine, astfel, pentru Grigurcu un discurs *esențial* ce interoghează rosturile literaturii, tiparele moștenite, modelele prestabilite, refuzând mortificarea, teoretizarea stearpă și exaltând contactul nemediat cu textul literar.

În ciuda apetenței calofile, a expresivității baroce, a stilului rafinat pe care îl degajă, textele critice ale lui Gheorghe Grigurcu au ca punct de plecare un impuls polemic; ele își refuză

încremenirea în admirație, ipostaza neutralității incapabile să sesizeze dinamismul, articulațiile concrete ale operei literare. Polemica e, zice criticul, „forma cea mai animată a dialogului unei culturi cu sine”, ea având posibilitatea de a restabili adevăratul metabolism al unei culturi: „Oricât de pasionale, de insolite, de injuste ar avea aerul că sunt, dezbaterile polemice stau la baza sintezelor necesare, care devin apoi ferventul unei noi mișcări dialectice. La o imagine dreaptă și statornică a unui moment literar se poate ajunge nu prin evitarea pudibondă a discuției, prin sistematica eliminare a tonului pamfletar, ci prin însumarea opiniilor exprimate leal, în raport cu chestiunile reale ale existenței literaturii (...). Căci dacă poezia este indiciul suprem al profunzimii, polemica reprezintă etalonul vitalității unei literaturi”.

Intransigența morală, acuitatea explorărilor sunt mai relevante în cărțile publicate după anul 1989, cărți în care criteriul etic e dominant. În *A doua viață* (1997), Gheorghe Grigurcu exprimă un crez artistic și etic expus cu limpezime, căci „a doua viață” nu e altceva decât viața postumă a autorilor – „o viață ideală, scutită de circumstanțele actuale, de o critică supravegheată, precum cea din perioada totalitarismului”. De fapt, criticul mizează pe libertatea de opțiune a actului exegetic, repudiind ingerințele de orice fel care au subminat exercițiul critic în perioada totalitarismului. Libertatea de opțiune răzbate din paginile cărții, în care sunt reevaluate figuri de prim-plan ale culturii și literaturii române, prin prisma raportului dintre estetic și etic. Nae Ionescu, Cioran, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, G. Călinescu, T. Vianu, I. Negoițescu, I.D. Sârbu, Petre Țuțea, Mihail Sebastian – sunt personalități ale literaturii și culturii române pe care criticul le analizează cu probitate, documentat și ferm, în intenții, demonstrații și concluzii.

Figura lui Nae Ionescu, eliberată de zgura afectivă a admiratorilor și prozeliților, e percepută din perspectiva trăsăturilor proeminente ale filosofului, criticul schițând sumare conexiuni cu activitatea sa social-politică, dar remarcând și valențele demonice, luciferice, voluntariste: „Contradictorie, teribilistă, apelând nu o dată la elementele sado-masochiste ale ororii, ale gustului pentru inacceptabil, demonia lui Nae Ionescu prezintă totuși o tenebroasă ingenuitate.

Artificiul derutant și seducător al gazetăriei sale e produs în laboratorul propriu, nu în cel al unui partid. Singura dictatură pe care a acceptat-o a fost cea a conștiinței sale anxios-orgolioase, profund inconformiste, înclinate spre gratuitate. Nae Ionescu este una dintre cele mai misterioase personalități ale culturii noastre”.

Pagini substanțiale sunt consacrate lui Cioran, privit cu obiectivitate. *Tânărul Cioran*, *Dionisiacul Cioran*, *Cioran „mistuit de dorul paradisului”*, *Cioran sau extazul îndoielii*, *Caragiale și Cioran*, *Glose la Cioran*, *Cu noi*, *Triumful lui Cioran* etc. – sunt etape ale unui parcurs spiritual, schițe ale unui portret fragmentar în care se regăsesc tensiunile interioare, pornirile extreme, patosul lucidității, imperativele unei etici negatoare, neconcesive: „Cioran rămâne, notează exegetul, în continuare printre noi, cu noi, ca un rebel pios, ca un convulsiv calm, ca un demolator insuflat de scrupule constructive. Aidoma unui mare spirit proiectat pe ecranul lumii, care ne-a oferit posibilitatea de a-l cunoaște mai bine, care ne-a învățat că nici o gnoză în profunzime nu poate fi scutită de riscuri, jertfe, suferințe”. Sau, în altă parte: „Opera lui Cioran restabilește negația în termenii ei autentici. Acest fapt reprezintă o descătușare a spiritului, am putea zice fără precedent la noi, o recuperare a libertății lăuntrice, care nu se poate obține, uneori, decât prin gesturi paroxistice”.

Mircea Eliade, cu intermitentele oscilații între istorie și metafizică, e perceput de Gheorghe Grigurcu prin prisma vocației raționaliste, a unei atitudini detașat-contemplative, dar și prin „febrilitatea” actului de cunoaștere, stabilindu-se o relație antinomică: obiectivare/ empatie: „Încercând, după cum am văzut, să «înțeleagă» fenomenul, îl asimilează până la stratul reflexelor sale de gândire. Se transpune, cu desăvârșită bună-credință, în câmpul lui de iradiație, se lasă modelat de acesta. Transparența auctorială e un mod de adeziune. Febrilitatea cunoașterii se însoțește cu atitudinea contemplativă, care exprimă deja un chip de a interioriza obiectul cunoașterii”. „Însemnările” despre G. Călinescu propun un contur relativizant al personalității „divinului” critic, cu unele motivații psihanalitice, pentru „glacializarea, incredulitatea, înclinația spre bufonerie, toate gesturile extravagant speculative, ascunzând sumbrețea”, notându-se și compromisurile autorului *Istoriei literaturii*

române... în perioada „obsedantului deceniu”. Regăsim aici un portret memorabil prin observație acută și concizie, cu linii blazate, maladive: „Avea obrajii cărnoși-căzuți, de nuanță cenușie, ce puteau fi deopotrivă ai unei bunăstări defuncte ori ai unei stări patologice, care tindea a-i deforma fizionomia, totuși încă misterioasă, de-o bogată expresivitate. O incrustație fin variabilă de umbre și lumini, în care conta tot mai mult umbra”.

În ansamblul lor, cărțile lui Gheorghe Grigurcu se impun prin alura lor demistificatoare și relativizantă, criticul plasând unele valori ale literaturii române în peisajul de penumbra morale și sociale pe care l-au străbătut. Sunt fixate metamorfozele, îndoielile și „ezităările” lor, iar compromisurile, demisiile morale ale unor cărturari i se par criticului mult mai grave decât cele ale oamenilor simpli: „Suntem dintre cei ce socotesc că oportunismul unui mare creator e mai grav decât cel al unui om de rând. Nu în sine, deoarece raportul intrinsec dintre virtute și viciu rămâne neschimbat în economia ființei, indiferent de contextul axiologic al acesteia, ci prin efect social. Răsfângerea sa asupra obștei, în prezent și viitor, e mai nocivă”. Critica lui Gheorghe Grigurcu are o funcție clarificatoare și constructivă, în măsura în care ea restaurează, cu nuanțări și corecții etice, figuri și opere ale literaturii române, dezavuând prejudecata admirației necondiționate, în spiritul unui adevăr incoruptibil și neconvențional.

Dan Culcer - Arborele vieții

Ediția a III-a a *Cenaculului Revistei Vatra*

Joi, 30 mai 2019, am avut la *American Corner* (departament al Bibliotecii Județene Mureș) cea de-a treia ediție a *Cenaculului Revistei Vatra*, gazdă primitoare fiind, din nou, secția de artă. *Cenacul* este un proiect literar conceput cu scopul de a crea un mediu propice creației literare mureșene, în sensul că textele citite de creatori sunt comentate de criticii literari ai revistei și de ceilalți participanți. Una dintre mize este, desigur, și descoperirea de noi talente, pentru ca prin intermediul *cenaculului* să-și poată forma repere valorice și să-și consolideze competența literară, ceea ce le facilitează sau stimulează creația.

De această dată Mădălina Porime este cea care a reprezentat categoria celor ce nu au încă publicat un volum, creațiile citite de ea fiind supuse unui examen critic sever din partea scriitorilor de mult timp consacrați, mai ales din partea lui Soril Miavoe, care a insistat asupra prea accentuatului aer minulescian și asupra aspectului nefinisat al unora dintre creații. Dincolo de stângăciunile sesizate de acesta, Mădălinei i-au fost remarcate construcția de imagini și, pe alocuri, energia temperamentală. Hristina Doroftei a reprezentat generația tinerelor poete mureșene care se bucură deja de o foarte bună reputație la nivel național. A citit poeme cu o mare profunzime emoțională pitită sub limbajul generației, plin de prozaic și biografism. Având în vedere strict noile poeme citite de ea, am putea chiar spune că este vizibilă o abandonare a tensiunilor intimiste exprimate prin limbaj cu stridențe ori asperități viscerale și a ironiei, trecând înspre lirism augmentat de voluptăți compasionale. Într-un cuvânt, evoluție.

Vârsta literară cea mai înaintată a fost reprezentată de optzeciștii Teodor Borz și, prin jocul întâmplării, Hellmut Seiler. Bineînțeles, prezența lor, la fel ca a tuturor celor care aparțin generației pe care o reprezintă, are, în cadrul *cenaculului*, rolul unui catalizator. Teodor Borz a impresionat prin versuri pe cât de austere, de atente la extirparea prisosului, pe atât de pline de patos, melancolie și mină meditativă. Atent la expresie, muzical și cu dexteritate în jongleria cu livrescul, și-a pitit luciditatea contemplației sub note ludice. Hellmut Seiler, aflat doar în trecere prin târg, a auzit de *cenacul* și n-a ratat ocazia să treacă pentru a vedea despre ce e vorba. Noi n-am ratat-o pe cea de a-l asculta comentând creațiile celorlalți și apoi citind câteva proprii, dintr-un volum în pregătire. Ne-a încântat prin bogăția aluziilor culturale și prin construirea impresiei că poemele sale

constituie fărâme dintr-unul amplu, al unui suprapoet care i-ar putea cuprinde tainic pe toți poeții lumii. Sub crusta prozaică a poeziilor sale mustesc aluzii, rețele de semnificații simbolice și metaforice, aranjate cu precizie de ceasornicar. (C.C.)

„Distanța dintre mine și mine”

Foarte interesant „Distanța dintre mine și mine”, documentarul în regia Monei Nicoară și a Danei Bunescu, apărut la începutul anului: pelicula încearcă să redea o imagine nuanțată a personalității Ninei Cassian, fără teză și fără agenda ideologică prestabilită. Nu sunt trecute cu vederea nici concesiile din anii 50, nici micile îndrăzneii ulterioare la adresa regimului (e adevărat, rămase în sfera privată), recuperate din dosarele Securității. Montajele inteligente, care alternează un interviu din ultima parte a vieții scriitoarei cu filmări din perioada pe când se afla încă în România sau cu mici filmulețe de propagandă proletcultistă, reușesc să reconstruiască imaginea unei personalități vii, contradictorii, autentice.

Impresionează inteligența cu care Nina Cassian răspunde întrebărilor în epocă. Simptomatic în acest sens e un pasaj în care scriitoarea deconstruiește, cu argumente imbatabile, clișeele criticilor misogini, care apasă pedala „literaturii feminine”. „Nu eram deloc proastă!”, exclamă scriitoarea la senectute, amuzându-se de verva polemică de altădată.

Documentarul pune reflectorul și asupra relației cu ultimul soț al scriitoarei, Maurice Edwards, care se prezintă drept „escortul” de senectute. Povestea celor doi octogenari este plasată în contrapunct fictional cu cea a Ninigrei și a lui Aligru, binecunoscutele personaje ale scriitoarei. (A. G.)

Premiile Revistei *Observator Cultural*

Gala celei de-a XIII-a ediții a Premiilor revistei „*Observator Cultural*” s-a desfășurat cu fastul obișnuit la Teatrul Odeon în 9 aprilie 2019. Dintre cei 36 de autori români contemporani nominalizați la categoriile *memorialistică, eseistică/publicistică, critică literară/ istorie literară / teorie literară, debut, poezie și proză, au fost premiați următorii: Constantin Abăluță (Premiul Gheorghe Crăciun pentru Opera Omnia), Gabriela Adameșteanu (secțiunea Proză pentru romanul Fontana di Trevi), Cosmin*

Perța și Vasile Leac (secțiunea Poezie pentru cărțile Cântec de leagăn pentru generația mea și Monoideal), Ion Pop (secțiunea Critică/istorie literară/teorie literară pentru Poezia românească neomodernistă), Sanda Golopenția (secțiunea Memorialistică pentru Bulevardele vieții), Ștefan Afloroei (secțiunea Eseu/ Publicistică pentru Fabula existențială), Raluca Nagy și Iulian Bocai (secțiunea Debut pentru Un cal într-o mare de lebede și Ciudata și înduioșătoarea viață a lui Prișă Barsacu). La acestea se mai adaugă și premiul *Observator Universitas* oferit de un juriu format din studenți filologi (noutatea ediției) câștigat de Robert Gabriel Elekes, pentru *O dronă care să mă vrea în sfârșit doar pe mine*, și premiul *Observator Lyceum* oferit de juriul de liceeni care a fost acordat Cristinei Andrei pentru *Matriarhat. Nici anul acestă nu au lipsit Premiile de excelență pentru traducere - Angela Hondru și Doru Mareș, și nici Premiul Special al revistei Observator cultural* acordat Cătălinei Flămânzeanu și lui Chris Simion-Mercurian pentru albumul *Care dintre noi*. Din juriul ediției 2019 au făcut parte: Carmen Mușat (președinta juriului), Bogdan Crețu, Adina Dinițoiu, Cezar Gheorghe, Adrian Lăcătuș, Iulia Popovici și Alina Purcaru. (S.P.)

La 100 de ani te serbezi cu un roman!

Nu, nu despre Centenarul Marii Uniri pe care românii l-au serbat cum au știut mai bine este vorba, ci despre un poet american care a ales să se serbeze prin publicarea romanului autobiografic „Little Boy”, în traducere liberă „Băiețelul”. În data de 24 martie 2019, Lawrence Ferlinghetti a împlinit vârsta de 100 de ani („epitomă a 100 de ani de cultură americană” conform New York Times) și a decis să prezinte publicului momentele cruciale din formarea și maturizarea sa, din anii primei copilării, în care, după moartea intempestivă a tatălui mama îl abandonează, până la experiența din timpul războiului, înregimentat fiind în marina militară americană, anii de studii doctorale de la Sorbona, interacțiunile cu ceilalți membri ai generației Beat și, desigur, luptele pentru democratizarea literaturii. Respectând tradiția binecunoscută a congenerilor beatnici, *Memoriile* lui Ferlinghetti, cum îi place poetului să-și numească romanul, au fost refuzate de șase edituri, numai bine ca să creeze în jurul lor acel aer de excentricitate caracteristic întregii generații literare din care face parte. (S.P.)

Anda SALTELECHI

Poeme

1

Am apăsat butonul pentru etajul șase
liftul părea că urcă mai lent
decât de obicei
se oprește
dau să cobor
în loc de mirosul bineștiut
de ghenă
simt un puternic miros de pământ
mirosul mi-e cunoscut
uneori vara smulg fire de iarbă
cu tot cu rădăcină
și le miros
când fac asta mi-e mai puțin frică de moarte
se face un coridor sub pământ
nu e lumină
și totuși văd
un copil pune capul pe peretele de pământ
și începe număratoarea inversă
ceilalți se pitesc în grabă
prin tot felul de gropi
printre rădăcini de copaci
40 30 20 10
cine nu-i gata îl iau cu
lopata
văd o firidă și mă potrivesc în ea
ultimul scapă turmaaaaaa
copilul vine să ne caute

Când te-ai dus m-am așezat
lungită pe pământul de deasupra ta
era uscat și cald
am stat așa un timp
uitându-mă la cer
apoi a venit restul familiei
mi s-a făcut rușine
și m-am ridicat.

Inima-mi bate nebunește
simt c-o să mă găsească
aud pașii băiețelului apropiindu-se
liniște
pare că e singur
„Măă, unde-ați dispărut cu toții, mă?”

2

Mai întâi am deschis ușa
lacătul era rece
am calculat distanța de la mine

până la fostul tine
m-am uitat în jur
nu era nimeni
— când bat clopotele lumânările
trebuie să fie aprinse —
singurătatea naște monștri
șapte fără cinci trebuie să intru
să fug să urlu să fac gălăgie
intru acum intru intru intru
intru hoțește-aproape
ochesc chibritele
tu taci mereu
eu fac lumină fără să mă uit deloc
la tine
tu nu te miști
de te-ai mișca.
Ceva mă-mpinge afară
urlă să ies să fug
să scap.
Clopotele sună.
Lumânările ard. E șapte fix.
În pădure cântă păsări
obraznice și nemilos de vii.
Cip cirip
cip cirip
cip cirip.

3

Un doi trei patru cinci
Pașii mei rămân în urma mea
șase șapte opt nouă
zăpada strălucește în ciuda urinei
de câine
strada pe care umblu cotește alene
zece unsprezece și tot mai încolo
eu nu mai sunt cea de la pasul
unu.
Cineva mi-a spus că pe unde
umblăm
rămân
bucăți
din
noi
fire de păr piele moartă
Aș putea să mă întorc
pe unde-am mai fost
pe unde-am simțit pe unde mi-a fost
frică pe unde cântau păsări
pe unde strălucea zăpada portocalie
pe unde groapa era groapă
nu groapă-imaginată
să mă-ntorc măcar o dată
douăzeci nouăsprezece optsprezece
șaptesprezece
te-așteptam în parc l-arteziană
doar să te văd
nici eu nu știu de ce.
Șaisprezece cincisprezece
vreau să merg din nou cu tricicleta
o tricicletă roșie
De pe ea te-am zărit
Aduceai o cutie mare
În ea: eu, de 38 de ani
niciodată pân-acum
cu moartea mai aproape.

Emilian GALAICU-PĂUN

Tânărul. Parcă

Din turnul meu de la Chișinău se vedea la o aruncătură de săgeată
alt turn—ditamai furnalul de la o uzină siderurgică ce producea până nu demult
„maicii Rusia” tancuri și alte arme grăitoare, ce odată și odată
ar fi trebuit să vorbească limbile altor popoare că „tot rusul e cult”,
cum zicea prietenul meu Eugen Cioclea în volumul
„*Vine lumina de la răsărit*”, că rusul știe toate limbile care-l interesează,
știe să ceară ceasul (dăvai ceas!!!) în orice limbă, cu kalașnikovul.
Desigur că pe pistolul mitralieră scrie:
„*Made in USSR. Nu se uzează*”

Indiferent în ce lumină, chiar în lumina proprie de-o privești, asta e situația!

Peste ani, după ce Gorby a întors placa, situația
s-a schimbat dramatic, turnul furnalului s-a prăbușit
după ce toți lucrătorii s-au împrăștiat, au fugit fiecare spre nația
lor, eu tocmai îmi luasem doctoratul în literatură, în sfârșit,
am levitat o perioadă bună deasupra hăului creat în literatură,
dar m-am redresat imediat ce mi-am dat seama cine e Cel bătut
și cine este Cel nebătut și care dintre ei este în măsură
să-l ducă pe celălalt mai departe în literatură în brațe sau în spate.
Gesturi, ar fi spus Cioclea, de trei ori gesturi pentru o *trilogie a nimicului*

Cu nimic nu se poate compara perioada aceea din activitatea mea
poetică, anii ultimului deceniu al secolului douăzeci,
în care poezia venea după poezie, *j'ai voulu voir, j'ai vu*
cum Chișinăul se transformă în Ch-au, cum drumurile spre est devin poteci,
iar paiele din ochii tuturor devin bărne, cum nu
cred că și-ar fi închipuit nici Cioclea că pot să devină.
După un timp, la o cafea cu niște colegi de la editura Cartier,
dezbătând problema, am înțeles că pentru toate acestea o parte de vină
purtăm și noi, postmoderniștii, adică acei poeți care nici nu dau nici nu cer
mai nimic de la literatură.

După treizeci de ani, acum, revizuind cele atunci spuse,
am ajuns la concluzia că turnul de la uzina siderurgică
nu s-ar fi prăbușit atunci sau altădată dacă nu se
făcea atâta caz cu înarmarea în cadrul luptei pentru pace, adică
nu se întâmplau atâtea dacă noi, poeții optzeciști,
am fi luptat mai hotărât pentru dezarmare, poate chiar
că **Eugen Cioclea** trăia și acum printre noii capitaliști,
și, cine știe, poate chiar și eu aș fi fost mai **Tânăr. Parcă.**

Iartă-mă, cititorule, dar nostalgia mă încearcă!

în lectura lui **Lucian PERȚA**